

LECHNER KÁROLY PROFESSZOR
ÉS A SZEGEDI
IDEG- ÉS ELMEGYÓGYÁSZATI KLINIKA
ALAPÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETE

Prof. Dr. Lechner Károly

LECHNER KÁROLY PROFESSZOR
ÉS A SZEGEDI IDEG- ÉS ELMEGYÓGYÁSZATI KLINIKA
ALAPÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETE

LECHNER KÁROLY PROFESSZOR ÉS A SZEGEDI IDEG- ÉS ELMEGYÓGYÁSZATI KLINIKA ALAPÍTÁSÁNAK TÖRTÉNETE

ÍRTA ÉS SZERKESZTETTE:
VERESNÉ DÉKÁNY MÁRIA NY. KÖNYVTÁRVEZETŐ
MTA SZEGEDI BIOLÓGIAI KUTATÓKÖZPONT

SZERKESZTETTE:
PROF. DR. KÁLMÁN JÁNOS TANSZÉKVEZETŐ
EGYETEMI TANÁR
SZTE SZAOK PSZICHIÁTRIAI KLINIKA

Szegedi Egyetemi Kiadó

2022

A kötetben szereplő képeket a jogtulajdonosok szíves hozzájárulásával közöljük.

A kiadvány megjelentetését a Pszichiátriáért Alapítvány támogatta.

Olvasószerkesztő: Posztós Ágnes

Felelős szerkesztő: Szauter Dóra

Az angol nyelvű részeket lektorálta: Thomas Williams

ISBN 978-963-306-847-2

© A szerkesztők, 2022

Kiadja a Szegedi Egyetemi Kiadó.

Felelős kiadó: Szegedi Tudományegyetem Szent-Györgyi Albert Orvostudomány Kar

Tördelés és nyomda: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő

Felelős vezető: Drágán György

www.innovariant.hu

TARTALOMJEGYZÉK

A szerkesztő előszava	11
Kismarty-Lechner Egon a Lechner-család nevében.	13
Bevezető	15
Összefoglalás	17
Abstract – The life's path of Károly Lechner	21
I. LECHNER KÁROLY ÉLETÚTJA	25
SZEMÉLYES VONATKOZÁSOK – A CSALÁD SZEREPE	27
A Lechner-család	27
Lechner Károly indulása, a kezdeti évek	30
Első házassága.	36
INDULÁS, TAPASZTALATSZERZÉS – AZ ELSŐ SIKEREK	37
Külföldi tanulmányutak.	37
Párizsi világkiállítás	42
GYÜMÖLCSÖZŐ KOLOZSVÁRI ÉVEK	45
A M. K. Ferenc József Tudományegyetem létrejötte	45
1889. július 9. Trefort kinevezi Lechner Károlyt nyilvános rendes tanárnak	45
Tudományos élet Erdélyben	46
Ideiglenes klinika	46
A kóroda leltára.	46
Új elme- és idegklinika szükségessége.	47
1900-ban felépült az új elme- és idegklinika	47
Ágyszám, betegforgalom	48
Nem jött létre együttműködés.	48
Élet az új klinikán	48
Találkozása Ady Endrével.	50
A M. K. Ferenc József Tudományegyetem utolsó évtizedei.	51
Rector Magnificus.	52
Lechner orvosi habitusa	54
Egyetemi és más társadalmi tisztségei.	55
Oktatás – diákotthoni alapítvány	55
AZ I. VILÁGHÁBORÚ BEFOLYÁSA AZ EGYETEMI ÉLETRE	57
Az I. világháború és az egyetemi oktatás.	57

Tudományos tevékenysége	58
1915. május a negyedszázados jubileum	58
Az I. világháború és a klinikum.	59
A KOLOZSVÁRI MAGYAR EGYETEMI OKTATÁS MEGSZŰNÉSE	61
A város és az egyetem román megszállása.	61
1919. november 3. a FJTE román egyetemé válik	63
Repatriálás.	64
A Kolozsvári Egyetemet Budapesten helyezik el ideiglenesen	65
Tárgyalások Szegeddel	66
A békediktátum aláírása után	69
AZ ÚJ HONFOGLALÁS MEGSZERVEZÉSE	71
Lechner Károly szerepe az egyetem új helyének kialakításában	71
Elismerő köszönet Lechner Károlynak	71
Meghívás Budapestre és az ideiglenes fogadóképesség biztosítása	72
Lechner jelentése a Szegedre költöztetés sürgető körülményeiről.	73
Kérelem a külföldi egyetemekhez egy felekezeti közti egyetem tárgyában.	73
Lechner minden elképzelhető módon próbál támogatást szerezni	73
Bizonyítványok érvényessége.	74
Gr. Teleki Pál is hallatta hangját ebben a szorongatott helyzetben	74
A SZEGEDI EGYETEM LÉTREJÖTTE ÉS AZ EZZEL JÁRÓ MEGPRÓBÁLTATÁSOK	77
1921. XXV. törvénycikk: Szegednek van egyeteme	77
Nehézségek az egyetemi tanárok elhelyezése körül.	77
Az egyetem elhelyezése Szegeden.	79
Tanévnyitó 1921. október 9.	79
A Kolozsváron maradottak védelme	81
Az újraindítás körüli nehézségek.	82
Egyetemi problémák.	83
Lechner Károly a népszerű előadó	84
A „légkör”, amelyben Lechner Szegeden dolgozott	84
Párhuzamok Lechner és Apáthy között	85
Lechner szegedi klinikai munkája	85
Lechner Károly az MTA levelező tagja.	86
Lechner reflexelmélete	86
AZ UTOLSÓ ÉV	87
Lechner Károly betegsége	87
Lechner Károly halála.	87
Megemlékezések, részvénytulajdonosok	88
Gyászol a szegedi egyetem	90

Lechner könyvei és hagyatéka.	91
FOLYTATÁS LECHNER KÁROLY SZELLEMEBEN.	93
Tovább a „lechneri úton”	93
Lechner Károly és a tudomány	94
Lechner tanítványai.	94
Munkatársai közül hárman egyetemi tanárok lettek	96
Lechner Károly – Visszatekintés.	99
KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGE	103
Társasági tagságai	103
Részvételek a kongresszusokon	104
A „LECHNER TALENTUM”	105
Lechner a polihisztor: zeneértő, képzőművész és építész tervező	105
Munkásságának tükröződése a munkatársak és az utódok szemében	107
A „Lechner-talentum” a mában.	108
II. LECHNER KÁROLY ÉLETMŰVE – SZEMELVÉNYEK	111
LECHNER KÁROLY ÉLETMŰVE	111
Statisztikai adatok.	111
LECHNER KÁROLY ALAPVETŐ KUTATÁSAI.	113
A pszichiátria fejlődése hazánkban az utolsó 50 év alatt (1906-ban)	113
Lechner Károly elmélete a reflex eseményről	114
Érzékelés és érzés	117
Képzetek	118
Ingerfelfogás	118
A reflex folyamata	119
A lelki működésekről, a tudatosságról	120
Az egyedfejlődésről	121
LECHNER VALLOMÁSA ÉLETMŰVÉRŐL.	123
SZEMELVÉNYEK DR. LECHNER KÁROLY „BÚVÁRLATAIBÓL”	125
LECHNER HAGYATÉKA, MÁIG TERJEDŐ HATÁSA.	225
Képek jegyzéke.	227
Képek	229
Dr. Lechner Károly /Nep. János fia/ önéletrajza.	257
Schaffer Károly I. tag jelentése Lechner Károly néhai tagnak „Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában” című hátrahagyott székfoglalója tárgyában	260
Köszönetnyilvánítás	261
Felhasznált irodalom jegyzéke	262
Lechner Károly publikációs listája – kiegészítésekkel.	279

TABLE OF CONTENTS

Editor's Foreword	11
Egon Kismarty-Lechner's Foreword on Behalf of the Lechner Family	13
Introduction	15
Summary	17
English-Language Abstract – The Life's Path of Károly Lechner	21
I. THE LIFE'S PATH OF KÁROLY LECHNER	25
PERSONAL TIES – THE ROLE OF THE FAMILY	27
The Lechner Family	27
Lechner's Start and Early Years	30
Lechner's First Marriage.	36
STARTING OUT AND EARLY EXPERIENCE – FIRST SUCCESSES	37
Foreign Study Tours	37
The Paris World Fair.	42
FRUITFUL YEARS IN KOLOZSVÁR/CLUJ.	45
The Foundation of the Royal Hungarian Franz Joseph University	45
Minister Trefort Appoints Lechner Full Professor, 9 July 1898	45
Scholarly Life in Transylvania.	46
A Temporary Clinic	46
The Inventory of the Temporary Clinic.	46
Need for a New Clinic for Psychiatry and Neurology.	47
The New Clinic, Built in 1900	47
Number of Beds and Patient Volume	48
Collaboration Was Not To Be.	48
Life at the New Clinic	48
Meeting with the Poet Endre Ady	50
Last Decades of the Royal Hungarian Franz Joseph University	51
Rector Magnificus.	52
Lechner the Physician.	54
Lechner's Academic and Social Functions	55
Education – Student Housing Foundation	55
INFLUENCE OF WORLD WAR I ON UNIVERSITY LIFE.	57
World War I and University Teaching	57
Lechner's Scientific Activity	58

May 1915 – Silver Jubilee	58
World War I and Clinical Training	59
THE END OF HUNGARIAN TEACHING AT THE UNIVERSITY OF KOLOZSVÁR/ CLUJ.	61
Romanian Occupation of the City and University	61
3 November 1919, the Royal Hungarian Franz Joseph University Becomes Romanian.	63
Repatriation	64
The University of Kolozsvár/Cluj Finds a Temporary Home in Budapest . . .	65
Negotiations with Szeged	66
After the Peace Treaty is Signed	69
ORGANIZING THE NEW HUNGARIAN CONQUEST.	71
Lechner’s Role in Locating the New University	71
Acknowledging Lechner	71
Invitation to Budapest and Assurance of Temporary Capacity	72
Lechner’s Report On the Urgency of Moving to Szeged	73
Petition to Foreign Universities on an Interdenominational University	73
Lechner Attempts to Gain Support in All Ways Imaginable	73
Validity of Diplomas	74
Count Pál Teleki Makes his Voice Heard in this Dire Situation.	74
THE FORMATION OF THE UNIVERSITY OF SZEGED AND ACCOMPANYING HARDSHIPS.	77
Act XXV of 1921: Szeged Has a University	77
Difficulties in Housing Professors.	77
Locating the University in Szeged	79
Opening the Academic Year, 9 October 1921.	79
Protecting Those who Remained in Kolozsvár/Cluj	81
Troubles Surrounding the New Start	82
University Problems	83
Lechner the Popular Lecturer.	84
The Climate in which Lechner Worked in Szeged	84
Parallels Between Professors Lechner and Apáthy	85
Lechner’s Clinical Practice in Szeged	85
Lechner Becomes a Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences.	86
Lechner’s Reflex Theory	86
THE LAST YEAR.	87
Lechner’s Terminal Illness.	87
Lechner’s Death	87
Commemorations and Condolences.	88

The University of Szeged Mourns	90
Lechner's Books and Legacy	91
CARRYING ON IN THE SPIRIT OF LECHNER	93
Forward on "Lechner's Path"	93
Lechner and Science	94
Lechner's Students	94
Three of his Colleagues Become Professors	96
Lechner – In Retrospect	99
LECHNER'S PUBLIC LIFE	103
Corporate Memberships	103
Participation in Congresses	104
"LECHNER'S TALENT" TODAY	105
Lechner the Polymath: Musician, Graphic Artist and Architect	105
Reflections on Lechner's Work by his Colleagues and Successors	107
"Lechner's Talent" Today	108
II. LECHNER'S OEUVRE – SELECTED PASSAGES	111
LECHNER'S OEUVRE	111
Statistics	111
LECHNER'S FUNDAMENTAL RESEARCH	113
Development of Psychiatry in Hungary in the Last 50 Years (1906)	113
Lechner's Theory on the Function of the Reflexes	114
Perception and the Senses	117
Images	118
The Concept of the Stimulus	118
The Reflex Process	119
Psychological Functions and Consciousness	120
Ontogeny	121
LECHNER'S STATEMENT ON HIS OEUVRE	123
EXTRACTS FROM LECHNER'S "SCIENTIFIC IMMERSIONS"	125
LECHNER'S LEGACY AND IMPACT TO DATE	225
List of Pictures	227
Pictures	229
Lechner's Curriculum Vitae	257
Report by Károly Schaffer, Corresponding Member of the H.A.S., on the Posthumous Inaugural Address "Our Public Spirit in the Service of Intellectual Work" by Károly Lechner, the Late Corresponding Member	260
Acknowledgements	261
Bibliography	262
List of Publications – with Supplements	279

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

Tisztelt Olvasó!

2021 a Szegedi Tudományegyetem alapításának centenáriumi évfordulója. 1921-ben 71 éves korában Prof. Dr. Lechner Károly kapta a megbízást, hogy az egykori Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem utódjaként Szegedre költöztetett és alapított egyetem Ideg- és Elmegyógyászati Klinikáját megszervezze, megalapítsa. Ha az olvasó a kezébe veszi ezt a könyvet, azzal a szerkesztői céllal találkozik, hogy a rendelkezésre álló forrásdokumentumok gondos összegyűjtésével megpróbálja bemutatni Lechner Professor Úr pszichiátriai munkásságát, azt a küzdelmes, sokszor, nagyon sokszor újrakezdő építő utat, amelynek utolsó évei Szegedhez kötődnek, ahol még ekkor is képes volt újat teremteni.

A lechneri életmű nagyon gazdag, és csak egy töredéke köthető Szegedhez. Ahhoz azonban, hogy Szegeden az ideg- és elmegyógyászat beinduljon, meg tudja szervezni valaki, szükség volt egy Prof. Dr. Lechner Károly kaliberű emberre. Egy olyan emberre, aki akár festőművész, akár építész tervező is lehetett volna, hiszen tehetsége mindezekhez is megvolt. Miért választotta az orvostudományt? Miért lett pszichiáter? Hogy tudta első családjának teljes elvesztését feldolgozni? Hogy tudott Kolozsváron egy olyan pszichiátriai klinikát megtervezni és működtetni, mely európai szinten is elismertté vált? Miért rajongtak érte diákjai, tanítványai? Hogyan tudott 130 tudományos közlemény megírása mellett a Kolozsvári Egyetem dékánja, majd rektora is lenni? Miben és miért volt szigorú egyik betegével, akit a magyar irodalom Ady Endreként tart számon? Hogyan tudott találmányával a párizsi világiállításon aranyérmeket nyerni? Miben és hogyan hozott újat reflexológiai tanaival, melyeket az idegtudomány és a pszichiátria ismereteibe ágyazott? Mit érezhetett és gondolhatott, amikor 1919-től folyamatosan meg kellett élnie azt, hogy amit addigi életében épített, létrehozott, azt elveszíti, és másutt kell újrakezdenie? Mit érezhetett, mikor a Szegedi Egyetem professzoraként a Szegedi Ideg- és Elmegyógyászati Klinika igazgatójaként 1921. október 9-én az első egyetemi tanévet megnyitották és első pszichiátriai tantermi előadásait megtartotta? Ezek a kérdések foglalkoztatják az embert, amikor a Lechner Professor Úrral kapcsolatos forrásdokumentumokat olvasgatja és a rendkívüli szakmai és emberi életutat próbálja követni, megérteni. Naplót sajnos nem írt, néhány beszédéből, előadásából azonban átsugárzik az ember a hétköznapi tragédiáival, a professzor, akinek betegellátási, oktatási és kutatási feladatai vannak. Ha végigkövetjük az életét, akkor láthatjuk, hogy ezek számára nem feladatok, hanem maga az élet.

Jelen kötet összeállításába, szerkesztésébe azzal a céllal fogtam bele Veresné Dékány Máriával közösen, hogy a ma embere, a mai szegedi egyetemi polgár számára érthetőbbé váljon ez az izgalmas időszak. Az a Szegedi Egyetem, valamint a szegedi pszichiátria szempontjából sorsdöntő néhány év, amely az 1921–1922 között zajlott Szegeden és a Szegedi Ideg- és Elmegyógyászat megalapítását jelentette. A lechneri munkásság számomra példaértékű és nagyon emberi. Egy intézmény, egy egyetem, egy klinika történetében

mindig vannak nehezebb és szebb pillanatok. Ezzel így vagyunk ma is, 2021-ben a COVID pandémia 3. hullámának idején, amikor a pszichiátriai ellátás fogalma és feladatai átértékelődnek. Az utóbbi 30 évben a Szegedi Pszichiátriai Klinika négyszer költözött, telephelyei, egységei, hol egyben, hol 5 helyen működtek. A megújulás, az újratervezés helyzetei és feladatai állandósultak és ebben adhat segítséget, útmutatást számunkra Lechner Károly Professzor Úr élete. A saját tanulságait és párhuzamait minden olvasó megtalálhatja ebben az életműben.

Szeged, 2021. április 15.

Prof. Dr. Kálmán János
tanszékvezető egyetemi tanár
a Szegedi Tudományegyetem Pszichiátriai Klinikájának jelenlegi igazgatója

Előszó

A művészetre és a tudományra való fogékonyság, annak magas szintű gyakorlása talentum, ami olykor átszeli az akadályokon, de van, hogy egyre nagyobb akadályok leküzdésére is ösztönöz.

A terveket meg kell valósítani! – ez lehetne Lechner Károly mottója.

Mikor megannyi megpróbáltatáson megy keresztül egy ember, kell, hogy legyen hite, hogy újra, és újra felálljon, és tovább menjen azon az úton, amit Isten kijelölt a számára.

Lechner Károly élete tele volt ilyen akadályokkal, buktatókkal mégis, vagy pont ezért olyan hivatást választott, ahol több száz, több ezer ember problémákkal, fájdalommal teletűzdelt életét tudta segíteni.

Példaértékű, hogy soha nem adta fel, jöhetett bár tragikus halál, vagy alaptalan, kíméletlen kritika, nemzeti tragédia, azokat megannyi újrakezdés követte. Ő mindig folytatta, pontosabban újra értelmezte a helyzetet és lépett előre, feljebb, hogy ne csak magának, de másoknak is bizonyítsa, a tervek arravalók, hogy megvalósuljanak.

A „lechneri adomány”, a művészetre való érzékenység végigkísérte életét, hatékonyan alkalmazta azt pszichiátriai, pszichológiai, tanári, intézményvezetői munkássága során. Tudta, hogy a művészi véna segíti a tervek megvalósításában, legyen az módszertan, terápia, vagy akár egy létesítmény koordinálása. Intellektusának köszönhetően az őt ért megvárakoztatásokat, fájdalmakat is talán így sikerült legyőznie.

Fiatalemberként a család elvesztése olyan mérhetetlen kinnal járhatott, amit kevés ember élne túl, vagy akarna túlélni. E megtapasztalás adhatott neki iránytűt, hogy miként tud másokat orvosolni, megmenteni. Lechner Károly hivatásának tudatától vezérelve ebben is komoly szerepet vállalt.

Fiatalabbik bátyjához, Lechner Ödönhöz fűződő viszonya – ugyan Ödön, Gyulával, Károly idősebbik bátyjával ápolt szorosabb kapcsolatot – is arról tanúskodott, hogy egymást támogatták terveik megvalósításában, kölcsönösen tisztelve a másik szakmai elhivatottságát. Ezzel a partneri hozzáállással találkozhatunk, amikor Lechner Ödön megtervezi Károlynak a kolozsvári villáját – amelyet később az intézetnek adományoz. Ugyancsak a támogató összetartás szép példája, amikor a kecskeméti elmeorvosintézet tervezésében, Ödön kikéri öccse szakmai véleményét.

Lechner Károly kitaratása, munkája, alázata, az emberi psziché iránti szeretete valószínűleg megerősítette abban, hogy tudását minél több, a szakma iránt elkötelezett, nyitott szívű és elméjű tanítványának, hallgatójának átadja. Számára fontos volt a tanítás, a tudás megosztása része volt a hivatásának. Igazi mester volt, tudta, hogy egy jó orvos akkor válik jó szakemberré, ha minél több gyakorlatra tesz szert és ez már elkezdődik az egyetemi tanulmányok során. A tudás megszerzésének, átadásának semmi sem állhat az útjába.

Ha egy jól működő folyamat megszakad, ha egy prosperáló egyetemet elüldöznek hazájából, módot kell találni rá, hogy „új hazára” leljen és ez minél hamarabb megtörténjen.

A kolozsvári egyetem sikeres éveit követő – annak elüldözésével járó – megaláztatott helyzet sem taszította Lechnert apátiába, hanem kollégáival, támogatóival újból a megoldást kereste, s vitte véghez a szegedi egyetem megalapítását.

Lechner Károly odaadó munkája nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a terv megvalósuljon és immár 100 éve álljon ez az impozáns intézmény.

Nehéz elfogulatlanul írni egy ősről, egy felmenőről, aki mai kifejezéssel élve hatalmas sikert ért el. Ha elvonatkoztatok a családi kötődéstől (a szerk. megj.: Kismarty-Lechner Egon, Lechner Károly dédunokaöccse), mint építész sem mehetek el azon tények mellett, melyek Lechner Károly munkásságát fémjelzik.

Jól tudom, hogy akár egy lakóház vagy irodaház megtervezése és felépítése is micsoda komplex feladatot jelent. Van elképzelésem arról is, hogy egy több száz embert befogadó intézet, mely nemcsak az oktatást hivatott szolgálni, hanem folyamatos betegellátásra és kutatásra is berendezkedett, micsoda odaadást, energiát kíván egy embertől, aki mindezt véghezviszi.

Mint megannyi, a haza sorsát szem előtt tartó magyar alkotó, akik az elmúlt évszázadok alatt azon munkálkodtak, hogy a nemzet egyre feljebb és feljebb emelkedjen a „balsorsú” helyzetből, Lechner Károly is erre tette fel az életét. Így száz év elteltével is elmondható, jól gazdálkodott a kapott talentummal, és maradandót alkotott. Példája elismerésre szolgál, megmutatja, hogy mindent újra lehet kezdeni, a kudarc arra való, hogy a következő kihívást sikerre vigye az ember!

Kismarty-Lechner Egon

Bevezető

Dr. Lechner Károly pszichiáter, neurológus, pszichológus professzor életét és munkásságát a halála óta eltelt 100 év alatt többen méltatták, elemezték. Kiemelten sok cikk és tanulmány foglalkozott vele a 30-as évekig. Az utána következő évtizedekben csak egy nagyobb monográfia mutatja be a professzor életét, valamint a munkáiból választott szemelvényekhez fűz megjegyzéseket lábjegyzetben. (*Balázs-Spielmann: Lechner Károly. Akadémiai Kiadó, Bukarest, 1956.*) Napjainkig is akad néhány cikk, amely fölleveníti a nagy tudós emlékét. Ezek többnyire egyetemtörténeti monográfiák részeként olvashatók, vagy orvostörténeti összefoglalók említik tevékenységét, eredményeit. (Pl. *Szilárd Zallár, 2002. vagy Csillik Bertalan, 2002.*) Most megjelent kiadványunk szándékában hiánypótló, de a teljesség igénye nélkül törekszik összefoglalni a küzdelmekkel teli életutat és munkásságának a reflexelméleten alapuló eredményeit.

Életével megismerkedve választ kaphatunk, vajon milyen ösztönzések indították arra, hogy a közegészségügyet hátrahagyva egész életére a pszichiátria felé forduljon. Önvalóságát olvasva pedig azt is eldönthetjük, hogy hagytak-e pszichéjében mélyebb nyomatok élete sorsfordulóinak fájdalmai. Felmerül a kérdés, vajon a pavlovi reflexelmélet vagy Lechner reflexana fogalmazódott-e meg előbb.

Jelen kötetünket nem csak az életútja korábban nem ismertett, új részletei gazdagítják, hanem az eddig még meg nem jelent, nagyobb terjedelmű szemelvények is.

A több mint kétszáz felhasznált irodalomból itt néhány jelentősebb forrás következik, amelyekre ez az összeállítás támaszkodik a tudós életrajzát és „búvárlatait” (mélyreható tudományos kutatás, búvárkodás és annak eredménye – a szerk. megjegyzése) illetően:

A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem története: 1872–1922. Írta: dr. Márki Sándor, Szeged, 1922.

Balázs Sándor és Spielmann József: Lechner Károly. Akadémiai Kiadó, Bukarest, 1956.

Buday Kálmán: Lechner Károly I. tag emlékezete. Budapest, MTA, 1932.

Gaal György: Az első pszichiáter pszichológus Kolozsvárt. Helikon irodalmi folyóirat IV. évfolyam, 1994. 15 (171.) szám 15–16.

Gaal György: Egyetem a Farkas utcában. Kolozsvár, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság. 2001.

Iványi János: Lechner Károly, a kolozsvári, majd a szegedi Elme- és Ideggyógyászati Klinika első igazgatója. Orvostudományi Értesítő 81(2):142–144, 2008.

Pisztora Ferenc: Lechner Károly (1850–1922) IN: Kapronczay Károly és Vizi E. Szilveszter (szerk.): Híres magyar orvosok II. kötet, Galenus Kiadó, Budapest, 2001, 72–75.

R. Harkó Viola: Lechner Károly – Horus. Orvosi Hetilap, 113 (10):577–579, 1972.

Nyíró Gyula: Psychiatria, Medicina, Budapest, 1961.

Kapronczay Károly: Megemlékezés Lechner Károlyról (1850–1922). Orvosi Hetilap 142(24): 1279–1280, 2001.

Szirmai Imre: Ars Neurologiae (4. fejezet: Neuropolitika). Lechner Károly neurofilozófiája. 338–343. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2014.

Lechner Károly emlékezetére összeállított kiadványunkhoz adatokat gyűjtöttünk még Szegeden az SZTE Klebelsberg Könyvtár, a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Megyei Levéltárából, valamint Budapesten az MTA Kézirattárából. Ez utóbbi intézményre hagyta Lechner Károly szakcikkeinek kéziratok kötegeit.

Az MTA Könyvtár és Információs Központ; a Széchényi Könyvtár; a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár; a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára és Budapest Főváros Levéltára szolgáltatott még elérési helyet a forrásokhoz.

A kötetben szereplő szemelvények – a hitelesség és a betűhűség megőrzése érdekében – az eredeti helyesírással szerepelnek.

Összefoglalás

Lechner Károly életútja

Lechner Károly Pesten született 1850. március 21-én, és Budapesten halt meg 1922. január 19-én. Egy nyolcgyermekes, jómódú, polgári család harmadik fiúgyermekeként jött a világra. Testvérei közül ki kell emelni Gyula szépirodalmi és képzőművészeti talentumát és Ödön bátyját, aki a magyar stílusú szecesszió úttörő építésze volt. A gyógyítás iránti elkötelezettsége korán megmutatkozott. Orvosi diplomáját 1873-ban szerezte meg, bécsi előtanulmányok után kiváló eredménnyel végzett Budapesten. Szakorvosi képzettséget a sebészet, a szülészet és a szemészet területén szerzett. Ezután csakhamar az elmegyógyászatot választotta. Először a Budapesti Egyetem I. Belgyógyászati Kórodájában alkalmazták gyakornokként, majd a Schwartzter Ferenc igazgatásával működő Magyar Királyi Ideg- és Elmegyógyintézetben főorvosi státuszt töltött be.

Családi életében sorsfordító események következtek. Feleségül vette Schwartzter igazgató lányát, akitől két gyermeke született. Élete első tragédiája hamarosan bekövetkezett: két éven belül elvesztette a feleségét és két gyermekét is.

Külföldi tanulmányutakban, tehát a munkában keresett enyhülést gyászára. Meynert, Westphal, Lazarus, Charcot, Schordann – korának híres orvosai – voltak ösztöndíjas útjának állomásai.

Hazatérve az Angyalföldi M.K. Országos Elmebeteg Ápolda igazgatójának nevezték ki 1883-ban. Ez volt a „főpróba”, a még üres intézetet maga rendezte be. Ekkor kötötte második házasságát felesége unokatestvérével, akitől két fia született.

Első nemzetközi sikere: a Párizsi világkiállításon 1900-ban Nagydíjat nyert a „cephalographie” nevű szerkezetével, amely egyfajta koponyamérő eszköz.

1889-ben Lechner Károly nyilvános rendes tanári kinevezést kapott a kolozsvári M.K. Ferenc József Tudományegyetem újonnan létesített ideg- és elmekórtani katedrájára. Életének ez a gyümölcsöző szakasza 30 éven át tartott.

Kolozsváron először egy ideiglenes klinika működött, majd Lechner saját tervei szerint felépíttetett egy tíz pavilonból álló, kertekkel körülvett ideg- és elmegyógyászati klinikát kétszáz elme- és harminc idegbeteg számára. Ez az intézmény európai hírnevet vívott ki magának. Az 1897/98-as tanévre Lechnert rektor magnificussá választották. Mindössze 47 éves volt ekkor.

1915-ben méltó módon ünnepelték meg a 25 éves tanári jubileumát. Tanár- és orvosársai egy 46 értekezést tartalmazó emlékkönyvvel lepték meg.

Az I. világháború után, a vesztes háborút követően, 1918. december 24-én a román hadsereg bevonult Kolozsvárra. 1919 májusában a román hatóságok a professzorokat erőszakkal kiutasították az egyetemről. Menekülniük kellett. Ideiglenesen Budapesten találtak menedéket. Az 1921. évi XXV. törvénycikk rendelkezett arról, hogy Szeged városának egyeteme legyen. A város ekkor hívta a Kolozsvárról menekült tudósokat, hogy itt folytassák oktató munkájukat és kutatásaikat.

A 70 éves Lechner töretlen akarattal tárgyalta az egyetemi intézetek elhelyezése ügyében, támogatást szerzett a polgármestertől, és lelkesítette tanártársait ezekben a súlyos időkben. Életerős ambícióval fogott hozzá az újrakezdéshez.

Az első egyetemi tanévet Szegeden 1921. október 9-én ünnepélyesen megnyitották.

Lechner Károlyt 71 éves korában a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Ő volt az első pszichiáter Magyarországon, aki megkapta az akadémiai levelező tagságot. Örömmel fogadta munkásságának elismerését. 1921 őszén azonban már betegen kezdte meg az egyetemi tanítást, és az első szemesztert nagy akaraterővel még végigvitte. Akadémiai székfoglaló beszédét megírta ugyan, de felolvasni már nem tudta. 1922. január 19-én – két súlyos műtét után – életének 72. évében meghalt.

Tanítványai és munkatársai sokat köszönhettek Lechner Károlynak. Valamennyien sikeres és eredményes munkát végeztek a későbbiekben. Közülük néhányan:

Fabinyi Rudolf a családi ápolás megalapítója, Zsakó István ideggyógyász, pszichiáter orvosi szakíró, és Stief Sándor, aki elmeorvostannal, idegészövettannal, mentálhigiéniai és bűnügyi kérdésekkel foglalkozott. Lechner munkatársai közül hárman tanszékvezető egyetemi tanárok lettek. Bágyoni Szabó József Lechner Károly halála után hét évig volt ugyanazon a tanszéken vezető tanár. Belényessi Benedek László a kolozsvári egyetemen lépett professzori szolgálatba. Dési Nyíró Gyula 1951-től a Budapesti Orvostudományi Egyetemen a Pszichiátriai Klinika igazgatója, egyetemi tanár. Lechner kolozsvári működésével megvetette az erdélyi idegkórtani kutatások alapjait. Az emlékezés, a tudatosság, az álom, a szuggesztió, az impressziók, reflexek s ezek rendellenességei foglalkoztatták. Különösen reflexelmélete keltett visszhangot. Az 1950-es években Spielmann József tanulmányozta munkásságát, és Balázs Sándorral közösen kiadta életrajzát s szemelvényesen hús dolgozatát.

Lechner Károly munkássága

Több évtizedes kutatói munkáját, tudományos eredményeit, tevékenységét az alábbiakban csak röviden összegezhetjük.

Az orvostudományi egyetemi hármas követelményből Lechner Károly számára a kutatás volt az első, csak ezután jött a gyógyítás és az oktatás. Ahogyan találóan megjegyezték róla: benne az elmekutató felülmúlta az elmeorvost. Kutatóként igen jelentős életművet hagyott az utókorra: 131 közleménye jelent meg, pedig nem szívesen publikált, 62 tudományos írása kéziratban maradt.

Fő törekvése a pszichofiziológiai (psychophysiológiai) kísérletezés meghonosítása volt. Hazánkban őt tekinthetjük az egyedülálló, reflexológiai látásmód megteremtőjének, és egy ilyen alapon nyugvó eredeti pszichológiai-pszichiátriai (psychológiai-pszichiátriai) irányzat képviselőjének.

Kutatás

Tematikusan a legtöbb közleménye az agyműködés, a szellemi élet zavaraiával foglalkozott. Az idegesség a háborúban, a hivatalban, az iskolában szintén gyakori témája volt. Az érzés, érzékelés, álom, hallucinációk; az alkoholizmus, az elmebetegek gyógyítása, statisztikája; a bűn és bűntevés és a törvénytörő orvostan is foglalkoztatta, de nem hagyhatók ki a gyermektanulmányok, a kedély neveléséről, a freudizmusról, a tudatról írt tanulmányai,

és az ideg- és elmebajok, a lelki betegségek társadalmi vonatkozásairól írottak sem. A reflexípusokról nem sokat írt, de ezek mind fajsúlyosak.

Tudományos munkásságának egyik legfontosabb tétele: minden, ami pszichikus, az élettani jelenség. Röviden és egyszerűen ezt így összegezhetjük:

A psziché (psyche) összes jelenségei a reflex eseményein alapszanak. A **reflexkör**, amely az organizmus érző felületeiről (szem, fül, orr, bőr stb.) indul a középpont felé (centripetál), idegpályák segítségével az agyba viszi fel az inger támasztotta ingerületet. A reflexkör az agyból indulva, centrifugál idegpályákon áthaladva a test izmaiban végződik, hogy ezek akciója folytán a kör ugyanazon objektumban záródjék, amelyből az inger kiindult. Ugyanekkor egyszersmind a központban tudatos érzés is létrejön, amely minden reflexjelenségnek elengedhetetlen kelléke.

A reflexkör három tagozatból áll. Az első az érzések keltése, a bevetítés (introjectio), a második az érzések társítása (associatio) és a harmadik az érzésekre való visszahatás (ejectio, reactio), vagyis a kivetítés tényeit foglalja magában. Az ingerlés és a visszahatás két tényezője közé ékelődik **az érzés, a lelki események. A képzetek** régen megvolt érzéseknek a tudatban keltett utóhatásai. *Ingerfelfogó erőgyűjtés, alkalmazkodó erőfelhasználás és érzésszabályozó erőválogatás nélkül nincsen élet, nincsen lelki működés. Ezek fogyatékosága pedig az értelem fogyatékoságát szüli.* Az ingerlés, az izgalom, a munka hármas reflexkörének eseményeit az idegkapcsolatok, idegfonalak hosszú pályái, szolidaritásos kötelékei fűzik egybe. Valóságos reflexkészülékek, igazi szervek létesülnek, amilyenek az ingerlésre alkalmas érzékszervek (szem, fül, orr stb.), a tudatos izgalmak érző szervei (agyvelő, gerincvelő), valamint a tulajdonképpeni életmunkát teljesítő szervek (izmok, mirigyek, tüdő, szív, stb.).

Reflexológiai teóriájában tizenhat féle kóros reflexípust különített el. Rendszeralkotó tevékenységében valósággal egybeolvadt a természettudós és a filozófus észjárása.

Törvényszéki elmekórtani témájú műveinek száma mintegy húsz. Pszichiátriai munkáiban a hallucinációk keletkezésének és a tudatosság zavarainak szentelt kitüntető figyelmet.

Jelentős szellemi teljesítménye a neurofiziológiai-reflexológiai alapokra épített pszichológia és pszichopatológia tudományának elindítása volt. Akadémiai székfoglalójában élete legfőbb tudományos eredményét az „életmunka” fogalmában definiálja: Az első „alak” az *erőgyűjtés* folyamata, amely az ingerléssel kapcsolatban, az ingerlékenység alapján, az ingerfelvétel tényében mutatkozik meg. A második „alak” az *erőszabályozás* munkája, amely az ingerléssel keltett izgalom szétsugárzása mentén az érzések találkozását és kölcsönös egymásra hatását közvetíti. A harmadik „alak” az *erőfelhasználás* munkája, amely a visszahatás eseményeivel életeredményekre törekszik.

Külön ki kell emelni, hogy *„Lechner Károly volt Magyarországon az első, aki objektív kritikát gyakorolt a psychoanalysisse szemben, bírálta Freud számos dogmatikus tételét és rámutatott az experimentalis psychologia túlzásaira.”*

Oktatás-nevelés

Oktatóként népszerű előadó volt. Minden tekintetben törődött a diákjaival. 1898-ban létrehozott egy alapítványt is diákokthoz céljára.

Lechner páciensei a kor legjellemzőbb lelki betegségeivel érkeztek a rendelőjébe: alkohizmussal, az iskola, a hivatal, a háború miatti idegességgel. Gyermekek kóros szellemi

világa, nők kriminalitása, fiatalok bűnözők kerültek elé a klinikáján nap mint nap. Ennek figyelembe vételével tartotta népszerűsítő tudományos előadásait is, melyekkel felvette a harcot a bajt okozó társadalmi jelenségekkel. Tanárként önálló eszméit, új lélektani és kórlélektani szemléletét igyekezett tanítványainak átadni.

A társadalom nevelésében önként és fáradtságot nem ismerve népszerűsítő előadásokkal küzdött a kárt okozó szokások, kóros szenvedélyek ellen, egyidőben szorgalmazva és konkrétan elősegítve a pozitív, hasznos ráhatásokat. A közösség érdekeit tartotta mindig szem előtt.

Gyógyítás

Szociális érzékenységet mutatja, hogy a szegények részére ingyenes járóbeteg-rendelést tartott.

A terápiás eljárások alkalmazásában a kor színvonalának megfelelő legmodernebb elektromos felszerelések, laboratóriumok támogatták munkájában. Például a röntgenkészülék, fényfürdő, villany- és szénsavas fürdő, hidro-, mechano- és elektroterápiai eszközök. A kezelések közül pedig a „d’Arsonvalisatio, Franklinisatio és a Leduc-kezelés”. Ez utóbbi az iontoforézis egyik formája. Az abban a korban szokásos kezelések közül kirekesztették az erőszakos eszközöket és inkább gyógyszerrel, vagy vízzel gyógyítottak.

A betegek testi-szellemi foglalkoztatásához tornaszerek, játékok álltak rendelkezésre. A pavilonok között tágas terek, sétautak csökkentették a bezártság érzését. A hasznos munkát végeztető munkaterápia kapott elsőbbséget. A betegek számára könyvtárat létesített, újságokat, folyóiratokat rendelt, rendszeresen vitte a betegeit kirándulni és városnéző sétákra.

Az épületekben rend, tisztaság, a berendezések helyes és célszerű használata szolgálta a gyógyulást.

Népszerűségét jelzi, hogy külföldi páciensek is érkeztek hozzá nagy számban.

Abstract

The life's path of Károly Lechner

Károly Lechner was born in Pest (now part of Budapest) on 21 March 1850 and also died in the capital on 19 January 1922. He was born to an upper middle class family, the third of eight children. His brothers were also very talented. Gyula was gifted in literature and the fine arts, and Ödön became a pioneer architect in the Hungarian Art Nouveau style. Károly showed an early interest in medicine, so it came as no surprise to anyone when he graduated with flying colours from the medical university at Budapest in 1873 and chose psychiatry as his specialization. He was first hired as an intern at the First Department of Internal Medicine at the University of Budapest, but soon became a senior physician at the Hungarian Royal Psychiatric Hospital led by Ferenc Schwartz.

Family ties also connected him to that place. He married Schwartz's daughter, with whom he had two children. Unfortunately, he suffered the first major trauma of his life not long thereafter; within two years, he lost his wife and both his children. He sought solace in study trips abroad and concentrated on his work. He received a Schordann travelling scholarship and visited renowned scientists of his time: Meynert, Westphal, Lazarus and Charcot. When he finally returned home in 1883, he was appointed director of the Angyalföld Mental Asylum (a prominent psychiatric institute of that time in Budapest). This was his real debut. He busied himself with the initial set-up of the freshly founded institute. He was married for a second time the same year, to his former wife's cousin, who would bear him two boys. He won the grand prize at the 1900 Paris World Fair with a device he developed called the "cephalographe", which was a kind of skull-measuring tool.

In 1889, the education minister promoted Lechner to a professorship at the newly founded Department of Neurology and Psychiatry at the Franz Joseph University in Kolozsvár (present-day Cluj-Napoca in Romania). This fruitful time in Lechner's life lasted 30 years. During the early periods, there was only a temporary clinic set up there, but it grew into a complex of ten pavilions surrounded by gardens that could accommodate up to 200 psychiatric and 30 neurological patients according to Lechner's design. This clinic made Lechner famous across Europe. He was elected rector magnificus of the university for the 1897–98 year at the early age of 47. As his fellow professors celebrated his silver jubilee in 1915, they surprised him with a commemorative book with 46 treatises.

On 24 December 1918, after World War I – which Hungary lost – Romanian troops marched into Kolozsvár/Cluj (which Hungary had been forced to cede). In May 1919, Romanian officials expelled all the professors by force, so they had to flee. After finding a temporary place to work in Budapest, the city of Szeged invited the professors, thus facilitating the continuity of their tuition and research. The situation of doctors was the direst at that time; they needed many more tools to practise their craft compared to students in the arts or law faculties. Act XXV of 1921 decreed that a university should be established

in Szeged. The 70-year-old Lechner negotiated persuasively and with a clear sense of purpose for potential locations for the faculties of the prospective university. In the end, he won the support of the mayor and inspired his fellow professors during those difficult times. He took on the task of a second foundation with youthful enthusiasm, and, as a result, the first academic year of the Franz Joseph University at Szeged began ceremoniously on 9 October 1921.

Lechner was honoured with a corresponding membership in the Hungarian Academy of Sciences when he was 71 years old; this was a first appointment from the ranks of psychiatrists. Although this honour pleased him, it came at the twilight of his life. He began teaching in 1921 while severely ill, but persevered and completed the first term. He even wrote his inaugural speech at the Academy but was unable to read it out during the ceremony. He underwent two surgeries. However, neither was ultimately successful, and he died on 19 January 1922, at the age of 72.

His students learned a great deal from him and became successful and productive followers of his path and pioneers in their own right: Rudolf Fabinyi, who established home care; István Zsakó, a neurologist, psychiatrist and medical study writer; and Sándor Stief, who was active in the fields of psychiatry, neural histology, mental hygiene and criminal cases. Three of Lechner's colleagues became senior lecturers at the university. József Bágyoni Szabó became the head of the same department for seven years after Lechner's death. László Belényessi Benedek obtained a professorship at the University of Cluj-Napoca. Gyula Dési Nyíró was nominated as the director of the Psychiatric Clinic at the Medical University of Budapest in 1951 and became a professor there. Lechner laid down the foundations of neurological research in Transylvania through his work in Kolozsvár/Cluj. He studied memory, consciousness, dreams, suggestions, impressions, reflexes and related disorders. His research on reflex theory earned him great renown. During the 1950s, József Spielmann studied Lechner's work and wrote his biography in co-operation with Sándor Balázs, publishing excerpts from 20 of his articles.

Lechner's work

Lechner had a significant impact on the field of psychiatry through his many years of work and his many scientific achievements. His dedication to his craft can only be summarized in brief on these pages.

Of the triple requirements at the medical university, research was of the highest priority for Lechner; patient treatment and teaching were secondary. As it was put quite succinctly about him, his drive to be a researcher of the mind overtook the need to be a healer of it. He produced an impressive number of 131 publications in his lifetime, even though he only published out of pressure: 62 of his papers remained draft manuscripts upon his death. Lechner's main goal was to introduce psycho-physiological testing. In Hungary, he was a pioneer in the establishment of a unique way of seeing reflexology and consequently laid down the foundations of an original psychological-psychiatric school that took its roots from his approach.

Research

Most of Lechner's publishing dealt with dysfunctions of the brain and with the mind. The next most common topic was stress during the war, at the workplace and at school. He was also interested in and concerned with feelings, senses, dreams, hallucinations, alcoholism, treating psychiatric patients and the resulting statistics, and crime and forensic medicine. Further, Lechner wrote studies about children, temper and education, Freudianism and consciousness, while he was also concerned with the effects of neurosis, insanity and mental illnesses in society. Additionally, while he only wrote a few articles on a typology of the reflexes, these particular studies had a significant impact.

One of Lechner's most important theories was that everything experienced as psychic was simply an organic phenomenon. It could be explained in a nutshell, as follows:

All the mechanisms of the psyche are based on reflex events. The reflex arc, starting centripetally from the sensory surface of the organism (via the eyes, ears, nose, skin etc.), carries a nerve impulse via the nerve pathways to the brain. Starting in the brain, the reflex arc ends in the muscles of the body through the centrifugal nerve pathways. Finally, through these actions, the reflex arc ends in the same object in which the impulse started out. A conscious sense, which is an essential part of all reflex mechanisms, then comes front and centre.

The reflex arc consists of three parts. The first is introjection, or the arousing of the senses; the second is the association of the senses; and the third is the ejection or reaction of the senses, which includes projection. Sensing and psychological events occur between stimuli and reaction. Ideas are the after-effects of old senses aroused in the consciousness. There is no life or mental functioning if the initial impulse does not find support in other nodes to continue delivering its message, i.e., perceptive force being gathered, adaptive force being exerted and regulatory force being selected. The insufficiency of these processes results in the disability of the mind. The events in the triple reflex arc, stimuli, excitement and work, are interwoven by nerve connections, the long pathways and the "solidarity" bonds of the solar plexus. True reflex devices, real organs, are produced, such as organs that are capable of sensing stimuli (the eyes, ears, nose, skin etc.), those equipped to deal with conscious excitation (the encephalon or medulla spinalis) and those that execute real-life operations (the muscles, follicles, lungs, heart etc.). Lechner discerned 16 sorts of pathological reflex types in his reflex theory. His naturalism and philosophical way of thinking were combined in his system-building activity.

Lechner's forensic-psychiatric studies total almost 20. In his psychiatric work, he paid special attention to the origin of hallucinations and disorders of consciousness.

Lechner's significant intellectual achievement was to establish the science of psychology and psychopathology based on neurophysiology and reflexology. In his inaugural speech, he defined the top scientific result of his life. The first "form" was the process of gathering force, which appeared in connection with encountering stimuli, based on affectivity and in the fact of the impulse uptake. The second "form" was the work of regulatory force, which transmitted the meeting of the senses and mutual interactions along with excitation from stimuli. The third "form" was the work of exerting force, which strove for life-defining results through reaction events.

There are some facts on which we must put extra emphasis: "Károly Lechner was the first to express objective criticism of psychoanalysis. He found fault with a number of dogmatic theses of Freud's and pointed out excesses in experimental psychology."

Education

Lechner was a very well-respected professor. He cared about every aspect of his students' lives and set up a foundation in 1898 for student housing.

Lechner's patients brought the most common mental ailments into his office. The society of that age brought forth alcoholics and neurotics from school, places of work or war. In his clinic, he treated children with pathological mental states, women who had committed crimes and juvenile delinquents day after day. He held his popular scientific lectures in the spirit of these cases, thus fighting against the problematic social phenomena of his age. As a professor, Lechner always considered it important to pass on his ideas about and approaches toward mental states and pathology to his pupils.

Through his tireless, voluntary science-promoting lectures, he strove to educate society about harmful habits and pathological addictions; in parallel, he encouraged and facilitated the use of positive action. Lechner always kept the community's best interests in mind.

Treating Patients

The fact that Lechner always held his outpatient consulting hours for poor people free of charge clearly showed his social awareness. He availed himself of the most modern electrical equipment and laboratories of the highest standards in his therapeutic approaches. For example, X-ray equipment, light baths, electric and carbonic baths, hydro-, mechano- and electrotherapeutic devices, d'Arsonvalisation, Franklinisation and Leduc treatment were also available. The latter is a form of iontophoresis. Coercive devices from contemporary "treatments" were banned, and water and drug treatments were introduced alternatively.

Gymnastic equipment and games were made available to occupy the patient's body and mind. Between the pavilions, ample spaces and walkways mitigated the sense of feeling enclosed. Useful work became a priority in ergotherapy. Lechner also built a library for his patients, subscribed to newspapers and journals, and took his patients out for regular hikes and sight-seeing tours. In the buildings, order, spotlessness, and the appropriate and practical use of these devices were key to rehabilitating and healing his patients. Patients even sought Lechner out from neighbouring countries; his bookings were full for weeks in advance.

I. LECHNER KÁROLY ÉLETÚTJA

„Óhajtanád, hogy az orvos minél jobban elsajátítsa a lélekbe való látás esoteriás tudományát, mert nem elég a lelki tényekkel csak mellékesen foglalkozni. A psyche, emberi mivoltunknak e legfőbb ismertető jele, kell, hogy orvosi tudásunknak is főtárgya legyen!”

Lechner Károly: A psychopathológiás irány a gyógyászatban. Gyógyászat, 42, 596–600. 1903.

„Lechner professzort az olvasó nem életrajzból, nem jellemzésből ismerhetné meg igazán, hanem egy előadására kellene ellátogatnia. Amint belépne az intézetébe, feltűnnék mindenféle a rend és tisztaság, az épületeknek, berendezésüknek helyes és célszerű volta. Betekinthetne a szépen ápolat tágas kertbe, amelyben szegény elmebetegek ültetgetnek, gyomláznak, vagy járkálnak a sétautakon szabadon, minden különösebb őrizet nélkül; vagy magukra, vagy ötön-tízen egy ápoló felügyelete alatt. Ebből kiokoskodhatja, aki a látottakból következtetni tud, hogy az intézet vezetője szigorú rendet tart, pontosságot és tisztaságot követel, hogy szakmájához alaposan ért és hogy betegeivel szemben emberszerető, könyörületes orvos. Aztán meghallgatná a tágas tanteremben, amint a hallgatóinak magyaráz, nyugodt hangon, minden különösebb tudományos pose nélkül, de világosan és a figyelmet lebilincselően.

Akik egyszer hallották valamely népszerű előadását, vagy akik mint orvosnövendékek tanítványai voltak, mindig kellemesen emlékeznek vissza az együtt eltöltött órákra. És aztán, ha előadás után néhány szót válthatna magával a professzossal, meggyőződnek róla, hogy ez a nagytudású egyetemi tanár, udvari tanácsos, mily egyszerű és lekötelező modorú a magánérinkezésben; és ekkor teljes képet alkothatna magának ennek az igaz embernek a jelleméről, értékéről.”¹

¹ Kovács Dezső (szerk.) (1909). Lechner Károly. *Erdélyi Lapok*, 2(11), 257–258.

SZEMÉLYES VONATKOZÁSOK, A CSALÁD SZEREPE

„A boldogság érzése, reménye, tudata a legjobb orvosság. A boldogság csupa képzelet. Képzeljük magunkat boldogoknak és egészségesek vagyunk!”

Lechner Károly: Az idegélet köréből. A hivatalnokok idegessége. Előadás. 1908.

Ki is volt ez a kiváló tudós? Egy személyben orvos, pszichológus-neurológus, pszichiáter, orvosi szakíró, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (továbbiakban I. tag, a szerk. megjegyzése). Bátran megelőlegezhetjük, hogy ő a XX. század polihisztora, hiszen kiemelkedőt alkotott nemcsak az orvostudomány, hanem az építészet, a zene és a festészet terén is. Ahogy olvashatjuk, életében döbbenetes fordulatok és elképesztő sarokpontok voltak.

Pesten² született 1850. március 21-én, és Budapesten halt meg 1922. január 19-én.³

A Lechner-család

A Lechner-család Nyugat-Magyarországról, a ma Ausztriához tartozó Kismartonból származik. Budavár visszafoglalása után telepedett le Pesten. Lechner Mihályt, Lechner Károly ősét, 1695-ben vették fel Pest város polgárai közé. Német hangzású neve ellenére már akkor a magyarok képviselője a Tanácsban. A nagypapa, id. Lechner Nepomuk János (1774–1845) a József nádor mellett működő Szépítő Bizottmány actuariususa, azaz tollnoka építési engedélyek kiadásával foglalkozott, a magyar klasszicista építészet nagy mestereinek beadványi tervein ilyen minőségben olvashatjuk nevét. Lechner Jánost Széchenyi *Naplói* is emlegetik; a Lánchíd építője városépítésről, városszépítésről gyakran tárgyalt vele. Élete Pest városiasodásának szolgálatában állt. Az építész nemzetség nem is a nemesi címerre, inkább Lechner Jánosra volt büszke; egy világváros születésének a hajnalán bábáskodott és álmodott Széchenyi Istvánnal együtt.⁴ A nagymama, Hupf Erzsébet (1786–1853).

Lechner Károly atyja, ifj. **Lechner Nepomuk János** (1812–1884), régi, pesti, jómódú polgári család sarja volt, aki Budapesten ügyvédi gyakorlatot folytatott, majd előkelő

² Miatán Buda, Pest és Óbuda 1873-ban egyesültek Budapestté, ezért a megkülönböztetés jogos.

³ Gaal György (1994): Lechner Károly. In: Dávid Gyula (főszerk.) *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés* (III. (Kh–M)). Bukarest, Kriterion. Letöltve: 2021.02.04. ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON (oszk.hu)

⁴ Ruffy Péter (1978. 09. 03.) A Lechner-nemzetség. *Magyar Nemzet*, 11.

városi főbb hivatalnok lett. Ez volt akkor az egyedüli foglalkozás egy valamirevaló városi polgár számára. Állásáról azonban a Bach-korszak elleni tiltakozásul leköszönt.⁵

Szerencsére anyai örökség révén egy téglagyár birtokába jutott a Maglódi úton, így a továbbiakban majdnem kizárólag annak igazgatásával foglalkozott. A kiegyezés után ez a téglagyár biztosította a megélhetést a családnak, ugyanis ő szállította az építőanyagot a világvárossá alakuló Budapest nagy építkezéseihez. A gesztus jelzésértékű: a családban erős hazafias szellem élt, amely számos más formában is megnyilvánult.

Feleségül osztrák nőt vett el, Schuhmayer Terézt (1817–1895).

Az apai ág már elmagyarosodott, az anyai ág – Schuhmayer Teréz révén – még németül beszélő. Lechner Nepomuk János ifjúságára az önkényuralom nyomja rá bélyegét, amikor politikai pártállást is jelentett a magyarság vállalása. Ő sohasem tanult meg tökéletesen magyarul, de fiait magyar iskolába járatta, és magyar szellemben nevelte. Ebben a szellemben nevelték őket otthon és a pesti piaristák gimnáziumában is.

Házasságukból harmadik fiúgyermekként született Károly 1850. március 21-én.

„A család ismert gyökerei a Fertő tó környéki Kismartonba vezethetők vissza, egészen a 17. századba. Ez magyarázza, hogy a Lechner Gyula-ág az 1940-es évek elején felvette a Kismarty előnevet, bevallottan Vörösmarty mintájára.”⁶

Károly jómódú polgári és a hagyományos kultúra iránt fogékony, értelmiségi családban nőtt fel, amelynek emelkedett szellemi élete és művészetek iránti érdeklődése nagy hatással volt mind rá, mind testvéreire. Hárman voltak fűtestvérek, a legidősebb, Lechner **Gyula, von der Lech** (Pest, 1841. február 5. – Budapest, 1914. június 10.). A nemesi előnevet Károly meghagyta legidősebb bátyjának, Gyulának.

Gyula jogot végzett, de sokkal inkább a szobrászathoz és festészethez vonzódott, sőt az irodalommal is foglalkozott. „Egyike azoknak, akik Madách Imre: Az ember tragédiája című művét német nyelvre fordították. A könyv a Reclam-féle Universal Bibliothek-ban jelent meg. Ehhez a fordításhoz – amely több mint százezer példányban kelt el – Jókai Mór írta az előszót. Jókai Mór elragadtatott bevezetőjével 1888-ban jelent meg a mű Lipcsében: „Ez a teljesen hű, enciklopédikus tudással készült, az eredetinek költőiségben nem mögötte álló fordítás...” A német fordítást Lechner Gyula zongoraművész felesége lemásolta, a kéziratot szattyánbőrbe köttették és a munkát Zichy Mihály, a cári család udvari festője kivitte Szentpétervárra, hogy a cárné még a lipcsei megjelenés előtt olvashassa.⁷ Egyéb műfordításai közül megemlíthendők a Neue ungarische Dichter c. antológia, s Beöthy Zsolt „Ráskai Lea”-jának német fordítása. Később a festészetre fordította figyelmét, és arcképeivel, állat- és tájfestményeivel gyakran lehetett találkozni a budapesti kiállításokon. *Öreg asszony kötéssel* c. arcképtanulmánya a Nemzeti Múzeumban látható.”⁸

Lechner Nepomuk János és Schuhmayer Teréz nyolc gyermeke születésük sorrendjében: Gyula (1840–1914); Ödön (1845–1914); Bolda, férjezett Novák Kamillné

⁵ A Magyar Királyság történetében a nyílt abszolutista önkénynek az 1850-től 1859-ig tartó időszakát Alexander Bach osztrák belügyminiszterről Bach-korszaknak nevezik. A hivatalnoki rendszer kettős hivatalnokréteg volt. A hivatalnokokat gúnyosan Bach-huszároknak csúfolták kötelezően előírt magyaros viseletük miatt. Ez a rendszer azonban igen költséges volt, hiszen kétszer annyi hivatalnokot kellett ellátnia.

⁶ Lechnernek régen és ma IV. Kismarty-Lechner Csabával beszélget Juhász Réka, a Lechner Tudásközpont munkatársa. Letöltve: 2021.02.04. <https://tervlap.hu/cikk/show/id/3732>

⁷ Ruffy Péter (1978. 09. 03.), 11.

⁸ Szana Tamás (1895). Lechner. In Bokor József (1895, főszerk.) A Pallas nagy lexikona. (XI. kötet) Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 322. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/doc/>

(1846–1927); Sarolta (1848–1878); Károly (1850–1922); Kálmán (1852–1854); Ilka, férjezett Cserneczky Gyuláné (1852–1938); Irma (1855–1944)⁹

A család tagjai kiemelkedtek művészi rajztudásukkal. A lánytestvéreknek, mivel ők „csak” lányok voltak, abban az időben csupán arra lehetett esélyük, hogy „szépeket rajzol-gassanak”. A családtagok életpályája élénk bizonyossága a Lechner-család magas szellemi és különösen művészi képességeinek. Kézügyessége szinte minden családtagnak volt valamilyen formában. Gyermekkorukban ugyanaz a rajztanár foglalkozott velük: Szemlér Mihály festőművész.¹⁰

Lásd a mellékletben a 7. és 8. számú képeket.

Szemlér Mihály (Pest, 1833. július 4. – Bp., 1904. február 28.), mint tizenöt éves ifjú végigküzdötte a szabadságharcot, osztrák fogságba kerül, de sikerül megszöknie. Rongyosan, fáradtan, kiéhezve hazavetődik Pestre. Anyja föl sem ismeri, hanem bujdosó honvédnek nézi s szánalmas külseje miatt alamizsnával kínálja. A halálos csönd szomorú napjaiban támad föl benne a művészság. Történelmi festőnek készül, felvéteti magát a Marastoni Jakab alapította „Pesti Első Magyar Képző Művészetek Akadémiájá”-ba, majd 1852-ben a bécsi Képzőművészeti Akadémiába lép át, a hol két éven át Ruben történelmi mesteriskoláját látogatja. 1859 óta – s azon túl 4 éven át – a kegyes tanítórend gimnáziumában is mint rajztanár működik. Munkácsy mondotta róla többek előtt: „Ez az igazi magyar típus, nem pedig a milyet ti pingáltok, csupa tótot”.

A testvérek mindannyian átmentek ugyanazon az iskolán, és valamennyien egyformán magas szinten rajzoltak. (Ahogyan a Bach családban mindenki magas színvonalon zenélt.) Károly 12 éves korában (1862-ben), már ceruzarajzokat készített. Ezekhez a paspartout-kat is maga alkotta. Ő találta ki és ő festette meg a szecessziós motívumokat, virágokat. Hihetetlen aprólékos munka mindegyik. Magának vagy a nagyapának születésnapra szerkesztette, készítette magánszorgalomból. Mindössze 15 évesen.

Az orvosi tanulmányai idején azonban befejezte az ilyen irányú kreatív tevékenységet.

A család sokat utazgatott, Afrikától kezdve Norvégiáig mindenfelé, sőt Dél-Amerikában is voltak.

Lechner Ödön, Károly fiatalabb bátyja (Pest 1845. augusztus 27. – Budapest, 1914. június 10.) jellemzésére Kós Károlyt idézzük „... (Ödön) abból indult ki, hogy nekünk, magyaroknak semmi olyan tipikus alkotásunk nem volt a múltban, amit modern architektúránk alapjául, kiindulásul vehetnénk. Csak ornamentikánk van. Ő tehát indus elemekből, barokk vonalakból és magyar ornamentikából alkotott a maga számára egy külön stílust. Így született az Iparművészeti Múzeum, a Földtani Intézet és a Posta-Takarékpénztár, amelyekre aztán kimondták, hogy magyar stílusuk van. Mindenik egy zseniális művészlélek csodálatos alkotása.”¹¹

⁹ A Lechner-család tagjainak személyi adatai a Budapest Főváros Levéltára HU_BFL_VII_2_c_1899_I_1410_0003 sz. pertári jelentésből valók

¹⁰ Lyka Károly (1904). Szemlér Mihály. *Művészet*, 3(2), 112–116. Letöltve: 2021.02.04. <http://epa.oszk.hu/00000/00009/00014/3-2-7-szemler.htm>

¹¹ Bakonyi Tibor, Kubinszky Mihály (1981). *Lechner Ödön*. Gyoma, Corvina, 193.

„A magyar szecesszió stílus teremtménye, nagy hatású mestere. Historizáló tanultságú építészként a francia kora reneszánsz, a magyar népi díszítőművészet és a közel-keleti és indiai architektúra elemeinek ötvözésével hozott létre sajátos formanyelvet. Az előregyártás és a kerámia építészeti alkalmazásának úttörője. Az egyrétegű, fémből készült födém a maga korában úttörő jelentőségűnek számított; az előre gyártható épületelemek tervezésével Lechner nemcsak gyors építkezést tett lehetővé, de korához képest úttörő gondolkodásról is tanúbizonyságot tett.

Bár komolyabb állami elismerést és katedrát nem kapott életében, óriási hatást gyakorolt a korszak építészetére, elsősorban a fiatal pályakezdőkre.”¹² Sok más csodálatra méltó épülete mellett a szegedi Városháza is említést érdemel.

„Az a művész, amely Lechner Károly testvérénél, Ödönnél olyan korszakalkotó módon nyilvánult meg, hogy a magyar építőművészeti stílus szinte egyedül neki köszönheti létét, öbenne (Károly) a természeti jelenségek intuitív módon való meglátásában jutott kifejezésre.”¹³

Szomorú érdekesség, hogy Ödön és Gyula egy időben haltak meg: 1914. június 10-én, tehát egy napon. Bár ők ketten különösen jóban voltak, ilyen különleges esetről csak ikrekkel kapcsolatban hallhattunk.

Lechner Károly indulása, a kezdeti évek

Lechner Károly – egyik beszédében – gyengén fejlett gyermekként jellemzi önmagát. Tanulmányi eredményei is jó és elégséges körűliek. Íme a 25 éves tanári jubileuma alkalmával tartott beszédéből egy idetartozó részlet:

„Már kicsiny gyermekkoromban szerettem volna játszani többi játszótársaimmal, de koraszülött, gyenge, beteges gyermek lévén, nem tudtam velük tartani. Emlékszem, hogy hogyan ültem szürke köpenyben, veres gallérral órák hosszat, és néztem társaim játékát. Vádoltam magam akkor is, hogy miféle gyermek vagy te, aki nem tudsz játszani? És a pajtásaim mégis hívtak mindig, de hiába, nem akartam játszani, hanem csak néztem őket. Hogy miért? Nem tudom.

Es mikor felépültem – tíz éves koromtól fogva nem voltam beteg többet – akkor már tudtam játszani és tudtam tanulni és szerettem volna én is társaimmal, testvéreimmel együtt az élet örömét, a gyermekélet örömeit kiélvezni; de ott is mindig a gyengébb voltam, nekem kellett mindig a bajokat orvosolni, amelyeket csintalanságaik elkövettek, mindig menteni kellett, ahol a sérülések bekövetkeztek. Sokszor még a sáncok alól is ki kellett ásni társaimat, mert már akkor is földsáncokban harcoltunk. Vádoltam magamat akkor is, hogy nem vagyok az az erős, az a bátor, aki küzd, és aki másoknak sebeket ejt, hanem az a gyenge, aki ezeket a sebeket akarta megorvosolni.”¹⁴

¹² Szecessziós építészet Magyarországon. Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.03.10. https://hu.wikipedia.org/wiki/Szecesszi%C3%B3s_%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szet_Magyarorsz%C3%A1gon

¹³ Miskolczy Dezső (1930). Konstitúció és agybetegségek. *Orvosképzés*, **20**, 691.

¹⁴ dr. Lechner Károly jubileumán= Estilap, 1915. május 17. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Acta Bibliothecaria Tomus XII. Fasciculus 1. Márki Sándor szakirodalmi munkássága. Bibliográfia – szerk.: Monok István, Összeállította: Klukovitsné Paróczy Katalin, Ráczi Béláné Szabó Éva. Szeged, Scriptorum Kft. 1992. Kivágotok: MS 389/12. kötet Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

Lásd a mellékletben az 1. számú képet.

„Az elemi iskolákat otthon tanultam, majd magánintézetbe jártam. A gimnáziumba a budapesti piaristáknál jártam, az egyetemet Budapesten, részben Bécsben folytattam. Ámbár a középiskolákat közepes eredménnyel végeztem, az egyetemen az orvosi szigorlatokat Budapesten 1873-ban és 1874-ben kivétel nélkül kitűnő eredménnyel tettem le.”¹⁵

A pesti Kegyes Tanítórendi Gimnáziumban a hetedik osztály még 1850-ben nyílt meg, ezzel az iskola már akkor főgimnáziummá alakult.¹⁶

„*Jó és magyar szellemi nevelésben részesültem*” – írja Károly az önéletrajzában.

A családi hagyományokkal szakítva Lechner Károly az orvosi pályát választotta. Erre ugyanebből a beszédéből íme a magyarázat:

„Emlékszem jól egy epizódra ezen koromból, amidőn a fivérem egy kecskét hozott haza felkantározva, kicsi kocsiban. Nagy örömmel indultunk neki a kecskének, és elhatároztuk, hogy építünk egy palotát a kecskének. Én is művész lélekkel akartam hozzájárulni a tervhez, azonban a tervet a bátyám csinálta meg. Később műépítész lett. És a kecskét elhelyeztük az épületbe, de úgy, hogy felébe kezdtük építeni a palotát. Persze a szegény kecskének ez nem volt javára, a különböző téglá és deszkadobálások folytán sebesülései támadtak, és nekem jutott a feladat, e sebeket meggyógyítani. Szaladtam az anyám házi patikájából tapaszt, írt hozni, s a kecske meg is gyógyult.

De ez nevezetes fordulat volt életem történetében, mert ettől a perctől fogva a testvéreim, játszópajtásaim és ismerőseim „doktor”-nak szólítottak. És így lettem belekényszerítve az orvosi karba, azóta én mindig doktor voltam az egész ismeretségben. És mindig segíteni, menteni kellett, pedig szerettem volna a többiekkel együtt tartani és együtt játszani velük. Vádoltam magam mégis, miféle gyermek vagy te, akit mindig ily melléksegítségre használnak?”¹⁷

Lásd a mellékletben a 2. számú képet.

Orvosi tanulmányait részben Bécsben, részben Budapesten végezte. „Mikor **1873**-ban Budapesten megszerzi **orvosi diplomáját**, öt professzor hívja maga mellé klinikájára.”¹⁸ Az **1874.** évi egyetemi reform előtti gyakorlatnak megfelelően a **sebész-, szülész- és szemésmesteri képesítést adó szigorlatokat** is kitüntetéssel abszolválta, ezzel orvosdoktor lett. Tanulmányai befejezése után nehezen döntött a belorvoslás és az elmegyógyászat között. Lásd a mellékletben a 12., 13. számú képeket.

Erről az időszakról így vall:

„És így eljutottam a komoly tanulás pályájára, orvosnak készültem. Ott is teljes hévvel, tüzzel feküdtem neki az orvosi tudományok megismerésének, mindennek, amit csak

¹⁵ Lechner Károly önéletrajza. Kézirat. Lásd a mellékletet.

¹⁶ Piarista Gimnázium (Budapest). A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Piarista_Gimn%C3%A1zium_\(Budapest\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Piarista_Gimn%C3%A1zium_(Budapest))

¹⁷ dr. Lechner Károly jubileumán, 1915. május 17. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

¹⁸ Gaal György (1994). Az első pszichiáter pszichológus Kolozsvárt. *Helikon*, 4(171), 15–16.

kaphattam. Minden könyvet elolvastam és megszereztem, tanultam többet, mint a többiek, s mégis vádoltam magamat, hogy feleslegeset tanulok, mert a tanuló társaim, akik nap-nap után hozzám jöttek, akikkel minden este formális tudományos vitákat tartottunk, (ezekre az előkészületeket én tettem, mert mindig új anyagot szereztem a sok olvasás következtében) ezek azt mondták, hogy ez felesleges, ez a rigorosumon nem kell. Vádoltam magamat, hogy feleslegeset tanultam, s igazam is volt, mert ezek éppoly kitűnően tették le a szigorlatokat, akár csak én. S tovább jutottam az élet pályáján. Megszereztem az orvosi diplomát is. Szerettem ezt a tudományt, és szerettem volna azt a közjó javára felhasználni.¹⁹

Ekkor a budapesti egyetem I. belgyógyászati kórodáján gyakornoki minőségben volt alkalmazva Wagner tanár oldalán²⁰, akit a Budapesti Orvosegyesület közel húsz éven át szakadatlanul elnökének választott meg. **1874. március – 1875. október** orvosgyakornok-tanárság Korányi Frigyes mellett és tovább folyamatosan 1877. augusztusig, II. tanársági minőségben szolgált ugyanott.²¹

Ebből az időből származik barátsága Purjesz Zsigmonddal, aki ugyancsak Wagner tanárságéja volt, később a kolozsvári egyetem nagyhírű belgyógyász professzora lett. „1918-ban, az akkor már nagyhírű belgyógyász professzor sírjánál Lechner Károly orvoskari dékán mondott búcsúbeszédet. A szertartást Hirschler József apátplébános végezte. Sírja ma is áll a Házsongárdi temetőben.”²²

A Wagner János klinikáján eltöltött másfél év után – 25 évesen (a szerk. megjegyzése) – inkább az elmegyógyászatot választotta. „A lélek és értelem problémái, mint ő írja, csakhamar az egész életre lekötötték figyelmét, érzéseit és erőt.”²³

Gyermekkorától kezdődően törekvése és vágya a **közegészség** terén való munkálkodás volt, higiénikusnak készült. Még 1875-ben meg is jelent egy cikke a Közegészségügyi Lapokban, de érdeklődése a későbbiekben más irányba fordult.

Már említett beszédéből magyarázatképpen következik az idevonatkozó részlet:

„Minden időmet, minden képességemet, minden anyagi javamat, ami volt, arra használtam fel, hogy a higiéniával foglalkozzam.

És erre felkészülve pályáztam is Budapesten egy tisztí orvosi állásra. De megbuktam. A választáson megbuktam, és ismét vádolnom kellett magamat, hogy miféle legény vagy te, aki az életet oly kevésbé ismered, aki oly balga, együgyű vagy, hogy épp azokat hívtad fel, azok voltak a főkorteseid, akik az ellenfelednek voltak a kortesei? Pedig voltak! Budapest fővárosának akkori főpolgármestere nagybátyám volt, az egyik miniszter legfőbb jóakaróm és patrónusom volt és a magisztrátusban, a közösségben mindenütt bennültek azok a bennfentes családok képviselői, akik akkor még Budapesten felszínen voltak.

¹⁹ dr. Lechner Károly jubileumán, 1915. május 17. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

²⁰ Szana Tamás (1895), 322. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/doc/>

²¹ Lechner Károly In: Kapronczay Károly (2004, szerk.) *Magyar Orvoseletrajzi Lexikon*, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest. Letöltve: 2021.02.04. <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s16.html>

²² Gaal György (2001). *Egyetem a Farkas utcában – A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Kolozsvár, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm>

²³ Buday Kálmán: Lechner Károly I. tag emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXI. kötet, 9. szám. Felolvasta a M. T. Akadémiának 1931. december 21-én tartott összes ülésén. 3.

Vádoltam magamat, hogy oly kevés ismeretem van az embereknél, hogy nem tudtam meglátni azt, hogy aki engem félrehívogatott, hogy kinél jártam, hogy ki ígérte meg a szavazatát, kinek mit mondtam, azt ez mind kitudakolta, hogy felhasználja ellenem. Akkor kezdtem belátni az ember és társadalom hibáit. És ekkor firkáltam egy rossz verset négyes sorokban.

Bármekkora a te nagy bölcsességed,

Bármintő szép, mit szíved dalol,

A hóbert egy-egy csörgettyűje

Kihallszik ruhád ráncai alól.

És azóta mindenütt látom e ráncozat, a hóbert benn csörög. Ez volt az első lépés a pszichiátria iránti érdeklődés felé.”²⁴

Önvallomásából következik a másik ok, amiért elhagyta a közegészségügy területét és a pszichiátria felé fordult:

„Következett a második. Szerelmes lettem. És szerelmem egész hevével iparkodtam megfelelni a természet eme követelésének. Szerelmes lettem egy pszichiáter leányába, és ez a szerelem késztetett arra, hogy elvállaljam egy elmeógyógyintézet főorvosi állását. Egész lelkem minden szenvedélyével nekiestem a pszichiátriai kutatásoknak és megismeréseknek, tanultam, amennyi tőlem tellett, jártam külföldre, megismertem az elmeógyógyászat csínját-bínját, és mégis vádoltam magamat, hogy miféle lelkiismeretlen ember vagy te, aki elvállalja az elmeógyógyintézet főorvosi állását, amikor még egy kukkot sem értett az elmeógyógyászatban.

Mégis hívtak a törvényszékhez Budapesten pszichiáter szakértőnek, hívtak egy elmeógyógyintézet igazgatójának, és hívtak ide Kolozsvárra tanárnak. Hogy miért? Nem tudom. Így lettem én pszichiáter. Már most kötelességemnek tartottam ezen tudománnyal komolyabban is foglalkozni.”²⁵

²⁴ dr. Lechner Károly jubileumán, 1915. május 17. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

²⁵ dr. Lechner Károly jubileumán, 1915. május 17. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

Schwartzter Ferenc orvos-sebészdoktor, egyetemi magántanár, a magyar tudományos elmekörtan megalapítója. A hazai pszichiatria fejlődése tulajdonképpen Schwartzter Ferencz dr. működésével kezdődik, aki szakismereteinek alapját Német- és Franciaországban vetette meg s 1850-ben Váczott, majd 1852-ben a helytartóság felhívására Budán állított fel az évek során egyre szebben fejlődő magán elmeorvosintézetet. Hogy ezen nagy tudású és széles látókörű szakember iránt mily nagy hálára van kötelezve a hazai orvosi tudomány, bizonyítja nemcsak azon körülmény, hogy elmebeteg-ügyünk sorsát éveken át egymaga irányította, az elmekörtant tudományos alapon művelte, de hogy intézetében a hazai pszichiaterok egész sorát képezte ki, akik még most is a szakma legkiválóbb oszloposai. Itt nyerte szakismereteinek alapját a többi közt Lechner Károly is.²⁶ 1878-ig állott az intézete élén, és ekkor annak vezetését fiának Schwartzter Ottónak engedte át. A lipótmezei tébolyda az ő tervei szerint készült, és az ő felügyelete alatt épült. Magyarországon ő alapította meg az elmeorvosias tudományt, és ezen törekvésében Balassa János volt támogatója Intézetében. Megvalósította a munkaterápiát, egyúttal a kényszerítő eszközöket is megszüntette. Az ő kezdeményezésére fogtak neki a Gellérthegy fásításának. Munkássága elismeréséül megkapta a magyar nemességet Babarcsi előnévvel.²⁷ Schwartzter Ferencz írta meg az első magyar rendszeres elmekörtani tankönyvet is: *„A lelki betegségek általános kór- és gyógytana, törvényszéki lélektannal. Orvosok, egészségügyi hivatalnokok és törvényszéki bírák számára”*. Pest, 1858.²⁸

E nagyszerű mester hatására Lechner Károly végül az elmekörtannál horgonyzott le, amely a továbbiakban teljesen lekötötte érdeklődését, és élethossziglan igénybe vette alkotóerejét.

„A budapesti m. kir. elme- és ideggyógyintézetben, melynek igazgatója Schwartzter Ferencz tr., kir. tanácsos és egyetemi magántanár, főorvosokká kinevezettek Lechner Károly tr. és Schwartzter Ottó tr., ki egyszersmind igazgató-helyettes.”²⁹ – adja hírlul az Orvosi Hetilap.

Hasonlóan ehhez, más forrásunk is a kinevezéséről tanúskodik:

„Az intézményt **1877-től** egészen 1883-ig sógorával, együtt közösen igazgatták.”³⁰

„Igazgató-főorvosi teendőit dr. Schwartzter Ferenc fiával, Ottóval közösen végezte. Hogy ezt a munkakört miképp osztották fel maguk között, arról nincs tudomásom. Feltehetően jó barátságban volt Schwartzter Ottóval, aki 1881-ben az általa alapított Orvosi Szemle harmadik és negyedik füzetének szerkesztését betegsége miatt őrá bízta. E folyóirat tanulmányozása adatokkal szolgálhat még mind Lechner Károly, mind Schwartzter

²⁶ Moravcsik Ernő Emil (1906). A pszichiatria fejlődése hazánkban az utolsó 50 év alatt. *Orvosi Hetilap*, **50**(1), 38–42.

²⁷ Schwartzter Ferenc. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Schwartzter_Ferenc

²⁸ Csurgói Kétyl Károly dr. (1902). Tárca: Laufenauer Károly dr. levelező tag emlékezete. *Orvosi Hetilap*, **46**(20), 337–339.

²⁹ Vegyesek. (1877), *Orvosi Hetilap*, **21**, 668.

³⁰ Pisztor Ferenc (2001). Lechner Károly (1850–1922) In Kapronczay Károly és Vizi E. Szilveszter (szerk.), *Híres magyar orvosok* (pp.72–75). II.kötet, Budapest, Galenus Kiadó.

Ottó életművéhez. Az Orvosi Szemle rövid életű, de színvonalas, korszerű referáló folyóirat volt: a hazai és a külföldi szakirodalomról korabeli neves orvosok adtak benne tájékoztatást.”³¹

„Ezek az évek meghatározták Lechner Károly szakmai szemléletét. A Schwartzter-in-tézetben a munkaterápia, szellemi elfoglaltságok, játékos szórakozások, mint pl. a sakk, kártyajátékok, torna mind nagy szerepet játszottak a gyógyításban.”³² „Nagy hangsúlyt fektettek a családi légkörre, így például az orvosi kar együtt étkezett a betegekkel. A korabeli „gyógymódok” közül száműzték a különféle kényszerítő eszközöket, helyette víz- és gyógyszeres kúrát vezettek be.”³³

Közben Lechner Károly megbízott a pestvidéki kir. törvényszék területén a törvényszéki orvosi teendők ellátásával. Feladatának teljesítése közben az alábbi nem mindennapi esetről olvashatunk tudósítást:

„1877 szeptemberében az igazságügyminiszter, Perczel Béla fia, Perczel Aurél 27 éves ügyvéd, aki a '48-as honvédtábornok Perczel Mór unokája, a rákospalotai erdőben párbajban elesett. A 27 éves Perczel Aurél elcsábította Wagner tíz évvel idősebb feleségét. A törvényszék vizsgálóbírája az eset jelentőségére való tekintettel két orvosszakértő helyett hármat rendelt ki a halottvizsgálatra, és ezeket, a fővárosban nagy hírnévnek örvendő orvosok közül választotta ki. Szakértőként szerepelt Kresz Géza, a Mentőegyesület megalapítója, Lechner Károly, a kolozsvári egyetem későbbi tanára és vezérüként Scheuthauer Gusztáv tanár. A három nagynevű orvos vizsgálata váratlan meglepetést hozott, amennyiben azt állapította meg, hogy a nyakon lévő lövésű sérülés szélei meg vannak perzselve, tehát a lövés közelből történt. Erre az elhalt ellenfelét, Wagner László műegyetemi tanárt azzal az indokolással, hogy a párbaj szokásos szabályát megszegték – tehát szándékos emberölés büntette forog fenn – letartóztatták s vizsgálati fogságát csak napok múlva, az elhalt apjának közbenjárása szüntette meg.”³⁴

„A párbajozást teljesen megakadályozni természetesen lehetetlen, mert hiszen az egyetemi ifjúság nem zárkózhatik el a társadalmi élettől, de mindenestre lehetséges ezt korlátozni. Ennek elérése céljából az egyetemi reformpárt egy becsületbíróság alakítását óhajtja, hogy a reformpárt tagjai, kötelesek legyenek minden becsületbeli ügyeiket ezen bíróság elé vinni.”³⁵

³¹ H.N. (1978. 09. 21.) Lechner Károly és a Schwartzter család. *Magyar Nemzet*, 7.

³² Iványi János (2008). Lechner Károly, a kolozsvári, majd a szegedi Elme- és Ideggyógyászati klinika első igazgatója. *Orvostudományi Értesítő*, **81**(2), 142–144.

³³ Kapronczay Károly (2001). Megemlékezés Lechner Károlyról (1850-1922). *Orvosi Hetilap*, **142**(24), 1279–1280.

³⁴ Kenyeres Balázs (1933). *Szemelvények egy meg nem írt naplóból*. (A Kis Akadémia Könyvtára 6.), Budapest, A Kis Akadémia Kiadása, 32. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/49162/1/kenyeres_szemelvények_1933.pdf

³⁵ Pazourek Ferencz (1897). Párbaj-mánia. *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, **1**(3), 33. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17605/1/kolozsvari_001_003.pdf

Első házassága

1877. október 16-án házasságot kötött Schwartzter Annával (1858–1879). Két gyermekük született: Editha és Egon. Tragikus sors adatott nekik, korán meg kellett váljon feleségétől, majd gyermekeitől, akik halála gyors egymásutánban 1879-ben következett be. Editha élete 12. havában, július 6-án meghalt. Az édesanya november 1-én, 22 évesen, tüdővész következtében hunyt el. Másnap, 3 hónapos kisfia, Egon is utána halt. Az édesanya karjai közt adták át az örök nyugalomnak.³⁶

³⁶ Gyászjelentések gyűjteménye: Letöltve: 2021.02.04. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648;jsessionid=8AE7A4E03E645E54BB2965266D75741C>

INDULÁS, TAPASZTALATSZERZÉS, ELSŐ SIKEREK

Külföldi tanulmányutak

Talán a családi tragédia is közrejátszott abban, hogy Lechner Károly – bár megszakítással –, de több éves külföldi ösztöndíjat kért. **Az 1880-as évek elején Schordann-féle³⁷ utazási ösztöndíjjal** bejárta Európa jelentős ideg- és elmegyógyászati klinikáit.

Bécs

A legtovább, egy esztendeig dolgozott a bécsi egyetem agyszövetteni intézetében, az agyvelő finomabb boncolástanával kezdett foglalkozni **Theodor Hermann Meynert** mellett, akít az agyrostozattan megalapítójaként tartottak számon.

Meynert röviddel Lechner látogatása előtt publikálta két nagy idegszövetteni felfedezését: a *Haubekreuzungot*, a kisagyból a nucleus ruber felé haladó pályák később róla elnevezett középagyi kereszteződését, majd pedig a *nucleus basalist*. Akkoriban és még száz éven át, ezeknek a nagy előagyi idegsejteknek senki sem tulajdonított különösebb jelentőséget (az anatómia tankönyvek meg sem említették); ma tudjuk, hogy ezek a cholinerg idegsejtek biztosítják az agykéreg, főleg a praefrontális kéreg, valamint a hippocampus cholinerg innervációját, ami az agy gnosztikus és mnemonikus tevékenységének elengedhetetlen feltétele. Mint ismeretes, feltételezik, hogy elsősorban ezeknek az idegsejteknek a pusztulása felelős az Alzheimer-kórért.³⁸

Berlin

Majd a berlini Charité Kórház Pszichiátriai és Neurológiai Osztályán **Karl Friedrich Otto Westphal** (1833–1890) vezetése alatt agyopatológiát tanult.

³⁷ Nagylévárdon (Szlovákia) született 1794-ben Schordann Zsigmond orvosdoktor, királyi tanácsos, egyetemi tanár. 1861. február 24-én kelt végrendeletében összes vagyonát (55 889 forint 62 korona) száz egyenlő részre osztotta és ebből 49 részt rendelt orvoskari alapítványokra fordíttatni. Schordann Zsigmond. Wikipédiából a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Schordann_Zsigmond

³⁸ Csillik Bertalan (2002). A hazai reflex-elmélet tudósa. *Szeged*, 14(5), 70–71.

Zürich

Hallgatta **Moritz Lazarus** lélektani előadásait, munkatársa volt Zürichben **Maximilian Wilhelm Wundt**nak, aki kísérleti psychophysiológiával foglalkozott. Wilhelm Wundt hisztériás páciensek tapintási percepcióját vizsgálta, ezzel már a kísérleti pszichológia útjára lépett, 1855-ben erről írta orvosi disszertációját.³⁹

Párizs

Párizsban munkatársa volt **Jean-Martin Charcot**-nak.

Charcot-t a „francia neurológia szülőatyjának, és a neurológia világa egyik úttörőjének” is szokták hívni. Charcot a híres Salpêtrière kórházban dolgozott és tanított 33 évig. Ő figyelte meg először, és nevezte el a sclerosis multiplexet. A sclerosis multiplex három jelét Charcot triásznak hívják, és ide tartozik az akaratlan szemmozgás, a remegés, és a telegrafikus beszéd, bár ezek a jelek nem egyedülállóak a szklerózis multiplexben. Charcot tanulmányai 1868 és 1881 között mérföldkönek számítottak a Parkinson-kór megértésében. Vezető szerepe volt abban is, hogy a korábban paralysis agitans-nak hívott betegséget James Parkinsonról nevezzék el. Charcot úgy gondolta, hogy a művészetek nagyon fontosak voltak a klinikai anatómiai metódusban. Kulcsemberként tartják számon a fotózás és a neurológiai esetek tanulmányozásának összekapcsolásáért.⁴⁰

Lechner későbbi tevékenysége szempontjából meghatározók voltak a bécsi és berlini évek (1881 és 1882).⁴¹ Külföldi útjain volt mit tanulnia: nem csak elmeorvoszatot, hanem pszichológiát is.

Lechner Károly életpályája szokatlanul gazdagnak mutatkozott erkölcsi sikerekben, amit a következő évek igazolnak.⁴²

Külföldi munkaállomásairól hazatérve itthon az ideg- és elmeorvos elismert szakértőjének számított. Ezek a kapcsolatok hatással voltak későbbi munkásságára, önálló reflexelméletének kialakítására.

Lásd a mellékletben a 3. számú képet.

1883-ban, hazatérése után az **Angyalföldi M.K. Országos Elmebeteg Ápolda** első igazgató főorvosává nevezték ki.

³⁹ Wilhelm Wundt. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Wundt

⁴⁰ Jean-Martin Charcot. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Jean-Martin_Charcot

⁴¹ Szinnyei József (1980–1981). *Magyar írók élete és munkái.* – Lechner Károly, VII. kötet, Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése. Letöltve: 2021.02.04. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/1-940D4/lechner-karoly-94EC6/>

⁴² Buday Kálmán (1922). Lechner Károly. *Orvosi Hetilap*, **66**(9), 85–86.

Lechner szintén kiváló, neves orvosok követték az igazgatói székben: Oláh Gusztáv, Epstein László, Nyéki László, Selig Árpád, Zsakó István, Nyíró Gyula. Ez az intézmény a mai Nyíró Gyula Kórház helyén állt.

Az Intézet a pszichiátriai betegeket legrégebben gyógyító intézmények egyike hazánkban. 1884. évben a város szélére épített Angyalföldi Magyar Királyi Elmebeteg Ápolda elhelyezésében egyik fő szempont volt, hogy szeparálja a betegeket a város lakóitól. Nyíró Gyula, aki 1939-51 között vezette az intézményt és névadó is lett, a lelki betegségben szenvedők diszkriminációját kívánta megszüntetni, amikor a II. világháborút követő években a „közkórházásításra” törekedett. Megszüntette a börtönjellegű, elfogadható kinézetűre alakították át az épületeket. A jobb feltételek következtében javultak a gyógyulási esélyek is.⁴³

Az akkor újonnan épült, de még üres intézetet Lechner berendezte és benépesítette. Ez volt a főpróba, hogy bizonyítsa alkotó erejét és szervezőképességét. Nem csupán a Schwartzer- intézetben bevált és szakmai körökben nagyra értékelt terápiás módszereket vezettette be, hanem az európai körútján tapasztaltaknak is teret biztosított. Társadalmi összetételben különbség volt a budai és a külterületi elmeegógyintézet ápoltsai között. Itt – ismerve a betegek korábbi családi és foglalkozási hátterét – inkább a hasznos munkát eredményező munkaterápia kaphatott elsőbbséget.

„Lechner kiváló tanújelét adta adminisztratív képességének is. Így pl. nyolcoldalas, minden szempontra kiterjedő kórlapmintát dolgozott ki s rendszeresített intézetében. Arra törekedett, hogy a betegek személyi adatainak és kórtörténeti dokumentációjának nemzetközi egységesítéséhez és statisztikai feldolgozásához teremtsen egyöntetű, megfelelő alapot.”⁴⁴

Ezekben az években, 1882-től kísérleti pszichológiai vizsgálódási törekvés is megjelenik Lechner Károly munkásságában. (Lechner Károly: A téboly agytáplálkozási zavarainak localisatioja. Orvosi Hetilap, 26: 438, 1882.) Az első igazi kísérleti pszichológiai közleménye azonban 1884-ben jelent meg. (Lechner Károly: Az érzéki észrevezés elemi alkatrészei. Magyar Philosophiai Szemle, III. 273-303, 1884.)⁴⁵

„A szó szoros értelmében nem Ranschburg volt az első, aki a kísérleti pszichológia módszereit használta Magyarországon.”⁴⁶ Mint Fodor és Koós (1995) részletes beszámolója mutatja, „Lechner Károly, a kolozsvári első pszichiáterprofesszor 1890 táján reakcióidő-méréseket kezdett ott alkalmazni.”⁴⁷

⁴³ Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intéze. A kórház története. Letöltve: 2021.02.04. <http://nygy-opai.hu/korhazismerteto/a-korhaz-tortenete>

⁴⁴ Pisztor Ferenc (2001), 72–75.

⁴⁵ Lányi Gusztáv (2013). Ranschburg Pál és a magyar kísérleti pszichológia kezdetei. In: Lányi Gusztáv (szerk.) *Ranschburg Pál és a magyar pszichológia*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 43.

⁴⁶ Pléh Csaba (1998). *Hagyomány és újítás a pszichológiában – Tanulmányok*. Budapest, Balassi Kiadó, 80.

⁴⁷ Fodor Katalin, Kós Béla (1995). Lechner Károly a „psychophysiológia” kolozsvári művelője. In: Kiss György (szerk.) *Pszichológia Magyarországon*. (pp. 20-31). Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.

„Lechner azonban a módszereket csak, mint a klinikai gyakorlat és az oktatás részét használta: mérési alapján nem próbált meg nemzetközileg elfogadott publikációkat közzélni.”⁴⁸

Lásd a mellékletben a 4. számú képet.

1885. február 7-én másodszor nősült, első feleségének unokanővérét vette el, **Klammer Hedviget**. Házastársa közös életük folyamán nem egyszer nagy lelki erőről és hitvesi ragaszkodásról tett tanúbizonyságot, mindig támasza volt férjének a súlyos megpróbáltatásokban.⁴⁹

Két fia született: az idősebbik Gedeon (sz.1885. december 15.) – a családban Gida – műegyetemi vegyész-mérnök adjunktus volt, aki közvetlenül az I. világháború kitörése után, feltehetően 1914. augusztus 23-án megsebezve eltűnt Galíciában (Buczacz),⁵⁰ azaz hősi halált halt. Hősies helytállásáért hadi érmet kapott.

„A fiam katonai téren hősiesen és bátran viselkedett, azt hazája iránti kötelességből cselekedte. Egyéb semminemű elismerésre nem számított. Annál jobban esik neki és miatta nekem is az Egyetem dicsérő nyilatkozata, amely a hazafias kötelességteljesítésben a jövőre neki hatalmas biztatója leszen.”⁵¹

Szinte ezzel egy időben már nyomozásba fogtak az eltűnt fiatalember után, amit az alábbiak tanúsítanak:

Lechner Károly levele Dr. Veress Endrének ⁵²:

888a Kolozsvár. 1914. november 15. 1167

Igen tisztelt Uram!

Szíveskedjék, amellyel a háztársa
eltűnt fiam helyzetéről kikutatásában
központosít, fogadják meghálálással
köszönetemet. Adja a csás, hogy a nyo-
mozás eredményes legyen! Más 13. d. d. d.
hata, hogy minden hírvél Gedeon fiamról

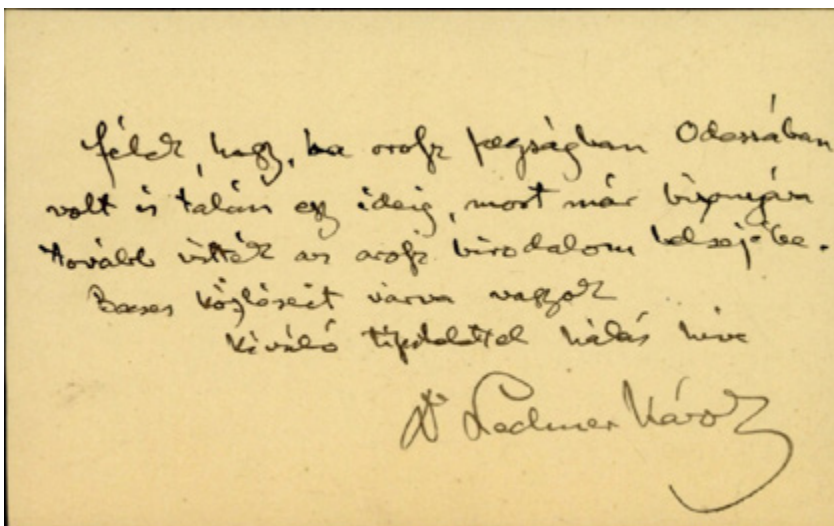
⁴⁸ Pléh Csaba (2004). Magyar hozzájárulások a modern pszichológiához In Boross Ottilia, Pléh Csaba, *Bevezetés a pszichológiába*. (pp. 24.) Budapest, Osiris Kiadó.

⁴⁹ Buday Kálmán (1932), 4.

⁵⁰ Lechner Károly. Letöltve: 2021.03.03. <https://nevponth.hu/palyakep/lechner-karoly-6e96b>

⁵¹ Lechner Károly levele Márki Sándor rektorhoz 1914. szeptember 20. MTAK Kézirattár 5163/423.

⁵² Lechner Károly levele dr. Veress Endrének. Magyar Nemzeti Levéltár HU_MNL_OL_P_1569-0005-0888_a_0001_r, és a HU_MNL_OL_P_1569-0005-0888_a_0001_v jelzetű levele

Fiatal kora ellenére máris kimagasló eredményeket ért el a Műegyetemen, amit bizonyít a posztumusz kitüntetés is:

Az áramgörbe alakjának befolyása a csendes kísérletek kémiai hatására IN: Matematikai Természettudományi Értesítő XXIII. kötet, 1915; posztumusz munka, melyet az MTA 1914-ben a Muraközi-Rózsay jutalommal tüntetett ki.

A fiatalabb fiú, Egon (Kolozsvár 1890. november 24. – 1967. július 9.) gépészmérnökként dolgozott. Egyetemi tanár, a műszaki tudományok kandidátusa (1956). 1953-ban a BME professzorává nevezték ki.

Egon főmérnök volt a Pannónia Gépgyárban. Megnősült, de gyermekük nem született. Egon öngyilkos lett. Nem akarta, hogy klinikai boncasztagon végezze. Mindent elintézett, elrendezett végrendeletével. Az 1960-as években történt. Egy júliusi napon kikísérte a rokonság a Déli pályaudvarra, és ő leutazott Rijekába. Ott, Anconában, egy tengerjáró luxushajóra befizetett, és az út folyamán beleugrott a tengerbe.⁵³

Visszatérve idősebbik fia, Gedeon elvesztése fölött érzett fájdalomhoz, ennek elviselésére újra a szakmájához fordult, belevetette magát a munkába.

„Jellemző Lechner egyéniségére, hogy amikor 1886-ban koleraveszély fenyegette Budapestet, minisztériumi hozzájárulás nélkül is, önhatalmúlag építtette ki a kórház vízvezetékét és a csatornázását a szomszéd telkén keresztül, de így legalább elkerülte a járvány a Lechner-intézetet. Ez húsz évi pereskedésébe került!”⁵⁴

1885., 1886. és 1887. évben angyalföldi működéséről évi jelentést ad közre, amely nagyon sok érdekes adatot tartalmaz. Ezek által az intézet akkori munkájáról hű képet kapunk. „A kék táblájú, litographált, nagyon szerény külsejű könyvből megtudjuk, hogy

⁵³ Szmrecsányi Boldizsár szóbeli közlése alapján és engedélyével.

⁵⁴ R. Harkó Viola (1972). Lechner Károly – Horus. *Orvosi Hetilap*, 113(10), 577–579.

%-okban fejezte ki a betegforgalmat, a halálózást, a kórtermek levegőmennyiségét, öngyilkossági kísérletek és szökések számát, stb. [...] Lechner a rendellenes érzés és észreves elemzéséről, az elmebetegek téves ítéletéről, a tébolyodottság localisatiójáról, továbbá pszichológiai kérdésekről gyűjtött adatokat és írt tanulmányokat.”⁵⁵ Publikációs aktivitása, az éves intézeti jelentések, az elmebetegek statisztikája, precíz közlései felkelítették a szakma figyelmét, különösen a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem orvosi kara figyelt fel rá.

Társadalmi megbecsültségét mutatja, hogy 1886-ban az Orvosi Hetilap díjával tüntették ki a reflexelmélettel kapcsolatos dolgozataiért. Erről a korabeli Orvosi Hetilap így emlékezik meg:

„Felolvastatik a választmánynak az »Orvosi Hetilap-díj« kiosztására vonatkozó jelentése, mely szerint a díj ez alkalommal Lechner Károly tr-nak »A téboly agytáplálkozási viszonyainak localisatiójáról.« (Megjelent OHL. 1882. 19–46. sz.) és ugyanannak: »Adatok a hallucinációk localisatiójához.« (Megjelent OHL. 1885. 16–52. sz.) című dolgozatának ítéltett oda, mint azon dolgozatnak, mely a legutóbb lefolyt 4 év alatt (1882. június 1-től ez évi május 31-ig) a lapunkban megjelent s a kór- és gyógybuvárlat körébe vágó munkálatok között legjobbnak találtatott.”⁵⁶

1896-ban a „Millenniumi Nagy Érmét” nyerte el.⁵⁷

A párizsi világkiállítás

„Párizsban az addig volt legnagyobb szabású világkiállítást rendezték 1900. április 14. és november 12. között. Az 1889-es párizsi világkiállítás területét megnövelték, és az új Szajna-híd (Alexander híd) is elkészült az eseményre. A kiállítás óriási pompával megrendezett nyitóünnepségén Pierre Waldeck-Rousseau miniszterelnök beszédében kijelentette: „hamarosan fontos lépést teszünk a boldogságot és a humanitást szolgáló munka lassú fejlődésének útján”. A kiállítás tematikáját a „haladás” szolgáltatta: a nemzeti csarnokok és a mintegy száz, különböző témakört megjelenítő pavilonok az emberi szellem és munka több ezer éves történetét és eredményeit mutatták be az új század küszöbén. A „Nemzetek utcája” a Szajna partján a kiállítás egyik legérdekesebb része lett. Magyarország – önálló államként – történelmi nevezetességű épületeit mutatta be. A tematikus pavilonok a világ ipari, technikai, tudományos csodáit tárták a nagyközönség elé, illetve a kultúra és a művészetek is külön bemutatótermekbe kerültek.

Lásd a mellékletben a 14. számú képet.

A világkiállítás nemcsak bemutatta, de alkalmazta is az „új korszak” technikai vívmányait: villanyvilágítás tette feledhetetlenné a látványt: a fényárban úszó Eiffel-tornyot, a pazar épületeket és a Szajna-partot. A kiállítás egyik szenzációja lett az elektromos mozgójárda.

⁵⁵ Zsakó István (1933, szerk.): *A Budapesti Angyalföldi Elme- és Ideggyógyintézet Emlékkönyve 1883–1933*. Budapest, 22–23.

⁵⁶ Tárca, (1886). *Orvosi Hetilap*, 30, 1210.

⁵⁷ Dobozy Attila (1997, szerk.) *Szegedi Egyetemi Almanach: (1921–1996)*. II. köt. Szeged, 217–218. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17977/1/egyetemi_almanach_1921_1995_2.pdf

A viláigiállítás keretén belül rendezték meg a második újkori olimpiát is.”⁵⁸

„Az ezeréves Magyarország millenniumi ünnepeire Lechner koponyamérésekre szerkesztett kephalograph-ot. Ez volt az első próbálkozása, amit a korabeli szaksajtó figyelemre méltónak talált.”⁵⁹

„Ezt fejlesztette tovább a párizsi viláigiállításra, ahol 1900-ban a viláigiállítás nagydíjával tüntették ki Lechner „Cephalographe” koponyamérő eszközét, melyet Lutze Ferencz a kolozsvári egyetem kiváló mechanikusa készített el, ezzel módunkban áll élő egyén koponyájának keresztmetszeti, kerületi rajzait egyidejűleg felvenni.”⁶⁰

Lásd a mellékletben a 15–17. számú képeket.

„Az encephalographia a craniometria kifinomult változata. A koponyán definiált méretekkkel és a mérésükhöz szükséges, illetve az általuk kijelölt mérőpontokkal foglalkozik. Craniometriai vizsgálatai révén lett európai hírnév Davida Jenő, a kolozsvári anatómiai intézet professzora, aki 1921 után a szegedi anatómiai intézet professzora lett.”⁶¹

⁵⁸ Farkas Ildikó (2000). A párizsi viláigiállítás 1900. *História*, 9–10.szám 58–62. Letöltve: 2021.02.04. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/00-0910/ch13.html>

⁵⁹ Aujeszky Aladár (1896). Egészségügyi dolgok az ezredéves kiállításon. *Orvosi Hetilap*, 40(35), 423.

⁶⁰ Pekár Mihály, Heim Pál (1902). Orvosi dolgok a Párisi Kiállításon. *Orvosi Hetilap*, 46(12), 210.

⁶¹ Csillik Bertalan (2002), 70–71.

GYÜMÖLCSÖZŐ KOLOZSVÁRI ÉVEK

„Szabadság, függetlenség, szeretet, ezek kellene a tudományoknak, éppen úgy mint a művészeteknek. Nélkülük virágzásnak s gyümölcsözésnek semelyik sem indulhat. Minél nagyobb függetlenség, ez a tudomány életfeltétele. Más ellenőrzést, mint a nyilvánosságot az meg nem tűr.”
Lechner Károly: *Az egyetem „én”-jéről.* 1897.

A M. K. Ferenc József Tudományegyetem létrejötte

Báró Eötvös József 1870. április 7-én a Képviselőház elé terjesztette törvényjavaslatát, egy új kolozsvári egyetem létesítésére, amelynek alapjául a Báthory Egyetemből fennmaradt Jogakadémia és az Orvosi-sebészi Tanintézet kínálkozott.⁶² A király 1872. október hó 12-én szentesíti e törvényeket, a képviselőházban október 12-én, a főrendiházban 14-én kerülnek kihirdetésre. Törvényként az 1872. évi XIX., illetve XX. törvénycikk megjelöléssel közlik őket. Az utóbbi az anyagi fedezetről gondoskodik három paragrafusban. A XIX., sokszor kinyomtatott 11 paragrafusos törvénycikk „A kolozsvári magyar királyi tudományegyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről” címet viseli.⁶³

1889. július 9. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter kinevezte Lechner Károlyt nyilvános rendes tanárnak a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem újonnan létesített ideg- és elmekörtani katedrára, ugyanakkor a törvényszéki lélektan előadásainak megtartásával is megbízta. Ez volt az első ilyen összetételű hazai intézet – a budapesti csak 1908-ban nyílt meg –, amelynek megszervezése Lechner Károly szaktudását dicsérte. Életének új, gyümölcsöző szakasza kezdődött el ezzel, amely 30 éven át tartott.

Lásd a mellékletben az 5. számú képet.

Kenyeres Balázs ’meg nem írt’ naplójából: „Gyakran látom magam előtt Lechner Károlyt, a komoly, végtelenül szerény tudóst, aki a kari gyűléseken Szabó Dénes ágyúinak pergőtűzében, sokszor mentegetőzött azért, mert előadványát jobban ki nem dolgozhatta, azzal, hogy fáradt, szórakozott volt, amire én harsogó hanggal közbevettem „Cherchez la femme!“ („Keress a nőt!”) Erre a pergőtűz természetesen rögtön elállott.”⁶⁴

Kenyeres Balázs (Brassó, 1865. február 21. – Budapest, 1940. február 10.) igazságügyi orvos, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Az igazságügyi szövetten kiemelkedő jelentőségű tudósa, 1896–1915 között a kolozsvári, 1915–1935 között a budapesti

⁶² A Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának története. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.med.u-szeged.hu/karunkrol/tortenet/szegedi-tudomanyegyetem?folderID=24358&folderID=24358&objectParentFolderId=24358>

⁶³ Gaal György (2001), Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm>

⁶⁴ Kenyeres Balázs (1933). 10–11. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/49162/1/kenyeres_szemelvenyek_1933.pdf

egyetem törvényszéki orvostani intézeteinek igazgatója volt. Mint kolozsvári tanár, Lechner professzortársa volt 21 éven át.

Tudományos élet Erdélyben

„A korszellemre jellemző, hogy a Béctől való gazdasági-politikai függést tetézte a fővárosi szellemi arisztokráciának Erdély kulturális és tudományos életét lekezelő magatartása. Erdélyben zajlott ugyan tudományos élet, de semmibe vették. Volt tudományegyetem, de azt sohasem tartották egyenrangúnak a pestivel, egyszerűen „keleti diplomagyrának” nevezték. Ehhez hozzájárult még, hogy a legdivatosabb áltudósok vitték a hangot, így nehéz volt igazi tudományos kutatómunkát folytatni. Ezzel Lechner Károly is szembesült Kolozsvárra kerülése után azonnal. Mindenekelőtt a tudományok lekicsinylésével, a polgári közvéleménynek a tudományok iránti közönyével kellett megbirkóznia.”⁶⁵

„Törekvésem a tanszék elhelyezése után is az ideg- elmekórtani klinikai tanulmányok fejlesztésén kívül a psychophysiologiai kísérletezés meghonosítása volt.”⁶⁶ – vallja Lechner Károly.

Ideiglenes klinika

Ha tudni akarjuk, mekkora lépést jelentett az új intézet megnyitása, elég Lechner visszaemlékezését idéznünk annak korábbi elhelyezéséről: „A klinika 1890. év október 3-án nyílt meg ideiglenesen öt különböző helyen működő apró bérelt magánház egybekapcsolásával nyert telken (Külmonostor utca 122. szám) [...] 1 kis, gyenge felszereltségű laboratóriummal, 2 dolgozóhellyel és 3 kerttel a betegek számára.”⁶⁷

A kóroda leltára

„Helyiségek: öt kórszoba, mint a betegek háló és nappali helyiségei; négy elkülönítő kamra (zárka) nyugtalan betegek számára; két fürdőszoba, egyúttal mosdó-helyiségek, [...] egy tanterem 20 hallgató számára; egy dolgozó-szoba psychophysikai, górcsői, vegyi stb. munkálatokra; egy iroda előszobával műszerek, eszközök, könyvek, iratok befogadására s egyúttal a beteglátogatások helyisége; egy szoba, tanársegéd lakása; egy szoba, gyakornok lakása; egy szoba konyhával, házmester lakása. Az ápoló személyzet két férfi-ápoló, két női-ápoló, egy házmester. A kórodában van tizennégy ágy férfi- és nyolcz ágy női betegek számára; együtt 22 ágy. [...]

A kóroda felszerelését a leltár a következőkben tünteti fel 1894. év végén: 2554 drb 10,030 frt 57 kr.”⁶⁸

Nagy kitartással buzgólkodott azon, hogy ideiglenes klinikája helyett újat létesítsen.

⁶⁵ Balázs Sándor, Spielmann József (1956). *Lechner Károly*. Bukarest, Akadémiai Kiadó. 8–9.

⁶⁶ Buday Kálmán (1932), 5.

⁶⁷ Emlékkönyv a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei részére (Kolozsvár, 1903), Ideg- és Elmeagyógyászati Klinika. ismerteti: Dr. Lechner Károly 384.

⁶⁸ Szabó Dénes (1896). A kolozsvári M. K. Ferencz József Tudományegyetem orvosi kara 1872–1895-ben. In *A Felső Oktatásügy Magyarországon*. Budapest, Hornyánszky Viktor Sajtója, 289–355.

Új elme- és idegklinika szükségessége

A klinikai telepen nem jutott hely a több épületet és bizonyos elszigeteltséget igénylő ideg- és elmegyógyászati klinikának. Ennek részére a Trefort utcában vásároltak öt telket, s így jött létre a 28800 m²-es új telep, melyre 1900–1902 között felépült a klinika tíz épülete.⁶⁹

Az „*Elmekóroda*” néven ismert új klinikáról és tanszékről az 1903-ban kiadott FJTE Emlékkönyvben – amelyet Kolozsváron a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlésének tagjai részére adtak ki – Lechner Károly részletes leírást ad nemcsak az épületek rendeltetéséről, hanem az orvosi és az ápolási személyzetről is.⁷⁰

Valószínűleg csak ebben a kiadványban található meg a „Psychophysiologiai dolgozó” fényképe is. (Lechner, 1903. 394.) – ez is bizonyítéka annak, hogy folytatta a korábban megkezdett kísérleteit az új helyen is.

„Báró Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter – aki a helyszínen győződött meg az állapotok tarthatatlanságáról – Lechner Károly addigi törekvéseit méltányolva lehetővé tette új elme- és idegklinika megépítését. A kolozsvári egyetemi klinikák ósdi, düledező helyiségeiből végre új, modern épületekbe költözhettek át. Lechner is láthatta az új klinika érdekében kifejtett fáradozása eredményét.”⁷¹

1900-ban felépült az új elme- és idegklinika

A klinika helyet adott 200 elme- és később 30 idegbeteg számára. A terveken az épületek beosztásától a berendezési tárgyak kiválasztásáig Lechner személyesen munkálkodott. Korb Flóris⁷² műépítész megjegyezte, hogy Lechner tervei egyértelműen felhasználhatók. „Az elrendezés, a célszerű beosztás, az arányosság, a felszereltség, a szobák képekkel történő díszítése, a kertek a pavilonok körül, mind a betegek érdekét, mielőbbi gyógyulásukat szolgálták. Kertet telepített a pavilon körül, betegkönyvtárat szerveztetett, újságokat, folyóiratokat rendelt meg a betegeknek, rendszeresen vitte őket kirándulni, várost nézni, gondot fordított a testnevelésre, fizikai tevékenységre.”⁷³

1903-ban még 30 ágygal bővítették az „ideg- és kedélybetegek” számára, így ez lett az ország első neurózis osztálya.

„Fennmaradt annak az emlékezete, hogy páciensei intézeti kórsétájuk során úgy érezték magukat, mintha egy mesebeli tündérkertben járnának.”⁷⁴

Lásd a mellékletben a 26–28. számú képeket.

⁶⁹ Gaal György (2001), Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm>

⁷⁰ Péter H. Mária (2018). Megemlékezés Kárpáti Gizelláról, az első nőről, aki orvosi oklevelet szerzett Kolozsváron a Ferenc József Tudományegyetemen. *Orvostudományi Értesítő*, **91**, 1–8.

⁷¹ Buday Kálmán (1932), 6.

⁷² Korb Flóris (1860-1930) Greguss-díjas építész, az angol Királyi Építészársaság tagja. Épületei: New York palota, Klotild paloták, Zeneakadémia stb. Budapesten és a Zielinski-féle víztorony Szegeden.

⁷³ Kapronczay Károly (2001), 1279–1280.

⁷⁴ Pisztor Ferenc (2001), 72–75.

Ágyszám, betegforgalom

Az ideg- és elmeegógyászati klinika viszonylag nagynak számított. A tanrend szerint az ágyak száma ez időben 260 volt. „Átlagos elmebeteg felvétel: 290. Átlagos idegbeteg felvétel: 120. A járóbetegek átlagos száma: 1000.” Tudjuk azt is, „laboratóriumi munka egész nap” folyt. Egészen a klinika mérete és betegforgalma jó alap lehetett egy ideggyógyász pálya elindításához, s maga Lechner professzor munkássága is garantálta a hagyományos („fizikalista”) ideggyógyászat alapos megismerését.

Klinikájának pazar és kényelmes berendezése, a legkülönbélebb terápiás eljárások alkalmazásának lehetővé tétele, a betegek változatos testi-szellemi foglalkoztatásához szükséges személyzet kellő létszámának biztosítása annak idején messze földön híres volt.

Az ideg- és elmeegógyászati klinika fák közt megbúvó, a természettel összhangot kereső villaszerű pavilonjainak fedele felépítésüktől fogva zöld színű volt. Így nevezhette Kolozsvár lakossága ”zöldfedeles ház”-nak a népies nevén „bolondok házaként” ismert épületegyüttest.

Nem jött létre együttműködés

„Még épült a klinika, amikor 1901-ben a budapesti elmekórtani és gyógytani tanszék vezetője, Laufenaer Károly hirtelen meghalt. Tanszékére hárman pályáztak: Moravcsik Ernő Emil, Schaffer Károly és Lechner. A tanszékét szótöbbséggel Moravcsik kapta meg. A két tanszék, illetve a vezető közötti kapcsolatról Nyíró Gyula így nyilatkozott: „Moravcsik és Lechner között hideg udvariassági viszony volt. Különösen a pesti iskola és talán nem is annyira Moravcsik, mint Jendrassik volt az, aki többször elutasította a „Lechner-féle (reflex-) elméletet”. Sajnálatos dolog, hogy a két klinika együttműködése nem következett be, pedig meg lett volna a lehetőség világviszonylatban is jelentős eredmények elérésére, ha kiindulási pontként elfogadva Lechner reflexológiáját, annak kísérletes és tudományos megalapozásában részt vesznek.”⁷⁵

Élet az új klinikán

1901. október 16-án adták át véglegesen, berendezve és felszerelve a kolozsvári új klinikát, amely akkor Európa legmodernebb intézetei közé tartozott. Híre hamarosan túllépett Erdély határain, Romániából, Szerbiából és a Balkán legkülönbözőbb vidékeiről érkeztek betegek. „Jellemző Lechner egyéniségére, mély emberszeretetére és művészi ízlésére, ahogyan klinikáját berendezte, és ahogyan betegeit kezelte. Arra törekedett, hogy a betegek ne érezzék magukat raboknak. A klinikai helyiségeket képekkel díszítette. [...] Ugyancsak 1901-ben nyitották meg a járóbeteg-rendelést, ahol a szegények részére ingyenes rendelést biztosítottak.”⁷⁶

A telek legmagasabb pontján pedig – bátyja, Ödön a magyar nemzeties stílusú építéssel úttörőjének tervei szerint – gyönyörű villát építtetett magának, melynek tulajdonjogáról 1902-ben lemondott az intézet javára.

Lásd a mellékletben a 19–22. számú képeket.

⁷⁵ R. Harkó Viola (1972), 577–579.

⁷⁶ Réti Endre (1953). *Nagy magyar orvosok*. 2. bőv. kiad., Budapest, Művelt Nép Kvk., 179.

Kolozsváron egyedi az épület zsolnai kerámiával való díszítése is – például a kéményeket lezáró virágdíszek. Ötletes megoldás az épületnél, hogy a kéményeket nem elrejtí a tervező, hanem inkább kihangsúlyozza, s ettől égbetörő hatása lesz a háznak. A szecesszióknak az egyik összművészeti törekvése, hogy az épületnél a tervező ne csak a házat, hanem annak berendezését is megtervezze, kezdve az ajtókilincstől egészen a kapuig. Ennél a háznál is így történt, de sajnos az eredeti belső díszítés és a kapu már nem látható.⁷⁷

A földszintes, ill. részben egy emeletes villaépület magán hordozza a lechneri szecesszió jellegzetes, más, emblematikus épületekről jól ismert vonásait, pl. a vakolt homlokzati felületből kiemelkedő téglaszalag-díszítést, amely a homlokzatot különböző részekre osztja. A házat többszörösen összetett, magas nyeregterető fedí, zöld cserép héjalattal. Az egész épületet jellemzi a külső kialakítás és a belső funkcionalitás szép egysége. Ez az egyetlen, Lechner Ödön tervezte kolozsvári épület.⁷⁸

A Lechner testvérek együttműködésére szép példa, és egyben elismerés is, amikor Ödön bátyja a Kecskemét határában felállítandó kolonális jellegű elmegyógyintézet építési pályázatához szakmai tanácsot kért:

Kedves Károly öcsém!

Budapest, 1907. november 14.

[...] Tanácsod reám nézve igen nagy értékű és azt a minisztériumban is mondták, hogy örömmel látnák, ha a tapasztalataidat tervemben értékesíthetnéd, ezáltal egyúttal az én chance-aim is nagyon emelkednének. [...] ⁷⁹

Ami Lechner elmeorvosi működését illeti, egyik harcosa volt annak az irányzatnak, amely igazi humanizmusból indítva az elmebetegek testi és lelki jólétét, érdekeik védelmét minden lehető módon előmozdítani igyekezett. Az a professzor volt ő, aki semmi erőt, s figyelmet nem sajnált áldozni még a nehezen kezelhető betegekre sem. Szintiszta erdélyi magyarrá vált az évtizedek alatt.

„Lechner professzor azok közé a kolozsvári tudósok közé tartozott, akik a századforduló táján európai szinten művelték tudományágukat, mint Hőgyes Endre, Buday Kálmán, Meltzl Hugó, Böhm Károly, Martin Lajos. Még a magyarságot Európával mérő Ady is megállapítja 1909 nyarán, mikor egy hónapot kezelik a Lechner vezette klinikán: „Az intézet modern, nagyszerű.” Pedig Adynak konfliktusa volt Lechnerrel a kórházi fegyelem be nem tartása miatt.”⁸⁰

⁷⁷ Lechner Károlynak Ödön bátyja által tervezett kolozsvári háza. Letöltve: 2021.02.04. <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=18331>

⁷⁸ Bede Béla (2015). *Magyar szecessziós építészet*. Budapest, Corvina, 183–187.

⁷⁹ Lechner Ödön levele. MTA Kézirattár, Orvostudomány Ívrét 29.10.

⁸⁰ Gaal György (1994), 15–16.

Találkozása Ady Endrével

„[...] Ady első leveléből kiderül, Lechner Károllyal nem távozása előtt szóban, hanem utólag, éppen ebben a levélben „veszett csúnyán össze”. Már a levél kezdő felütése is kifejezetten sértő a professzorra nézve: „búcsú-köszönésül írom ezennel e pár sort. Nem tartom tudniillik se fontosnak, se kötelezőnek – de meg az alkalom is hiányzik rá –, a személyes elköszönést.” A költő a később kifejtettek során sem ismer irgalmat: „Ez nem más, ez az a felháborodás, mint amely elfog, valahányszor a hazámbeli álkultúra intézményes szibériai fegyenc-telepeit látom, nézem... Méltóságod a vezetése alatt álló intézetre rászabadított orvosoknak embereket, akik még Teheránban sem lehetnének a legjobb esetben is csak ápolók. És ezt csak annyiban állapítom meg, amennyiben egy előkelő rangú állami intézetről, kultur-institucióról van szó. Éppen úgy, mintha egy egyetemünk, az Akadémiánk, Operaházunk stb. keleti barbárságát figyelhettem, s láttam volna meg alkalmas öt hét alatt.” Mi háboríthatta fel a klinikán Adyt ennyire, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy majd másfél ezer ismert leveleinek egyikében sem találni hasonló tartalmú és hangzású mondatokat?

Lechner Károly válasza – az utolsó mondatától eltekintve – a költő iránt udvarias, de határozottan visszautasítja Adynak az intézetre és az intézet orvosaira vonatkozó vádjait, pontosabban azt állította, hogy Ady jellemzése „nagyon találó, de [...] csak arra a tanársegédre, akivel együtt lakott, akire egészségét bízta, akinek lelkiismeretlen büvköréből – minden igyekezetem dacára – Önt kivonni nem tudtam”. S hogy semmi kétség, felmentési lehetőség ne maradjon Lukács Hugót illetően, a professzor tényszerűen felsorolja a vele kapcsolatos szakmai és emberi kifogásait: „Nálánál könnyelműbb, léhább, felületesebb, nagyobb hangú, lustább, önteltebb, pökhendibb, nagyképűsködőbb és minden kötelességét inkább nélkülöző orvost még nem láttam. [...] Elhanyagolta a reá bízott betegeket, őket napokig nem látogatta, velük nem törődött, őket orvosilag meg nem vizsgálta, róluk kórrajzokat nem vagy legfeljebb hasból vezetett, állapotaikról hazug jelentéseket adott. Amellett durván, fegyencmódra bánt velük, szabadságukat folyton nyirbálta, büntette őket, panaszait meg sem hallgatta, őket sértő iróniával bántotta, köztük a kórtermekben, szobákban feltett kalappal, szivarozva járt a legtöbbit, úgyszintén az ápoló, a szolgáló személyzetet szocialista léteire letegezte, szóval velük szemben még csak kávéházi modora sem volt.

Ady viszontválaszának elemzésekor ne feledjük: ugyanezen a napon Diósi Ödönnek arról számolt be, hogy a kolozsvári klinikát azért hagyta ott, mert „csúnyán összeveszett” Lechnerrel, pillanatnyi hangulatát még ekkor is ez az (egyébként meg sem történt) emlék dominálja. [...] „De meg kell írnom, hogy Lukácsot túlzott módon állítja be az ügybe Méltóságod. Nem szólván arról, hogy a Lukácsról írott kritikát kritizálni se jogom, se kedvem. Ő nekem jó barátom, az volt Kolozsvárt is s a többi nem az én dolgom.” S álságossá válnak a professzor felé irányuló tiszteletkörei is („Méltóságod személye mindenképpen tisztelettel ki volt kapcsolva a levelemben elmondottakból”), mert Ady képtelen volt kihagyni a kegyelemdőfést: „Ma már sajnálom egyszerűen, hogy Kolozsvárra mentem. Calais és Moszkva között bárhol is szívesebben láttak volna. [...]

Biztosra vehető, hogy Lechner Károlynak volt igaza Lukács Hugó orvosi kvalitásainak, emberi vonásainak a megítélésekor. Lechner Adynak írt levele ebben a tekintetben hiánypótló.⁸¹

⁸¹ Bánfi Tamás (2015). Kolozsvári csata. *Kortárs*, 10. szám Letöltve: 2021.02.04. http://epa.oszk.hu/00300/00381/00207/EPA00381_kortars_2015_10_30197.htm

A költő Lédához írt levelében ezt olvashatjuk: „Az intézet modern, nagyszerű, van idegosztály, aztán külön zárt osztály súlyos idegbajosoknak, férfi és női elmebeteg osztály, s dühöngő betegek osztálya. Én Lechner udvari tanácsos, professzor úr egy csomó kellemetlenkedése után fölköltöztem Lukács doktorhoz. [...] Augusztus 1-ig mindenesetre aránylag irigylendő kényelemben itt maradok.”⁸²

Lásd a mellékletben a 23. számú képet.

„A költőnek az ismert szertelensége vezetett azután a Lukács doktor pályáját is módosító összeütközéshez. A rendtartó szigorúságáról ismert dr. Lechner Károly klinikavezető nem nézte el, hogy asszisztense mentegeti, sőt bújtatja (szolgálati lakásában vagy otthonában) az italozásba vissza-visszaeső páciensét. [...] Heves szóváltásokra került sor a két orvos között. Ennek vége az lett, hogy az érzékeny, sértődékeny Lukács Hugó 1909 augusztusában lemondott állásáról, és a messze kevésbé ígéretes kolozsvári Munkásbiztosító Intézet orvosa, illetve főorvosa lett.”⁸³

Lechner professzor ismerte és elismerte a költőt, szigora nem tudható be antipóétikus ridegségnek. Utána is figyelemmel kísérte önpusztítóan sebes pályafutását. Közel tíz év múlva a költő unokahúgának, Ady Irénnek mondta emlékezően, aki szintén az ő orvosi kezelése alatt állt:

„Maguk, Adyk, úgy látszik, mind egyformák. Idegesek. Tönkreteszik magukat a művészettel. Pedig a művészet fel kellene, hogy frissítse alkotóját is, egészségesebbé kellene, hogy tegye, nem beteggé. Maguk azonban nem vigyáznak egészségükre. Ilyen volt Ady Endre is.”⁸⁴

Ady vallomása a kúra után: „Ami az én állapotomat illeti, sokat javult, habár most is tele vagyok félelemmel. Még attól is félek és nem minden ok nélkül, hogyha egyébből nem, a zsenimből kigyógyulok. Nem tudok, s nincs kedvem írni.”⁸⁵

A M. K. Ferenc József Tudományegyetem utolsó évtizedei

„Az egyetem kiépítésére, megerősödésére az 1890-es évek közepétől, a millenniumot követően került sor, miközben Kolozsvár is gyarapodott. Jelentős egyetemi építkezések kezdődtek ekkor, könyvtár, klinikák épültek és kialakult egy olyan tanári kar, amelyik kiemelkedő tudományos színvonalat képviselt. A kezdeti 42-ről 61-re emelkedett a tanszékek száma, 150 rendes és rendkívüli tanár, valamint mintegy 150 képzett magántanár oktatott. A diáklétszám 1898/99-ben meghaladta az 1000-et, 1904-ben a 2000-et, 1911/12-ben pedig 2410 fővel elérte a maximumot. 1895-ben engedték meg a nők rendes hallgatóként való beiratkozását az egyetemre.”⁸⁶

⁸² Bustya Endre (1977). Innen jöttem, s ide térek. *Igazság*, 247. szám

⁸³ Murádin Jenő (2014). Lukács doktor léleklátásai. *Kortárs*, 2. szám Letöltve: 2021.02.04. <https://www.kortaronline.hu/archivum/2014/02/arch-lukacs-doktor-leleklatasai.html>

⁸⁴ Szállási Árpád (2014). *Ady, Babits, Kosztolányi betegsége, orvosa*. A bibliográfiai részeket összeállította: Gazda István (A Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 15.), Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 16. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/17671/1/szallasi_ady_babits_kosztolanyi.pdf

⁸⁵ Mózes Huba (1971). Ady Endre kórrajzi iratai 1909-ből. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, Kolozsvár, 15(2), 369.

⁸⁶ Gaal György (2001), Letöltve: 2021.03.06. <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm>

Lásd a mellékletben a 18. számú képet.

„Az egyetemen a további haladás jele, hogy a jog- és államtudományi kar seminariumi működni kezdtek, az egyetemi könyvtár szervezeti szabályai és utasításai elkészültek, az University extension intézménye Lukáts Adolfnak és Lechner Károlynak az egyetemen tartott nyilvános előadásaival életbe lépett, az egyetemi rendeletek tára kinyomatott.”⁸⁷

„A tanártestületben (Lechner Károly) fírasztó kötelességeket vállalt. Az állami költségvetés számára a terjedelmes, sok ívnyi kari előirányzatot évtizedeken át ő dolgozta ki, ő revideálta a dékáni hivatal és az ifjúsági segélyegyletek számadásait is. [...] Szabadság, függetlenség, szeretet, ezek kellene a tudománynak, amely más ellenőrzést nem ismer, mint a nyilvánosságot”⁸⁸

Rector Magnificus

„A kolozsvári Ferencz József tudományegyetemen az 1897/98. tanévre rector magnificus-sá választották Lechner Károly dr. tanárt ; az orvosi kar dékánja lett: Kenyeres Balázs dr. tanár, jegyzője pedig: Buday Kálmán dr. tanár.”⁸⁹

1897. szeptember 15-én – 47 éves korában – rector magnificusszá nevezték ki. Rektorként is nagy tehetségű és híres volt, munkájával tekintélyt vívott ki magának. Életében egy fölfelé ívelő szakasz gyújtópontja ez a pillanat. Rektori székfoglalója „Az egyetem „én”-jéről” címen hangzott el.

A Kolozsvári Egyetemi Lapok így emlékezik meg az ünnepélyes eseményről: „Egyetemünk rectora, Dr. Lechner Károly az egyetem megnyitási ünnepélyén az egyetem énjéről és feladatairól tartott örökbecsű fejtegetései között azon nézetének adott kifejezést, hogy a kultúra útja a népneveléssel szemben határozottan fordított irányú. A művelődés a mióta a világ áll, mindig a felsőbb néprétegekből az alsóbbakba szállott alá. A ki a művelődést elő kívánja mozdítani, annak azt legfelsőbb tényezőiben a tudományok és művészetek emporumaiban kell felkarolnia. A tudományos társadalom s annak vezérei az egyetemek vannak tehát első sorban hivatva arra, hogy a tudás, kultúra, általános elterjesztésén s azok egyik tápláló és alakító elemének, az University Extension-nak meghonosításán munkálkodjanak.”⁹⁰

„Székfoglaló beszédében vádoló szavakkal szembeállítja a polgári-földesúri Magyarország felső rétegeinek pénzpocsékolását az egyetem és általában a tudomány iránti közömbösséggel és lebecsüléssel. Az élősdi osztályoknak a szemére veti, hogy nekik „sürgősebb egy félmillió ménló beszerezése, mint a tudományos kutatás mindennapos szükségleteinek kielégítése.” és „nagyobb értékű bármely sportverseny jutalma, mint aminőt a tudományos munkásságnak osztogatnak.”⁹¹

Rektori székfoglaló beszédében kiállt a 48-as ifjak egyik követelése, az egyetemek autonómiája mellett.

⁸⁷ Márki Sándor (1922). *A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem története: 1872–1922*. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T. 69. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf

⁸⁸ R. Harkó Viola (1972), 577–579.

⁸⁹ Vegyesek (hírek) (1897). *Orvosi Hetilap*, **41**(23), 285.

⁹⁰ University Extension (1899). *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, **2**(10), 117–118. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17625/1/kolozsvari_002_010.pdf

⁹¹ Balázs Sándor, Spielmann József (1956), 9.

„A második negyedszázadot 1897. szeptember 15.-én Lechner Károly az egyetem énjének vizsgálatával vezette be. Bizonyította, hogy van énje és tiltakozott az ellen, hogy ezt korlátozzák, elnyomják, szabad nyilvánulását suggestív törekvésekkel veszélyeztessék. Pedig már idáig is hol a magyarság végvárának minősítették, hol a politika fegyverének tekintették, hol — valamely theologiai kar sürgetésével — felekezeti, vagy pedig a budapesti egyetem előiskolájává akarták tenni. Pedig egyetemek közt, rangsorozatot felállítani annyi, mint a tudománynak és a tudomány képviselőinek határt szabni a tudásban; holott a tudásnak van mértéke, van foka, de a tudománynak nincsen.”⁹²

„Az egyetem tanárai működésének 25 éves jubileumi ünnepségen Dr. Lechner Károly a tudományt kincsés bányához hasonlítja. A tudomány bányászainál azonban az erő felül kell, hogy múlja a szerencsét, mert az vívja ki emezt. A kik ezelőtt 25 évvel a tudománynak új emporumot kezdtek emelni, azoknak rendkívüli erőre volt szükségük — a szerencse megadta a hosszú életkort, hogy munkájuk gyümölcsét is láthassák. Fortes fortuna adiuvat.” („Bátraké a szerencse.”)⁹³

Lechner Károly rektor zárszava rekeszti be a jubileumi ünnepélyt, amit a tudományegyetem alapításának évfordulója és az alapító-oklevélnek kihirdetése alkalmából tartottak. Többek között rámutat: „Minden enyészet nyomán új élet terem, minden vég új kezdetnek az alapja, minden esteledés újabb hajnalodásnak az előhírnöke. A hitvel vételével elenyészett egyik régi vágyunk, a vágy eltűnése csak újabb óhajokat fakaszt mibennünk. Olyanokat, amelyek állandóan irányítják majdantetteinket, amelyek tudományos küldetésünk céljai mellé újabbakat állítanak oda, amelyek kötelességünké teszik nemcsak kutatni, fürkésznit, tanulni, nevelni és oktatni, hanem azt is, hogy a kutatás és fürkészés, a nevelés és oktatás révén [...] fölényre juttassuk és fölényben tartssuk mindenha az érzést és az akarást szabályozó értelmet”⁹⁴

A rektori tisztségről leköszönő beszédében állnak hálatelt szívvel megfogalmazott szavai:

„Az elkülönülés, a versenygés és a szabályozás hullámozó eseményeiben mindig akadnak egyes tényezők, a melyek a többiekén fölül emelkednek, és mindig találkoznak mások, a melyek alul kerülnek. E tényekkel számolva nyugodt lelkiismerettel teszem le tisztelem. Szerény erőmhez képest iparkodtam az egyetem élete folyását a tökéletesedés útján tartani. Ha ez sikerült, nem rajtam múltott, hanem azon segítő bizalmon, a mellyel mindenütt találkoztam; azon bölcs tanácsokon, hathatós támogatáson és jóakaró elnézésen, a melyekben felsőbb hatóságom, a tanács, a karok és tanártársaim engem mindenkor részesítettek; azon kitartó készségen, a mellyel egyetemünk tisztika munkásságomban szünet nélkül segítségemre volt; és azon példás, kötelességtudó, tiszteletteljes, előzékeny magatartáson,

⁹² Márki Sándor (1922), 65. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf

⁹³ A tanárjelöltek bankettje 25 éves jubileumot ülő tanárikaik tiszteletére, október 19.-én. (1897). *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, 1(3), 45. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17605/1/kolozsvari_001_003.pdf

⁹⁴ Rektori zárszó. *A Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem almanachja 1897/98*. Beszédék, melyek 1898. évi június hó 5-én a Kolozsvári Ferencz-József M. kir. Tudomány-Egyetem alapításának évfordulója és az alapító-oklevélnek kihirdetése ünnepélyen tartottak és a négy tudománykar jelentései. Ajtai K. Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1898. Fasciculus II. 151–152. p

a mellyel egyetemünk ifjú polgárai működésemet megkönnyítették. Fogadják érte mindnyájan hálás köszönetemet! Kolozsvárt, 1898. évi szeptember hó 25-én.”⁹⁵

A rektort egy évre választották, de a következő évben már kötelező módon rektorhelyettes volt.⁹⁶

Lechner orvosi habitusa

„Illő tehát, hogy a lélek jelentős szerepének fontosságát felismerjük minden orvosi ténykedésünkben! Kívánatos, hogy mohón kifürkésszük minden betegünk lelki egyéniségét.

Lechner Károly: A psychopathológiás irány a gyógyászatban. Gyógyászat, 42, 596–600. 1903.

Lechner kitűnő és népszerű orvos volt. Intézetében minden feltételt megteremtett a gyógyításra. A legmodernebb elektromos felszerelések, laboratóriumok álltak rendelkezésére, s kitűnő, pontos nyilvántartás. „Mégis személyes hatása lehetett a legfontosabb, mint arra tanítványa Zsakó István is utal: „Sokszor csodálkoztunk a galambösz, rövid körszakállas, törekeny, kistermetű professzor, mikor egyszerű megjelenésével, pár szavával megnyugtatta betegeit. Amilyen naiv bizalommal viseltetett alkalmazottai iránt, épp annyira nem óvakodott gyenge fizikuma dacára egyedül nyugtalan betegek közé menni. Többször súlyos testi inzultusnak volt emiatt kitéve agresszív elmebajosok részéről.” A szegény betegeknek még ingyen rendelést is biztosított. Úgyhogy az 1910-es években fogalomná vált a neve Kolozsváron.”⁹⁷

„Intézetében szigorú rendet tart, pontosságot és tisztaságot követel, szakmájához alapos ért, betegeivel szemben emberszerető, könyörületes orvos [...] fáradhatatlan munkásság, alapos és mély tudás, bölcs belátás és igaz emberszeretet nyilatkozik meg egész életében.”⁹⁸

A fogság érzetének elkerülése, szeretetteljes bánásmód valósult meg klinikáján. 18 évig volt ez a kiváló intézmény a birtokunkban, amit aztán Trianonnal elvesztettünk.

„Szabó József a megemlékezésében ezt írja: jó híre miatt a szomszédos országokból, Romániából, Szerbiából is felkeresték (Lechner Károlyt) a betegek, az előjegyzéseket már hetekkel előre megtették.”⁹⁹

⁹⁵ Beszédek, melyek a Kolozsvári Ferencz-József M. K. Tudomány-Egyetem MDCCCXCVIII—XCIX. Tanévi Rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából 1898. évi szeptember hó 25-én tartattak. Kolozsvár, Ajtai K. Albert Magyar Polgár Könyvnyomdája, 1898. Letöltve: 2021.02.04. http://misc.bibl.u-szeged.hu/25676/1/017_021_001-124.pdf

⁹⁶ Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Kolozsv%C3%A1ri_Magyar_Kir%C3%A1lyi_Ferenc_J%C3%B3zsef_Tudom%C3%A1nyegyetem

⁹⁷ Gaal György (1994), 15–16.

⁹⁸ Kovács Dezső (szerk.) (1909), 257–258.

⁹⁹ Buday Kálmán (1932), 7.

Egyetemi és más társadalmi tisztségei:

Az orvosi karnak dékánja volt az 1892/3., 1907/8., 1917/18., 1919/20. és 1920/21. tanévekben.

Az 1893/4. és 1908/9. tanévekben, valamint az 1921/22. tanév I. félévében volt prodeánja, az egyetemnek. Az 1897/8. tanévben volt rector, az 1898/9. és 1910/11. tanévekben volt prorector.

Nyilvános rendes tanárrá kinevezetett 1889. évi július hó 9-én.¹⁰⁰

Könyvtári állandó bizottság elnöke: dr. Lechner Károly prorector

Az Erdélyi Múzeum Egyesület tagja 1898-tól. Az Egyesület alelnökéeként, 1909-től, gróf Eszterházy Kálmán elnök halála után ő vezette az EME ügyeit, elnökölt a vidéki városokban tartott vándorgyűlésein, amelyekkel a magyar kultúrát a perifériákon is igyekeztek terjeszteni.¹⁰¹

A Tiszti Orvosi Vizsgáló Bizottság alelnökévé választották;

„A hivatalos lap (Orvosi Hetilap 1903) mai száma közli, hogy az igazságügyiminister a törvényszéki orvosi vizsgáló bizottság tagjává Lechner Károly dr. kolozsvári kir. Ferencz József-tudományegyetemi ny. r. tanárt három év tartamára kinevezte.”¹⁰²

A Magyar Filozófiai Társaság Közleményeinek munkatársa volt az 1900-as években.¹⁰³

Oktatás – diákotthoni alapítvány

A kolozsvári egyetemen régóta élt egy diákotthon eszméje. Ezt keltette életre 1897-ben Dr. Lechner Károly akkori Rector. (A rectort egy évre választották: 1897/98. tanévben a szerk. megjegyzése). Ennek a kezdeményezésnek a megvalósulása csak prorectorsága idején történt meg. „Egyetemünk prorectora, ki már többször adta jelét az ifjúság iránt érzett rokonszenvének s kit már megszoktunk az ifjúság igaz barátjának tekinteni, a kolozsvári Diák-otthon részére 2000 Koronás alapítványt tett. A kolozsvári Diák-otthon eszméjét is ő vetette fel s most eme szép adományával, annak mihamarábbi megvalósítását segíti elő. Az Egyetemi Kör választmánya tudomást vévén a népszerű tanár alapítványáról, elhatározta, hogy külön feliratban köszöni meg nemes áldozatkészségét s javaslatot tesz a közgyűlésnek szeretett prorectorunknak az Egyetemi Kör disztagjává való megválasztása végett.”¹⁰⁴

„Az Egyetem Tanácsa 1904.évi december hó 29.-én tartott IV. rendes ülésén elfogadván, azt a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1905. évi május hó 13.-án 36.593. szám alatt kelt rendeletével jóváhagyta. Ez alapítványt az egyetemi quaestura (hallgatói ügyfélszolgálati iroda – a szerk. megjegyzése) kezeli.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ Dobozy Attila (1997), 217–218. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17977/1/egyetemi_almanach_1921_1995_2.pdf

¹⁰¹ Gaal György (1994), III. (Kh–M). Letöltve: 2021.02.04. ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON (oszk.hu)

¹⁰² Vegyesek. (1903). *Orvosi Hetilap*, 47(43), 684.

¹⁰³ Lechner Károly. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.06. https://hu.wikipedia.org/wiki/Lechner_K%C3%A1roly

¹⁰⁴ Hírek: Lechner Károly alapítványa. (1898). *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, 2(1), 15. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17618/1/kolozsvari_002_001.pdf

¹⁰⁵ A Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem almanachja és tanrendje az MCMV-VI-ik tanév I. felére 1905. 58. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/19495/1/marki_tanrend_03_1905_06_tanrend_01.pdf

AZ I. VILÁGHÁBORÚ BEFOLYÁSA AZ EGYETEMI ÉLETRE

Az I. világháború és az egyetemi oktatás

Az első világháború időszakát az egyetem működése is megsínylette. Sokan távoztak a hadszínterekre, a hallgatói létszám erősen visszaesett: 1916/17-ben mindössze 420-an iratkoztak be. 1918/19-ben újra 2500-ra ugrott a létszám, de ez volt az a tanév, amellyel lezárult az egyetem történetének első szakasza. A háború folyamán tapasztalt erkölcsi lazulás megfékezése érdekében tanfolyam tartására kérték fel Lechner Károlyt.

Dr. Farkas Lajos, az EME elnökének levele Lechner Károlyhoz:

„Az 1914. évi január hó 1-én életbe lépett 1913: VII. t.c., – mely a fiatalkorúak bíróságairól intézkedik – a patronage tevékenységnek újabb, tágabb tért nyitott az eddiginél és a fiatalkorúak bíráit a gyermekek és fiatalkorúak züllése elleni küzdelemben a társadalom közreműködésére és támogatására utalja. [...] E tanfolyamok között az első helyen a nők, s különösen az ezen eszmékkel hivatásszerűen foglalkozó nők (tanítónők, óvónők, és tanítóképezdei növendékek) részére óhajtunk egy három napos tanfolyamot rendezni. [...]

E tanfolyam egyik előadójául Méltóságodat óhajtánánk megnyerni, kérve, méltóztassék a felkérésünknek eleget tenni, s tanfolyamunknak ismert ékesszólásával és bölcsességével, valamint mélyeséges emberszeretetével a várt sikert biztosítani. Kérésünk teljesítésének reményében bátrak vagyunk az előadás tárgyát körülbelül a következőképpen megjelölni: „A nők kriminalitása és züllésének okairól, különösen a prostitúcióról.”

Nagybecsű válaszát mielőbb kérve maradok tisztelttel: Dr. Farkas Lajos elnök s.k. Kolozsvárt, 1911. január 5-én.”¹⁰⁶

Ennek az előadásnak a leírását megtaláljuk a publikációi között az alábbi címen: *A nők kriminalitásának és elzüllésének okairól*. Előadás a pártfogó Egyesület Hölgybizottságát előkészítő előadási sorozatban 1914.

¹⁰⁶ Farkas Lajos levele MTAK Kézirattár, Orvostudomány, Ívrét 26.1

Tudományos tevékenysége

„[...] Tudományos küldetésünk céljai mellé újabbakat /óhajokat/ állítanak oda, amelyek kötelességünké teszik nemcsak kutatni, fürkészni, tanulni, nevelni és oktatni, hanem azt is, hogy a kutatás és fürkészés, a nevelés és oktatás révén [...] fölényre juttassuk és fölényben tartsuk mindenba az érzést és az akarást szabályozó értelmet”.

Lechner Károly rektor zárszava. In: Gaal György: *Egyetem a Farkas utcában, Kolozsvár, 2001.*

Következik a jubileumi beszédből vett önvallomása a publikációs aktivitásáról:

„Iparkodtam tüzzel-vassal, ahogy lehetett, kísérletekkel, tanulmányokkal a lélekbe behatolni, állítottam fel új tanokat, dolgoztam, írtam és mégis vádoltam magamat és vádoltam magam, hogy amit összeírtam ma is kéziratban hever a ládafiában. Vádoltam magamat, hogy ez mind nem tökéletes, nem érdemes publikálni. És ebből csak az jutott a nyilvánosság elé, amit belőlem kikényszerítettek. És miért volt e vád jogosult? Arra talán meg tudok felelni. Ez már hóbort volt. És így jártam életem útjain mindig.”¹⁰⁷

Lásd a mellékletben a 6. számú képet.

1915 májusában tanítványai és tanártársai ünnepélyes körülmények között emlékeztek meg **egyetemi tanárságának negyedszázados évfordulójáról** a nagy időkhöz és nem kevésbé az ünnepelt egyéniségéhez illő csendességben. A város egész orvostársadalma összefogásával egy 640 lapos, 46 értekezést tartalmazó emlékkönyvvel lepték meg a jubilánst erre az alkalomra.¹⁰⁸

Az egyik tanulmány – *Kenyeres Balázs: A gonosztevők titkos értekezése* című – szerepel Kis Tamásnak *A magyar szlengkutatás bibliográfiája* című művében, ahol a második kiadásban újonnan bekerült a szaknyelven belüli szleng is.¹⁰⁹

Többek között olyan tanártársak munkái is megtalálhatók az emlékkönyvben, akik később Lechner Károssal együtt a szegedi egyetemen folytatták tevékenységüket: Issekutz Béla, Jancsó Miklós, Purjesz Béla, Ditrói Gábor, Reinbold Béla, Veress Elemér, a tanítványok közül pedig Benedek László, Fabiny Rudolf, Szabó József dolgozatai.

A könyv előszavából:

„Hadd legyen ez a könyv a kartársi benső ragaszkodás tolmácsa, melyet egy negyedszázadon át a tanári karban magad részére megszerezte és biztosítottál, azzal a szerény és férfias, csendes és határozott, hatalomra nem törekvő, de semmi terhet el nem kerülő, mindig jót akaró magad tartásával, melynek sem célja, sem jutalma nem lehet más, mint a társak hű szeretete.”

Dedikálva „az Igazság, a Jó és Szép fáradhatatlan apostolának.”¹¹⁰

¹⁰⁷ dr. Lechner Károly jubileumán, 1915. május 17. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

¹⁰⁸ Vegyesek (hírek) (1915). *Orvosi Hetilap*, 59(23), 320.

¹⁰⁹ Kis Tamás (2011). *A magyar szlengkutatás bibliográfiája*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/01700/01783/01783.pdf>

¹¹⁰ *Dolgozatok – Lechner Károly dr. negyedszázados tanári működésének emlékére*. Írták és kiadták tanítványai és tanártársai. (1915). Kolozsvár, Egyesült Könyvnyomda Részvénytársaság.

Az I. világháború és a klinikum

Az addig nagyszerűen működő klinika is megsínylette a háborús eseményeket: részben hadikórházzá alakították át, illetve a férfi munkatársakat elvitték katonának. A helyzetből adódó lehetőségeket kihasználva ideggyógyászati szempontból tanulmányozta a frontszolgálatról visszatérteket. Ezen nehézségek ellenére is Lechner példamutatóan vezette tovább az intézetet.

A Világ idegessége és a háború című előadásában Lechner követelte, hogy vessenek véget a polgári politikai képmutatásnak, és „a „Si vis pacem, para bellum” hazug jelszavát helyettesítsük a „Si vis pacem, para pace” igaz emberi programjával.”¹¹¹

1916-ban érdemei elismerésül a Vöröskereszt Tiszti Nagykeresztjével tüntették ki.

1918-ban a Nagy Polgári Érdemrendet az utolsó kolozsvári évek alatt a háborús nehézségek ellenére, a frontszolgálat ideggyógyászati vonatkozásainak tanulmányozásában megmutatkozó érdemei elismerésül kapta.¹¹²

A háborús helyzet dacára 1918-ban békés kávéházi élet folyt Kolozsvárt, amelyben Lechner Károly is részt vett társaságával együtt. Kikakker Boldizsár Mátyás király téri kávéházában a törzsasztalnál csütörtök esténként jöttek össze egyetemi tanártársaival.¹¹³

Nem tartották „italos” helynek, valamely okból, különösen az „egyetemi polgárok” érzelmileg is kötődtek a kávéházhoz. Az öreg Boldi bácsi negyed millióért adta el, és a hely népszerűségét példázza, hogy miután jelleget változtatott, törzsvendégei szemében „egy világ mozdult el a helyéről.”¹¹⁴

¹¹¹ Spielmann József (1963). Adatok a nervista eszmék történetéhez Romániában. *Orvostörténeti Közlemények*, 27, 205–222. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1963_027/?pg=206&layout=s

¹¹² Iványi János (2008), 142–144.

¹¹³ Kikakker kávéházi összejövetel, a levelet írta Lechner Károly 1918. október 30. MTA Kézirattár M 5163/430.

¹¹⁴ Gyarmati Zsolt (2001). Félnyilvánosság a XX. század eleji Kolozsváron. In Dr. Hermann Gusztáv Mihály, Róth András Lajos (Szerkesztők). *AREOPOLISZ Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok*, Székelyudvarhely, Litera Könyvkiadó. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/02100/02130/02130.htm#6>

A KOLOZSVÁRI MAGYAR EGYETEMI OKTATÁS MEGSZÜNÉSE

„Tudd meg, hogy a haza nem oszt ajándékot; a haza áldozatot és munkát követel. Csak áldozattal és munkával lehet iránta való szeretetünket bebizonyítani.” – mondta Zsilinszky Mihály államtitkár, a király képviselője is Kolozvári Bálinthoz, a rectorhoz, ifjabb József kir. herceg 1897. március 21.-én történt sub auspiciis regis doctor-avatásánál.

*M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1922.
Írta: dr. Márki Sándor Szeged, 1922.*

A város és az egyetem román megszállása

„A vesztes háborút követően azonban **1918. december 24-én** bevonult Kolozsvárra a román hadsereg. A köztársasági kormány elrendelte, hogy az egyetem címéből Ferenc József nevét, épületéből a király képét és szobrát, címeréből a szent koronát el kell távolítani. A tanárok üldöztetésnek, házkutatásoknak voltak kitéve, többet közülük túszként fogva tartottak, súlyos pénzbüntetéseket róttak ki rájuk. Ennek ellenére kitartottak és a második félére 2570 hallgató iratkozott be, 83 %-ban magyarok. A helyzet mindinkább tűrhetlenné vált.”¹¹⁵

„1918. december 31-én szuronyos román katonák kísérték végig Kolozsvárott Schneller István rektort. Erőszak hatására a rektor engedni kényszerült: „A kényszerűség és a szuronyok nyomása alatt átadom az egyetem épületeit, de a tudományt és a kultúrát magunkkal visszük, azt nem hagyjuk itt.”¹¹⁶

„1919. január 24-én véres összetűzés történt a hallgatók és a megszálló hadsereg közt; ennek halálos áldozatai is voltak. [...] Még megválasztották a következő évi tanácsot és rektornak Kolozsváry Bálintot. A rektornak az utolsó felavatott ifjakhoz intézett profetikus szavai zárták be az egyetem első kolozsvári korszakát: „Az igazság a mi felszabadítónk, a mi feltámadásunk biztos záloga.”¹¹⁷

„Eleinte folytatódott az oktatás, azonban román körökben kibontakozott vita hamarosan azok javára dőlt el, akik az egyetem elrománosítása mellett érveltek. Ez utóbbi álláspont harcos képviselője Onisifor Ghibu közoktatásügyi államtitkár vezetése alatt megszervezték az egyetem épületeinek lefoglalását. Ghibu május 9-én – még a trianoni

¹¹⁵ Makkai László (1941). A kolozsvári M. kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1919. In Bisztray Gyula, Szabó T. Attila, Tamás Lajos (szerk.) *Erdély magyar egyeteme - Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. kir. Ferenc József Tudományegyetem története* (pp. 153–186) Kolozsvár, Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9458.pdf

¹¹⁶ Vincze Gábor (2009). Kilencven éve történt – Erdély megszállása és a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem felszámolása. *Mikes International*, 9(4), 112–128. Letöltve: 2021.02.04. http://epa.oszk.hu/00000/00007/00037/pdf/Mikes_International_0409.pdf

¹¹⁷ Makkai László (1941), 153–186. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9458.pdf

határozat előtt – nyilatkozatot kért Schneller István rektortól arra nézve, hogy a tanári kar hajlandó-e hűségesküt tenni I. Ferdinánd román királynak, mert ha két éven belül megtanulnak románul, akkor maradhatnak... Közölte egyben, hogy a hűségeskü megtagadása az egyenlő az egyetemi állásról való lemondással. És mindez egy évvel a trianoni békediktátum előtt!! Az egyetemi tanács elvetette az eskü letételét. [...] Május 12-én a román hadsereg erővel behatol az egyetem épületébe, a tanárokat és diákokat kitessekelik az utcára. Csupán személyes holmijukat vihetik magukkal. Erre Ghibu karhatalom kíséretében átment a rektori hivatalba és közölte Schneller rektorral, hogy átveszik az egyetemet, csak az aznapra kitűzött doktoravatást engedve még megtartani. [...] Az állás nélkül maradt egyetemi tanárok egy része Kolozsváron maradt, míg mások a kiutasítási határozatokot követően Budapestre menekültek. Sok diák is Budapestre utazott tanulmányi befejezésére.¹¹⁸

A magyar tanárok egy része Kolozsvárt próbált felekezeti magánegyetemet, tanárképző intézetet létesíteni, de ezek a kísérletek a román hatóságok tilalmát váltották ki.

Részlet Riesz Frigyes világhírű matematikus leveléből, aki 1919. május 19-én egy amerikai tiszttel franciául írt levelet juttat el a Svédországban élő szintén matematikus öccséhez, Riesz Marcelhez:

„E hónap 10-én a románok a katonai erőre támaszkodva, az egyetemünket a Román állam és a Királyuk tulajdonává nyilvánították. És mivel – a nemzetközi jogi előírásokra támaszkodva – egyhangúlag visszautasítottunk egy hazaáruló levelet, e hónap 12-én, 48 órával a felszólításuk után a katonai erők, mialatt az órák folytak, váratlanul körülvették az egyetemet, a tanárokat kiutasították az intézményekből, a tudományos felszerelésünket lefoglalták, kb. 2500 diákot azonnali felfüggesztéssel kiszórtak az egyetemi életből! Másfelől azonnali elbocsátás terhe alatt arra kényszerítik a tanársegédeket és adjunktusokat, hogy maradjanak a helyükön, és például az Orvostudományi Kar asszisztenseit (akikből néhányan docensek és tiszteletbeli tanárok) arra kényszerítették, hogy olyan román nemzetiségű vezetés alatt folytassák a klinikán a munkát, akiket a megszállók neveztek ki erre a posztra.

Mondanom sem kell, hogy mindez ellenkezik a nemzetközi joggal, mely szerint minden katonai megszállás – a békeszerződés előtt – csak effektív és átmeneti természetű, és ami az állampolgárok kompetenciáját illeti, a megszállásnak nincs semmiféle jogi következménye. Sőt, a Hágai 45-ös törvénycikk, amit többek között Románia is aláírt, védi a megszállt területek állampolgárait attól, hogy felesküdjenek a győztes hatalomnak, az 56. cikk szerint pedig az iskolák és tudományos intézmények – még ha az államhoz is tartoznak – magántulajdonnak tekintendők.”¹¹⁹

„A Román Nemzeti Tanács nevében fegyveres katonaság jelent meg a klinikán, és Lechnert onnan erőszakkal eltávolította. Rövid idő múlva az általa épített igazgatói lakásból is kiűzték, s Lechnernek tanító személyzetével együtt végleg ott kellett hagynia azt a klinikát, melynek létesítésén annyit fáradozott, ahol annyit dolgozott, s amelyre olyan joggal büszke volt.”¹²⁰

¹¹⁸ Szokolszky Ágnes (szerk.) (2009). *A lélektan 80 éves története a szegedi egyetemen 1929–2009*. Szeged, JATEPress, 15–17.

¹¹⁹ Kása Zoltán (2009). A Ferenc József Tudományegyetem kezdete és vége. *Műszaki Szemle*, (Historia Scientiarum 6) **46**, 23–27. Letöltve: 2021.02.04. https://emt.ro/sites/default/files/archivum/2017-12/mzs46_0.pdf

¹²⁰ Buday Kálmán, (1932.) 9.

1919. május 12.: „az egyetem elvétele után **az események felgyorsultak**, az oláh hatóságok gyors egymásutánban 19 tanárt utasítottak ki Kolozsvárról, mint „alkalmatlan idegent”, a folytonos zaklatások miatt rövidesen még 8 tanár követte önként őket. Az orvoskari professzorok közül Davida Leó, Lechner Károly és Rigler Gusztáv utasítottak ki. Az orvosi karnak így nagyobb része Kolozsvárt maradt. A Budapestre került fele a tanári karnak azonnal megindította akcióját az Egyetem megmentése, ideiglenes, majd végleges elhelyezése iránt.”¹²¹

Körözvény

Tudomására hozom az összes adjunctus, tanársegédek és gyakornok uraknak, hogy f. év október 15-én megnyílik a román egyetem. A további működés az eskü letételéhez van kötve. Azon urak, kik nem óhajtanak tovább maradni, f. év október 15-én a 1919. május hó 12-én kelt rendelet alól fel lesznek mentve és állásukat elhagyhatják.

Ha a kérvény nem érkezik be, az állást október 15-ével megürültnek tekintjük.

Cluj, 1919. szeptember 18.

Gyula Hatiegan s.k.¹²²

1919. november 3.: a Ferencz József Tudományegyetem román egyetemé válik, ennek során a professzorok jelentős része Budapestre menekült. Az erőszak alkalmazása hivatalosan is megfogalmazódott. Az alábbi igazolványokat adták ki:

¹²¹ Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Sectio Medicorum Tom V. A M. kir. Ferencz József-tudományegyetem Belgyógyászati Klinikájának és Tanszékének története 1872–1930. A szegedi új klinikai telep létesítése alkalmából. Írta: Engel Rudolf kiadja: A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1931. 43. Letöltve: 2021.02.04. http://acta.bibl.u-szeged.hu/39161/1/medicorum_005.pdf

¹²² Magyar Nemzeti Levéltár/Csongrád-Csanád Megyei Levéltár (továbbiakban: MNL–CsML): FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. (1919–1920) 1919. szeptember 18.

Igazolvány XXI.

Alulírott a kolozsvári magyar kir. Ferencz József tud. egyetem 1919-920 tanévre megválasztott rektora igazolom, hogy Dr. Lechner Károly egyet. ny. r. tanár és az orvostud. Kar 1919/20. tanévi Dékánja a kolozsvári román lakásügyi kormánybiztosság és a kolozsvári román kerületi rendőrprefektusa 1919. október 28-ikán szám nélkül kelt rendelete alapján Kolozsvár m. kir. város és a nagyszebeni román kormányzótanács tényleges igazgatása alatt álló területről kiutasított, bár kiutasításának hatálytalanítása, illetőleg felfüggesztése érdekében az összes lehetséges lépéseket megtette.

Ez okból nevezett egyetemi tanár úr hivatali székhelyét akarátán kívül elhagyni volt kénytelen.

Kolozsvár, 1919. november 4.

Kolosváry Bálint rector s.k.¹²³

„Az orvosegyetem gerincét adó, a magyarok által felépített klinikák és intézetek 100–120 éves épületei dombos környezetükben jelenleg is biztosan állnak a betegellátás és oktatás szolgálatára. Az egyetem szintén a magyarok által megvalósított központi épülete és az egyetemi könyvtár napjainkban Kolozsvár és egyeteme ragyogó drágakövei.”¹²⁴

Lásd a mellékletben a 24. és 25. számú képeket.

1921 szeptemberében aztán a román kormány az egyetemet betiltotta. A kolozsvári magyar egyetemi oktatás ezzel két évtizedre megszűnt.

„**Repatriálás**”: a szó hivatalos jelentése: „visszaköltözés a régi hazába”. Ha hűek akarunk lenni a szótári magyarázathoz, akkor így nem igazán értelmezhető ez a történelmi jelenség. Hiszen akik „repatriáltak”, ők nem a régi hazájukba tértek vissza, ellenkezőleg! Hazájukat elhagyva, régi hagyományaiktól, családjuktól elszakítva egy új otthont kerestek, egy olyan helyet, ahol mindent előlről kezhetnek, ahol befogadják őket, ahol végre nem bűn magyarnak lenni.

A repatriáltak nagy része azok közül került ki, akik olyan tisztviselői állásokban dolgoztak, akiktől a román állam megkövetelte a hűségeskü letételét a román királyra, másik része pedig azok közül került ki, akik a lehetetlen, élhetetlen körülmények elől menekültek egy biztosabb jövő reményében Magyarországra.

A magyar tisztviselők és tanárok a fenyegető rendeletek ellenére sem tették le az esküt, a belgrádi egyezményre és a hágai egyezmény III. részének 45. cikkelyére hivatkozva.

„Mert száz esztendő azért biztosan kell, hogy kimenjen minden harag s düh, s olyasmi. S főleg, hogy azokkal menjen ki, kik tanúskodtak, s szemükkel látták a nagy összeroskadást s mindent, szomorúságot, haza vesztését.”¹²⁵

¹²³ MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. (1919–1920) 1919. november 4. Igazolvány a XXI./1919–1920 sz. minta szerint kiadatott 1919. XI/5.

¹²⁴ Péterffy Árpád (2016). Az erdélyi magyar orvospépzés I. rész Kolozsvár. *Tanulmányok*, 7(3–4), 72–99. Letöltve: 2021.02.04. <https://core.ac.uk/download/pdf/161871582.pdf>

¹²⁵ Tompa Andrea (2013). *Fejttől s lábtól*. Pozsony, Kalligram. 36. fejezet

A Kolozsvári Egyetemet Budapesten helyezték el, ideiglenesen. „Először a nem erdélyi születésű professzorok, Davida Leó, Lechner Károly és Rigler Gusztáv költöztek fel Budapestre, még 1919 őszén. Néhány hónap múlva a többi is, miután a budapesti Paedagogiumban és az I. kerületi gimnáziumban 1920. február 25-én megnyílt, és három szemeszteren át működött a kolozsvári egyetem utóda.”¹²⁶

Tanácsulési jegyzőkönyv a Budapesten tartott I. rendes ülésről:

„Az orvostudományi kar, illetve a klinikák elhelyezésénél komolyabban csakis az Irgalmasrendiek budai kórháza jöhetne szóba. A rend provinciálisával folytatott tárgyalások rendjén ugyanis oda nyilatkozott, hogy a kormány ilyen irányú megkeresésére a rend kórházát átengedné az egyetem céljaira. Az egyetem tanácsa az elnöklő prorektor helyettes jelentését helyeslőleg tudomásul vevén, Dr. Lechner Károly orvoskari prodékánt küldi ki a Renddel folytatandó tárgyalásokra.

A budai ideiglenes elhelyezéstől függetlenül az Egyetemnek Szegedre való áthelyezése is szóba kerülhet. – Az egyetem tanácsa Szeged várossal folytatandó tárgyalásokor Dr. Schneller István prorektor elnöklete alatt többek között Dr. Lechner Károly és Dr. Rigler Gusztáv orvoskari, professzorokból alakítandó bizottságot küld ki.”¹²⁷

Lechner professzor lelki és emberi nagyságát igazolja, hogy a hontalanság nehéz időszakában mindent elkövetett a Kolozsvári Egyetem újbóli felállítása érdekében.¹²⁸

„Lechner lelki nagysága ezekben a súlyos időkben bontakozott ki leginkább. Tanártársai bízva a 70 éves Lechner töretlen akaratában és bölcsességében, az 1920/21. tanévben ezért is az Orvosi Kar dékánjának választották meg ismét. Lechner fiatalos lelkesedéssel vállalta a második otthonalapítás nehéz munkáját.”¹²⁹

„Abban az időben dékánként Lechner Károly minden erejével azon munkálkodott, hogy az egyetem Szegeden folytathassa működését. Ez végül sikerült is, s 1921-ben, nem sokkal halála előtt, 71 évesen megtarthatta Szegeden professzori előadásait.”¹³⁰

„A harmadik magyar egyetemért megindult városok közti harc során főképp Szegednek a Délvidék magyarosításával kapcsolatos feladatait húzták alá az emlékiratok, újságcikkek és röpiratok szerzői. „Ezer négyszögmérföldön a tiszta magyarlakta Alföldön nincs az államnak egyetlen művelődési intézete, amiből nyilván látszik a nagy sérelem, amely Szegeden apáról fiúra száll, amelynek kiküszöböléséért örökös a kérelem s az állam részéről örökös az elutasítás, pedig így a magyar vidék adózásából a nem magyar vidék kiművelése következik be.

Nem az a kérdés ezek után, hogy van-e szükség harmadik egyetemre, hanem az, hogy miért nincs már régen az Alföldön”. A nagy összeomlás, az ország megcsonkítása és a kolozsvári egyetem menekülése hozta meg Szeged számára a régi kívánság teljesülését. Már a román megszállás kezdetén több egyetemi hallgató, főleg a katonaviselt ifjúság

¹²⁶ Szabó Tibor, Zallár Andor (1993). *Dr. Purjesz Béla 1884–1959*. Szeged, A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem kiadása. 6. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18899/1/purjesz_bela.pdf

¹²⁷ MNL-CsML: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsulési Jegyzőkönyvek 1919/1920. VIII.1.; 1. doboz: A kolozsvári magyar tudományegyetem tanácsának 1919. december 12-én Budapesten tartott I. rendes ülésről

¹²⁸ Szilárd János, Zallár Andor (2002). In memoriam Lechner Károly. *Orvosi Hetilap*, **143**(34), 1999–2001.

¹²⁹ Buday Kálmán (1932), 9.

¹³⁰ Pisztor Ferenc (2001), 72–75.

kimenekült Kolozsvárról és Budapest helyett, ahol akkoriban a vörös terror dühöngött, a francia megszállás alatt mégis csak szabadabban lélekző Szeged városában keresett menedéket.

Somogyi Szilveszter, a város polgármestere még 1919. május 9-én felkérte az erdélyi egyetem tanárait, hogy jöjjenek Szegedre és vizsgáztassák le ott az összeverődött ifjúságot. Később diákküldöttség is kéri a tanárokat, hogy jöjjenek Szegedre. A professzorok azonban nem hagyják el őrhelyüket csak akkor, amikor 1919 nyarán egyiket a másik után utasítják ki az egyetem ősi székhelyéről. Sokan házuakat, bútoraikat, sőt ruháikat is elkötyavetyélve kénytelenek néhány nap alatt elhagyni kincses Kolozsvárt.

1919. november 26-án már több mint húsz egyetemi tanár tartózkodik Budapesten, akikkel gróf Bethlen István erdélyi miniszter Imre Sándor és Tóth Lajos kultuszminisztériumi államtitkárok jelenlétében megbeszélést tart az egyetem magyarországi ideiglenes elhelyezkedése ügyében.¹³¹

„A Kolozsvárról Budapestre menekült 30 tagú tanári testületből 1919 decemberében mindössze négyen ellenették az egyetem Szegedre helyezését. Midőn a következő évben Budapesten megnyílt az egyetem, Budapest vagy vidék kérdése megosztotta a tanári testületet. Az „ideiglenesség” mellett ez érthető is volt, a kolozsvári visszatérést remélték, Trianon után azonban dönteni kellett. Közülük többen, részben a Szegeden felajánlott lakások minőségével nem voltak megelégedve, részben Budapesttől nem akartak megválni. Így az első szegedi évek tudományos és oktató munkásságát, a nemzetközi tudományos kapcsolatok kiépítését erősen hátráltatta, hogy a tanárok közül többen lejárta Szegedre. A szegediek — némi joggal — eleinte úgy érezték, hogy az egyetem a város társadalmától elszakadt arisztokratikus intézmény, amely a város kulturális életébe nem folyt bele. A kapcsolatoknak ezt a hiányát Féja Géza is megemlítette *Viharsarok* c. művében.¹³²

Tanácsülési jegyzőkönyv az 1920. évi január 3-án tartott II. rendkívüli ülésről:

„**Kolozsvárt visszamaradt tanárai aggályokat táplálnak**, mert az „Egyetem a románok részéről csak elvéve, de részükről, mint román Egyetem megnyitva nem volt, s amíg hazánk területi integritását, vagy legalább Egyetemünk székhelyén való megmaradását remélni lehetett, nem is gondolt az Egyetem tanárai közül senki sem arra, hogy az Egyetem a maga eredeti székhelyén kívül keresse tevékenysége folytatásának lehetőségét.

Mióta azonban Egyetemünk székhelyére és Egyetemünk helyiségeibe román tanerők vonultak be, s a kolozsvári egyetemet a nemzetközi világ előtt, mint román egyetemet szerepeltetik, nem osztozhatunk többé abban az álláspontban, mely az Egyetemhez való jogainknak megóvását és demonstrálását a merő passzivitásban látja. Mint azt Nagyméltóságod előtt Bp 1 – Bp 4-1919/20 etsz. alatt felterjesztett jegyzőkönyvünkben részletesen is felterjesztettük: az Egyetem működésének már is megszakadt folytonosságát az ország valamely alkalmas centrumában leendő továbbműködésünk útján helyreállítani, s székhelyünkre történő visszatértünkig fenntartani éppen a kolozsvári Egyetem félszázados tisztes múltjához való jogainknak demonstrálása, az egyetemhez való magyar igények

¹³¹ Vitéz Nagy Iván (1941). A száműzetés évei Szegeden 1920–1940. In Bisztray Gyula, Szabó T. Attila, Tamás Lajos (szerk.) *Erdély magyar egyeteme – Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. kir. Ferenc József Tudományegyetem története* (pp. 333–368) Kolozsvár, Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9465.pdf

¹³² Serfőző Lajos (1994, szerk.) *Szeged története* 4. kötet 1919–1944, Kiadja: Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából a Somogyi-Könyvtár, Szeged, 581. Letöltve: 2021.02.04. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_4/

súlyának erősítése végett annál is sürgősebb szükségnek tekintjük, mert Egyetemünk nagyszámú menekült hallgatóinak tanulmányi érdekei is ezt követelik.”¹³³

Tárgyalások Szegeddel

„1920. január 12-én **Szeged városa a megígért 7 millió koronát 9 millióra emelte fel.** Felajánlotta a közművelődési palota gyűjteményeinek használatát, a királyi tábla, a vasúti leszámítoló hivatal, az állami főgimnázium, a felső kereskedelmi iskola, a Madách utcai polgári iskola épületét, az újszegedi „Kenderakadémiát”, a szemészeti, gyermekgyógyászati, szülészeti klinikát és a kórházat.”¹³⁴

„A meglévő épületek átalakításának 32.000.000 koronás költsége nehéz helyzetbe sodorta a várost, nem beszélve arról, hogy ezen épületek nem újonnan épültek, hanem valamely, már korábban ott működő intézmény – elemi és középiskola, bírósági épület stb. – rovására adtak otthont az egyetemnek. A közvélemény kezdeti lelkesedése tehát az idő múlásával kissé alábbhagyott.”¹³⁵

Megjelent az elégedetlenség is, ezt azonban a polgármesternek az első szegedi rektor, Menyhárth Gáspár segítségével sikerült letörnie.

Következzenek a **korabeli újságcikkek, tanácsülési jegyzőkönyvek**, ahonnan hű képet kapunk erről a kaotikus korszakról.

Az egyetemi bizottság Szegeden – Értekezlet a városházán a kolozsvári egyetem elhelyezéséről (A Délmagyarország saját tudósítójától, 1920. január 14. szerda)

„Amint azt a keddi számunkban jeleztük, a kolozsvári egyetem tanácsa hétfőn este hét órakor a budapesti vonattal Szegedre érkezett. A város polgármestere, a helyi egyetemi bizottság és a városban időző egyetemi hallgatók közül negyvenen jelentek meg a Szeged-állomáson a tanárok ünnepélyes fogadtatására. Dr. Somogyi Szilveszter üdvözölte a város közönsége nevében az egyetemi tanácsot, majd Temesváry Ernő orvostanhallgató köszöntötte a tanárokat.

A tanács tizenegy tagból áll dr. Tóth Lajos államtitkár vezetése alatt. Névsoruk a következő: dr. Schneller Károly rektor, Korb Flóris műépítési tanár, aki az ötszázégyes szegedi kórházat tervezte, dr. Pekár Mihály pozsonyi orvoskari dékán, dr. Riegler Gusztáv közgazdaság tanár, dr. Lechner Károly, az elmekörtan tanára, dr. Szantner Pál jogtudományi tanár, dr. Ortway Rudolf a fizika tanára, dr. Menyhárt Lajos jogtudományi tanár, dr. Gombocz Pál jogtudomány tanár és dr. Pogány Béla a fizika tanára.

A tanárokat a város díszhintajain vitték lakásaikra, majd a Kass-étterembe, ahol a város vezetésével együtt vacsoráztak. Vacsora után a szegedi közállapotokról tájékoztatta őket a város polgármestere.

¹³³ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv, fölvetett a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem tanácsának 1920 évi januárius hó 3-án tartott II. rendkívüli üléséről. Jelen vannak: (többek közt) Dr. Lechner Károly, orvoskari dékánhelyettes

¹³⁴ Serfőző Lajos (1994), 578. Letöltve: 2021.02.04. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortene_4/

¹³⁵ Kiss Róbert (2014). Az egyetemi infrastruktúra kiépülése a Ferencz József Tudományegyetem Szegedre kerülését követően. *Per Aspera Ad Astra* 1(2), 62–76. Letöltve: 2021.02.04. <https://per-aspera.pte.hu/archivum/2014-2-szam-2.html>

Az egyetemi tanács tagjai meglátogatják ittlétük alatt azokat az épületeket és intézményeket, amelyeket a város a szegedi egyetem céljaira átengedne. Kedden a szemkórházat, a Somogyi-könyvtárat és múzeumot szemlélték meg.

Kedden délelőtt tíz órakor a városháza tanácstermében értekezletet tartott a szegedi egyetemi bizottság, amelyen a kolozsvári egyetem tanácsa is teljes számban vett részt. Az értekezleten dr. Vasek Ernő kormánybiztos-főispán is megjelent. Dr. Kelemen Béla kerületi kormánybiztos egyéb fontos elfoglaltsága miatt kimentette távolmaradását az értekezletről.

Az értekezletet dr. Somogyi Szilveszter polgármester nyitotta meg. Üdvözölte Tóth államtitkárt, Schneller rektort, az egyetemi tanácsot és a szegedi egyetemi bizottságot. A szegediek – mondotta a polgármester – a legnagyobb aggodalommal kísérték a román megszállást, mert attól féltek, hogy kincses Kolozsvár elvész a magyarság számára. Aggodalmuk, sajnos, alaposnak bizonyult. Már a román megszállás idején felvetették a gondolatot, hogy a kolozsvári egyetem tanárait Szegedre meghívják. A tanárok azonban akkor még nem mozdulhattak. Szegednek régi vágya, hogy egyeteme legyen. Ezúttal ismét olyan helyzetbe kerültünk, hogy az egyetem e kérdéséről tárgyalhatunk.

Szeretettel köszönti a város nevében az egyetemi tanácsost és bár meg van győződve, hogy csak az egyetem ideiglenes elhelyezéséről lehet szó és minden magyar ember legfőbb vágya, hogy Kolozsvár a magyaroké legyen, mégis úgy hiszi, hogy sikerül Szegeden az egyetem alapjait megvetni és a városnak megmarad az egyeteme akkor is, ha Kolozsvár visszakerül az anyaországhoz.

Ezután dr. Gaál Endre tanácsnok referált az egyetem áthelyezésének ügyéről. A szegedi egyetem megvalósítása fontos magyar érdek. Ha a térképen vízszintes vonalat húzunk Budapesten keresztül, meggyőződhetünk róla, hogy a vonaltól délre még középiskola is alig van. 20-30.000 lakosú városoknak nincs polgári iskolája. A vonaltól északra ellenben számos főiskolát találunk. Kultúrát kell adni a magyarságnak! A háború előtt eszközölt számítások szerint legalább 2000 hallgatója lett volna a szegedi egyetemnek. Ma természetesen megváltoztak a viszonyok, de 8-10 év múlva újra helyreáll az arány. Felsorolja azokat az épületeket, amelyek tanári és diáklakások és előadótermek céljaira felhasználhatók volnának. A leszámoló hivatalban 60-70 modern tanári lakást lehet berendezni. Az orvosi egyetem céljait szolgálnák a közkórház, gyermekkórház, szemkórház, bábaképző és a két katonai kórház. Az előadásokat az egyik gimnáziumban tartanák, de a lakatnyákat is igénybe lehet venni. A kultúrpalota és a könyvtár szintén alkalmas volna egyetemi célokra. Az egyetem számára meg lehet teremteni Szegeden az összes előfeltételeket.

Az általános tetszéssel fogadott előterjesztés után dr. Schneller István rektor szólalt fel. Köszönetet mondott a szívélyes fogadtatásért és vendégszeretetért. Szeged történelmi hivatást teljesít. A legnagyobb súlyt a közgazdasági fakultásra kell helyezni. Ipar és kereskedelem nélkül nincs hatalom, hatalom nélkül pedig nincs önállóság. A tanács célja, hogy tájékozódjék az egyetem áthelyezésének előfeltételei felől. Javasolja, hogy az egyetem elhelyezésére alkalmas és céljaira felhasználható intézményeket ne fakultások szerint, hanem együttesen tekintsék meg, mert ezek valamennyi kart egyformán érdeklik. Szívből örülünk, – mondotta- hogy ilyen miliőbe kerülhetünk, de bizonyos előfeltételeket mégis meg kell kívánnunk a tanárok megélhetése és az egyetem működése szempontjából.

Berzenczey Domokos főmérnök szerint az ítélőtábla helyiségei alkalmasak volnának előadótermeknek. A táblát az igazságügyi palotában lehet elhelyezni.

Dr. Tonelli Sándor azt javasolta, hogy a város megtekintése után újból üljön össze a bizottság.

Somogyi polgármester azzal rekesztette be az értekezletet, hogy szerdán délután öt órakor újból tanácskozára gyűlnek össze a bizottság tagjai és megállapodnak a további teendőkre vonatkozóan.¹³⁶

Jules „Michelet, a híres francia történetíró, méltán vetette föl [Histoire de France című művében] a magyarok fegyverével megoltalmazott népek nevében a kérdést: »Vajon mikor fogjuk leróni tartozásunkat ezen áldott nép, a nyugat megmentője iránt.« – »Quand donc payerons nous notre dette à ce peuple béni, sauveur de l'Occident?!«¹³⁷

A békediktátum aláírása után

A kolozsvári tudományegyetem tanácsának budapesti ülésén készült jegyzőkönyv tanúsága szerint: „(Elnök: Schneller István) a béketervezet átadása után első ízben, az igazságtalanság fölötti felháborodás szent indulatával köszönti a tisztelt Tanácsot. A Tanácsülési jegyzőkönyv ezzel a gondolattal indul: Az igazság és igazságosság Istenében nem a gyűlölet, hanem a másban is érezni és élni, mást is értékelni képes szeretet erejében bízva tekintünk jövőnkbe. [...] Az egyetem Tanácsa fölterjesztést intéz V. K.: (vallás- és közoktatásügyi) miniszter úrhoz, hogy Egyetemünkön az utóbbi tíz év alatt megtartott mindennemű vizsgálatokról és szigorlatokról vezetett jegyzőkönyvek, továbbá a rektori és dékáni hivatalok irattárai ugyancsak tíz évre visszamenőleg, valamint a hatósági díszjelvények részünkre kiadassanak¹³⁸

1920. február 6-án – csupán három nap elteltével – újra rendkívüli ülést tartott az egyetem tanácsa. „A szegedi kormánybiztos és polgármester Szeged városa nevében hívta meg Szeged városába a román és szerb megszállás közvetlen közelébe a nemzeti szellem és hadsereg megújulásának otthonába – nagy erkölcsi és anyagi támogatás biztosítása mellett – a kolozsvári tudományegyetem ideiglenes egyetemi munkásságának folytatására. [...] Szegeden legjobb esetben még csak szeptember havában volna a Szeged városa részéről teljesíthető feltételek mellett a jogi-, bölcs, nyelv, és történettudományi, valamint a matematika és természettudományi kar funkcióba helyezhető. Ellenben az orvosi karra nézve okvetlenül szükséges feltételek még csak évek múlva, igen nagy anyagi áldozatok árán megteremthetők. Legnagyobb nehézségekkel küzdött meg e tekintetben és pedig a dolog természete szerint az orvosi kar.¹³⁹

¹³⁶ Az egyetemi bizottság Szegeden. (1920. január 14.) *Délmagyarország*, 2. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3281/1/dm_1920_010.pdf

¹³⁷ Szilágyi Sándor (1896, szerk.) *A magyar nemzet története*. IV. kötet, Athenaeum, Budapest, 516.

¹³⁸ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv fölvetett a kolozsvári tudományegyetem Tanácsának Budapesten, 1920 évi február hó 3-án tartott VI. rk. üléséről. Jelen voltak (többek közt): Dr. Lechner Károly, az orvosi kar dékánhelyettese

¹³⁹ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv fölvetett a kolozsvári Tudományegyetem tanácsának 1920 évi február hó 6-án tartott VII. rk. üléséről. Jelen voltak: (többek közt) Dr. Lechner Károly dékánhelyettes

AZ ÚJ HONFOGLALÁS MEGSZERVEZÉSE

„A köznapiságon fölül fölfelé és azon alul lefelé az idegrendszer és az agyvelő kórságainak hullámgyűrűi emelik vagy süllyeszti az embert.”

Lechner Károly: A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások. Előadáskivonat. A Gyermekek, XV. évf. 1921. 21.

Lechner Károly szerepe az egyetem új helyének kialakításában

Schneller István az elnöklő prorektor javasolja, „kérje föl a tanács dr. Lechner Károly professzor urat, mint Kolozsvár szab. kir. város egyik képviselőjét, hogy ez alkalommal Egyetemünknek alábbi tiltakozását a nemzetgyűlés elé terjeszteni szíveskedjék.

Az egyetem tanácsa a következő Nyilatkozatot terjeszti a nemzetgyűlés elé (részlet): „Mint „kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetem” a magyar államnak az egyetemhez való elvitathatatlan jogait kívánják az egész tudományos világ előtt állandóan s mindaddig hangoztatni és tanúsítani, míg majd egy a jogok szentségét tisztelő s reményük szerint közeli korszakban e jogok alapján ősi székhelyükre ismét visszatérhetnek.”¹⁴⁰

A kolozsvári és pozsonyi tudományegyetemek tanácsainak 1920. évi április hó 3-án Budapesten tartott II. közös üléséről: „Elnök bemutatja Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája által ide intézett átiratát, melyben az egyetem tanácsa által a kolozsvári egyetemnek román részről történt fölvatása alkalmából kiadott tiltakozó memorandum 3 példányának kézhezvételét megköszöni, és további példányokat kér továbbterjesztés céljából. [...] Schneller prorektor bejelenti, hogy a holland királyi kormányhoz a consul útján kérést adott be a kolozsvári egyetem tanárai, alkalmazottai és hallgatói segélyezése iránt.”¹⁴¹

Elismerő köszönet Lechner Károlynak

A Kolozsvárról való leválás nehézségei tükröződnek az alábbi jegyzőkönyvben:

„Egyetemünk tanácsa elismerő köszönetének is kifejezést óhajtott adni azért, hogy Méltóságod (dr. Lechner Károly) volt az első és idáig az egyetlen, ki egyetemünk kérdésében egy április 5-én kelt magánlevélben részletesebb tájékoztatást és ténybeli felvilágosítókat volt szíves nyújtani. Formai, sőt mentális szempontból ugyan végtelenül sajnós, hogy egyetemünk életbevágó sorsfordulata tekintetében csakis Méltóságod collegiális előzékenysége és magánjellegű közlései alapján hozhatjuk meg határozatunkat, de e körülmény

¹⁴⁰ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv fölvetett a kolozsvári Tudományegyetem tanácsának 1920 évi februárius hó 28-án tartott XI. rendkívüli üléséről. Jelen voltak: (többek közt) dr. Lechner Károly orvoskari dékánhelyettes

¹⁴¹ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. A kolozsvári és pozsonyi tudományegyetemek tanácsainak 1920. évi április hó 3-án Budapesten tartott II. közös üléséről. Jelen vannak többek közt: Dr. Lechner Károly helyettes dékán

viszont különösen fokozza egyetemünk tanácsának Méltóságod iránt érzett nagybecsülését.

Rektor jelenti, hogy a kolozsvári egyetem Budapesten ideiglenes működését Dr. Lechner Károly ny. r. tanár Dr. Imre Józsefhez intézett levele tanúsága szerint valóban elkezdte. Dr. Lechner levelében közölt adatokat, valamint az ott levők azon óhajtását, hogy az itteniek közül lehetőleg minél többen utazzanak fel Budapestre az ismét felvett egyetemi életben közreműködendő. Hivatalos értesítés ugyan e kérdésben egyáltalán nem jött, de a jelzett hitelt érdemlő értesítés mégis indokolttá tenné a tanács álláspontjának ismételt leszögezését és a székhelyen kívül működő rész egyetemhez való viszonyának tisztázását. Dr. Kolosváry Bálint, Rektor, Elnök s.k.

Kelt a m. kir. kolozsvári Ferencz József tud. egyet. tanácsának 1920. április 17-ikén tartott II. rkiv. üléséből.¹⁴²

Körlevél

„Április 5-ikéről keltezve, Dr. Lechner Károly egyet. tanár Úrnak magánleveléből nyert az egyetemi tanács csak teljesen megbízható információt arról, hogy egyetemünk, mint „Budán működő Kolozsvári tud. egyetem” ideiglenesen és addig, míg régi székhelyét ismét elfoglalhatja, valóban megnyílt. Az orvosi kar szervezés alatt áll. Az egyetemi hatóságok megalakultak. Helyettes rektor Dr. Schneller István prorektor, Dékánok: Dr. Menyhárt Gáspár, Dr. Lechner Károly, Dr. Dési Lajos és Dr. Gyórfy István. Az említett levél ismételtelen kiemeli, hogy igen kívánatos volna, ha a Kolozsvárt maradt professzorok lehetőleg felmennének és a 90 hallgatóval megindult egyetemi munkához csatlakoznának. Különösen az orvosi kar szervezési munkálatai tennék szükségessé orvoskari professzorok felutazását. Lakás ugyan nem kapható, de idők rendén ez a fontos kérdés is valószínűen rendezve lesz. A levél ténybeli adatai alapján az egyet. tanács f. évi április hó 17-ikén tartott rkiv. ülésében oly értelemben határozott, hogy az előrebocsátott adatokat a Kartárs urak tudomására hozza és az esetleges eltávozást kinek-kinek egyéni elhatározására bizza.

Kolozsvár, 1920. április 18-án

Dr. Kolosváry rektor s.k.¹⁴³

Meghívás Budapestre és az ideiglenes fogadóképesség biztosítása

A FJTE Rektori Hivatalának irataiból származik Haller kultuszminiszter alábbi levele:

„Elhatározásomhoz a minisztertanács is hozzájárult, hogy a hajléktalanná vált s működésének eredeti székhelyén való folytatásában múlt év május hava óta megakadályozott kolozsvári m. kir. tudományegyetem székhelyeiről száműzött, illetőleg ott tovább nem működhető és az összlétszám többségét kitevő tanáraival a hasonló sorsban levő pozsonyi m. kir. tudományegyetemmel korporálva – addig is, míg székhelyére visszatérhet – az ország más városában: egyelőre ideiglenesen itt Budapesten vegye fel működését.

Budapest, 1920. május hó 1-én Haller István s.k. kultuszminiszter¹⁴⁴

¹⁴² MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7.

¹⁴³ MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. XLVIII – 1919/20 etsz.

¹⁴⁴ MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. LXXII – 1919/20 etsz.

Lechner Károly jelentése a Szegedre költöztetés sürgető körülményeiről

1920. évi június hó 8-án Budapesten tartott XVII. ülés jegyzőkönyve 67. pontjának másolata: „A kolozsvári egyetemi orvosi kar Szegeden való sürgős elhelyezése ügyében intézett átiratának másolatát hozzászólás végett megküldi az egyetem tanácsának. dr. Lechner Károly prodékán ismerteti a karnak véleményes jelentését. A kolozsvári orvosi karnak Budapesten levő rendes tagjai okvetlenül szükségesnek tartják az orvosi karnak a többi karokkal együtt való **minél sürgősebb leköltöztetését Szegedre**. Szerintünk ez nem csak az oktatásnak, hanem a magyar kultúrpolitikának is érdeke. [...] Mellette szól azon kívül az a körülmény is, hogy a tanuló ifjúság Szegeden az ott meglévő internátusokban olcsóbban tudna lakni és megélni, szorosabban illeszkedhetnék az egyetem tanárainak vezetéséhez, éppen úgy miként azt Kolozsvárott tette, és ami lényeges, egészségesebb, erkölcsösebb nemzeti levegőbe jutna, mint aminőt Budapest tud adni neki. Végül a tanár és tanszemélyzet is jobb, tisztességesebb és olcsóbb lakáshoz és megélhetéshez tudna jutni, mint aminőt Budapesten kap. Számukra a lakások szintén tényekkel és nem ígéretekkel volnának biztosítandók.”¹⁴⁵

Kérelem a külföldi egyetemekhez egy felekezeti közti egyetem támogatására

„A román államhatalomnak Erdély területére történt kiterjesztése következtében a kolozsvári magy. kir. Ferencz József Tudomány egyetem 1919. május 12-ikén bezárattott. Az elvett épületek, intézetek és felszerelések keretében pedig 1920. február 2-án román egyetem nyílt meg. 1920. október 1-ével egy az összes erdélyi magyar vallásfelekezetek által közösen fenntartandó felekezeti közti magyar egyetemet állítanak fel. Minden tudományos felszereléstől kifosztva, egyelőre igen szerény tudományos segédeszközökre támaszkodva állunk itt. Bizalommal fordulunk a nyugati nagy nemzetek egyetemeihez is, kérve őket, hogy erkölcsi támogatásukkal forduljanak felénk.

K-920 június 27. A kolozsvári autonóm magyar egyetem főcuratoriuma nevében: Gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi róm. kath. püspök; Nagy Károly erdélyi ref. püspök; Ferencz József unitárius püspök

Átadattott az unitárius missionak 1920. június 28-ikán”¹⁴⁶

Lechner Károly minden elképzelhető módon próbál támogatást szerezni

A Tudományegyetem Tanácsának 1920. évi október hó 9-én tartott II. rendes üléséről: „Lechner Károly dékánhelyettes annak előrebocsátása után, hogy a miniszter úr az orvoskari klinikák fenntartási költségéről mindeztideig nem gondoskodott, azzal a kéressel fordul az Egyetem tanácsa elé, hogy míg a V. és K. (vallás- és Közoktatásügyi) Miniszter a klinikák rendszeres ellátásáról megfelelő átalány összegek folyósítása révén

¹⁴⁵ MNL-CsML: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsulési Jegyzőkönyvek 1919/1920. VIII.1.; 1. doboz: A Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem tanácsának 1920. évi június hó 8-án Budapesten tartott XVII. ülésének jegyzőkönyve 67. pontjának másolata

¹⁴⁶ MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. LXVII 1919/20 etsz.

nem gondoskodik, adjon engedélyt a rectornak arra, hogy a szóbanforgó klinikák részére az eddig fölmerülő szükségletek fedezésére az egyetem fenntartási átalányából havi 270.000 koronát előlegezzon.”¹⁴⁷

Az alábbi levél **az egyetem jogos követeléseit** tartalmazza:

„A Kolozsvári Román Tudományegyetem e.i. (ez idő szerinti) Rektora Nagyságos Dr. Vasilie Dimitriu egyetemi tanár úrnak – Helyben

A Kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetem 1919. május 12-ikén történt átvételekor egyes ingó felszerelések (képek, arcképek, vizsgálati és leczkepenzék, stb.) miután nem illetik a magyar államot, hanem vagy az egyetem, mint önálló jogszemély, vagy az egyes tudománykarok, illetőleg a professzorok tulajdonát képezték: az átvéző rectori és polgári hatóságok által a magyar egyetem akkori vezetőségének kiadatott.

Csak az átvétel teljes befejezése után nyert megállapítást, hogy a nem állami tulajdon jelleggel bíró tárgyak egy része a román egyetem birtokában (detention) visszamaradt: az egyetemi jelvények; a zászló és az ifjúsági könyvtárak; az Óváry-féle könyvadományozás; a betétként kezelt 50,000 Kor. tandíjrészlet. Kérem ezért, hogy a Tek. Tanács határozatáról engem értesíteni, s kedvező határozat esetén a megjelölt tárgyak kiadása iránt a legjobb módon intézkedni méltóztassék.

Kolozsvár 1920 november 10. Prof. Dr. V.B Kolosváry”¹⁴⁸

Bizonyítványok érvényessége

„Elnök megnyitván az ülést, jelenti, hogy november hó 10-ike óta több, a megszállott területekről menekült hallgató jelentkezett fölvételre. – Minthogy a nevezettek késedelmes jelentkezésüket kellőképpen megokolták, a tanács utólagos jóváhagyása reményében, kilátásba helyezte fölvételüket.

Ad V. 1920/21. etsz. csak annyit, hogy mi az illetékes hatóság által semmisnek kinyilvánított érettségi bizonyítványokat minden meggondolás nélkül érvényesnek tekintettük. Ez a biztosító praecedens. Sapienti sat.”¹⁴⁹

Gróf Teleki Pál is hallatta a hangját ebben a szorongatott helyzetben

A Szeged napilap 1920. december 25-i számában olvasható: „Amikor én ezt a magyar jelent elgondolom, amikor én azt a magyar jövőt elképzelem, abban a nagy munkában, amelyet mi nemzeti újjáépítésnek nevezünk, Szegednek nagy szerepet adok, Szegedtől nagy teljesítményt várok. Kétségtelen, hogy a magyarságot minden egyéb, minden más mellettünk szóló körülményen kívül és azoknál sokkal hathatósabban az a fölény fogja talpraállítani, amellyel kulturánk egyéb államok kulturáját felülmúlja. Kulturánk emelése,

¹⁴⁷ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1920/1921. Jegyzőkönyv felvétel a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsának 1920. évi október hó 9-én tartott II. rendes üléséről. Jelen voltak (többek közt): Dr. Lechner Károly h. dékán

¹⁴⁸ MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. (1920–1921)

¹⁴⁹ MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1920/1921. Jegyzőkönyv felvétel a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsának 1920. évi november hó 20-án tartott V. üléséről Jelen voltak (többek közt): Dr. Lechner Károly h. dékán

kulturfölnyünk kiépítése legelemibb jogunk; a kultúránkhoz való ragaszkodás egy ezeréves kultúrának olyan természetes folyománya, hogy attól eltiltani senkit nem szabad, abban meggátolni senkit nem lehet. [...] Szeged hivatása az, már földrajzi fekvésénél, nagyságánál és gazdagságánál fogva is, hogy fentartsa a magyarságnak ezt a kulturális egységét.”¹⁵⁰

Szeged többszörösen kifejezte készségét a menekült egyetem befogadására, épületeket, tanári lakásokat ajánlva fel. A döntés azonban csak a trianoni békediktátum Kolozsvár sorsát megpecsételő végzése után született meg.

„Szeged küldöttsége Somogyi polgármester vezetésével kéri, hogy Kolozsvár egyetemét Szegeden juttassák otthonhoz, ahol a város negyven tanári lakást, az egyetemi hallgatók részére menzát és internátusokat, valamint megfelelő klinikai és előadói helyiségeket is rendelkezésre bocsát. Az akkori kultuszminiszter, Haller István ígéretet is tett, hogy hajlandó Szegeden elhelyezni az egyetemet, ha a száműzetés ideje valóban hosszabb ideig tartana. Az egyetem tanári kara Schneller István prorektor vezetésével kilenc tagú bizottságot alakít azzal, hogy tárgyalja meg a szegedi elhelyezés ügyét az illetékes hatóságokkal. A bizottság a felajánlásokat elfogadva – az orvostudományi kar kivételével – az egyetem elhelyezését az átengedni szándékolt épületekben lehetségesnek tartotta. [...] Az új miniszter Vass József javaslatára 1921. február 1-én tartott minisztertanács úgy határozott, hogy a pozsonyi Erzsébet tudományegyetemet Pécsre, a kolozsvári egyetemet pedig Szegedre helyezik. **1921. június 17-én** a nemzetgyűlés a törvényjavaslatot egyhangúlag elfogadta, és a törvényt június 26-án hirdette ki, ami mint az 1921. évi XXV. törvénycikk került bele a magyar Corpus Iuris-ba. Igaz, hogy a törvény első paragrafusára szerint az egyetemet csak „ideiglenesen” helyezték el Szegeden, a város azonban tudta, hogy onnét többé azt elvinni már nem lehet.”¹⁵¹

¹⁵⁰ Gróf Teleki Pál (1920. december 25.) A Fáklyatartó Szeged, *Szeged*, 1. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3503/1/dm_1920_110.pdf

¹⁵¹ Vitéz Nagy Iván (1941), 333–368. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9465.pdf

A SZEGEDI EGYETEM LÉTREJÖTTE ÉS AZ EZZEL JÁRÓ MEGPRÓBÁLTATÁSOK

„A hibbant eszűek és a fonákok azok, akik a meglevőben meg nem nyugovó haladásnak eszközei. Fokozott munkát, új eredményt, világra szóló tényt csak ők teremtenek. A köznap, egészséges átlagosság haladást nem közvetít.”

Lechner Károly: A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások. előadáskivonat. A Gyermekek, XV. évf. 1921. 21.

Így jött létre az **1921. évi XXV. törvénycikk. Ezzel megvalósult Szeged városnak az a régen óhajtott vágya, hogy egyeteme legyen.**

A Szeged napilap 1921. április 2-iki számában ez áll: „[...] délután, a 3 óra 45 perces személyonattal érkeztek meg Szegedre dr. Tóth Lajos államtitkár és az orvoskar tagjai közül dr. Davida Leó anatómiai, dr. Lechner Károly ideg- és elme, dr. Vidákovits Kamill sebész, dr. Veres Elemér kórvegytani, dr. Riegler Gusztáv közegészségügyi, dr. Issekutz Béla kórvegytani tanárok és rajtuk kívül még néhányan. Az Egyetemi Bizottság orvosprofesszorainak most módjukban fog állani, hogy együttesen állapodjanak meg az egyetem berendezését illetően.”¹⁵²

Az április 3-iki számban már ez áll: „Júniusban kezdik meg az egyetem elhelyezéséhez a szükséges átalakítási munkálatokat.”¹⁵³

Márki Sándor történész-akadémikus írja egyetemtörténeti monográfiájában: „Dr. Vass József vallás- és közoktatásügyminiszter 1921. május 17-én a Szegeden elhelyezendő kolozsvári egyetem összes intézeteinek beosztását a rendelkezésére bocsátott épületekben az egyes karokkal egyetértve megállapítván, értesítette a városi tanácsot (98289. sz. a.) hogy a Korb Flóris műépítész tervei szerint javasolt átalakítások 7 millió korona erejéig a várost terhelik, s nincs kifogása az ellen, hogy Korb Flóris felügyelete alatt az átalakítást a város Czigler Arnold őrnagy építési vállalatára bízza.”¹⁵⁴

Nehézségek az egyetemi tanárok elhelyezése körül

„Négyesével szorítják be a menekült családokat a Derma-barakokba” címmel írt a Szegedi Napló a tarthatatlan helyzetről: „[...] Nem mulaszthatjuk el itt annak megállapítását sem, hogy lakás még az egyetem professzorainak sincsen. A tanács tárgyalást kezdett

¹⁵² Megjött az egyetemi bizottság. (1921. április 2.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3579/1/dm_1921_076.pdf

¹⁵³ Júniusban kezdik meg az egyetem elhelyezéséhez szükséges átalakítási munkálatokat. (1921. április 3.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3580/1/dm_1921_077.pdf

¹⁵⁴ Márki Sándor (1922), 149. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf

Schermann Kálmánnal, a Tisza Szálló tulajdonosával, szállodai szobák hosszú időre való biztosítása végett. Itt tehát napi 100 Korona átlagos szobabérré számíthat a város, nem is szólva arról, hogyan fogadják majd ezt a megoldást a tanárok, akik ily körülmények között családotul nem jöhetnek Szegedre és hasonlóan az ítéletábla bíráihoz kártérítési és különbözőzeti igényt támaszthatnak a várossal szemben.”¹⁵⁵

„Lakások juttatása céljából és az építkezések miatt a város több mint 350 családot kényszerített hajlékváltoztatásra.”¹⁵⁶

„A Pulcz tábornagy-utcai fiókkórházat, ahol eddig a női bujakór-osztály volt, már kiürítették és a termek átalakítását megkezdték. A betegeket szükségből az évtizedek óta használatlan nedves, dohos földszinti helyiségekben zsúfolták össze, ahol a levegő a legnagyobb tisztaság dacára is a nyirkos, vén falak penészgombáitól állandóan fertőzött. [...] Nagy nehézségek voltak és vannak az elmeosztály elhelyezése körül is, mint az előrelátható volt. A polgármester átírt dr. Boros József kórházigazgatónak, hogy az elmebeteg pavillont ürítsék ki és építkezések megkezdése végett. A legújabb megállapodás szerint az elmebetegek mindaddig helyükön maradnak, míg az új bujakór-osztály kész nem lesz, aztán, ha ez is elkészül, ide telepítik át őket. Ekkor foghatnak csak az elme pavillon átalakításához.”¹⁵⁷

„Nehézségek csupán az orvosi karon vannak, de a minisztérium itt is mindent megtesz, hogy a kolozsvári egyetem az új állomáshelyén zavartalanul átessék a kezdet nehézségein.”¹⁵⁸ – írta a Szegedi Napló.

„A helyi sajtó 1921. május hónapban a Szegedre költöző tanárok névsorából kiemeli többek közt Lechner Károly pszichiater professzor nevét, kinek Szegedre költözése befejezett tény. [...] Az orvos- és gyógyszerészképzéssel is kapcsolatos természettudományi kart az állami főgimnáziumban kívánták elhelyezni. Az egyetem központi intézményeinek / rektorátus, dekanátus, questura, gazdasági hivatal/ elhelyezésére a királyi tábla épületét ajánlotta fel a város. A lakásínséggel küszködő Szegeden nagy gondot okozott az oktató személyzet elhelyezése is. Átmenetileg e célra huszonekét szállodai szobát kötött le a város. A lakbér egyharmadát a szállodás elengedi, egyharmadát a város fizeti, csupán egyharmadát téríti a bennlakó. Később a vasúti leszámítoló hivatal Budapestre helyezésével kívánták a tanárok lakásait kialakítani. Hozzáfoglak a lakásrekvirálásokhoz is.”¹⁵⁹

„Az átalakítások júliusban megkezdődtek; 656 munkás dolgozott az építkezésekben. Számos munkásnak és iparosnak ezek adtak abban az időben munkalehetőséget. A munkálatokról naplót vezettek, ezzel a felirattal: „A száműzött egyetem szegedi építkezése.” A Pulcz-utcai fiókkórházban 23 munkás dolgozik. A kaput és a falazatot javítják, redőnyöket szerelnek fel az ablakokra és tisztogatják az épületet. A közkórház elmebeteg pavillonjánál 19 fő végez főként bádogos javításokat.”¹⁶⁰

¹⁵⁵ Négyesével szorítják be a menekült családokat a Derma-barakokba (1921. július 3.) *Szegedi Napló*, 2.

¹⁵⁶ Devich Andor (1990). *A Szegedi Tudományegyetem története 1921–1944*. I. Szeged, JATE Kiadó. 65.

¹⁵⁷ Zsúfoltság a közkórházban az egyetemi építkezések miatt. (1921. július 7.) *Szegedi Napló*, 2.

¹⁵⁸ Október 9-én nyílik meg a szegedi egyetem. (1921. szeptember 12.) *Szegedi Napló*, 4.

¹⁵⁹ Szabó Tibor, Zallár Andor (1986). *A Szegedi Orvostudományi Egyetem története 1921–1986*. Szeged, 16.

¹⁶⁰ 656 munkás dolgozik az egyetemi építkezéseknél (1921. szeptember 22.) *Szeged*, 2. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_1921_09/?pg=75&layout=s

Az egyetem elhelyezése Szegeden

„A Kálvária út 52. szám alatti egykori csapatkórházban a bőrklinika, az ideg-elmekórtani klinika idegosztálya, az elmeosztálya pedig a városi kórházban (Pulcz utca 1.) kezdte meg működését. A rókusai templom melletti elemi iskola épületébe (Kossuth Lajos utca 40.) költöztek a morfológiai intézetek (anatómia, szövet- és fejlődéstan, kórbonctan-kórszövettan és törvényszéki orvostan). A gyermekklinika a velük szemben lévő gyermekkórházba, a Fodor utcai (ma Juhász Gyula utca) bábaképző intézetbe pedig a szülészeti és nőgyógyászati klinika települt. A bölceleti kar a Baross utcai (ma Egyetem utca) vasúti leszámloló hivatal palotájának egy részét foglalhatta el. Ezen túlmenően a város egyetemi célokra – örök használati joggal – a Fogadalmi templom mellett mintegy 10 holdnyi területet adott át, Újszegeden pedig 20 kat. holdnyi területen botanikus kert létesült. A város a későbbiekben a klinikai telep létesítéséhez 3 535 000, a Fogadalmi templom körüli téren létrehozandó orvosi és természettudományi intézetek felépítéséhez, a szükséges terület kisajátításához 180 000, a Demke-palotának¹⁶¹ (Hősök kapuja, Boldogasszony sugárút), a megvételéhez kb. 375 000 pengővel járult hozzá.”¹⁶²

„A hírlapok részletesen és jóindulattal írtak a készülődésekről, bár a „Szegedi Napló” július 29-én úgy találta, hogy „az egyetemmel úgy vagyunk, mint a turista, ki az út elején megbánta már egy kicsinység az elindulást, csakhogy már nem lehet és nem szabad visszafordulnia.”¹⁶³

A Szegedi Napló így tudósít: „A város tegnap utalta át a hétmillió Korona utolsó egy-millióját a mérnöki hivatalnak. Ezzel föl is használódik a város által megajánlott összeg. [...] Zavarok vannak még a lakáskérdés tekintetében is. A professzorok legtöbbszörének, főleg az egyetem tisztviselőinek nincs lakásuk. A szállodai szobákban való elhelyezés ideiglenes megoldás lehet csupán, hiszen állandóan ezt a helyzetet már csak azért sem lehet fenntartani, mert a tanárok családjaikat a fővárosban hagyták. Remény van az elhelyezkedésre, ha a kislakások építési akciója sikerül, mert ez egy csapásra megszünteti a város legégetőbb lakáshiányát.”¹⁶⁴

Szegeden az újrakezdés roppant nagy gondjai ellenére sikerült az **ünnepélyes tanév-megnyitói** az egyetemi intézeteket és klinikákat ideiglenesen elhelyezni. Azonban az intézetek és klinikák berendezése és felszerelése tekintetében igen sok volt a pótolni való.

Az egyetemet és az 1921/22. évi – Szegeden első – egyetemi tanévet október 9-én, vasárnap országos ünnepség közt nyitották meg. „A rókusai templomban tartott Veni Sancte után a fényes menet az egyetem központi – azelőtt királyi ítélőtábla palotája – épületébe vonult, amely a Dugonics téren épült neoreneszánsz stílusú épület volt. Itt helyezték el a kormányzati, és a gazdasági hivatalokat, kialakították az aulát és a szenátus tanácstermét.

A tanács tagjai (talárban), a tanárok, s a meghívott előkelőségek a főméltóságú kormányzó urat a lépcsőházban fogadták s helyfoglalása után Zdravec István táborigényes katólikus, és Ravasz László dunamelléki református püspökök megható imákat mondván, megáldották az egyetemet. [...]

¹⁶¹ DMKE: Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület. Ennek palotája ma az Irinyi épület. A szerk. megjegyzése

¹⁶² Rácz Béla (2006, szerk.biz.elnöke) *Szegedi Tudományegyetem 2006 – 85 éves a szegedi felsőoktatás*. Kiadja: dr. Szabó Gábor rektor, Szeged, 10. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18906/1/szte_85eves.pdf

¹⁶³ Márki Sándor (1922), 152. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf

¹⁶⁴ Helyzetkép a szegedi egyetemről. (1921. szeptember 30.) *Szegedi Napló*, 2.

Ravasz László ekkor idézte Arany János: *Előhang Csabához* c. versét

*Egy hang, mely csilingel az égi madárban, / Hogy lerombolt fészket rakja késő nyárban; / Mely a pók fonalát százszor megfonatja, / Noha füstbe százszor menjen áldozatja; / S mely, hatalmasb szóval, a költőben riad: / „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!”*¹⁶⁵

„Az aulába érve, a rector elmondta a magyar Hiszekegyet, a kormányzó pedig a m. kir. Ferencz József-tudományegyetemet új székhelyén rendeltetésének átadván, megengedte a közgyűlés megnyitását és Isten bőséges áldását kérte a tanárok tudományos és nemzetnevelő munkájára. Schneller prorektor, megtartván a két utolsó zivataros tanévről beszámoló beszédét, a távollevő Kolozvári Bálint rector nevében Menyhárh Gáspárnak átnyújtotta az új rectori láncot. Szívére kötötte a címében egyelőre megszűnt, de szívünkben örökké élő és bizonyára feltámadó régi kolozsvári egyetem hagyományát. Igénytelen magból, de ernyedetlen és serény munkával lett az virágzó minta-egyetem. Az áldott szegedi állomáson át a rector az úgy elszegényedett egyetemet ugyanolyan szellemű munkával vezesse régi virágzása felé.”¹⁶⁶

„Megnyitó beszédet Menyhárt Gáspár rektor mondott, aki beszédében három fontos mozzanatot emelt ki, 1. „Tetszetősnek látszó szólamok keringenek arról, hogy ilyen kicsi, megnyomorodott országnak elég két egyetem, négy pedig egyenesen sok!” 2. „Mi nem vagyunk most alapított új egyetem.” 3. „Az egyetemben, miként a tudományban magában, nincs és nem is lehet jogutódlás.” Intő szavak az utókornak, mivel olyan jogtudós állapította meg mindezt, akit a Magyar Tudományos Akadémia később sorába választott!”¹⁶⁷

„A mint Kolozsvárt, Erdély egykori fővárosában, Mátyás király és Bocskay szülőföldjén az ifjúság megértette a mohos kövek, történelmi emlékek szavát, Szegeden, az Alföld fővárosában is meglátja azt a történelmi milieut, a mely nagy dicsőségek, mély lealáztatások, közbeeső csendes, munkásságok példáiban Széchenyivel arra inti őket, hogy ha tudnak, merjenek is nagyok lenni. Koszorú a tettet illeti, nem a tespedést.”¹⁶⁸

Az induláskor az egyetem vezetésének számos anyagi jellegű problémával kellett megküzdenie. Az egyetemi klinikák a megnyitáskor annyira hiányosan voltak felszerelve, hogy majdnem leküzdhetetlen nehézséget jelentett a betegek elhelyezése. Az állami támogatás kezdetben igen szűkös volt, és gyakran rendellenes késéssel érkezett. Problémát okozott a pénz akkori folytonos elértéktelenedése, és ennek nyomán a kiadások hatványozott emelkedése is. Az oktatók erejét és idejét az előadások tartása mellett az épületek bebútorozása és felszerelése is igénybe vette, az egyes egyetemi épületek szabaddá tétele, átadása, átalakítása ugyancsak lassan haladt. Az oktatók tekintélyes hányada, amíg nem tudtak a városban otthont találni, Budapestről utaztak Szegedre, hogy az óráikat megtartsák.

¹⁶⁵ Ünnepelemek, amelyek a M. kir. Ferencz József Tudományegyetemen a tanév megnyitása és az egyetem ötvenesztendősi fennállása alkalmával 1921. évi október hó 9-én és 1922. évi június hó 29-én tartattak. Szeged, Városi Nyomda és Könyvkiadó R.T., 1923. 12. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/49958/1/1923_unnepelemek.pdf

¹⁶⁶ Márki Sándor (1922), 153–154. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf

¹⁶⁷ Rácz Béla (2006), 9. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18906/1/szte_85eves.pdf

¹⁶⁸ Márki Sándor (1922), 157. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf

„Az egyetemet nem a falai, hanem tanárainak szellemisége alapítja meg.”

Klebensberg Kunó

Az Elme- és Ideggyógyászati Klinika a Pulcz utcai fiókkórház és közkórház telkén levő ún. nyugodt elmebetegek pavilonját kapta meg. Az épületet 1898–99-ben építették, mely eredetileg bujakórosokat¹⁶⁹ elhelyező épület volt.¹⁷⁰

Lásd a mellékletben a 31. számú képet.

„Az egyetem ellenségei bírálták, hogy néhány professzor a tanrendben meghirdetett előadásait csak hiányosan tartja meg, és nagyon sok időt tölt távol az egyetem székhelyétől. Az évekig elhúzódó probléma megoldásáig hat orvoskari professzor – köztük Lechner Károly is – jelentette a Karnak (1921. november 25.) hogy kényszerűségből ideiglenesen intézetükben szobákat foglaltak el magánlakásnak.

A rossz lakásvizonyok mellett a gazdasági helyzet és az infláció is súlyosította az egyetemi oktatók nehéz helyzetét. A megélhetési gondok nyomasztó, sőt megalázó helyzetet teremtettek. Jellemző példa erre a következő: „Egyetemünk Rectora értesíti karunkat, hogy a KANSZ /Közalkalmazottak Nemzeti Szövetsége/ elnöksége a szegedi közalkalmazottak részére biztosított 190 pár mérték után rendelhető cipőből az egyetemi tudományos alkalmazottaknak összesen 5 pár cipőt tarthattak fenn. Karunkra ebből 1 pár cipő esett, amelyre sorshúzás útján Veszprémy Dezső tanár jelöltetett ki.”¹⁷¹

Az élet beindulását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy „Az orvostudományi karon érdekes kollégiumnak ígérkezik, és nagy érdeklődésre számíthat dr. Lechner Károly, a kiváló pszichiaternek elmekórtani előadásai, orvosok és jogászok részére.”¹⁷²

A Kolozsváron maradtak védelme

Lechner Károly ebben a kérdésben előre gondolkodott, nem a hátramaradottakkal.

Dr. Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak tett előterjesztés szerint: „Hozzáértő előtt hosszasan nem kell bizonyítanunk annak valótlanságát, hogy a kolozsvári egyetem a cluji román egyetem.

Az egyetemet nem az épületek és berendezési, felszerelési tárgyak adják és alkotják, s nem a geográfiai hely, ahol működik. [...] Nem kereskedelmi cég az, amelyet a jogosult utód szabadon használhat, ha más is az ő neve. Az egyetemiségét adja az ő keletkezése, a szellem, mely benne él, amelyet terjeszt; tanári kara, mely a tudományt sajátosan műveli és közvetíti; az ifjúság, mely légkörében nevelkedik, s mely által az egyetem egyéni szelleme az életbe átültetődik; múltja, hagyományai és haladásának iránya. [...]

¹⁶⁹ Szifiliszos betegek. A szerk. megjegyzése

¹⁷⁰ Szeged Város Mérnöki Hivatala Építési törzskönyv 3. (K-O) IV.B. 1414.

¹⁷¹ Szabó Tibor, Zallár Andor (1992). *A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Története 1. Rész Orvostudományi Kar 1921–1944*, Szeged, 18. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18900/1/szgya_ egyetem_tort_01.pdf

¹⁷² Mít tanítanak a szegedi egyetemen? (1921. november 6.) *Szeged*, 2. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3757/1/dm_1921_256.pdf

Minden esetben azonban kívánatosnak tartjuk, hogy az eddig kiadott diplomáink nostrifikálása, illetőleg elismerése a román kormány részéről megtörténjék, hogy az ezek birtokában levő ifjakat emiatt semmi hátrány és sérelem ne érje.¹⁷³

Az újraindítás körüli nehézségek

„Az első hónapok, sőt az első esztendő is szinte ugyanazokkal a nehézségekkel teltek el, mint amelyek az egyetem alapítását annak idején Kolozsvárott kísérték. De meg volt a törhetetlen hit a tanárokból és tanítványokból egyaránt, hogy mindenkinek a legtöbbet és a legkiválóbbat kell nyújtani, hogy bizonyíthassák az egyetem szükségességét és érdekességét éppen azokban az időkben, amikor a gazdasági viszonyok nehézségei a közvéleményben egyetemellenes hangulatot kezdtek teremteni. Már az első év végén nagy feladat nehezedett az egyetem tanácsára; ekkor kellett ugyanis megünnepelni az egyetem alapításának első félévszázados fordulóját. Mindenekelőtt elhatározták, hogy megíratták az egyetem történetét. Erre a neves történész, Márki Sándor vállalkozott. Kiszélezte, hogy a régi királygyűrés doktoravatások helyébe „sub auspiciis Gubernatoris” történészek az egyetem kiváló növendékeinek doktorrá avatása, vagyis felújították a kitüntetéses doktorrá avatás szokását; tervbevétték közéleti kitűnőségek díszdoktorrá avatását, és mindezek mellé sikerült megnyerni a Kormányzó Úr magas megjelenését is, aki ebben az egy tanévben megjelenésével kétszer is megtisztelte a száműzötteket.

Az egyetem meg egyszer valóra váltotta az alapítólevelének kiadása alkalmával elhangzott rektori beszéd ama jóslatát: „valahányszor a hont dúló véres harcok után a nemzet magához térhetett s a romok felépítésébe kezdett, a haza erősségei közül az egyetemet soha ki nem feledé. [...] A giesseni egyetem¹⁷⁴ levélben a következő biztatást küldte: „Biztosan hisszük, hogy nektek csak a székhelyetek változott, a lelketek nem. Hogy éppen olyan erősek és megfélemlíthetetlenek vagytok, mint voltatok.”¹⁷⁵

„Az újságírók elhatározták, hogy megkérdezik a legkülönbözőbb foglalkozású egyéneket: mennyi a jövedelmük s hogyan tudnak abból megélni. Kíváncsiságtól sarkalva, a kérdést önálló üzletembereknek is feladták, de a válasz mindenkor rejtelmes, sokatmondó mosoly volt. És ők megértették. Végre is csak tízezrekben kifejezhető havi jövedelmet nagyon nehéz ma őszintén bevallani. A „*Mennyi a fizetése?*” kérdésre a válaszokat fölösleges kommentálni. Beszélnek azok önmagukért.

A polgármester: Ő az egyetlen, akit nem szólaltathatunk meg inkognitóban, mert ebből a mesterségből csak egy van Szegeden. A fizetésem minden című járulékkal havi 2500 korona. Természetes, hogy ma kétszer annyinál is többbe kerül az étkezés és egyébek — ruházat nélkül. A deficitet a lassan elúszó családi vagyon fedezi, jegyzi meg Dr. Somogyi Szilveszter polgármester.

Egy tanár: A havi jövedelmem 1300 korona. Mellékereset két óratöbbletért havonta 64 korona. Nőtlen vagyok. A lakásért 100 koronát fizetek, ebéd és vacsora magánháznál 1000 korona (persze: jóllakni nem lehet!), reggeli: 300 korona. Mosás: havi 120 korona. Minden szünidőt a szüleimnél töltök, s azzal tudok takarékoskodni.

¹⁷³ MNL-CsML: M.Kir. Ferencz József Tudományegyetem Rectorától. VIII.1/4. Iktatószám: 1628 etsz. 1921/22. Dr. Vass József V-K miniszter úrnak előterjesztés. Szeged, 1921. év november hó 10-én

¹⁷⁴ Németország, Hessen tartomány; a szerk. megjegyzése

¹⁷⁵ Vitéz Nagy Iván (1941), 333–368. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9465.pdf

Egy katonatiszt: A fizetésem mindenestől 2800 korona.

Egy színész: Fizetésem hetenként 470 korona.

Egy gyári tisztviselő: A fizetésem 2000 korona s mellékjövedelmem, hogy valahol könyvelek — a vasárnapi ebédért.

Egy fizetőpincér: A fizetésem 800 korona, semmi egyéb. Mellékjövedelmem 1200 korona.

Egy nyelvtanáró: — Naponta tíz órát kell(ene) adnom, hogy egy hónap alatt 3500 koronát megkeressek.

Egy utcaseprő: A fizetésem 800 korona.¹⁷⁶

Apáthy professzor a kultúra szomorú helyzetéről így vall: „Az oktatásnak két baja van, az egyik: a túlszűfolt osztályok, a másik: a szükséges eszközök hiánya. Két-diplomás orvosok kerültek ki az életbe, akik a saját bevallásuk szerint soha nem boncoltak és soha nem néztek a nagyítóba. Az oktatáshoz szükséges eszközök beszerzéséhez pénz kell, sok pénz. [...] Szegeden a legöregebb professzor jó, ha fölviszi négyezer koronáig. (1 g 24K-os arany 3,28 korona volt. Mai értéke a 24K-os arany 1 g-jának 15693,-Ft, tehát 1 korona 4800,- Ft-nak felel meg, ha lehetne ilyen összehasonlítást tenni. A szerk. megjegyzése)¹⁷⁷ Miből fogják hát az új tanszékeket fizetni, ha a meglévők megélhetését sem tudják biztosítani? A meglévő intézményeknek sem adnak műszereket, eszközöket. Nincs könyv, nincs eszköz. Jól gondoljuk meg, mielőtt az ötvenéves jubileumra készülünk.”¹⁷⁸

Egyetemi problémák

„A főnti címen a budapesti Új Nemzedék írja a következő szegedi érdekességű cikket: Tudjuk jól, hogy a kolozsvári egyetemet már elhelyezte a kormány Szegeden s a pozsonyit el fogja helyezni Pécsen. De hogy az ilyen „elhelyezés” mit jelent, arról a laikusnak fogalma sincsen. Szegeden hivatalokat és iskolákat lakoltattak ki, hogy az egyetemnek helye legyen. [...] A tanárok egy- és kétszobás lakásokba vannak begyömöszölve, — örüljenek, hogy nem kell vagonban lakniok. Hogy a környezet, amelybe jutottak, a tudományos kutatást kizárja, — nem oly szempont, hogy ezt is figyelembe vennék. Akik az áthelyezést intézték; abban látták a lényegét, hogy az 'üzem' működjék. [...] Szeged városának vendégszeretetével valóságos visszaélés az, hogy elszedik az iskoláit és saját fiait déli és esti iskolákba kényszerítik, hogy az egyetemnek helye legyen. Ha Szegednek csupán az orvosi fakultást kellett volna befogadnia (s esetleg még a jogit), lehetséges lett volna oly elhelyezés, amely a tudományos munkát nem gátolja, de elősegíti.

Az Új Nemzedék az itt közölt cikkben kétségtelenül sok okos, helytálló dolgot mond el, csak az a nagy hiba, hogy *elkésetten*. „Ezt kellett volna, azt kellett volna”: — csupa utólagos jó tanács. Annak idején persze népszerűtlen lett volna azt hangoztatni, hogy oszlaszák föl a kolozsvári egyetem három, vagy két karát és csak az orvostudományi, esetleg még a jogi kart helyezték Szegedre. Most az áthelyezéssel járó áldozatokat meghozta, az átköltözéshez annak idején hozzátapadt kellemetlenségeket átélte már a város. S szerintünk

¹⁷⁶ A polgármestertől az utcaseprőig. Miből és hogyan élnek az emberek? (1920. december 25.) *Szeged*, 4. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3503/1/dm_1920_110.pdf

¹⁷⁷ Osztrák–magyar korona. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Osztr%C3%A1k%E2%80%93magyar_korona

¹⁷⁸ Ankét a gazdasági fakultás ügyében – Apáthy professzor a kultúra szomorú helyzetéről. (1921. december 11.) *Szegedi Napló*, 2–3.

ez a *vidéki* egyetem a tudománynak önmagáért, a maga nagyszerű céljaiért való ápolására idővel alkalmasabb lehet a nagy-egyetemeknél.¹⁷⁹

Lechner Károly, a népszerű előadó

„Lechnert a népszerű előadások tartásában nem szereplési vágy vezette, mert ez egész lényétől nagyon is távol állt, hogy mégis készséggel vállalt felkérésre ilyen felolvasásokat, azt abból magyarázhatjuk, hogy lelke olyan dúsan termelte a gondolatokat, megfigyelése olyan éberen kiterjedt az emberi élet legkülönbözőbb momentumaira, hogy neki úgyszólván minden társadalmi réteg számára nagyon sok mondanivalója volt.”¹⁸⁰

Nagy hozzáértése, szenvedélyes tudományszeretete hamar feloldotta a hallgatók közönyét és idegenkedését az új szaktárggyal szemben. Magával ragadó, közvetlen, de a tudomány iránt tiszteletet parancsoló stílusa, sikeresen lebilincselte a fiatalok figyelmét.

„Lechner Károly dr. az igazi tipikus tudós, a külső hatáskeltés minden eszköze nélkül, de sugalló erejű belső meggyőződéssel, a rideg és komoly tudomány szilárd alapján beszél. Nem tud és nem is akar hízelegni hallgatói előítéleteinek vagy hiúságának, a tudás hatalom, amely parancsol neki. Néha elhallgat egy kicsit, de amit mond, az empiria és azt bizonyítja.”¹⁸¹

A „légkör”, amelyben Lechner Károly Szegeden dolgozott

Két dolog változott ekkor Szegeden: az egyetem odaérkezése és – szintén Trianon miatt – az, hogy a csanádi püspökség Temesvárról Szegedre került. Ez a kettő találkozott azzal a nemes urbánus kultúrával, amelyben tisztelettel és egymást segítve élt együtt a paraszti és a polgári életforma. Az odaérkezettekkel olyan szimbiózist teremtettek, amely meghatározta a városképet: akkor épült ki a püspökség és az egyetem.

Poór Ferenc így emlékezik Szabó Józsefről írt gyászközleményében: „Más, szerencsésebb nemzetek első nyelvemlékeit hős és dicső mythostörédei alkotják, egyedül a magyar az, akinek ködös múltjából jellemzően egy halotti beszéd a legrégebb nyelvemléke. „Látjátuc feleim szemekkel isa por és chomu vogmuc” így kezdődik az ősi írás s ez a hangulat végigvonul ezer év történetén. Vagy nem a görög sorstragédiákra emlékeztet-e a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem orvosi karának sorsa? Tanárai a megszokott, a megszeretett kedves otthont, hol sokaknak bölcsője ringott, elhagyni kényszerülnek, elvesztik laboratóriumaikat, klinikáikat, könyvtárukat, másfélszázad törekvésének, türelmének, lelkes és áldozatos munkájának eredményeit s midőn a Nemzet nagylelkűsége új otthont biztosít nekik Szegeden, a sokat hányatott egyetemnek éppen fiatal tanárai szinte fátumszerű sorban dőlnek egymás után sírjukba. Veszprémy Dezső, Demeter [Gyula], Reinbold [Béla], Kubinyi [Pál] alig néhány hó előtt Davida Jenő s most Szabó József 47 éves korában. Mindnyájan a férfikor derekán, mikor még sokat vártunk tőlük!”¹⁸²

¹⁷⁹ Egyetemi problémák. (1921. december 13.) *Szegedi Napló*, 1-2.

¹⁸⁰ Buday Kálmán (1932), 20.

¹⁸¹ Lechner Károly dr. előadása. (1921. december 10.) *Szegedi Napló*, 2.

¹⁸² Poór Ferenc (1929). Szabó József. *Orvosi Hetilap*, 73(28), 669.

Párhuzamok Lechner és Apáthy között

„Lechner életútja sok tekintetben párhuzamosságot mutat Apáthy István életútjával, ők ketten összemérhető egyéniségek.”¹⁸³

„Apáthy is Budapestről származott, majdnem ugyanakkor nevezték ki Kolozsvárott egyetemi tanárrá, mint Lechnert. A Kolozsvárról való kiűzetés szenvedései után, ugyanúgy Szegeden ért véget az élete, majdnem pontosan ugyanakkor, mint Lechneré. (meghalt: 1922. szeptember 27. szerk. megjegyzése) Csak sajnálni lehet, hogy ez a két kiváló elme, akik a kolozsvári orvoskar krémjét alkották, nem épített ki tudományos együttműködést, bár tudományterületeik nagyon közel álltak egymáshoz. Apáthy fő kutatási területe: összehasonlító idegszövettan, az idegrendszer finomabb szerkezete. Tőle származik az ingerület vezetésének ún. kontinuitás-tana.”¹⁸⁴

„Apáthy neurohisztológiai eredményei a világ legjobb neurohisztológusait készítették állásfoglalásra. Ő ugyanis szemben állt a Waldeyer által megfogalmazott neuron-tannal (Deutsch. Med. Wochenschrift, 1891), amelynek táborába nem kisebb személyiségek tartoztak, mint a másik óriás: Ramon y Cajal, továbbá Harrison, Hanström, Retzius, Schaffer, Herrick, a hazaiak közül Lenhossék, majd később Ábrahám s munkatársa, Minker. A kontiguitásnak nevezett felfogásukkal szemben Apáthy és táborá: Bethe, Held, Boeke, Bielschowsky, Stör, Schröder, Lavrentjev stb. a *kontinuitás tanát* hirdették. A két tábor éles küzdelmét világosan tükrözi Apáthy-nak az a soha nem közölt 267 oldalas német nyelvű Cajal ellen készült kéziratosszerű értekezése, amelyet a SZOTE Anatómiai Intézete féltve őriz. A tizenkilenc fejezetre tagolt műben »Apáthy hol keserű iróniával, hol a csalódás és megbántottság hangján érv és ellenérv felsorakoztatásával védi igazát«. Rámutat, hogy Cajal impregnációs módszere nem elektív; vele csak dúcsejtekből lehet a neurofibrillákat differenciáltan kimutatni.”¹⁸⁵

Lechner Károly szegedi klinikai munkája

„Mesterségesen csinálunk és tüntetünk el betegségeket.”

Lechner Károly: Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászatban. 1901.

A tárgyi és pénzügyi nehézségek az orvosokat sújtották leginkább, ezen kívül Lechner betegsége is akadályozta, hogy rendeléseit beindítsa. Ennek ellenére – akárcsak Kolozsvárt –, Szegeden is közzétette hirdetését a professzor az ingyenes ellátásról:

¹⁸³ Szállási Árpád (2000). *Dr. Benedek László (1887–1945)*. (A debreceni orvostudomány nagy alakjai 16.) Debrecen, Debreceni Orvostudományi Egyetem, 5.

¹⁸⁴ Csillik Bertalan (2002), 70–71.

¹⁸⁵ Biczók Ferenc (1990). Apáthy István és iskolája. *Studia Medica Szegedinensia*, **13**, 13–21. Letöltve: 2021.02.16. http://acta.bibl.u-szeged.hu/46384/1/studia_medica_013_013-021.pdf

„Ingyenes rendelés az idegbetegek klinikáján

A dr. Lechner Károly egyetemi tanár vezetése alatt álló m. kir. Ferencz József tudományegyetemi ideg- és elmeorvosi klinikán szegény sorsú ideg- és kedélybetegek ambuláns orvoslása f. hó 28-ától kezdődőleg az ünnepek és vasárnapok kivételével, naponta reggeli 8-9 óra között foganatosítatik. A jelentkezőktől hatósági rendelkezés értelmében szegénységük igazolása követelhető.”¹⁸⁶

Lechner Károly az MTA levelező tagja

1921-ben az akadémiai választások öt jelöltje közé került ő is. 71 éves korában érte a kitüntetés. A **Magyar Tudományos Akadémia** egyhangú szavazással **levelező tagjává** választotta. Az ajánlás szerint: „Lechner egy személyben érzékeny lelkű művész, kutató tudós, társadalomnevelő és igaz emberies érzéstől áthatott orvos, akiben törhetetlen munkakedv ideális gondolkozással és áldozatkészséggel párosul”.¹⁸⁷

„Ő volt az első pszichiáter Magyarországon, aki megkapta az akadémiai levelező tagságot. Lechner örömmel fogadta a kitüntetést. Jólesett az elismerés, de élete alkonyán jött.”¹⁸⁸

Lechner Károly reflexelmélete

Élettani nézeteinek alapja materialista monizmusa, ebben azonban mechanista elemek találhatók. Tudományos hozzájárulását a nervista eszmék fejlesztéséhez, maga így fogalmazza meg: „Sajátos, önálló pszichológiát, psychopatológiát állítottam fel. Nagy anyagot gyűjtöttem evégből, és szándékom annak feldolgozásával – ha megélem – a reflex tényeire felépített nagyobb ideg- elmekörtani és törvényszéki lélektant írni. Hiszen sikerült a reflex eseményeivel az érzések és érzelmek, az észrevevések és képzetek, az ösztönök és az akaratos cselekvések, úgyszintén az ezek engedelmeivel létesülő értelmi munkának mindenféleségét, az alvás és az öntudat állapotait megvilágítani.”¹⁸⁹

Buday Kálmán, a patológus tanártárs így emlékezik Lechnerre:

„Legutoljára 1921 tavaszán látogattam meg a Csalogány utcai fővárosi iskolában, ahol a kolozsvári egyetem ideiglenes hajlékot kapott. Lechner a dékáni szobájában fogadott és bizakodva beszélt jövő terveiről, amelyek közé tartozott a szegedi elmeklinika elhelyezése is, megint csak ideiglenes, szerény helyiségekben, épen úgy, mint 32 év előtt, amikor Kolozsvárt működését megkezdette.”¹⁹⁰

¹⁸⁶ Ingyenes rendelés az idegbetegek klinikáján. (1921. november 27.) Szeged, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3775/1/dm_1921_274.pdf

¹⁸⁷ Buday Kálmán (1922), 85–86.

¹⁸⁸ R. Harkó Viola (1972), 577–579.

¹⁸⁹ Lechner Károly önéletrajza, Kézirat. Lásd a mellékletet.

¹⁹⁰ Buday Kálmán (1932), 9.

AZ UTOLSÓ ÉV

„Fugit irreparabile tempus.” – „Elfut a visszabozhatatlan idő!”

Lechner Károly betegsége

Dobó István verségi esperes plébános telepátiáról írt elméletéről véleményes jelentést kért az Akadémia. Erre 1921. október 5-iki levelében Lechner így válaszolt:

„Nyolc hét óta az Új Szent János Kórházban fekvő beteg lévén a telepátiát tárgyaló cikket illetőleg élő szóval véleményt közölni egyhamar képtelen vagyok. Betegségem valószínűleg hosszabban elhúzódik és ezért bátor vagyok a kívánt véleményt röviden írásba foglalva tisztelettel átszámaztatni. Betegségem miatt újév előtt székfoglalómat sem tartatom meg. Remélem azonban, hogy azután ezt „A közérzéseink szerepe lelki működéseinkben” címen előadhatom.”¹⁹¹

Még betegen is helytállt: a Szeged című napilap 1921. december 8-i számában ad hírt Lechner Károly előadásáról. „A Szegedi Törvényhatósági Szabadoktatási Bizottság csütörtökön, folyó hó 8-án délután 5 órakor előadást rendez a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem I. emeletén levő bölcsészkar 3. számú termében. Előadó lesz dr. Lechner Károly egyetemi tanár, a kiváló pszichológus és pszichiáter. Előadásának címe: *A női lélek és a feminizmus*. Az európai hírvű tudós előadása iránt városszerte igen nagy az érdeklődés és remélhető, hogy a nagyközönség az előadói termet zsúfolásig meg fogja tölteni. Az előadás nyilvános. Beléptidj nincsen.”¹⁹²

Lechner Károly halála

1921 őszen már betegen kezdte meg a tanítást és az őszi „nyitó” félévet még végigvitte. Még ugyanebben az évben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. A székfoglalót „Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában” címmel írta meg, de elmondani súlyos betegsége miatt már nem tudta. Második műtete sem hozott számára gyógyulást. „Lechner már a nyáron operáción ment keresztül, ezt ismételték meg most rajta Budapesten, de ezúttal sikertelenül.”¹⁹³ (Betegségéről további részlet nem ismert. A szerk. megjegyzése) **1922. január 19-én hosszú szenvedés után – életének 72. évében – meghalt.**¹⁹⁴

„A Fiumei Úti Sírkert Nemzeti Emlékhely rendelkezésre álló nyilvántartása szerint dr. Lechner Károly egyetemi tanár 72 éves korában hunyt el, családi állapota nős.

¹⁹¹ Lechner Károly levele Balogh Jenő titkárhoz. MTAK Kézirattár Orvostudomány Ívrét 19.7

¹⁹² A Szegedi Törvényhatósági Szabadoktatási Bizottság. (1921. december 8.) *Szeged*, 2. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3784/1/dm_1921_283.pdf

¹⁹³ Dr. Lechner Károly, (1922. január 21.) *Délmagyarország*, 1. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_1922_01/?pg=70&layout=s&query=Lechner

¹⁹⁴ Iványi János (2008), 142–144.

Az elhalálozás oka dűlmirigy (dűlmirigy = prosztata – a szerk. megjegyzése) túltengés volt. Az elhunytat az „Új János Kórház”-ból szállították a temetőbe.

A Kerepesi-úti sírkertben helyezték örök nyugalomra, a Batthyány Mauzózeum mögötti parcellában. A családi sírhelyet a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság 2004 óta védetté nyilvánította.¹⁹⁵ Temetésére 1922. január 22-én került sor.

Lásd a mellékletben a 32. és 33. számú képeket.

Megemlékezések, részvétnyilvánítások

Az egyetem tanácsülési jegyzőkönyvében a következőket olvashatjuk: „Elnök üdvözlővén a megjelenteket, megnyitja az ülést és mindenekelőtt rámutat arra a veszteségre, amely az egyetemet és közvetve az egész tudományos világot Dr. Lechner Károly prodékán, ny. r. tanár halálával érte. Rector a szomorú hír vétele után azonnal intézkedett, hogy az egyetem épületére a gyászlobogók kitzússenek, a Tanács és az orvosi kar nevében gyászjelentést adott ki és az özvegynek az egyetem részvétét tolmácsolta, a mit az özvegy a tanácsjegyző által fölolvastott levelében időközben megköszönt.

Az országos részvét nagyságát tanúsítják a nagyszámban beérkezett részvét iratok, a melyeket a tanácsjegyző ismertetett. [...]

Dr. Márki Sándor prodékán a hagyományokra hivatkozva javasolja, hogy a néhai Lechner Károly működését és emlékét tanszékben utódja, vagy a kar egyik tagja alkalom adtán ismertesse és méltassa.

Rector utal a tanácsnak a múlt évben beadott határozatára, a mely szerint az egyetem száműzetése óta elhalt tanárainak emlékére alkalmas időben gyászünnepélyt tart; javasolja, hogy a gyászünnepély még e tanév folyamán tartassék meg és azon néhai Lechner Károlyról is történjék megemlékezés. [...]

Rector bejelenti, hogy az orvosi kar a Dr. Lechner Károly halálával megüresedett prodékáni tisztségre egyhangúlag Dr. Davida Leó ny. r. tanárt választotta meg.¹⁹⁶

Az Akadémia ülésén is megemlékeztek Lechner Károlyról:

„Az Akadémia főtítkára ismerteti özv. Lechner Károlyné úrnőnek hozzá intézett levelét, melyben közli, hogy boldogult kiváló tagtársunk életének utolsó napjaiban fejezte be akadémiai székfoglaló értekezését és a bő irodalmi hagyaték kiadása tárgyában annak idején a M. Tud. Akadémiával együtt óhajt eljárni.”¹⁹⁷

¹⁹⁵ Somogyi Tibor a Nemzeti Örökség Intézet igazgatója írásbeli közlése alapján. Letöltve: 2021.02.04. <http://intezet.nori.gov.hu/national-tombs/budapest/fumei-uti-temeto/lechner-karoly/>

¹⁹⁶ MNL-CsML: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1920/1921. VIII.1.; 1. doboz Jegyzőkönyv Felvételű a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsának 1922. évi február hó 4-én tartott V. rendes üléséről: 1115-1921/22. etsz.

¹⁹⁷ A Magyar Tudományos Akadémia ülési jegyzőkönyvei. Harmadik: 1922. évi márczius 20. *Akadémiai Értesítő* 33, 261. Letöltve: 2021.03.10. http://real-j.mtak.hu/105/1/AkademiaiErtesito_1922.pdf

Az akadémiai székfoglalót 1923. április 9-én Schaffer Károly¹⁹⁸ olvasta fel „*Közérzé-
seink az értelmi munka szolgálatában*” címmel. Együttal szorgalmazta, hogy „mivel igen
szabatos és felette tanulságos munka”, ezért „eredeti terjedelmében jelentessék meg”.¹⁹⁹

Szeged (folyóirat), 1922. január 21.

Dr. Lechner Károly halála feletti gyász-megemlékezések az egyetemen és a városban

Szeged, január 20. (saját tudósítónktól)

„A magyar tudományos világnak nagy gyásza van, amely elsősorban a Szegedre szám-
űzött kolozsvári egyetemet sújtja: dr. Lechner Károly, a kiváló és európai jelentőségű tudós
orvos, a modern ideg- és elmegyógyászat elsőrendű tekintélye tegnap a budapesti Szent
János-kórházban meghalt. A hír váratlanul jött és megdöbbenő érzést keltett minden-
kiben, aki az érdemes és derék professzornak tanítványa, híve, tisztelője volt, hiszen alig
néhány hete, hogy még alapos és mély tudással teljes szabadelőadásában gyönyörködhet-
tünk, amelyet az egyetemen a női lélekről és a feminizmusról tartott. Halála valóban pó-
tolhatatlan ma, hiszen a kitűnő Moravcsik Ernő Emil mellett, aki szintén európai kapaci-
tás, dr. Lechner Károly volt az, aki a pszichiátria tudományában a világ előtt is számottevő
megállapításokkal vitte előre ezt a legbonyolultabb és legrejtelmesebb diszciplínát.

Dr. Lechner Károly 1888-ban lett kinevezett tanár a kolozsvári tudományegyetemen és
33 év óta tanított és gyógyított a tudománya és a betegek iránt érzett páratlan szeretettel,
gonddal és odaadással. Ideg- és Elmekórtani Klinikájának Kolozsváron a csodájára jártak.
Lechner professzor nem volt röghöz és betűhöz tapadó szaktudós, egész és igaz ember
volt, szabad szellemű, előítéletek nélkül való, aki a tudományát nem tekintette öncélnak,
de a nagy humanisztikus eszmék megvalósítójának.

Tudományos kézikönyvei, valamint hazai és külföldi szakfolyóiratokban megjelent ta-
nulmányai nem csupán a mai tudomány összes eredményeinek birtokában levő szakem-
bert, de a gondos és pontos író is revelálták. Az életben is ritka ötletes csevegő, pompás
emberismerő volt, mint tanár ízig-vérig pedagógus, mint orvos, tiszta emberbarát.

A végvarrá lett Szeged, a száműzött egyetem, a csonka ország és az egész tudományos
világ őszinte, mély gyásza veszi körül a nagy magyar tudós ravatalát. Dr. Lechner Károly
temetése, amelyen a szegedi hatóság és egyetem is képviselteti magát, Budapesten lesz.”²⁰⁰

¹⁹⁸ Schaffer Károly (Bécs, 1864. szeptember 7. – Budapest, 1939. október 16.): ideg-elmegyógyász, egyetemi tanár, az MTA tagja (I. 1914, r. 1926, t. 1938), a magyar idegkórszövettani iskola megteremtője. In Kenyeres Ágnes (2001, főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990*. Arcanum, Budapest. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13486.htm>

¹⁹⁹ Schaffer Károly (1923). Schaffer Károly I. tag jelentése Lechner Károly néhai tagnak „Közérzéscink az értelmi munka szolgálatában” című hátrahagyott székfoglalója tárgyában. *Akadémiai Értesítő*, **34**, 84–85.

²⁰⁰ dr. Lechner Károly (gyász hír) (1922. január 21.) *Szeged*, 1. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3819/1/dm_1922_017.pdf

Dr. Somogyi Szilveszter polgármester a város nevében az alábbi részvétlevelet küldte ma dr. Menyhárt Gáspár rektorhoz dr. Lechner Károly egyetemi tanár halála alkalmából:

„Mérhetetlen veszteség érte a magyar tudományos világot, egy lángszellemű apostola szűnt meg munkálkodni, örök nyugalomra tért egy európai hírű tudós orvos, Dr. Lechner Károly. Elsősorban érzi a gyászos veszteséget az otthonából kiüldözött m. kir. Ferenc József Tudományegyetem, melynek keretében ragyogtatta hatalmas elméjét, érvényesítette tudását, amelynek dísze, büszkesége volt. Szíve megszűnt dobogni, de fennmaradnak lelkének, elméjének alkotásai, fennmarad emléke a kitűnő kartársnak, fenn a szenvedésnek alávetett emberek sokasága körében a kiváló orvosnak, aki atyai szeretettel, megértő emberi lélekkel gondoskodott szerencsétlen betegeiről. Szeged sz. kir. város közönsége is meleg szeretettel emlékezik a közelmúltban még vendégszerető falai között tartózkodott tudós férfúra, és most, hogy halála hírére tudja, szomorú részvételt adózik a nemeslelkű férfiú emlékének, aki hivatása körében mester, polgártársai között a haza érdekeiért küzdő, kimagasló egyéniség volt. Áthatva a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemet ért veszteség nagyságától. Méltóságod előtt a sz. kir. város hatóságának és közönségének mélyeséges részvétét tolmácsolom. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását. Dr. Somogyi Szilveszter polgármester. Szeged, 1922. január 24.”²⁰¹

Gyászol a szegedi egyetem

„A szegedi egyetem gyászol, a tudománynak, a kultúrának a sötétség ellen, az emberek jólétéért küzdők sorából kidőlt egy kiválóság: meghalt **Lechner** Károly, az elmekörtan nyilvános rendes tanára Budapesten, ahová baja orvoslása végett utazott föl nemrég. Nagy veszteség érte halálával a szegedi egyetem ideg- és elmegyógyintézetét, amelynek berendezésénél, megszervezésénél 73. éves korára bámulatos munka- bírásával személyesen ténykedett, de súlyos veszteség halála az egész tudományos világra, mert szakmájában a pszichiatriában közismert szaktekintély volt. Neve a tudományos életben éppúgy fennmarad, mint fivéréé, Lechner Ödön hírneves építőművésze. A szegedi egyetem képviselőiben Veszprémy Dezső dr. orvoskari dékán péntek délután folyamán fölutazott Budapestre, a temetésére.”²⁰²

A Szeged napilap emlékezése a kiváló előadóra:

„Mióta a száműzött kolozsvári *Egyetem* is ideköltözött tudós és lelkes tanárainak nagy csapatával, a magyar kultúra e derék és értékes harcosaival, nem múlik el hét, hogy két-három szabad előadásról ne számolna be az újság.

A boldogult *Lechner* professzor előadására milyen mohó érdeklődéssel jöttek el régi feministák, modern freudisták és milyen vitáktól volt hangos a téli este, mikor, mint a kaptárból a méhraj, a nagyérdékű előadás végén a hatalmas tömeg kirajzott a folyosóra.”²⁰³

²⁰¹ A város részvétlevele az egyetem rektorához. (1922. január 24.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3821/1/dm_1922_019.pdf

²⁰² Lechner Károly halála. (1922. január 21.) *Szegedi Napló*, 5.

²⁰³ Előadók és előadások. (1922. február 26.) *Szeged*, 5. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3849/1/dm_1922_047.pdf

Gaudeamus... A Ferencz József Tudományegyetem ötven éves jubileuma, melyet Lechner Károly már nem érhetett meg:

„A termékeny nyár, a boldog aratás szimbolikus magyar ünnepén, Péter-Pál napján jubilál ma Szegeden a száműzött kolozsvári magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem. Ez a félszázados jubileum valóban gazdag és áldásos aratást jelent: a magyar nemzeti kultúra és az egész emberi művelődés számára.

Hazai tudományunk mai *aratóünnepén* megjelenik a csonka ország kormányzójával élén kulturális életünk számos kiválósága, és ha másképpen nem, lélekben együtt jubilál velünk az egész művelt világ univerzitásainak összessége. [...] Ezen az ünnepen nagy szellemek szárnya suhog a végvárrá lett Szeged tornyai fölött: azoknak áldó és biztató géniusza, akik a mai jubiláris ünnepet a magyar Pantheon magasságából és fényességéből szemlélik immár és akiknek hite, ereje, tudása munkája részese annak, hogy a Szegedre került kolozsvári Alma Mater megszületett, nagyszerű életre lendült és minden bű és baj között is önérettel és reménykedve jubilálhat. (...) A kolozsvári egyetem évkönyveit lapozva, a kitűnő nevek egész seregével, a tudomány és irodalom jelentős művelőinek, fejlesztőinek és terjesztőinek egész seregével találkozunk. Főleg a nemzeti diszciplínák, a történelem és irodalomtörténet terén bukkanunk lépten-nyomon elsőrendű kutatókra és mesterekre, de az orvostudomány birodalmában is hódolattal és hálával kell meghajolnunk egy *Purjesz Zsigmond*, egy *Lechner Károly* érdemei előtt. [...] A száműzött Universitas egy év óta békés és meghitt otthont talált a magyar Dél városában, a szőke Tisza partján. Szeged büszke az Egyetemre és megbecsüli a nagyszerű múltat, amely itt ma jelenné vált.”²⁰⁴

Amit Lechner Károly már nem érhetett meg: „1922 júniusában hozzákezdtek 120 kislakás építéséhez, ami augusztusra készen is lesz. A kislakásokat felerészben egyetemi tanárok, másrészt menekültek kapják, amiről bizottság dönt.”²⁰⁵ – adja hírül a Szegedi Híradó.

Lechner Károly könyvei és hagyatéka

Végrendeletében – Szabó József megemlékezése szerint – könyvtárának tudományos művekből álló részét a szegedi klinikájára hagyta.

Kéziratait az Akadémiánál helyeztette el.

„**Miután a Ferenc József Tudományegyetem 1921-ben Szegedre költözött**, könyvtára – miként az egyetem valamennyi ingósága – Kolozsvárott maradt. A szegedi egyetemi könyvtár az 1921–22-es tanévben a Dugonics téri épület két helyiségét kapta meg, s induló állománya néhány nagykönyvtár fölülpéldányaiból állt. 1922 júliusában már 50.000 kötetes könyvanyaggal rendelkezett. Az egyetemi tanárok és gyűjtők ajándékai és az egyes magánkönyvtárak megvásárlása is gazdagította az állományt: 1922–1924 között **Lechner Károly** 3000 kötetes hagyatéka, mely főleg akadémiai könyvkiadói művekből, görög, latin klasszikusok német fordításaiból és német klasszikusokból áll.”²⁰⁶

²⁰⁴ Gaudeamus... (1922. június 29.) *Szeged*, 1. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3948/1/dm_1922_147.pdf

²⁰⁵ Igénymegállapító bizottság utalja ki a kislakásokat. (1922. július 19.) *Szegedi Híradó*, 3.

²⁰⁶ A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtár története. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.ck.szte.hu/tortenet/>

FOLYTATÁS LECHNER KÁROLY SZELLEMEBEN

*„A mik vagyunk, a mik leszünk, csak az emlékeinknek köszönhetjük.
[...] Illó tebát, hogy emlékeinket ápoljuk, becsben tartjuk, tökéletesítsük és
gyarapítsuk. A társadalom számára elveszett a kit emlékek nem kötnek
hozzája. Az emberiségre ártalmas, ki hamis emlékeket hordoz magában.
[...] Oltsd a lelkebe az emlékek tiszteletét!”*

Lechner Károly: Az emlékezésről (1911.)

Tovább a „lechneri úton”

„Lechner Károly tanárként önálló eszméit, lélektani és kórlélektani szemléletét nagy buzgósággal igyekezett környezetének átadni. Mégis, szoros követője alig akadt, s fájtn neki, hogy még tanítványai sem igyekeztek az általa kijelölt – teljesen egyéni, mások által kevésbé járt – utakon járni, s a kísérletei során megkövetelt igen fáradságos munkát vállalni. Ilyen értelemben Lechner Károly elsősorban egy hazánkban egyedülálló reflexológiai látásmód megteremtőjeként és egy ilyen alapon nyugvó, eredeti pszichológiai-pszichiátriai irányzat képviselőjeként tartható számon, mintsem iskolateremtő mesterként.”²⁰⁷

„Majd 1922-ben, mestere, Lechner Károly halála után, tanszékére meghívatván, szintesisre törekedve Szabó József megírja az ideg- és elmegyógyászat tankönyvét, melyben, mint Lechner tanítványa, a nagy tudós rendszerében dolgozva, annak munkáját iparkodik folytatni és – tegyük hozzá sikerrel – fejleszteni.”²⁰⁸

Hajós József a századelő lélektanának művelői között próbálja elhelyezni Lechnert, akit a modern reflexológia egyik előharcosának nevez. „Mivel 1956-ban marxista bevezetővel ellátott szemelvények jelentek meg (Lechner) műveiből, itt csak azt jelezzük, hogy munkássága számos vonatkozásban emlékeztet Marinescuéra. Egyidejűleg (1905-ben) és hasonló szellemben foglalkoztak a nyelvfejlődés kérdésével. Egyformán szorgalmazták – részint Charcot nyomán – a pszichopatológiai gyógyászatot, és bírálták a freudizmust. Rokon vonásuk továbbá a mechanizmus felé hajlás és a tudat fogalmának téves kiterjesztése az állatokra. Experimentalizmusuk, kórlélektani és álomelméleti érdeklődésük hasonlít a Vaschidéhez. Nagyszabású pszichológiai munkák tervezetén dolgoztak, ami szintén Vaschidét juttatja eszünkbe.”²⁰⁹

²⁰⁷ Pisztorai Ferenc (2001), 72–75.

²⁰⁸ Poór Ferenc (1929), 669.

²⁰⁹ Hajós József (1965). Századelőnk hazai lélektanából. *Korunk*, 1342–1350.

Lechner Károly és a tudomány

Kenyeres Balázs akadémikus, a budapesti egyetem törvényszéki orvostani intézeteinek igazgatója Lechner Károly ravatalánál mondott beszédéből:

„Ideje java részét, életének majdnem minden pillanatát a tudomány szolgálata töltötte ki. Kolozsvárt olyan intézetet létesített, amelynek a világon alig van párja, s amelynek alapját, falait, tetőzetét és berendezésének minden darabját a tudomány legújabb követelményeinek megfelelően alkotta meg. Életének végén meg kellett érnie, hogy annak nagy része, amit alkotott, összeomlott, az, amit olyan nagy szeretettel épített, rablók kezeire kerülve elveszett, s az, akihez a jövő reménységét fűzte, elsőszülött fia, a magyar haza iránti kötelességteljesítés áldozata lett, eltűnt a távol keleten és azóta még nem került elő. Fájó szívvel, de erős lélekkel viselte a csapásokat; a számkivetésben újból kezdte az építés munkáját, remény és kételkedés között fájó szívvel folytatta a tudományos munkát addig, amíg be nem érkezett abba a révbé, amelybe minden embernek be kell jutnia, egy részüknek azért, hogy a feledés homályába süllyedjenek, egy részüknek azért, hogy az emlékezés örök dicsősége fényeskedjen nekik.

Lechner Károly tanár örök emléket emelt magának tudományos munkálataival, emléket megörökítik tanítványainak munkái, melyekben neki olyan sok része van, emlékét hirdeti a kolozsvári intézet, amelynek minden kövén, minden tégláján rajta van az ő neve.”²¹⁰

Lechner Károly tanítványai

Fabinyi Rudolf, Zsakó István és Stief Sándor. „A professzor minden tanítványának úgy viselte gondját, mintha édes fia volna – maradt fenn róla a vélekedés.”²¹¹

Fabinyi Rudolf (Jolsva, 1849. május 30. – Budapest, 1920. március 7.): „Ideg- és elmebeteg gondozásával, utókezelésével foglalkozott. Kezdeményezésére Magyarországon először, Dicsőszentmártonban (Kisküküllő vm.) hozták létre az elmebetegek családi ápolását (1905-ben). A módszer lényege, hogy az elmeógyógyintézet vagy kórház közelében, egy speciális családi telepet alakított ki, ahol a betegek szigorú orvosi felügyelet mellett, különböző ápoló családok gondozása, befogadása alatt álltak (a minta a belgiumi Gheel városa volt, ahol a helyi családok már évszázadok óta fogadtak maguk közé elmebetegségben szenvedőket). Az első tizenöt beteg Nagyszébenből érkezett, a telep velük kezdte meg működését 1905. augusztus 10-én; 1906-tól már 178 beteget helyeztek el családoknál; 1909-ig Dicsőszentmárton és 10 közeli községében 447 beteget helyeztek el, 207 családnál!”²¹²

Nevéhez fűződik továbbá a magyarországi elmebeteg- szakápolói képzés elindítása, ill. javaslatára és tervei szerint épült fel a hárshegyi elmeógyógyintézet.²¹³

Zsakó István (Gyulafehérvár, 1882. augusztus 17. – Budapest, 1966. február 6.): „Erdélyi magyar ideggyógyász, pszichiáter, orvosi szakíró. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte az orvosi karon, ismertebb tanárai közt volt Lechner Károly.”²¹⁴ „1904–1909

²¹⁰ Kenyeres Balázs (1922). Kenyeres Balázs l.t. beszéde Lechner Károly l.t. ravatalánál 1922. januárius 22-én. *Akadémiai Értesítő*, 33, 67–68. Letöltve: 2021.02.04. http://real-j.mtak.hu/105/1/AkademiaiErtesito_1922.pdf

²¹¹ Buday Kálmán (1932), 31.

²¹² Iványi János (2009). Lechner Károly és erdélyi szellemi öröksége. *Orvosi Hetilap*, 150(42), 1951–1955.

²¹³ Fabinyi Rudolf. Letöltve: 2021.03.03. <https://nevpon.hu/palyakep/fabinyi-rudolf-767c2>

²¹⁴ Iványi János (2006). Zsakó István elmegyógyász erdélyi évei. *Orvostudományi Értesítő*, 79(3), 418–421.

között a kolozsvári Elmegyógyászati Klinikán volt gyakornok, majd Lechner Károly mellett tanársegéd, utána rövid ideig Marosújváron körorvos.

Főbb kutatási területei: a grafológia szerepe a kórismében, az elmebetegségekhez társuló egyéb kórformák, az alkoholizmus leküzdése, elmebetegségek örökölhetősége, pellagra, elmebetegek művészi alkotásai, orvostörténet.²¹⁵

Zsakó István „A kolozsvári elmebeteg-klinikán észlelt pellagrás psychosisokról” című cikkében így ír: „Nálunk Takács és Major érdeme, hogy már a hetvenes évek végén felfedezték az úgynevezett fekete sárgaságot, a pellagrát a csángó telepeken (Veress dr.) Később, 1898. április 8.-án Purjesz, Lechner s Marschalkó vezetése alatt kiszállott egy expeditio s Oláh Bikál községben hat pellagra esetet észlelt (Veress dr.) (pellagra = egyoldalú, főleg kukoricával való táplálkozásból folyó, nikotinsavhiány következtében kialakuló betegség – a szerk. megjegyzése). Itt kezdődik nálunk a pellagra elleni védekezés, mely szintén a hygienés viszonyok s szociális állapotok javítására s a romlott tengeri kiküszöbölésére irányult.”²¹⁶

Jancsó Miklós a pellagráról írt klinikai előadásában vázolja többek között Lechner tanár tapasztalatait: „Arra hivatkozhatok, hogy Erdélyben 1891-ig tömegesebben semmi esetre sem lépett fel a pellagra, pedig ott a köznép, különösen oláhlakta vidékeken, éppúgy kukoricával táplálkozik és éppen olyan rossz hygienikus viszonyok között él, mint Oláhországban, vagy Olaszország északi részének lakói, tehát a „mais et misére” teljes mértékben megtalálható. Ennek bizonyítására hivatkozom arra, hogy az 1898-ban általunk észlelt pellagrás betegeknél a klinikai kórkép minden esetben akkor keletkező pellagrának klinikai kórképe volt, a betegek mind tagadták, hogy valaha ilyen betegségük lett volna, vagy ilyet valaha láttak volna. Másrészt még nem feltételezhető, hogy Purjesz belgyógyász, Géber és Marschalkó bőrgyógyász, Genersich kórboncnok, Lechner elmeorvos tanároknak, ilyen nagy tapasztalatú, széles látkörű klinikusoknak figyelmét elkerülhette volna a pellagra, ha előbb egyáltalában előfordult volna Erdélyben.”²¹⁷

„Lechner Károly kolozsvári klinikájáról került ki az 1900-as évek elején két kiváló fiatal elmeorvos. Fabinyi Rudolf 27 évesen lett a dicsőszentmártoni megyei kórház elmeorvos főorvosa, Zsakó István pedig 29 évesen váltotta őt ugyanott.”²¹⁸

Stief Sándor: (Kolozsvár, 1896. május 25. – Budapest, 1954. szeptember 4.): „Elme- és idegyógyász, egyetemi tanár. Orvosi tanulmányait a kolozsvári, a prágai és a budapesti egyetemen folytatta (1915–21). 1921–1935 között a szegedi egyetem elme- és idegyógyászati klinikáján dolgozott; 1926-ban magántanárrá habilitálták; 1929–31-ben a klinika megbízott vezetője, 1932-től c. rk. tanár. 1935–37-ben a bp.-i Angyalföldi Elme- és Idegyógyintézetben, 1937-től 1945-ig a Hárshegyi Állami Idegyógyintézetben főorvos, 1945–51-ben a Lipótmezei Állami Elme- és Idegyógyintézetben megbízott, 1951–53-ban igazgató főorvos, 1953-tól osztályvezető főorvos. Működése alatt az intézet jelentősen korszerűsödött, több új osztályt állított fel. Számos tudományos társaság

²¹⁵ Kovács Sándor, Péter Mihály (2010): Zsakó István. In Dávid Gyula (2010, főszerk.) *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* (5. kötet), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár; Kriterion, Bukarest-Kolozsvár. Letöltve: 2021.02.04. <https://lexikon.kriterion.ro/szavak/5191/>

²¹⁶ Zsakó István (1909). A kolozsvári elmebeteg-klinikán észlelt pellagrás psychosisokról. *Orvosi Hetilap*, 53(39), 678–679.

²¹⁷ Jancsó Miklós (1924). A pellagráról. *Orvosi Hetilap*, 68(6), 88–91.

²¹⁸ Iványi János (2007): Az elmeorvos Fabinyi Rudolf pályakezdő évei. *Orvosi Hetilap*, 148, 2389–2392.

munkájában vett részt. Fő kutatási területei az elmekértannal, az idegszövettannal, mentálhigiéniai és bűnügyi kérdésekkel voltak kapcsolatosak.”²¹⁹

„Lechner életének sajtósága sorsfordulása az, hogy nagy gonddal és szeretettel ápoló klinikája idegen kézre került, és ő maga épen akkor búcsúzott el tőlünk örökre, amikor legtekintélyesebb tudományos testületünk, az Akadémia tagjai sorába emelte. Ha durva kezek el is ragadták Lechnertől a maga alkotta földi hajlékot, gazdag szellemi hagyatéka nem maradt gondozatlanul. 1922-ben a tanszéki utódja a hátrahagyott tudományos kincs őrzője és gyarapítója kedves tanítványa Szabó József lett az Ideg- és Elmegyógyászati katedrán 1922. augusztus 10 – 1929. július 5.”²²⁰

Lechner Károly munkatársai közül hárman tanszékvezető egyetemi tanárok lettek.

Az utód: Bágyoni Szabó József (Kolozsvár, 1882 – Szeged, 1929. július 5.) Életének 48. évében hunyt el. (nemesi előnevét publikációiban nem használta – a szerk. megjegyzése)

„1906-ban szerezte meg orvosi oklevelét a kolozsvári orvosi karon. 1910–1920 között dolgozott a Lechner-klinikán, 1910-ben habilitált az „Idegkórta” tárgy köréből. Főnökét követte Szegedre, ahol 1919-től Szegeden adjunktus, 1922-től ny. r. egyetemi tanár. Lechner professzor halála után, 1922. augusztus 10-én Szabó Józsefet nevezték ki nyilvános rendes egyetemi tanárrá, a klinika és a tanszék vezetőjévé, ahol hét évig volt tanszékvezető.”²²¹

„1923. október 10-én tartott emlékünnepegyünk keretében áldoztunk 1922. január 19-én elhunyt nagynevű orvosprofesszorunk dr. Lechner Károly emlékének. Az elhunynak kiváló egyéniségét, munkásságát és Egyetemünk újraélesztése körül szerzett érdemeit dr. Szabó József tanártársunk méltatta emlékbeszédében.”²²² (A beszéd nem maradt az utókorra. A szerk. megjegyzése)

Szabó József kutatási területe

Értékes munkát folytatott az agyfolyadék kémiaja, az alvás és álomkutatás körében. Vizsgálódási szakterülete elsősorban szerológiai jellegű volt, a neuropsychiatria szerológia úttörőjeként tartották nyilván. A gerincvelő betegségeivel is foglalkozott.

²¹⁹ Stief Sándor. In Kenyeres Ágnes (2001, főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Arcanum, Budapest. letöltve: 2021.02.04. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-élettrajzi-lexikon-7428D/s-778D5/stief-sandor-77C35/>

²²⁰ Miskolczi Dezső (1930). Lechner Károly és Szabó József emléke. *Széphalom*, 4, 294–295.

²²¹ Iványi János (2008), 142–144.

²²² Dr. Reinbold Béla prorectornak az 1924. október 11-én tartott tanév-megnyitó közgyűlésén felolvasott beszámolója az 1923–24. egyetemi évről. *Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Iosephinae annorum MCMXXII–XXIII–MCMXXVI–XXVII.* = Beszámoló a szegedi M. kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1922–1923–1926–1927. évi működéséről/ kiad. Rectori Hivatal, Szeged: M. kir. Ferenc József-Tudományegyetem, 1929., 193. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00400/00405/00001/besz_fj_1922_27.pdf

„1925-ben itt jelent meg 600 oldalas könyve orvosnövendékek és gyakorló orvosok részére *Elmekórtan* címen. A könyvet az erdélyi, dési származású Nyírő Gyulával (1895–1966) együtt írta.

Azzal a Dési Nyírő Gyulával, akit Kolozsváron az FJTE-n 1918. november 18-án avattak orvosá, és akivel 1917–1919 között szintén a Lechner-klinikán, majd 1921–1927 között Szegeden is együtt dolgoztak. [...]

A könyvet Lázár Lajos szegedi könyvkereskedő adta ki. A könyv bevezetőjében a szerzők egyik céljukként említik a gyakorló orvosok megsegítését, azokból a nehézségekből, amelyeket az elmebetegek házi gondozása támaszt. [...]

Szabó József hosszabb ideig Bécsben, rövidebb ideig Berlinben is tanulmányúton volt, majd Szegeden az 1927/28-as tanévben az Orvosi Kar dékánja lett, az 1928/29-es tanévben pedig dékánhelyettesi tisztséget is ellátott. [...] Felesége, Kárpáti Gizella volt az első női orvostanhallgató, aki később az orvosi oklevelet is megszerezte a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen, 1907-ben. Az utána következő években is csak 3-4 nőhallgató szerzett orvosi oklevelet.”²²³

Belényessi Benedek László, (Belényes, 1887. szeptember 5. – Kitzbühel, 1945. szeptember 6.) „Magyar ideggyógyász, a magyarországi eugenika²²⁴ egyik képviselője. 1910. április 1-től a kolozsvári egyetemen díjtalan gyakornok. 1911-ben került az Ideg- s Elmekórtani Intézetbe a neves ideggyógyász, Lechner Károly professzor mellé. 1917-ben a kolozsvári orvosi karon ideggyógyászat tárgykörből magántanárrá habilitáltak. Professzori szolgálatba 1921 szeptember 30-tól lépett és nagy lendülettel kezdte el új munkahelyén az oktatás-gyógyítás-kutatás hármass feladatát. [...] Elsőként alkalmazott Magyarországon schizophreniás betegeken inzulin-sokkterápiát.”²²⁵

Dési Nyírő Gyula

„Közülük – a három professzor utód közül – azonban csupán Nyírő Gyula megismerési, viszonyulási és alkalmazkodási struktúrára építő, kórlélektani szemléletében tükröződött markánsan a lechneri reflexológiai felfogás hármass alapfolyamatának (inger, érzés, visszahatás) doktrínája.”²²⁶ – emlékezik Pisztor Ferenc orvos-pszichiáter a Híres magyar orvosokról szóló könyvében.

(Dés, 1895. március 12. – Budapest, 1966. május. 4.) orvos, egyetemi tanár, az orvostudomány kandidátusa (1952).

²²³ Péter H. Mária (2018), 1–8.

²²⁴ Az eugenika vagy eugenetika olyan társadalomfilozófiai irányzat, mely az ember öröklődő testi és szellemi tulajdonságainak javítása érdekében végzett beavatkozásokat hirdet. Az eugenikát a történelem folyamán többször használták fel ürügyként faji megkülönböztetés igazolására. Az eugenika „negatív” változata az örökletes betegségek továbbadásának és azok elszaporodásának megakadályozását igyekszik elérni, míg a „pozitív” eugenika az utódok „minőségi javítására”, „tökéletesítésére” törekszik. Ez utóbbi cél többször felbukkan Benedek László beszédeiben. Eugenika. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Eugenika>

²²⁵ Szállási Árpád (2000), 23.

²²⁶ Pisztor Ferenc (2001), 72–75.

„Elmegyógyászati tanulmányait Lechner Károly professzor mellett kezdte még hallgató korában Kolozsvárott, akinek [...] sajátos reflexelméleten alapuló psychopathológiája még hosszú évek múlva is hatott rá.

1918-ban a budapesti lipótmezei állami elmegyógyintézetben mint gyakornok, majd mint másodorvos működött, s ezen idő alatt több előadást tartott. 1921-ben Lechner Károly professzor meghívására a szegedi egyetem elmeklinikájának lett első tanársegéde 1926-ig, majd ugyanitt, mint adjunktus működött. A klinikán kifejtett munkássága elsősorban a pszichiatriai klinikával és e tekintetben is különösképpen a diagnosztikával foglalkozott. Itt írta meg dr. Szabó Józseffel, Lechner Károly tanszéki utódjával a 600 oldalas Elmekörtant. A tankönyv 36 oldal kivételével, stílárís módosításoktól eltekintve az ő munkája. [...]

Dr. Nyíró Gyula tudományos munkássága elsősorban klinikai jellegű, másfelől psychopathologiai vonatkozású és végül gyakorlati elmekörtani.

Klinikai munkásságából, mint eredeti megállapításokat tartalmazó kiemelendő a pramorbid személyiségének a szervi elmebetegségben megnyilvánuló színező hatása, melylyel kapcsolatos három közleménye közül az egyikben, az irodalomban először írta le a paralysis progressiva schizophreniás formáját, melyet azóta világszerte, mint a paralysisnek egyik typosus alcsoportját különböztetik meg. További három munkája a dementia paralytica maláriás gyógykezelésével foglalkozva, az irodalomban ugyancsak elsőnek számol be az oltásos maláriának 70 passages utáni virulentia fokozódásáról. Egy negyedik dolgozatában a malária therápia gazdasági jelentőségéről közöl megfigyeléseket.

Több közleménye foglalkozik a schizophreniával. Ezek közül az egyik, egy összefoglaló közlemény, a schizophrenia klinikájának akkori állásáról (szól). Egy másik dolgozata a schizophrenia gyógyításáról, ismét másik dolgozata az epilepsia és schizophrenia közötti antagonizmusról szól klinikai tapasztalatok alapján. Ez a közlemény volt az elindítója – mint arra a görcskezézés kidolgozója, dr. Meduna monographiájában hivatkozik –, a schizophrenia ma is hatásosként elismert görcskezézésének.

Több közleménye foglalkozik a hysteriák kérdésével, valamint az elme- és idegbetegségek okaival, a heveny elmezavarok gyógykezelésével, prognosisával és klinikájával, az epilepsia gyógykezelésével, valamint az ú.n. intermedier psychosisokkal.

Psychopathologiai közleményei közül a tömegpsychosisokról szóló munkáiban részben casuistikus adatok alapján szolgáltat új adatokat.

Az endogen és exogen hallucinatiookról szóló munkájában a hallucinatioknak új és külföldi szerzők figyelmét felkeltő beosztását adja. A psychopathologiai tünetek structuranalytikai fejtegetését adja a schizophreniás hallucinatio, valamint egyes hasadásos jelenségek differentialis lélektani értékelésében.²²⁷

„Az elmekörtani diagnosztika” tárgyköréből habilitált 1926-ban, majd c. rendkívüli tanárnárrá nevezték ki 1936-ban. 1928–1939-ben a lipótmezei Országos Elmegyógyintézet főorvosa, 1939–1951-ben az angyalföldi Állami Elmegyógyintézet igazgatója. 1951-től a Budapesti Orvostudományi Egyetemen a Pszichiátriai Klinika igazgatója, egyetemi tanár. Jelentősek a skizofréniával kapcsolatos kutatásai, leírta a betegség struktúra-elméletét,

²²⁷ A Budapesti Orvostudományi Egyetem jegyzőkönyvei, 1929–1963. Eötvös Loránd Tudományegyetem Orvostudományi Kar / Budapesti Orvostudományi Egyetem – tanártestületi ülések, 1950–1951. 1951. február 2, V. rendkívüli ülés. 351. oldal Letöltve: 2021.02.19. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SOTE_KARI_ORVOSTUD_1950-1951/

és részt vett a cardiazol-, ill. elektrosokk-terápia kidolgozásában. Orvostörténelemmel is foglalkozott.²²⁸

A Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet az ő nevét vette fel.

Lechner Károly – Visszatekintés

„Lechner Károly a szép és harmonikus élet megszemélyesítője, aki példát adott környezetének arra, hogy milyen emelkedett szellemiséggel és milyen kifinomult ízléssel lehet és érdemes kitölteni az emberléletet. [...] Mint orvost és tudóst egyaránt az jellemezte Lechner Károlyt, hogy kimagaslóan munkás életet élt. Az őt bőven ért megpróbáltatásokért mindig kárpótlást nyújtott számára a szellemi munkában talált öröm. [...] A róla nekrológokat írt tanítványai megállapítása szerint az osztályozás és rendszerbe foglalás valósággal vérévé vált, s ez rányomta bélyegét mind intézetének külső és belső formájára, berendezésére, mind pedig tudományos produkcióira. Így pl. reflexológiai teóriájában 16-féle kóros reflexípust különített el, az álomnak mintegy 70-féle rendellenességét írta le, stb. Rendszeralkotó tevékenységében valósággal egybeolvadt a természettudós és a filozófus észjárása.”²²⁹

„Igen nagy körütekintéssel gazdagította a laboratóriumi felszerelést, ahol aztán anyagi nehézségek is alig jöttek számításba. Physicai, chemiai, histologiai sőt bacteriologiai tanulmányokra is számított intézetén belül. Igyekezett a legújabb vívmányokat klinikáján felhasználni. Élénk figyelemmel kísérte a szakmájába vágó irodalmat, de más téren is meglepő olvasottsággal rendelkezett.

Anthropologiai tanulmányok céljaira cephalographot szerkesztett. Wundt-féle tanulmányokhoz, a reactio-idő méréséhez igen használható eszközt konstruált. Már igen korán bevezette a phonographos, továbbá a kinematographos felvételeket, amik az elmeorvosi megfigyeléseknél kiváló segédeszközök. Nem csak, hogy három teljesen felszerelt fényképező-kamrája volt klinikájának, de Röntgen apparátusa, d'Arsonvalisatiohoz, Franklinisatiohoz, fényfürdőhöz is megvolt a teljes felszerelés. Villany-, szénsavas-, Kataphoreticus-fürdő, többféle tus, majd ergostat és igen sok hydro-, mechano-, electrotherapiai eszköz állott rendelkezésre a beteganyagnak (főleg tabeseseeknek) és a tanulmányt végző orvosoknak. Még a pneumomassaget és a Leduc kezelést is bevezette.”²³⁰

d'Arsonvalisatio: ingeráram-kezelés, azaz nagyfrekvenciás (>100.000 Hz) elektroterápia a bőr érző receptorainak ingerlésére.

Franklinisatio: elektroterápia egy módja Benjamin Franklin után. Statikus elektromos fürdő (30-50 kV)

Kataphoreticus-fürdő: elektromos sokkterápia. Alapja, hogy egyenáram hatására az ionok a töltésükkel ellentétes pólus felé vándorolnak.

Leduc-kezelés: Az iontoforézis egy formája, amikor galvánáram segítségével gyógyszeroldatot juttatunk a szervezetbe váltható polaritású ingerárammal.

²²⁸ Iványi János (2008), 142–144.

²²⁹ Pisztorai Ferenc (2001), 72–75.

²³⁰ Zsakó István (1922). Lechner Károly. *Erdélyi Orvosi Lap*, 3(5), 79–80.

„Mint közéleti személyiség, a társadalom nevelésében önként és fáradságot nem ismerve küzdött a kárt okozó szokások, kóros szenvedélyek ellen, egy időben szorgalmazva és konkrétan elősegítve a pozitív, hasznos ráhatásokat. Mindeközben a színvonal emelését, az emberi tökéletesedést és a közösség érdekeit tartotta szem előtt.”²³¹

„A puritán lelkületű, tudományos felelősségérzettel áthatott Lechner Károlynak életében nem egy keserű mellőztetésben és megpróbáltatásban volt része. A megüresedett budapesti ideg- és elme-kórtani tanszékre nem őt nevezték ki. Maga is azt tartotta, hogy „igen egyenes, függetlenségi 48-as politikai magatartása” miatt mellőzték a kormánykörök.”²³²

„Ez Lechnerre nézve annyiban bírt mégis jelentőséggel, hogy mindkét kiváló tehetségsű fia a műegyetemre iratkozott be, s így a családi otthontól el kellett szakadniuk.”²³³

„A reflexelméletről szóló két legátfogóbb munkája sosem jelenhetett meg nyomtatásban. Holott az egyiknek – a „Kétes elmeállapotoknak” – az első nyomdai ívei már a második korrektúrán is átestek. Alapos okunk van azt hinni, hogy e munka közlésétől egyenest „eltanácsolták”. Lechner határozott lélektani és bölcsészeti nézetei ugyanis ellentétben álltak a hivatalos vaskalapossággal. Felfogása új és forradalmi volt. Maga is így jellemzi munkáját: *„A pszichofiziológiai alap, melyen tanaim nyugosznak, megkülönbözteti azt minden eddig megjelent hasonló műtől.”*²³⁴

Házasságkötése után két éven belül meghalt a felesége, Schwartzter Anna, valamint két gyermekük is; második házasságából származó egyik, a tudományos életben is szép reményekre jogosító fia, műegyetemi vegyész adjunktus mindjárt az I. világháború kezdetén, orosz földön halt hősi halált.

Élete vége felé meg kellett érnie, hogy az általa oly szeretettel épített kolozsvári klinika, melynek – képletesen szólva – minden tégláján rajta volt a szeme, idegen kezekre kerülve elveszett számára.

Lechner Károly erős lélekkel viselte e különféle sorscsapásokat. Képes volt mindig továbbfolytatni, vagy – ha kellett – újrakezdeni az építés munkáját.

Kolozsvári működésével megvetette az erdélyi idegkórtani kutatások alapjait. Az emlékezés, a tudatosság, az álom, a szuggesztíó, az impressziók, reflexek s ezek rendellenességei foglalkoztatták. Különösen reflexelmélete keltett visszhangot. Az 1950-es években Spielmann József tanulmányozta munkásságát, és Balázs Sándorral közösen kiadta életrajzát s szemelvényesen 20 dolgozatát. A „visszhang” jelen esetben Rozsnyai Gábor 1957-ből:

²³¹ Pisztora Ferenc (2001), 72–75.

²³² Spielmann József (1958). Lechner Károly (1850–1922). *Élet és Tudomány*, 13(24), 739–742.

²³³ Buday Kálmán (1932), 7.

²³⁴ Spielmann József (1958), 739–742.

„Nemrég jelent meg a Lechner Károly című kötet. Ez a könyv a haladó filozófiai és természettudományi hagyományaink feltárására irányuló munka egyik jelentős eredménye. Részben az utóbbi évek során kialakult szokásnak megfelelően, részben elvi megfontolások alapján a kötet bevezető tanulmányt és szemelvényeket tartalmaz. Ez az eljárás helyesnek tekinthető, ugyanis a tanulmány arra hivatott, hogy átfogó képet, marxista értékelést adjon egy életműről (s így az olvasó már bizonyos szempontokkal felvértezve ismerkedhessék meg a válogatott írásokkal), a jól összeállított szemelvények közlését pedig indokolttá teszi az, hogy a legtöbb embernek nincs alkalma átböngészni egy többé kevésbé terjedelmes anyagot (különösen, ha nehezen hozzáférhető, pl. ha nem nyomtatott művekről van szó).”²³⁵

„Hajós József a materialista pszichológia előfutáraként méltatta. Egyike az elsőnek, akik a szerzett reflexek átörökíthetőségét bizonyítják.”²³⁶

„Jelentős szellemi teljesítménye a neurofiziológiai-reflexológiai alapokra épített önálló pszichológia és pszichopatológia megalkotása volt.

Pszichiátriai munkáiban a hallucinációk keletkezésének, és a tudatosság zavarainak, a tudatállapot-változásokkal kapcsolatos vizsgálatoknak szentelt kitüntetett figyelmet.”²³⁷

„Az idegtudományt igen sok finom megfigyeléssel, meggyőző elmélettel gyarapította; mindezek betetőzése életének főműve, az összes lelki jelenségek reflexes alapon való megfejtése. Ez a koncepció nem tart semmi közösséget a Bechterew- és Pavlov-féle reflexológiákkal, amelyek a legmagasabb szellemi működéseket primitív, sematikus megnyilvánulásokká egyszerűsítik, hanem a bonyolult szellemi működésekbe az egyes reflextípusok felismerésével és jellemzésével iparkodik bevilágítani.”²³⁸

Reflexelmélete, később a Pavlov által igazolt idegéletteni törvényekre világított rá.

²³⁵ Rozsnyai Gábor (1957). Egy értékes könyv a reflexelmélet kolozsvári úttörőjétől. *Igazság*, 108.

²³⁶ Gaal György (1994), III. (Kh–M). Letöltve: 2021.02.04. ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON (oszk.hu)

²³⁷ Pisztor Ferenc (2001), 72–75.

²³⁸ Miskolczi Dezső (1930), 691.

KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGE

Társasági tagságai

- Budapesti Királyi Orvosi Egyesület alapító tagja
- Budapesti Közegészségügyi Egyesület alapító tagja
- Országos Elmebetegeket Segítő Egyesület alapító tagja
- Erdélyi Múzeum Egyesület orvos-természettudományi szakosztály elnöke 1898. szeptembertől
- Az „Egyetemi Kör” dísztagja 1899.
- Kolozsvári Orvosi Szakosztály választmányi tagja
- Erdélyi Irodalmi Társaság választmányi tagja 1910
- Erdélyi Mentő egyesület választmányi tagja
- Királyi Magyar Természettudományi Társaság alapító és választmányi tagja 1909-től
- Kolozsvári Orvosi Szövetség választmányi tagja
- Felsőoktatási Egyesület választmányi tagja
- Országos Közegészségügyi Tanács rendkívüli tagja 1903-tól 6 év tartamára.²³⁹
- Országos Közegészségügyi Tanács rendkívüli tagja 1909-től²⁴⁰
- Igazságügyi Orvosi Tanács rendkívüli tagja
- Kolozsvári Középiskolai Tanáregyesület választmányi tagja
- Erdélyi Múzeum Egyesület alelnöke 1909–1922.²⁴¹
- A Tisztiorvosi Vizsgáló Bizottság kolozsvári bizottságának vizsgáló tagja 1912-ben, majd alelnöke²⁴²
- Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat rendes tagja, később, 1912-ben új igazgatósági tagja
- Erdélyi Közművelődési Egyesület tagja
- Kolozsvári Hivatalszolgák Egyesületének elnöke
- Magyar Filozófiai Társaság tagja
- Kolozsvári Filozófiai Böhm Társaság tagja
- Erdélyi Pártfogó Egyesület tagja stb.
- „Külföldi Egyesületek tagságát nem kerestem, mert azokban tevékeny részt nem vehettem volna.”²⁴³

²³⁹ Vegyesek (hírek) (1903). *Orvosi Hetilap*, **47**(9), 144.

²⁴⁰ Vegyesek (hírek) (1909). *Orvosi Hetilap*, **53**(7), 141.

²⁴¹ Ebben a minőségben gróf Eszterházy Kálmán elnök halála után ő vezette az EME ügyeit, elnökölt a vidéki városokban tartott vándorgyűlésein, amelyekkel a magyar kultúrát a perifériákon is igyekeztek terjeszteni. In: Gaal György (1994): Lechner Károly egyesületi tagságai. In: Dávid Gyula (főszerk.) *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, köztárs, tudományos irodalom, művelődés* (III. (Kh–M)). Bukarest, Kriterion. Letöltve: 2021.02.04. ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON (oszk.hu)

²⁴² Vegyesek (hírek) (1912). *Orvosi Hetilap*, **56**(5), 94.

²⁴³ Lechner Károly önéletrajza, Kézirat. Lásd a mellékletet.

- „Jól tudjuk, hogy dr. Lechner Károly nem címek és kitüntetések embere; ő naponta a legnagyobb, legfelsőbb úrral, a Halállal folytat áldásos küzdelmet s a legszebb hadi rendjelt, a legméltóbb kitüntetést attól a száz és száz ismeretlen betegről nyeri, kiknek első hálás mosolya, első köszönő szava jutalmaz, kárpótol és kitüntet.”²⁴⁴

Részvételek a kongresszusokon

- A Budapesten tartandó nemzetközi közegészségi és demographiai congressus sectio elnöke²⁴⁵
- II. Országos Tanügyi Kongresszus, Budapest, 1897.
- I. Internationale Kongress für Psychiatrie, Neurologie und Psychologie zu Amsterdam, 1907.
- XVI. Internationale Medizinische Kongress zu Budapest, 1909.
- Páris 1910. márczius 27.-től április 2.-ig III. Nemzetközi Physiotherapeutikai Kongresszus²⁴⁶
- A Bruxelles 1911. pedológiai²⁴⁷ kongresszus.²⁴⁸
- I. Magyar Országos Gyermektanulmányi Kongresszus, Budapest, 1913.
- London nemzetközi orvosi kongresszus 1913.

²⁴⁴ Az egyetem. Napló (1903). *Ifjúsági Szemle*, 1(3), 231. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18022/1/az_egyetem_1903_003.pdf

²⁴⁵ Rigler Gusztáv: A VIII. nemzetközi közegészségi és demographiai congressus. Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan: Melléklet az Orvosi Hetilap 40. számához 1894.október 7. 3–4. sz., 17.

²⁴⁶ Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Franciscosepithinae Kolozsváriensis anni MCMX-XI.: fasc. 1. Beszédok, amelyek a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem 1910/11. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából 1910. évi szeptember hó 18-án tartottak, Nyomatott Ajtai K. Albert Könyvnyomdájában Kolozsvár, 1910. 40. oldal http://univ.bibl.u-szeged.hu/19518/1/marki_tanrend_04_1910_beszed_szept_18.pdf

²⁴⁷ A gyermektanulmány (pedológia) egy pszichológiai, pedagógiai irányzat, mely a haladó pedagógia antropológiai alapozását adta.

²⁴⁸ Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Franciscosepithinae Kolozsváriensis anni MCMX-XI-II.: fasc. 1. Beszédok, amelyek a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem 1911/12. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából 1911. évi szeptember hó 24-én tartottak, Nyomatott Ajtai K. Albert Könyvnyomdájában Kolozsvár, 1911. 13. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/19523/1/marki_tanrend_04_1911_beszed_szeptember_24.pdf

A „LECHNER-TALENTUM”

„Vallom, hogy a tudás oltáráról nem a hamut, a lángot kell magunkhoz venni. Én is tudom, hogy aki nem lángol, azt belepi a hamu. S aki lángol, az örök emberi kíváncsiságtól hajtva szent nyugtalansággal rója a tudás felé vezető ösvényeket a természet rejtelméit fürkészve. A rejtetem pedig a megismerés elindítója.”

iff. dr. Xantus János (1917–1982) kolozsvári földrajztudós

Lechner Károly, a polihisztor: zeneértő, képzőművész, építésztervező

Fennmaradt képzőművészeti alkotásai

Lechner Károly már egészen fiatal korában nagyszerűen bánt a ceruzával. Képei említésre méltóak részletgazdagságuk és pontosságuk, a lehető legnagyobb precizításra törekvő ábrázolás miatt. Mérhetetlen odafigyeléssel, végtelen nagy pontossággal készült rajzok ezek, alkotója minden tudását belefektette. Szívvel és lélekkel készült munkák, melyek, ha nem is tökéletesek, egy nagy egyéniséget sejtetnek.

Lásd a mellékletben a 9–11. számú képeket.

A közelmúltban, 2017-ben az MNL CSML Hódmezővásárhelyi Levéltára szervezésében *Lechner, az alkotó Génius* címmel kiállítás mutatta be Lechner Ödön munkásságát. Ezen helyet kapott a család többi tagjához tartozó fénykép, rajz, tárgyi hagyaték is.

Zeneértő megnyilatkozása

Képzőművészeti alkotások is maradtak fenn utána, de a zenében is otthonosan mozgott. Ennek bizonyítékául álljon itt a zongorajáték művészi fokra emelésének folyamatát leíró munkája.

„Minden begyakorlás a figyelem segítségével történik. A figyelem a gyakorlás kezdetén az ingerre van irányítva és ekkor kizárólag az inger képe válik tudatossá. Mihelyest ez ismétlődő ingerlés folytán az inger képzele begyakorlódott, a figyelmet az ingertől elvonjuk és az inger keltette érzésminőségre irányítjuk, az ingerről pedig már többé tudomást nem veszünk. Amikor az ingerézés szülte képzet is begyakorlódott, erről is le vesszük a figyelmünket és azt az inger kiváltotta reakcióra emeljük. Ekkor már az érzésminőségről nincsen többé tudomásunk, csakis a létrejött visszahatásról.

Példával könnyen illusztrálható a folyamat.

Ha a zongorázó egyén új zenedarabot játszik, mindenekelőtt az előtte fekvő hangjegyeket kell néznie, ezekre kell irányítania a figyelmét. Többszörösen ismételve ezt a nézést és az azt követelő reakciókat, idővel a hangjegyek nézése fölöslegessé válik. Azoknak

képe gyakorlással képzet alakjában az emlékebe tapasztott. Ezentúl már kotta nélkül is el tudja játszani a darabot, mivel már a hangjegyek emlékképeire tudja terelni a figyelmét. Evvel azonban a játékbeli gyakoroltság még nem teljes. Az ujjak mozgása a zongorán még tökéletlen, döcögős. Hol félrenyúl az egyén, hol túl erősen, hol túl gyöngén üti meg a billentyűket. Talán az időbeli tempót sem találja el kellőképpen. Az ujjmozgások szükséges rendezettségé idővel bekövetkezik, mihelyest a figyelem nem kénytelen többé a hangjegyek begyakorlott képzeteivel törődni, hanem ezektől elvonulván átvándorolhat az ujjak mozgásaira. Most már öntudatlanná lesznek a hangjegyek begyakorlott képzetei és a tudatosság tisztán a kézmozgásokra összpontosul. A tudat válogató munkája evvel a játék technikájának begyakorlását eszközölte. Ámde az ujjmozgások feszülései érzései többszörös ismétlésre szintén az emlékebe tapadnak, úgy, hogy idővel ezeknek a képzetei kerekednek felül. Ezáltal az ujjmozgások tudata is elvész, helyet adva az izomérzés adta mozgásképzetek tudatának. A mozgásérzések helyébe a mozgásképzetek lépnek. Valóban ekkor a zenés már is gépiesen működő technikai ügyességre tett szert. Csakhogy még evvel sem érte el a zenélő egyén a játékának lehető legnagyobb tökéletességét. Szerzett ő már élete folyamán közérzetekből kialakult hangulatos érzelmeket is. Ezek sorában a szép érzések, az időérzések, a harmónia érzések, a jó érzések, az élvezés hangulatai már is szerepet játszanak lelki működéseiben. Ha már most a figyelem elhanyagolni kezdi a begyakorolt mozgásérzeteket, hogy ilyen hangulatos érzelmekre terelődjek át, akkor az utóbbiak emelkednek játék közben a tudat felszínére és ezek uralkodnak ezentúl a játékon. A művész már most beleönti egész lelke ihletettségét a művészetébe és minden egyéb játékbeli ténykedése öntudatlan automatizáltsággá zsugorodik össze. Legnagyobb válogató szabadsága ekkor az érzelmi hangulatok érvényesüléséből fakad. A legnagyobb kötöttséget ellenben az öntudatlan automatizáltságok adják meg neki.

Nos, e példa mutatja, hogy értelem működéseink tökéletességét a figyelem közvetítette begyakorlás szerzi meg. A begyakorlás öntudatlan gépiességgé változtatja át a tudatos érzések vezette reflexeseményeket. A tökély legmagasabb fokára pedig akkor emelkedik a mi értelmünk, amikor minél több ily automatizáltságot szereztünk és ezek fölött minél bonyolódottabb hangulatos érzelmek veszik át a vezényletet.

Az automatizáltságok a mi rabszolgáink. Érzelmek révén uralkodunk felettük.”²⁴⁹

Lechner Károly, a kiváló építész

Fő műve a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Ideg- és Elmegyógyászati Klinikájának épületei 1901.

Lásd a mellékletben a 27–30. számú képeket.

„Az egész intézet megtervezése, beosztása, majd berendezése Lechner Károly professzor érdeme. Lechner európai viszonylatban is jól ismerte a hasonló intézeteket, s bár nem volt mérnökember, művészlélekként nagyszerűen együttműködött Korb Flóris építésszel.”²⁵⁰

²⁴⁹ Lechner Károly dr. előadása: Szabadság és kötöttség a lelki életünkben. Beszéd a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem alapítása XLVI. évfordulójának ünnepén, 1918. május hó 29-én. (részlet) MTAK Kéziratár Orvostud_2r_15_III_5

²⁵⁰ Gaal György (1994), 15–16.

„A klinika 10 pavillonból állt, s annak terveit a legkisebb részletekig maga Lechner dolgozta ki, annyira, hogy Korb Flóris műépítész, aki a kolozsvári új klinikákat építette, a Lechner tervére azt jegyezte meg, hogy azt, minden változtatás nélkül, amint van, fel lehet építeni.

Csakugyan a klinika egészen Lechner elgondolása szerint létesült, s az egyes épületek elrendezése, helyiségeknek célszerű beosztása, arányossága, gondos felszerelése által annyira kitűnt, hogy a hozzáértők, köztük külföldiek is, a legjobb e nemű intézmények közé sorozták.”²⁵¹

Lechner munkásságának tükröződése a munkatársak és utódok szemében

Szerény, önzetlen, emberszerető férfiú, nagy tudású, szigorúan természettudományos alapokon álló pszichiáter volt, megalapítója a hazai reflexológiai szemléletnek, s ugyanakkor társadalmilag mindig haladó gondolkodású.

A Nyíró Gyula: *Psychiatria* című egyetemi tankönyv ajánlása: „Lechner Károly emlékének” felirat a könyv elején önmagáért beszél.

Csillik Bertalan anatómus professzor így ír: „Lechner reflex-elméletét a zseniális élet-tan kutató, Grastyán Endre fejlesztette tovább, s így, tudománytörténeti perspektívába helyezve Lechner munkássága európai szintűnek, sőt világszínvonalúnak bizonyul.”²⁵²

Mérei Gyula a Lechner monográfiáról szóló könyvismertetésében így méltatja: „Életműve nem a múltban kiemelkedő emlék, hanem tovább él a jelenben is. Mindannyian haszonnal forgathatjuk Lechner Károly írásait.”²⁵³

Buday Kálmán pathológus professzortárs véleménye: „A magyar pszichológusok közt az egyik legelső hely illeti meg.”²⁵⁴

Szirmai Imre neurológus professzor szerint: „Lechner Károly az egyetlen a szakma nagyjai között, aki az idegrendszer működéséből kiindulva, orvosi munkája mellett kísérlete meg egy koherens filozófiai világkép, a neurofilozófia felépítését.”²⁵⁵

Csillik Bertalan (Szeged, 1927 – Szeged, 2012) Akadémiai Díjjal kitüntetett anatómus professzor. A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézetének igazgatója volt 25 évig.

Buday Kálmán (Pécs, 1863 – Budapest, 1937) orvos, patológus, egyetemi tanár, akadémikus. 1895-től 18 éven át tanártársa volt Lechner Károlynak a Kolozsvári Egyetem kötelékében. A leghosszabb időn át használt, alapvető magyar kórbonctan-tankönyv szerzője.

Szirmai Imre (Szászvár, 1942 – Budapest, 2018) orvos, neurológus, egyetemi tanár. A Semmelweis Egyetem tanszékvezető tanára.

„Ha szabad Lechnerre az ő saját ideológiáját alkalmaznom, – írja Buday Kálmán – azt mondhatnám, hogy az a reflexberendezés, amelytől megállapítása szerint a szellemi képességek is függenek, nála sok tekintetben szokatlan tökéletességet ért el. Hogy bevetítése

²⁵¹ Buday Kálmán (1932), 6.

²⁵² Csillik Bertalan (2002), 70–71.

²⁵³ Mérei Gyula (1958). Könyvismertetés: Balázs Sándor és Spielmann József: Lechner Károly. Akadémiai Kiadó, Bukarest, 1956. *Orvosi Hetilap*, **99**(5), 178–179.

²⁵⁴ Buday Kálmán, (1932), 36.

²⁵⁵ Szirmai Imre (2014). *Ars Neurologiae*. Budapest, Medicina, 338.

milyen kiváló volt, azt elárulja megfigyeléseinek sokoldalúsága és gazdag színezése; kedélyének a mélysége pedig, épúgy mint érzéseinek nagy skálája és lelkiületének finomsága föltételezi az érmozgató idegek subtilis munkáját. Hasonlóképen igen intensív lehetett nála a külső benyomások feldolgozása, s a szövevényes érzések társítása nyomán kelt felismerés, emlékezés, megítélés és következtetés, sőt az associációs gátlás is, hiszen olyan eredményesen tudott válogatni érzéseiben, s olyan bölcsen tudta ismereteit az igaznak szolgálatába állítani. A kivetítéshez idegrendszere ugyancsak nagyon szerencsésen volt megalkotva, másképp nem lett volna képes azokat az igazságokat, amelyekre észlelései nyomán reájött, olyan tökéletes formában meg is szólaltatni”.²⁵⁶

A „Lechner-talantum” a mában

„Több mint 100 éves szegedi terv valósult meg. A pszichiátriai projektben a Szeged, Kálvária sugárút 57. szám alatt elhelyezkedő épületet bővítették, újíttották fel. „Ezzel a projekttel Lechner Károly professzor egykori álma valósult meg, aki a második országos elmeorvosi értekezleten így fogalmazott: „a közepes nagyságú intézetek a legcélszerűbbek” – mondta a rendezvényen Kálmán János professzor utalva arra, hogy a Pszichiátriai Klinika széttagoltságát a projekt támogatásával sikerült megszüntetni, a tevékenységeket koncentrálni tudták. Így valósult meg egy 100 évvel ezelőtti terv. A Pszichiátriai Klinika intézetvezetőjétől megtudtuk: a létrejött háromszintes rehabilitációs épületrész második és harmadik szintjén 50 ágyas ápolási egységet alakítottak ki, szintenként 7 háromágyas kórtermet, 1 kétágyas kórtermet, 1 egyágyas kórtermet és 1 egyágyas, akadálymentes kórtermet hoztak létre.”²⁵⁷ – számol be Gajzer Erzsébet sajtóközleményében.

A szerteágazó Lechner-családfa oldalágai ugyanolyan, ha nem még nagyobb talentumokat tudnak felmutatni. A rajz, a festészet, az építészet ötvöződött a családban. Hihetetlenül sok iparművész, képzőművész, építész van közöttük. Bár sajnálatosan Lechner Károlynak egyenes ági leszármazottja nem maradt napjainkra, testvére, Ödön ükunokája, Szmrecsányi Boldizsár, művésznevén Boldi (szül. 1970. Budapest) a legismertebb ma is élő családtagok egyike.

„A kortárs magyar szobrászművészet meghatározó alakja Boldi. Klasszikus alakidézése és portré megformálása az ókori görög szobrászat hagyományaiból táplálkozik. Alkotásainak ugyanúgy sajátja a természetelvű látásmód, mint a magasfokú stilizálás.”²⁵⁸ – szól a beszámoló az Alföldi Galériában megrendezett kiállításról.

Jiménez Deredia Costa Rica-i szobrászművész a Boldi című könyv előszavában így látja a művészt: „Egyfajta ferences egyszerűséggel összegzi az eszmény és a finom érzékiség keresését, amit oly mértékig kimunkált és lecsiszolt felületekkel fogalmaz meg, hogy azok a szemlélőt az alkotások megtapintására ösztönzik.”²⁵⁹

Következzen Boldi személyes vallomása a művészetről, a művészeti ars poetica-járól és a jövőképeről személyes interjú alapján:

²⁵⁶ Buday Kálmán (1932), 29.

²⁵⁷ Gajzer Erzsébet (2015. május 13.): Sikeresen zárultak a Szegedi Tudományegyetem rehabilitációs fejlesztései, *SZTE infó*. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.u-szeged.hu/sztehirek/2015-majus/sikeresen-zarultak>

²⁵⁸ Lechner – Szmrecsányi – Boldi: Hódmezővásárhelyen, az Alföldi Galériában 2012-ben Boldi alkotásai-ból nyílt kiállítás. Letöltve: 2021.02.04. https://www.kozterkep.hu/blogok/megtekintes/405/lechner_szmrecsanyi_boldi.html,

²⁵⁹ Boldi. Szerk.: Szmrecsányi Boldizsár, Kiadó: Boldi www.sculptor.hu, Budapest, 2016.

„Engem az érdekel, hogy 50, vagy 100 év múlva él az a szobor, vagy nem él, fel lehet-e vállalni, vagy nem lehet felvállalni. Ha igen, akkor az úgy nagyon jó. Majd a gyerekeink, vagy az unokáink fogják élvezni.

Amikor látja az ember, hogy hol tartottak az ősök, akkor elszégyelli magát és elhatározza, hogy el kell jutni oda, ahova ők is. Ez az én hitvallásom. Szerintem ők olyan nagyok voltak, tehát olyan magasra tették fel a mércét, hogy oda eljutni szép cél. Azt látom, hogy a lányom még magasabb szintre fog eljutni, mint én. És én ettől vagyok a legboldogabb. Ez az egésznek a rendje, hogy mindig egy lépcsőfokkal följebb-följebb.”²⁶⁰

Álljanak itt Lechner Károly önvallomásának záró sorai, hogy az ő szavai csengjenek fülünkbe utoljára:

„Így jártam életem útjain mindig. Így jártam, mert szerettem hazámat, szerettem a társadalmat, szerettem a közjót, szerettem minden ízében a társadalmi intézményeket, mindenütt szerettem volna segíteni, ahol lehetett, de mindenütt elmaradtam. És ezért vádolom még most is magamat.

Már most ezek után, megismerve életem ezen két legnagyobb ellentétes tulajdonságát, hogy mindent szeretek, ami szép és jó, és igaz és nemes, mindenért feláldoznám magamat, s hogy mégis mindig váddal kellett magamat illetni – megértik most azt is, hogy e percben, e pillanatban, amikor szeretném igazán feltárni egész lelkemet és minden húrján hangoztatni, hogy lássák, amit érzek, éppen ezen pillanatban, megint vádolom magamat, hogy mást nem tudok mondani, mint ezt az egy szót: „Köszönöm.”²⁶¹

²⁶⁰ Szmracsányi Boldizsár a hangfelvételek közzétételéhez hozzájárult.

²⁶¹ dr. Lechner Károly jubileumán, 1915. május 17. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf

II. LECHNER KÁROLY ÉLETMŰVE – SZEMELVÉNYEK

Lechner Károly életműve

Statisztikai adatok

Tudományos életműve a maga 131 közleményével imponáló. Lechner maga 129 publikációról számol be. Az utolsó kettő a hátrahagyott székfoglaló értekezés és ugyanez Stephan von Máday által németre fordítva, mely 1927-ben jelent meg a *Jahrbücher für Psychiatrie* oldalain. Egy forrásból ennek a 129 közleménynek olvashatjuk a listáját, ami személyesen Lechner Károly összeállítása:

A tagok munkálatai. Lechner Károly I. t. /levelező tag a továbbiakban: I. t. vagy I. tag/ (1872-től 1921-ig) *Akadémiai Értesítő* 1921, 303–309.

Két forrás mutatja a teljes 131 közleményt:

- Buday Kálmán: Lechner Károly levelező tag emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXI. kötet, 9. szám. Felolvasta a M. T. Akadémiának 1931. december 21-én tartott összes ülésén. Budapest, MTA, 1932. 33–38.
- Balázs Sándor, Spielmann József (1956). Lechner Károly. Bukarest, Akadémiai Kiadó. 279–283.

Lechner Károly publikációinak megoszlása	
nyelvi osztályozás	
magyar	106
német	23
francia	2
kiadvány típusa szerinti osztályozás	
könyv	7
könyvfejezet	3
tudományos szakfolyóirat	31
tudományos ismeretterjesztő folyóirat	24
kézirat	62
különlenyomat	4
összesen	131

Lechner Károly szakirodalmi tevékenysége azzal a gyakorisággal is jellemezhető, hogy a vele foglalkozó, róla szóló irodalomban mely publikációjáról tesznek említést, és hányszor elemzik. „A reflexípusokról” című munkája a leggyakrabban „idézett”, ezután következik a „Kétes elmeállapotok”, és „Az izommunka szerepköre értelmi működéseinkben”, „A tudatosság ténye szellemi életünk eseményeiben”. A sorhoz tartoznak, de már kevesebbszer foglalkoznak az „Adatok a hallucinációk localisatiójához” és az „Érzéki észrevevés elemi alkatrészei” című munkákkal.

Tematikusan a legtöbb közleménye az *agyműködés zavaraira* foglalkozik, a következő legtöbbet előforduló téma a *szellemi élet, szellemi működésünk és annak zavarai*.

Továbbá az *idegesség a háborúban, a hivatalban, az iskolában* szintén gyakori témája.

Az érzés, érzékelés, álom, hallucinációk már kevesebb publikáció témái.

Az alkoholizmus, az elmebetegség gyógyítása, statisztikája,

a bűn és büntetés és a törvénytörési orvostan is foglalkoztatta, de nem hagyhatók ki a *gyermektanulmányok,*

a kedély neveléséről,

a freudizmusról, a tudatról írt tanulmányai, és

az ideg- és elmébjak, a lelki betegségek társadalmi vonatkozásai sem.

A *reflexípusokról* nem írt sok közleményt, de ezek annál fajsúlyosabbak.

Csak kényszerből publikált, ahogy bevallotta, így nagyon sok közleménye kéziratban maradt fenn az utókorak. Megközelítőleg 62 publikációja, majdnem a fele a szakirodalmi értekezéseinek nem jelent meg nyomtatásban. A biológiai és phylogenetikai vizsgálatok alapján kiépített reflexológiája elszigeteltsége miatt nem tudott elterjedni.

Akkoriban nem volt ismert az az amerikai publikálási kényszer, amit „publish or perish” szakkifejezéssel átvett az európai tudományos világ is. Nem volt a folyóirat kiadóinak szerzői instrukciója, hogy milyen formában közölje a szerző az idézett műveket. Így aztán nem ismerték még az impakt faktort és egyéb idézettségi indexeket sem. Más eltérés is mutatkozik: ma a szakcikkeket általában többes szám első személyben közlik. Lechner Károly egyes szám első személyben fogalmazott, ami messzemenően személyes hangot, közvetlen jelleget kölcsönzött a „búvárlatainak.” Az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy összes cikkének ő az egyetlen szerzője, társszerzőt sehol sem nevez meg.

LECHNER KÁROLY ALAPVETŐ KUTATÁSAI

„Lechner jól ismerte a szakirodalmat, kora legjelentősebb tudósainak haladó nézeteit. Ismerte Herzen, Münsterberg munkáit.

Szecsenovról, akinek munkája „Az agy reflexei” csak oroszul jelent meg, nem tudott, Pavlovot pedig megelőzte, ha nem is kísérleti munkáival, de elméleti alapvetésével.”²⁶²

„Pavlovnak csak a pszichikus szekrécióra vonatkozó munkáit említi, amelyek 1903 előttiék. Igen érdekes, hogy tőlük függetlenül hasonló eszmékhez jut el.”²⁶³ A lelki jelenségek magyarázatánál saját, egyéni útját járta.

A Nyíró-féle Pszichiatria tankönyv alapján: „Lechner Károly szerint elmebeteg az, akinek kóros észrevései vannak, és ezeknek az észrevéseknek kórosságát felismerni nem tudja. Ha az elmebetegség fogalmát a mindennapi életben nem használnánk gyakran értékítéletként is, a fogalmazást pontosnak kellene tartanunk, és a neurosisokat és a sok átmeneti állapotot is elmebetegségnek kellene minősítenünk. Ezért tartjuk szükségesnek kiegészíteni Lechner Károly megállapítását, hozzátéve, hogy elmebeteg az, aki az említett kórosságai miatt a külvilág követelményeihez, elsősorban a társadalom feltételeihez általában hosszabb időn át megfelelően alkalmazkodni képtelen.”²⁶⁴

Kluge Endre: A betegségfogalom a pszichiatriában czímmel tartott előadásához hozzászólt többek között Szabó József: „Az előadó nem említette Lechner definitióját, a mely ugyan a gyakorlatban nehezen lenne alkalmazható, de hiszen ép elméjű és elmebeteg között maga a természet sem alkotott éles határt, ezért nem tudjuk a határt megvonni mi sem.”²⁶⁵

„**Egyik legfontosabb tétele tanainak, hogy minden, ami pszichikus: élettani jelenség.** A lelki események nem különállók, sem nem együttjárók, nem paralel folyamatok, s főleg nem ellentétesek az élettaniakkal, hanem azoknak a gyűjtőfogalma alá tartozó csoportot alkotnak.”²⁶⁶

„A pszichiatria fejlődése hazánkban az utolsó 50 év alatt”.

Ezzel a címmel Moravcsik Ernő Emil egyetemi tanár írt összefoglalót 1906-ban:

„A hazai pszichiatria fejlődése tulajdonképen Schwartzter Ferencz dr. működésével kezdődik, a ki szakismereteinek alapját Német- és Franciaországban vetette meg, s 1850-ben Váczott, majd 1852-ben a helytartóság felhívására Budán állított fel az évek során egyre szebben fejlődő magán elmeógyógyító intézetet. Hogy ezen nagy tudású és széles látókörű

²⁶² Réti Endre (1960). Magyar Darwinista orvosok. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei – Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica*, **18**, 121-131. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1960_018/?pg=122&layout=s

²⁶³ Réti Endre (1964). Magyar Darwinista orvosok 1945-ig. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei – Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica*, **31**, 117-313. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1964_031/?pg=118&layout=s

²⁶⁴ Nyíró Gyula (1961). *Pszichiatria*. Budapest, Medicina, 14.

²⁶⁵ Kluge Endre (1922). A betegségfogalom a pszichiatriában. A magyar elmeorvosok VII. értekezlete, III. ülés. *Orvosi Hetilap*, **66**(43), 414-415.

²⁶⁶ Nyíró Gyula (1961), 24.

szakember iránt mily nagy hála van kötelezve a hazai orvosi tudomány, bizonyítja nemcsak azon körülmény, hogy elmebeteg-ügyünk sorsát éveken át egymaga irányította, az elmeorvos tudományos alapon művelte, de hogy intézetében a hazai psychiaterek egész sorát képezte ki, a kik még most is a szakma legkiválóbb oszloposai. Itt nyerte szakismerteinek alapját a többi közt Bolyó Károly dr., Niedermann Gyula dr., Borosnyai L. Béla dr., Laufenauer Károly dr., Lechner Károly dr., Babarczi-Schwartzter Ottó dr., Konrád Jenő.

Az utolsó 50 év második felének buvárlati iránya a Wundt által előtérbe helyezett kísérletes psychophysiológia. Ennek eszközei a főleg Kraepelin, Ziehen és Lehmann által tökéletesített és kiszélesített psychophysikai módszerek, melyek az elmebeli működéseknek physikai eszközökkel való meghatározását, megmérését czélozzák. Ezen irány kiváló képviselője hazánkban Lechner Károly, a ki psychiatriai pályáját szintén a Schwartzter féle intézetben kezdte s később, a 80-as évek elején megnyílt angyalföldi elmeorvosintézet igazgatója s 1888 ban a kolozsvári egyetemen az elmeorvosn nyilv. rendes tanára lett. Nagy alapossággal és tudományos apparátussal végzett tanulmányai főleg a klinikai elmeorvosn és a psychophysiológia körébe tartoznak s fontos adatokkal gazdagította a tébolyodottság és hallucinációk tanát. A kolozsvári egyetemi elmeorvosn tanársék rendszeresítésével és Lechner tanár kinevezésével a hazai psychiatriának másik tudományos góczpontja létesült. Lechner a psichiatria terén kifejtett érdemeit növelte ama tényével, hogy a külföld előtt is mintaszámba menő pavillonrendszerben épült klinikát létesített és rendezett be, a mely 1901. október 16.-án nyílt meg és már is előkelő állásban levő tanítványokat (Strobel, Kenéz) nevelt és nevel (Hegyi, Fabiny, Lukács) hazánk számára.”²⁶⁷

Lechner Károly elmélete a reflex eseményről

A reflexről felállított elmélete tudománytörténeti jelentőségű. Lechner kidolgozott egy olyan fogalmi keretrendszert, mely szerint valamennyi életműködés a reflex törvényei alapján megy végbe, s ez alól a tudati működés sem kivétel. Az agy és az idegrendszer az a szerv, amelyben a „szellemi események” végbemennek, ill. az ezen a szinten lepergő reflexfolyamatok szülik a lélek jelenségeit. „A lelki működések megértésének kulcsa a reflextevékenységben keresendő, s ezt az igazságot Lechner a fajfejlődés adataival is bizonyította.”²⁶⁸

Reflexelméletének kiinduló pontja a német kísérleti lélektani iskola eredménye volt, jóllehet annak dualizmusát messze maga mögött hagyta. Életművére A. A. Herzen művei hatottak.

„Lechner Károly – ahogy ezt Nyíró Gyula is hangsúlyozza – önállóan, a kortárs szakirodalom kritikai értékelése és saját kutatásai alapján jutott el reflexelméletének megfogalmazásához, miközben olyan pszichofizikai kutatásokat is végzett, olyan tanulmányokat is közölt, melyek méltók arra, hogy elnyerjék jogos helyüket a lélektan magyarországi fejlődésének történetében, még akkor is, ha életművét pszichológus kortársai nem, illetve csak részben méltányolták.”²⁶⁹

Dolgozataiban Pavlov nevét két ízben is említi. Mindkét esetben azonban az orosz tudósnak 1903 előtt írt műveiről van szó, tehát olyan időszakról, amikor Pavlov még nem dolgozta ki a feltételes reflexekről szóló tanítását. Pavlov 1903-ban a madridi 14.

²⁶⁷ Moravcsik Ernő Emil (1906), 38–42.

²⁶⁸ Lechner Károly. Letöltve: 2021.03.03. <https://nevpoint.hu/palyakep/lechner-karoly-6e96b>

²⁶⁹ Fodor Katalin, Kós Béla (1995), 22.

Nemzetközi Orvoskongresszuson tette közzé az emésztőrendszer idegi szabályozásáról kialakított elméletét, amelyben kifejtette a feltételes és feltétlen reflexek által alkotott rendszerét. Nem kétséges tehát, hogy reflexelméletében Lechner Károly legnagyobbbrészt önálló megfigyelésekre és magyarázatokra támaszkodott.

Már 1884-ben, Az álomról címmel írt értekezésében esszenciálisan kifejti reflexelméletének alapvetését. Az inger okozta reflexmozgásoknak három tulajdonságát említi: az idegsejtek ingerületbe hozhatók, ez a kiváltó erőhatás az ingerlékenység (irritatio), ingerületeiket tudomásul képesek venni, ez az erőváltozások összege (izgalom vagy excitatio) és harmadszor: az ingerület benyomásának emlékképét meg bírják őrizni, azaz az ingerhez alkalmazkodó visszaható cselekvés (reactio) hármas tevékenysége a reflex. Lechner Károly tehát már 1884-ben határozott irányt szab munkásságának, amely az agyéletteni-lélektani irányzat mellett végig kitart.

Ezt fejleszti tovább, finomítja és a normálisból kiindulva osztályozza az attól eltérő eseteket. 1889-ben írt 'A kedély neveléséről' című dolgozatában ezt olvashatjuk: „Lelkünk minden működése csak egy-egy reflexkör mentén lepergő ingerület. E körök függnek a gyűjtött emlékképektől és ama associatio-hidaktól, melyeket emlékképeink között emelünk sikerült.”

„Munkájában olykor felvillan a feltételes reflex zseniális megsejtése. A reflexek társításáról szólva azt írja, hogy ez esetben híd alakul ki a reflexek között, és lehetőség nyílik arra, hogy a külbehátás ingere ezen túl nem csak egyenesen – az egyszerű reflexkör útján – folyjon vissza a mozgásszervekhez, hanem útjába ejtve az imént létesült associatio-hidakat is, újabb emlékképek felélénkítésével, egészen más mozgásokkal fejezze be a reflexkört, mint aminőt az inger eredetileg kiváltott.”²⁷⁰

A pszichés jelenségek alapja a reflex. Ez egy kört ír le, ahol az inger az érzékszervektől indul, majd ez az ingerület az idegpályákon az agyba jut el. A kör végül úgy zárul, hogy az agyból az inger visszajut az izmokba, az érzékszervekhez, ahonnan elindult. Ennek révén tudatosul az agyban az érzés, és ez a tudatosult érzés a reflex nélkülözhetetlen tartozéka.

Az érzés az aktuális energiának egy különös alakja, amely csak az élő szervezetekben fordul elő és pedig mindig csak a disszimiláció stádiumában.

„Egyetlen inger az érzések nagyobb tömegét fakasztja, melyeknek összetársulásából, egyidejűségéből és egymásutánjából szövődnek együvé az értelmi műveleteknek összes eseményei.” Ezt írja a *Kétes elmeállapotok* kéziratának 115. oldalán.

1903-ban a reflextípusokról megjelent munkája az eredeti megfogalmazást finomítja, tipizálja. A reflexkör három tagozatból áll. Az első az érzések keltése, a bevetítés (introjectio), a második az érzések társítása (associatio) és a harmadik az érzésekre való visszahatás (ejectio, reactio), vagyis a kivetítés tényeit foglalja magában.

²⁷⁰ Spielmann József, Méra Endre (1955). Lechner Károly reflexelméletéről. *Orvosi Szemle*, 1, 172–175.

Reflex t a g o z a t	Veleszületett (Congenitus)		S z e r z e t t (Acquisitus)		
	Külső- (Hetero)	Belső- (Auto-)	Külső- (Hetero-)	Belső- (Auto-)	
Bevetítés (Tropismus)	Érzékelés (Ästhesia)	Közérzet (Exia)	Észrevezés (Eidolia)	Hangulat (Thymia)	
Társítás (Agonismus)	Felismerés (Gnosia)	Emlékezés (Mnesia)	Megítélés (Nusia)	Következ- tetés (Logismus)	
Kivetítés (Tactismus)	Visszahajló reflex (Typia)	Ösztön (Physia)	Összevágó mozgás (Taxia)	Akarat (Bulia)	
Eredmény (Functio)	+	Közéltetés (Attractio)	Keresés (Contractatio)	Tárgyítás Objectivatio	Személye- sítés (Subjectivatio)
	-	Távolítás (Rejectio)	Kerülés (Detrectatio)	Kifejezés (Argutatio)	Eszményi- tés (Ideatio)

A reflexek osztályozása Lechner szerint

„Általában négy typust szokás megkülönböztetni, ha a veleszületett és a szerzett formákat, valamint a külvilági ingerek okából és a szervezet saját belső életfolyamataiból származó ingereket egymástól külön választjuk. A visszahajtó, ösztönös, összevágó és akaratos reflexek, más néven az érzékelés, a közérzet, az észrevezés és a hangulatok reflexei ép és kifejlődött organismusnál sohasem jelentkeznek egyenkint és elszórtan, hanem – éber állapotban – mindig tömegesen egymás mellett és egymás után.”²⁷¹

A veleszületett külső reflex objektív várása az inger elszenvedés készségében vagy készületlenségében, objektív törekvése az ingertárgy közéletésében vagy eltávolításában mutatkozik.

A veleszületett belső reflex szubjektív várása türesben, illetve türelmetlenségben, szubjektív törekvése pedig keresésben és kerülésben nyilvánul meg.

Ezekkel szemben a külső, szerzett reflexekkel járó objektív becslés, az értékelés és az értéktelenítés tudatát, az objektív létezésre irányított tájékozódás a tárgyítás és a tárgytalanító kifejezés tényeit eredményezi.

²⁷¹ Lechner Károly: A reflextypusokról. Előadott az E. M. E. Orvos-természettudományi szakosztályának 1903. évi május hó 9-én tartott orvosi szakülésén. Letöltve: 2021.02.06. <https://epa.oszk.hu/01400/01495/00032/pdf/100-111.pdf>

A belső, szerzett reflexekkel karöltve a szubjektív beclés tetszést vagy visszatetszést kelt, a szubjektív létezés tudatából pedig a személyesítés, illetőleg a személytelenítés, vagyis eszményítés következik.

A *Kísérleti lélektan gyakorlatokkal* című könyvben ránk maradt előadássorozatában írja, hogy anatómiailag „a következő séma alakul ki: a szervezet élő felületéről indul ki a gerincvelőbe felszálló bevetítő pálya első tagozata, innét a középső agy gócain át az agykéregig vonul a második, illetve a harmadik tagozat. Megfordítva a kéregből kiindulólág a középagyon és gerincvelőn át száll lefelé a kivetítő pálya három tagozata az izomig, vagy a mirigyig. A kettő közé ékelődik mind a három állomáson egy-egy társító pálya. Valamennyi pályának vannak oldalágai és mellék kapcsolatai. A reflexkörbe tehát nem csak a be- és kivetítési tényezők, hanem a társító tényezők is tartoznak. Ezek a társulások az agykéregben a legkomplikáltabbak. A reflex jelenségek létesülésében bekövetkeznek:

1. erőváltozások, erőbehatás = inger
2. anyag = idegállomány
3. alakváltozás = reflex
4. időbeli változás = reakcióidő
5. hatásváltozás = lelki jelenség = psyche
6. erőváltozás = a kiváltott erő = tudatos érzés

A változások összegét izgalomnak nevezzük. A változások egymásmellettsége önmagába záródó kört alkot. Tisztán reflexfunkció adta életjelenségekkel van tehát dolgunk és ezért az élet tényeiből kell kimagyaroznunk a lélek eseményeit.²⁷²

A reflex szerepe az élő nyelvek kifejlődésében című munkájában a következő alaptévest teszi: „reflexnek nevezzük az élő sejtek azon tulajdonságát, hogy a reájuk ható ingereket megérezni, az így származó érzéseket egymáshoz viszonyítani és a viszonyítás szerint módosuló életjelenséggel visszahatni képesek. Az érzés, az érzésvizonyítás és a visszahatás a reflex hármas alaptévhetsége. Egyik a másik nélkül el nem lehet.

Az élőnyelvek fejlődését kutató búvárok figyelmét a reflex-jelenségek ismeretének fontosságára kívánta felhívni, arra, hogy a psychomechanikai tanulmányok a nyelvismeretünk körét lényegesen tágítani alkalmasak.²⁷³

Nem minden inger eredményez tudatos érzéseket, hanem főként azok, amelyekre figyelünk. A figyelem keltette érzések mindig a legélesebb tudat felszínére emelkednek, leszorítva onnan minden, esetleg ott lévő más érzést. Valahányszor a figyelem valamely inger adta érzésre irányul, a „sugallás” (suggestio) ténye áll fenn. Ha pedig a begyakorlás a tudatba felszálló emlékképzeteket irányítja, az ingertől függés (rapport) jelenségéről beszélhetünk.

Érzékelés és érzés

Minden reflexfolyamat hatása ezáltal egy „cönesthesia”, mely tartalmazza a hozzá kapcsolódó három reflextényező mindenkori észlelését és érzését.

Ha az ingerfelvétel és ingerválasz egyenletesen növekszik, akkor hypersthenikus érzékelés és észlelés lép föl. Ha mindkét fajta komponens kiesik, akkor a csökkent, hypostenikus érzékelési forma érvényesül. Ahol az ingerfelvétel növekszik, az ingerválasz

²⁷² Lechner Károly: *Kísérleti lélektan gyakorlatokkal*. MTAK Kézirattár, Orvostud_2r_33_5_1-19

²⁷³ Lechner Károly: *A reflex szerepe az élőnyelvek kifejlődésében*. MTAK Kézirattár, Orvostud_2r_15_III_8

ellenben elmarad, akkor reakciószegény, perverz módon megmásított parasthenikus érzékelés keletkezik. Amint azonban az ingerfelvevél elmaradása az ingerválasz növekedésére vonatkozik, akkor a paradox, többé-kevésbé tudattalan palinsthenikus érzékelés-formák lépnek fel. Ugyanez érvényes az érzésekre is. Ezt az osztályozást adja Lechner Károly a *Zur Physiologie und Pathologie der Empfindungen und Gefühle (Az érzékelés és érzés élettanához és pathológiájához)* című kéziratában.

Az álmodásról című munkájában leszögezi: Az ingerlés és a visszahatás két tényezője közé ékelődik **az érzés, a lelki események**. A lelki események életjelenségek, amelyek minden egyes élő sejtben végbemennek. A tudatos érzés az ingerek közti válogatás eszköze. Van reflex, azaz életjelenség érzés nélkül is. Életjelenség nélküli érzés ellenben nincsen. Tapasztalati tény, hogy már az egysejtű lények is a változott életviszonyokhoz alkalmazkodni tanulnak, és hogy az ilyen alkalmazkodottságot tovább örökíteni is képesek.

A minket erő ingerek tömege rendkívül nagy, sok a fölösleges közöttük. Rá vagyunk szorulva a köztük való *válogatásra*, a hozzájuk való *alkalmazkodásra*. Érzéseink nagyon sokfélék:

érzéki érzéseink, vagyis *érezékelés* (külső inger által kiváltott ingerérezés, öröklött reflex-készülékekben), *közérezeteink* (saját testünk ingereire munkaérezés, öröklött reflex-készülékekben), *észrevevéseink* (külső inger által kiváltott tárgyító érzés, szerzett reflexkapcsolatok mentén), és *kedélyérzelmek* vagy hangulatok (belső inger által fakasztott személyesítő érzés, szerzett reflexkapcsolatok segítségével).

Képzetek

Szükséges, hogy a korábban átélt érzések és a régebben bevált visszahatások szintén segítségünkre legyenek. A fölelevenedés tényét képzelésnek, a fölújult érzéseket képzeteknek mondjuk, melyeket csupán a tudatba jutott érzések keltik. A **képzetek** régen megvult érzéseknek a tudatban keltett utóhatásai. A képzetek abban különböznek az érzésektől, hogy sohasem azonosak teljesen ezekkel, mert soha érzést keltő inger által nem váltódnak ki, hanem mindig csak más érzések hívják elő. „Az érzések sokkal intenzívebbek és eleve nebbek, mint a képzetek. Lechner szerint e különbség főként onnan származik, hogy az aktuális érzésekbe mindig beleolvadnak az érzékelő szerv funkció érzései is.”²⁷⁴

Kétféle képzet van: a jövőre vonatkozó, a képzelődés (phantasia), a másik az emlékezés (mnesia), amely a múltra irányul. Az emlékezés tehetsége velünk született tulajdonság, a tudatosság lelki folyamatainak egyike, melyet nem külső, vagy belső ingerek, hanem tudatos érzések váltanak ki. Az emlékezés ténye két folyamat együtthatásából tevődik össze: egyik a hű visszatükröződés hajlandósága (dispositio), a másik az emlékebe felidézhetőség (reproductio). Az egyik az emléketapadás (memoria), a másik az emlékebehívás (reminiscentia) képessége.

Ingerfelfogás

A sejtben ingerlésre elhasználandó ugyan az erő és az anyag, de nyomban ismét visszapótlódik. A „fáradást” az „üdülés” követi. Az inger tehát részleges „halált” és részleges

²⁷⁴ Szabó József, Nyíró Gyula (1925). *Elmekörtan. Orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára*. Szeged, Lázár Lajos Könyvkereskedő Kiadása. 7.

„feltámadást” hoz a sejtnak egyszerre. A köztük való aránytalanság „kórságot” (betegséget) okoz.

Egyenlő feltételek mellett a sejtek életmunkája minden ismétlésében ugyanaz marad. Ugyanegy sejt izgalmának az ismétlődése az első ízben támadt érzés tükörképét eredményezi. Az anyagok és erők állandóságának e törvényében lelhető fel az emlékezésbeli hűség tényének, az emléketapadásnak (*memoria*) magyarázata. Szervezetünk különös készülékkel van felszerelve, hogy a munkához szükséges tápanyag mindenütt és mindenkor meglegyen. Ez a készülék a *biotonus* alkalmazkodási reflexe. A biotonus az, amely az inger által munkára felhívott sejteket a munka követelte vérbőség (hyperaemia functionalis) állapotába juttatja. A sejt munkakészségének ilyen változását gyakorlásnak (*exercitium*) mondjuk. A gyakorlás folyamata magyarázza meg tehát az emlékbhívás (*reminiscentia*) tényeit. Ha a felkeltett érzés nem tükörképe többé a megelőzőnek, akkor bekövetkezett a feledés (*amnesia*).

Ingerfelfogó erőgyűjtés, alkalmazkodó erőfelhasználás és érzésszabályozó erőválogatás nélkül nincsen élet, nincsen lelki működés. Ezek fogyatékosága pedig az értelem fogyatékoságát szüli. Minden „csalódás” elsősorban azzal magyarázható, hogy az ingerfelfétel hamissá válik. A tévedés lényege ellenben inkább az érzésválogatás hibás voltában található.

A reflex folyamata

Az élő sejt három alaptulajdonságot árul el a reflexfolyamatokban. Elsősorban ingerlékeny (receptivitas), másodsorban visszaható képességet mutat (reactivitas) és harmadsorban válogató képessége van (selectio). E hármas tevékenység együttese képviseli a **reflexfolyamat** (processus reflectoricus) tényeit. Ezek erőváltozások és anyagváltozások sorozatai. Nélkülük nincsen élet. Egymagában egyik sem elegendő az életesemények létesítésére.

„Bármely élőlény, akár egysejtű, akár többsejtű ingerlékenységgel bír, és ezen ingerlékenységénél fogva üdül, gyarapszik és szaporodik. Éppen úgy fel van ruházva mindegyik a kellő visszaható képességgel is, melynek segédelmével fárad, fogy és meghal. Receptációs és reakciós tulajdonságai tartják fenn tehát benne az életet.”²⁷⁵

A reflexteóriáról írt munkájában is említi, hogy a többsejtű élőlényekben a sejtsozortok mindegyike valóságos reflexkört (circulus reflectoricus) alkot. Ezen **reflexkörnek** semelyik sejtcsoportja önmagában életmunkát nem indíthat meg, hanem azt csakis háromtagú összességében végezheti el. Reflexkörnek azért mondjuk a reflexfolyamatnak ezt a formáját, mert az életjelenség az ingerből kiindulva és az ingerre visszahatva vele kezdődik és rajta is fejeződik be. Ezeknél úgy a „reczepció”, mint a „reakció” és a „szelekció” műveletei egyenkint teljesen önálló reflexkör életmunkájában jelentkeznek. A háromszoros reflexkör szerves kapcsolata valóságos **reflexkészülékké** (apparatus reflectoricus) tevődik össze. Az ilyen reflexkészüléket **szervnek** (organum) mondjuk. Minden egyes szervben felfedezhető a hármas reflextevékenység mindegyik fajtája. Ugyanez a hármas tagoltság ismétlődik a munkás szerveken is. Még az agyvelő, a gerincvelő és az együttérző dúcok szelekciós idegszervei sem nélkülözik ezt a hármas tagoltságot. Az élőlények ingerfelfogó reflextevékenysége egyik irányban szenvedőleges, passzív, a másik irányban cselekvőleges,

²⁷⁵ Lechner Károly: A lélekről – reflexelmélet. Előadatott a Böhm Károly Társaság 1914. évi május 24-én, a II. közgyűlésen. MTAK Kézirattár, Orvostudomány, Ívrét_2r_34

aktív természetű. A szenvedőlegések az ingertől, a cselekvőlegések a „reflexkészüléktől” függenek.

Az ingernek négy tulajdonsága van:

1. időbeli tartama (öröklött és szerzett),
2. térbeli elhelyezkedése (külső inger kiváltotta érzékelés és a belső inger előidézte közérzet),
3. erőbeli intenzitása (érzések egymásutánisága és egymásmellettsége),
4. anyagbeli minősége (érzősejtek és érzőkészülékek).

Minden érzőkészülék négy fő tulajdonságot árul el: van

1. ingerlékenysége: az izgalom átterjedése, a viszonyosság: korreláció által tevődnek össze azok a rendszerek és készülékek, amelyek az érző sejteket a munkás sejtekkel, mindkettőt a szelekciós sejtekkel a reflex formájában tartósan összekötik.
2. gyakorlottsága,
3. működésre készenléte és
4. munkaképessége.

Az ingert felfogó szerv és az ingerre visszaható szerv képzelésnél nem tevékenykedik. Emlékezésnél csupán a szelekciós szerv munkálkodik, mert az ingert is e szervben keletkezett valamelyik érzés képviseli és a reakció is valamelyik érzés alakjában merül fel.

A lelki működésekről, a tudatosságról

A reflexfolyamatok tényében benne van a léleknek és az értelemnek mindenféle működése. A lelki élet alapja tehát az egyszerű reflex. A lelki működés sem lehet más, mint egyik láncszeme az egymással szükségszerű kapcsolatban levő jelenségek láncolatának. A pszichés működés külső vagy belső ingerek hatására jöhet létre és akaratlagos cselekvéshez vezet.

Az ingerlés, az izgalom, a munka hármas reflexkörének eseményeit az idegkapcsolatok, idegfonalak hosszú pályái, szolidaritásos kötelékei fűzik egybe. Valóságos reflexkészülékek, igazi szervek létesülnek, amilyenek az ingerlésre alkalmas érzékszervek (szem, fül, orr, stb.), a tudatos izgalmak érző szervei (agyvelő, gerincvelő), valamint a tulajdonképpeni életmunkát teljesítő szervek (izmok, mirigyek, tüdő, szív, stb.). Az ilyen szervek mindegyikében az ingerlés, az izgalom és a munka együtt és egyszerre történik, ezáltal mindegyik a reflex összes tevékenységével rendelkezik. Minél több reflexkörből tevődik össze valamely szerv, annál tökéletesebb annak életmunkája, minél figyelmesebben állítódik be munkára, annál részletesebb annak alkalmazkodó válogatása.

Mindegyik reflex ingerként szolgálhat a másik számára, mindegyik érzéssel párosul. A tudatosság ott kezdődik, ahol a reflexeredmények, többsége egymást kölcsönösen kiegészíti.

A tudatosság

1. kizárólag a *katabolás életmunkát* teljesítő reflexeseményeket kíséri, ha ezen események reflexkörök mentén, vagy reflexkészülékek útján létesülnek;
2. ezek közül csak a *figyelem* közvetítette reflexeredményekhez tapad, és
3. az utóbbiakat is csak addig követi, amíg a tudatosság segítségével, több egyszerű reflexfolyamatnak tartós összekapcsolódása révén, valamiféle szövődményes összetételű *gépies reflexfolyamat* alakul ki.

A **tudat** négyféle állapota ismerhető fel: a világtudat, amit eszmélésnek mondunk, a testi tudat, ami az öntudat, a tárgy tudat, amit szemlélésnek hívunk és az egyéniség tudata, amit éntudatnak minősítünk. Ezek zavarai a hypo-, hyper-, para- és palin funkcióban nyilvánulnak meg.

Az egyedfejlődésről

Az élettelen világ csak kötöttséget ismer. De a legősibb egysejtű élőlény életjelenségeiben is már feltűnni látjuk a szabadságnak kezdetleges elemeit. **Az egyedfejlődés** során az egysejtű élőlények öntudatlan sejtreflex életjelensége: az ingerlékenység. Csak azokat az ingereket foghatja fel, amelyek teste molekuláinak erőtlőtései egyensúlyukból kibillenteni képesek. Ingerlékenységét tehát tisztán fizikai és vegyi kötöttség jellemzi. Ezt a kötöttséget *tropizmus*nak nevezzük. Az ingeren való visszahatás, a reakció képessége: a *taktizmus*. A harmadik életkövetelményt képviselő tényező az *érzés*, a „sensio”, ahol a válogató érzés az ingerlés, valamint a visszahatás tényeihez van kötve.

Soksejtűeknél az ingerfeldfogást az érzéki sejtek, a visszaható munkát a munkásejtek, az érzésválogatást az érző dúcsejtek teljesítik. Az egymás mellé társuló sejtreflexekből összetevődő féltudatos sejtlancolatos reflexben az *ösztönök* nyilvánulnak meg. Emellett negyedik sejtalaként fölmerül az *idegsejt*, amely izgalomvezető képességével a többi sejtek közötti kapcsolatot létesíti.

Mindegyik érzés megérzi a másikat a jelenlétét. Ebből a kölcsönös megérzésből bontható ki a **tudatosság** (gnosia). A tudattal kezdődik az egyéniség alanyiségének (subjectivitas) és a világ tárgyilagosságának (objectivitas) megkülönböztetése az érzésekben. Minden szerv reflexek segítségével válogatni tanul nemcsak az ingerek és visszahatások között, hanem az érzések között is, ezt figyelemnek (prosexia) hívjuk. A sejtlancolatos reflexek összeilleszkedéséből keletkező tudatos szervkapcsolatos reflexek, amelyek az úgynevezett *akaratossélekvészekben* mutatkoznak meg. „Az akaratossélekvésben a szervezetet alkotó sejtek oly nagy tömege vesz részt, hogy az már tudatos, tehát nemcsak célszerű, mint az egyszerű és láncolatos reflex, hanem céltudatos is.”²⁷⁶

A magasabb szervezetű élőlényeknek is vannak kötött, nem tudatos tropizmusaik és taktizmusaik, ilyen pl. az emésztésnek és a kiválasztásnak, vagy a nyelésnek a reflexfolyamatai. A szervkapcsolatos reflexek egybeolvadásából eredő, illetőleg ismét visszaalakuló sejtlancolatos reflexek vagy sejtreflexek, mint öntudatlan vagy féltudatos gépies reflexek, amelyek az *automatizmusokat* jellemzik. Ez utóbbiak gyakorlással az akaratossélekvészekből alakulnak ki oly módon, hogy a reflexjelenséget kísérő tudat, éppen a gyakorlás révén, ösztönszerűvé, esetleg taktizmusossá válik.

²⁷⁶ Szabó József, Nyíró Gyula (1925), 26.

LECHNER VALLOMÁSA ÉLETMŰVÉRŐL

Közérzéseinck az értelmi munka szolgálatában című székfoglalójában élete fő munkáját az „életmunka” fogalmában definiálja: az első alak az *erőgyűjtés* folyamata, amely az ingerléssel kapcsolatban, az ingerlékenység alapján, az ingerfelvétel tényében mutatkozik meg. A második alak az *erőszabályozás* munkája, amely az ingerléssel keltett izgalomnak szét-sugárzása mentén az érzések találkozását és kölcsönös egymásra hatását közvetíti. A harmadik alak az *erőfelhasználás* munkája, amely a visszahatás eseményeivel életeredményekre törekszik.

Szervezetünk ingerfogékonysága négyféleképpen jelenik meg: a) az érzőképeség (sensibilitas), b) a figyelőkészség (prosexia), c) az emléketapadás képesége (memoria) és d) az emlékbéhvás készsége (reminiscentia) alakjában. Az érzőképeség a jelen ingerlésekből származó izgalom keltését végzi. A figyelőkészség a jelen izgalom adta érzéseket a tudatba emeli. Az emléketapadás az elmúlt ingerlések izgalmának felújítását teszi lehetővé. Az emlékbéhvás pedig a régen volt ingerlések keltette izgalomból lett érzéseket újból a tudatba viszi fel.

„Sajátos, önálló pszichológiát, pszichopathológiát állítottam fel. Sikerült a reflex eseményeivel az érzések, az érzelmek, az észrevések és a képzetek, az ösztönök és az akaratos cselekvések, úgyszintén az ezek segedelmével létesülő értelmi munkának minden-féleségét megvilágítanom. Hogy az agy és az idegrendszer az a szerv, melyben a szellemi események végbemennek, mostani bonc- és élettani ismereteink mellett kétség tárgya nem lehet. A lelki folyamatok is a reflex típusa szerint váltakoznak, mert az agyvelő és az idegrendszer szintjén lepergő reflexfolyamatok szülik a lélek jelenségeit. A pszichofiziológiai alap, amelyen tanaim nyugosznak, megkülönbözteti azt minden eddig megjelent hasonló műtől.”²⁷⁷

Lássuk, hogyan alkalmazza Lechner a „reflex-theóriáját” publikációi sorában!

²⁷⁷ Spielmann József (1958), 739–742.

SZEMELVÉNYEK DR. LECHNER KÁROLY „BÚVÁRLATAIBÓL”

Medicus nihil aliud est quam animi consolatio. (Petronius) –

Az orvos a beteg lelki támasza is.

Lechner Károlynak több mint 130 publikációjából néhány szemelvény következik, első sorban reflexelméletének nyomon követése:

Lechner Károly: Az éhségről – L.K.I. alatt megjelent a Fővárosi Lapokban 1872. április 14-én. Kéziratban: Az éhség – Physiológiai töredék Lewes után. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_10, terjedelem: 11 oldal (1. publikáció)

„Az éhség egyike a legjótékonyabb, de egyszersmind a legborzasztóbb ösztöneinknek. Akármerre tekintünk, mindenütt őt látjuk, mint mozgató erőt, mely az emberi munkálkodás és tevékenység óriási gépét örökös forgásba hozza. [...] De amily jótékony hatású az éhség, mint a civilizatio legfőbb előmozdítója, épp oly borzasztó, ha növekedésével emésztő lánggá fejlődik. [...] S bár tudjuk, hogy az éhség az emberi haladás legnagyobb emeltyűje, bár tudjuk, hogy eszközlője szellemi gyarapodásunknak épp úgy, miként gyakran az állathoz alacsonyít le, mégis, ha kérdjük, mit értünk éhség alatt, nem találunk sehol reá feleletet. [...] A gyomor közvetlen székhelye az érzetnek, míg a test általános állapota kényszeríti a gyomort ily érzetet nyilvánítani. De gyakran mintegy ellentmondásra találunk a mondottakra, midőn például igen heves öröm, fájdalom, vagy bánat érzülete következtében éhségünk rögtön eltűnik, mely egy pár perccel ezelőtt annyira kínozott bennünket. Ugyanez történik ópium, dohány, vagy néha egészen emésztetlen tárgyak éldelete által is. Természetes, hogy az ilyféle éhség-csillapítás csak rövid idejű lehet. [...] Az emberi test naponkint önsúlyának 22–24. részét fogyasztja el, s ugyanannyi áthasonítható tápanyagra van szüksége, hogy életét fönntarthassa. Ha pedig étel fölvétele nélkül testének két ötödét fölhasználta, okvetlenül a halálnak esik áldozatul. [...] Testi szervezetünket egy gőzgép működésével szeretik összehasonlítni, s a szervezetbe fölvelt tápanyagot a gőzgép tüzelő szerével. A gőzgép mozgató erejét a benne eléggő széntől, vagy tüzelő szertől nyeri, míg a szervezet saját testét használja föl, nem a tápanyagot, hanem az abból készült kész szövetet égetvén el. Organismus és mechanismus, azaz szervezet és gép között a legfőbb különbség, hogy az előbbinél a hőfejlődés az okozat és az erőműködés az ok; a gépnél pedig megfordítva, az erőnyilvánulás az okozat és a hőkifejtés szolgál okul.”

**Lechner Károly: Érzékeink. Fővárosi Lapok 1872. október 2. 225. szám MTAK Kéz-
irattár Orvostud_2r_36_9, terjedelem: 9 oldal (2. publikáció)**

„Csak nehezen tudjuk fölfogni, hogy nem a tűzben van a hőség, nem a kőben van a ke-
ményesség, nem a napban a világosság és nem a mennydörgésben a hang, hanem mindezek
nem egyebek, mint a test idegközpontjainak érzetei.”

**Lechner Károly: A bujakórosok álmatlansága és annak okai. Orvosi Hetilap 25. évf.
961–966, 989–994, 1061–1067, 1085–1093, 1881. (6. publikáció)**

„[...] Számos bűvár észlelte és írta le a bujakór lefolyásában felmerülni szokott álmat-
lanság tünetét, de kiváló figyelemre senki sem méltatta. [...] E téren eszközölt megfigye-
léseim azon meggyőződést érlelték meg bennem, hogy a bujakór valóban képes egyéb
tüneteitől független álmatlanságot nemzeni, másrészt oly adatok gyűjtésére is nyújtottak
alkalmat, melyeknek alapján lehetővé tétetett az insomniá és syphilis közti okbeli össze-
függés kérdése némi új világot vethetni. [...] Az álmatlanság a betegség legkülönfélébb
szakában jöhet létre önállóan, mint az idegrendszer egyedül álló tünete jelenve meg, s
kizárólag csak bujakórellenes kezelésre múlik el. [...] Két rendszer uralja tehát a központi
idegrendszer munkáját: az *associatio-rendszere*, mint a kéreg felület minden egyes pontját
egymással egybefűző hálózat; s a *projectio-rendszere*, mint az agykéreg-köpeny, s a test
többi szervei közt minden irányban fennálló összekötő kapocs. Kétség sem támadhatván
többé az iránt, mily szerepet játszik a projectio rostkötegeinek vezetés-akadálya az álmom
előidézésénél: azon kérdés merül fel, vajlon az agy kéregleplétől kiindul, s úgy a ge-
rinczagyat, mint összes idegvezetéseinket átfutó projectio-rendszerünk, e rendszer melyik
pontján szenved a gátló befolyások behatását.

A projectio-rendszer álmom közben fellépő vezetés-akadályait kizárólag csak e rendszer
első tagjának kötegeiben szabad keresnünk; azon rostkötegekben tehát, melyek a kéreg
szürke állományát az agyalapi nagy dúcok szürke állományával kötik össze, azaz az *agy-
feltekék velőállományának nagy törzsfűzér- kötegeiben*. [...]

Ha végig tekintjük mindazon *elmekórokat*, melyek – tisztán csak az agy zavart táp-
lálkozási viszonyaiból eredve – a szorosabb értelemben vett kórbonczatani elváltozásokat
nélkülözik; azon tapasztalatra jutunk, hogy e betegségek *majdnem mindegyike* a tünetös-
szeg lefolyásának valamelyik szakaszában *kóros álmatlansággal párosul*. Kifejlődve találjuk
e jelenséget úgy az izgalmi, mint a lehangoltsági alakoknál; hozzászövődik az, úgy az ér-
zéki csalódásokhoz, mint a tév- és kényszereszmékhez; kiegészítő résztünetét képezi az a
hysteriának és hypo- chondriának egyaránt; és nincs úgyszólván a periodikus és circularis
psychosisoknak neme, melyekhez ne társulna. Közös tünetként szerepel az tehát minde-
nyütt és azért kell, hogy keletkezésének is közös oka legyen. [...] Mindezek alapján kétsé-
get sem szenvedhet az, hogy a luetikus álmatlansággal kapcsolatban fellépő *ideges gyenge-
ség*, a vele járó *kedélyingerlékenységgel* egyetemben, szintén csak az agy két edényterületé-
ben fennálló *táplálkozási-zavarban* találja keletkezése okát. A bujakór korai szakában, az
idegrendszer részéről, a kóros álmatlansághoz csatlakozó *második* – rendszerint észlelhető
– *tünete* gyanánt a *bőrnek és inaknak módosult reflex-működése* szokott nyilvánulni. Mint
harmadik, önállóan, vagy az előbbi két tünet társaságában a luetikus álmatlanságot kísérni
szokott *tünetcsoport* – elég hosszú idők során át – a bujakóros *hypochondria* ismeretes. [...] Meggyőződünk tehát arról, hogy a bujakórosok álmatlansága e betegség későbbi idősza-
kában is ugyan-azon, a projectio-rendszer első tagjára vonatkozó táplálkozási zavarokra
vezethető vissza, melyre a korai stádiumnak hasonló tünete volt visszavezethető.”

Lechner Károly: A szellemi életünk fejlődéssorában felmerülő hiányok és annak okai. Magyar Philosophiai Szemle I. évf. 404–449, 1882. (8. publikáció)

„[...] Az agykéregben felhalmozódott emlékezetképeket egymással összefűző associatió-kapcsok – mint haránt idegrostvezetések – mennyisége és ingerület számára való járhatósága szabja meg tulajdonképen az ítélő-következtetés tökélyének fokát. [...] A fejlődő agyban a projectió-rendszer azon idegútai lépnek legelőször a functióba, melyek a subjectiv visceral, muscular, tactil s egyéb sensibilis érzetek vezetésével vannak megbízva, mi miatt a gyermek öntudatának legelső tartalmát is a zsigerek, izmok s a bőr sensibilis izgalmaiból eredett emlékezetképek fogják képezni. A megszületett gyermek agyában tehát, születése percében, – nagyobbára még csak a saját testéből kiinduló érzetek emlékezet képei vannak lerakva. [...]

Kivételesen és kóros alapon megtörténik felnőtteknél is, például hypochondriánál, a midőn az agyműködés a csecsemőkori tökélytelenségére süllyed le, azon különbséggel, hogy míg az efféle szervi sensatiók fokozódott mérvbeni betolakodása az öntudatba apró gyermekeknél normális viszonyoknak felel meg, addig az, felnőtteknél mindig kóros zavarnak az eredménye. [...] A gyermek különös és általános figyelem tárgyaként képzeli magát, az általa ismert világ központja vél lenni, melynek minden egyes életmozzanata nézete szerint csak személyes érdekeit képviseli. Ily úton téves ítéletet alkot magának a külvilágról, azaz, valóságos téveszmékkel bír. E téveszmék, analógiában az elmebetegek hasonló értelemzavarával, »megfigyeltetési téveszméknek« nevezhetők. [...]

A gyermek – agyának ezen fejlődésfokán, – midőn az ítéletek és következtetések associatió-folyamatai még tökéletlenül mennek végbe; mikor azon idegrost utak, melyeken ezen associatióknak létre jönniök kellene, még nagyobbára nem léteznek avagy legalább járhatlanok: a gyermek túlbecsüli magát, önszemélyéről óriási fogalmakat alkot magának, azaz a megfigyeltetési téveszméken kívül még a nagysági téveszmék egy bizonyos nemével bír. [...] A jelenvolt nagysági eszmék keretéből lassanként az üldöztetési téveszméknek első nyomait látjuk. [...] A gyermek a felfogott ingereket sokkal könnyebben engedi a centripetal utakról a centrifugal idegpályákra átömleni, mint a felnőtt ember, s ebből kifolyólag nagyobb mérvben ösztönöztetik beható ingerek folyamán azonnali akaratos impulsusok kivetítésére, mint az öregebbek. Ez annál inkább eshetik meg, mivel a kéreg úgynevezett gátló képessége, mely erélyének mekkoraságában az associatió-kapcsok számától függ, a még uralkodó associatió-szegénység következtében, gyengült erővel jut csak hatásra. [...] Az eszmetársítás mindennemű folyamata, a hozzászegődő motorikus emlékképzetek felelevenítése miatt, különféle mozgások által lesz kísérve. A kényszereszmékhez rendszeren, az általuk kiváltott motorikus emlékképzetek fellépése miatt, kényszercselekmények is csatlakoznak. [...]

A gyermekvilág ismeretes óhaja mindent bírni, s a birhatás e vágyából fejlődik progressióban a gyermekek úgynevezett s igen elterjedt »gyűjtési ösztöne.« Ugyanily kényszermozgásra, azaz kényszerzőrekvésre vezethető vissza a gyermekvilág élénk utánzási vágya is. Hasonló kényszermozgáson, jobban mondva kényszerösztökélésen, alapul a kisdedek kísérletezési és rombolási vágya is. [...] A gyermekkorban a kényszereszmék s kényszercselekmények mellett a kényszerérzések feltűnése is megfigyelhető, világos bizonyítékául annak, miszerint az uralkodó associatió-hiány az öntudat képzettartalmának minden nemére kiterjed, s annak jelenlétét a nevezett korban elvitázni többé nem lehet. [...]

Ezeken kívül azonban a kérdéses életkorban jönnek még más tünetemények is nyilvánulásra, s ezek az illúsiók. Ha illúsiók alatt azon képzetek sorát értjük, melyeknek keletkezése

alkalmával a külbnyomás által szülemlett képzet ingere az agyban csekélyebb, semmint az általa kiváltott associatióális emlékképzetek ingerülete: akkor azon meggyőződésünknek is adhatunk kifejezést, hogy az illúsiók tényleg kényszerképzeteknél nem egyebek. [...] E zavar ismét csak az associatió-ösvények egy részének hiányos vezetésképségéből avagy ebbeli gyakorlatlanságából magyarázható. [...]

Míg azonban a férfikor elérésével e mechanizmus végleges tökélyében áll rendelkezésünkre, értelmi műveleteink végzésében még mindig akadnak némi hiányok. E hiányok az egész ifjúkor tartamán keresztül mutatkoznak s jóformán a fanosodás kezdetétől a nemi érettség teljes bevégzéséig egyoldalú, ferde ítéletben nyilvánulnak. [...] Az ítélet ferdeségeket növesztő s azok hamisítását elősegítő factorként megelőzőleg vagy egy időben fentiekkel még egy más zsigerérzet is merül fel. E zsigerérzet a nemi szervek tökéletes kifejlődéséből származik s a fanosodás bevégzéttével éri el intenzitásának tetőpontját. [...]

Az agy élettani fejlődésével párhuzamban hiányok szövődnek be, mely hiányok, mint-hogy élettani alapon nyugszanak, kóros tüneteknek nem minősíthetők soha. E hiányok azon tökéletlenségekben gyökeredznek, mely tökéletlenségek az agy projectió- s főleg associatió-utainak idegrost-szálaiban jelentkeznek. [...]

Az agy mechanizmusának az értelem-műveletek végzésére rendelkezésre álló eszközei az idegsejtek, az associatió-ösvények és a projectió pályáinak idegszájai. Az idegrendszer e három alkotó eleme teljesíti összműködésében mindazt, a mit a szellemi munka nevével illetünk. Bármelyike e három elemnek mondja fel a szolgálatot, azonnal szembeszökő zavarok lépnek előtérbe, s az egyik vagy másik elem kiváló részvételétől függőleg, majd idegbántalmakat, majd elmebetegségeket stb. okoznak. [...] A functió-zavar ennélfogva az apperceptióra, az emlékezetre és a mozgási műveletek kiváltására nem terjedhet ki; hanem kizárólag csak az associatiók mennyiségére bírhat befolyással. [...]

Az ingerületbe hozott emlékképek csorbult száma miatt tehát az ítélet is egyoldalúvá válik. Azaz egyes associatió-ösvények vezetésképtelensége folytán a beható ingerek által teremtett képzetek sora, elzáratván az őt színezní szükséges emlékképzetek egy részétől, nem ugyanazon színezéssel lép az öntudatba, melylyel rendes viszonyok között felnötteknél szokott odalépni; mi által az ítélt- következtetés ezen képzetsorokra vonatkozó folyamatai egyoldalúakká, ferdékké lesznek. Ilyformán az associatióának nagyobb számú csoportjainak vezetésképtelensége folytán, nemcsak az ítélet egyoldalúsága fog szembeöt-lővé válni, hanem azonfölül főleg egyes oly eszmék is fognak szüntelen, vagy legalább gyakran, az öntudatba tolakodni, mely eszmék az egyén akarata ellen, az eredeti ingerképzettől függetlenül jelennek meg és emiatt mindama sajátságokkal bírnak, minőkkel a kényszereszmék szoktak rendszeren felruházva lenni. [...] A kényszereszmének minden lehető ellenőrizése lehetetlenné vált s az mint önálló, ellenőrizetlen, akaratlan ingerképzet, – téveszme gyanánt áll be az öntudatba. [...]

Így keletkezik gyermekeknél a téveszmék hídján keresztül a kényszereszme, s így fejlődik a gyermekek kényszerképzetéből a serdülőkor ferde ítélete. Mindhárom az elégtelen számban kiképződésre jutott associatió-vezetésben találja létokát, mely associatió-pályák fejlődésükben az emlékezetképek gyors szaporodásával egyenlő lépést tartani képtelenek. Főlöslégben gyűlnek össze mintegy az emlékképek, mert associatió-összeköttetések hiányában ítéletek nemzésére mindnyájan kellőképpen fel nem használtathatnak. És tökéletlenek maradnak a közöttük végbemenő értelmi műveletek is, mert egybe fűző kapcsok nélkülözése miatt az öntudat összes szellemi tartalma e műveletek létre jövetelénél kielégítően részt nem vehet.”

Lechner Károly: A téboly agytáplálkozási zavarainak localisatioja. Orvosi Hetilap, 26. évf., 437–443, 530–535, 593–595, 684–687, 866–871, 893–897, 1000–1004, 1087–1089, 1107–1109, 1163–1166, 1186–1192, 1882. cca. 30 oldal (9. publikáció)

Az Orvosi Hetilap így számol be a fenti dolgozatról: „A budapesti kir. orvosegylet rendes ülésén 1883. május 19-dikén Lechner Károly tr. értekezik a káprándok²⁷⁸ helybeliségéről. E nagy szorgalommal készült dolgozatot, melyet a jelenlevők mind végig figyelemmel hallgattak, lapunk egész terjedelemben közzé fogja tenni.”²⁷⁹

„Anélkül, hogy az agyban kézzelfogható nagyobb materiális elváltozások is lennének jelen: előkelő szerepet játszik a téboly, s ennek számos válfaja. Az agy boncztani alkatrészeinek helytelen tápláltatása képezi általában az alapot. Ha a kórboncztani adatok felvilágosítást nem szolgáltatnak, a modern anatomia, physiologia és psychologia basisán emelt psychopathologiai teoriákhoz kell fordulni.[...] Sajátságos, hogy úgy a hevesebb zsiger-, izom- és tapérezetek kifejlődése, valamint a megfigyeltetési és nagysági téveszmék feltűnése, a gyermekekéhez hasonló alakban – csakhogy egészen más színárnyalattal – a tébólnál is jelen van. [...]

Kiderítettük tehát, miszerint minden a subcorticalis központokból kiinduló subjectiv-ingerület mindaddig jut, mint ilyen, azaz mint objectiv ingerülettel fel nem cserélt ingerület, kellő, a perceptióra alkalmas intenzitással öntudatunkba, amíg az associatiók egybevető műveletei akadály nélkül mennek végbe. Ezen utóbbi eset a kényszer eszméknél soha sem foroghat fenn. Másodszor kiderítettük azt is, miszerint a subcorticalis központokból kéregbe vetített ingerületek a kéregnek akaratos működését egyáltalában meggingatni nem alkalmasak, mely körülmény ismét csak a kényszer eszmék akarattellenes megjelenésének tényében egy újabb bizonyítékot szolgáltat a kényszerképzetek subcorticalis származásának felvétele ellen. [...]

A projectiók, úgy centripetal, mint centrifugal vezetéseiben akadály nem mutatkozván, kizárás útján, tisztán a velőállomány harántvezetéseibe helyezhetjük a gátolásban nyilvánuló zavar fő fészket. Miután pedig a harántvezetések legsűrűbb része és legnagyobb száma közvetlen a kéregállomány alatt fekszik, a kényszer eszméket kiváltó működési-rendellenesség székhelyét is főleg a kéregalatti velőrétegekben kell keresnünk.”

1886-ban a Budapesti Királyi Orvosegyesület Lechner Károly két elmekörtani írását nevezte meg (*Adatok a hallucinációk localisatiójához* című a másik) a ciklus alatt (1882. június 1. –1886. május 31.) megjelentek legfigyelemreméltóbbjának. Az indokolásból: „... az agyántalmak tanát új, eddig nem követett irányban tárgyalja s külföldi szakkörükben is figyelem és méltánylás tárgya.”²⁸⁰

Lechner Károly: A kéreggátlásról – A Budapesti Orvosegyesület VII. gyűlésén tartott felszólalás 1884. márczius 15. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_I_3, terjedelem: 5 oldal (13. publikáció)

A hypnosisról

„Előrebocsátván, hogy a hypnotismus kérdéséhez, annak mibenlétét, s tünettanát illetőleg ez alkalommal hozzászólani nem kíván, oly körülményre kívánja felhívni a szakértők

²⁷⁸ Képzéledés, érzéki csalódás, hallucináció – a szerk. megjegyzése

²⁷⁹ A budapesti kir. orvosegylet rendes ülése 1883. május 19-dikén. *Orvosi Hetilap*, 27(21), 569.

²⁸⁰ Réczey Imre (1886, összeáll.): *A budapesti kir. Orvosegyesület 1886-iki évkönyve*. Budapest, Pester Lloyd, 127.

figyelmét, melynek behatóbb tanulmányozása a hypnosis lényegére vonatkozólag nagy horderejű felvilágosításokat szolgáltathat. [...] A hypnosis esetében egy reflexmechanizmus áll előtűnk, melynek lényegét a kéreggátlások beszüntetésében kell keresnünk. [...]

A gátlás és az ingerület az idegrendszer két alapvető folyamata. A gátlás intenzitása egyenes arányban áll az inger folyamán az öntudatba szöktetve lett képzetek számával. Az agykéreg associatio-mechanismusa is, mint egy, a fennálló reflexmechanizmusba beékelte, külön reflexmechanizmus, elrendeződésének sajátosságainál fogva az ingerület szétosztása által végzi ama gátolást, melyet a reflexmechanizmus nyilvánulásai az agykéreg értelmi műveleteinek befolyása alatt elszűnnek. [...] Nem található a kéreggátlás tüneményének tanulmányozására becsebb anyag, mint a hypnotizálható egyén, mert a hypnosis leggyengébb alakjától a legmélyebb kábálomig oly sokféle fokban zárható ki az associatio-mechanismus a reflexmechanizmus ívköréből, másrészt, mivel a tisztán psychophysikai és psychologiai kísérletezésre mindig célszerűbb marad az ember, mint az állatanyag.”

Lechner Károly: Az érzéki észrevezés elemi alkatrészei – Psychophysikai kísérleti tanulmány. Magyar Philosophiai Szemle III. 273–303. 1884. és kéziratban MTAK Kéziratár Orvostud_2r_36_1, terjedelem: 54 oldal (14. publikáció)

„Az élettapasztalatok folyamán szerzett s öntudatunkban felhalmozódott összes emlékek óriási tömegéből kell tehát kikeresnünk azon elemeket, a melyekből minden egyes érzéki észrevezésünk – mint különálló szellemi folyamat – összetételik. [...]

Az első kérdés az, hogy miféle minőségűek azon elemi képzetek vagy emlékek, melyek minden érzéki észrevezés alkalmával az öntudatba felemelkednek?

A második pedig az, hogy hányféle ily elemi képzet szükséges ahhoz, t. i. hányféle minőségű, hogy valamely érzéki észrevezés tökéletes legyen?

E kérdésekre való válasz adhatására nézetem szerint nem kínálkozhatik jobb alkalom, mint a kóros vagy tökéletlen érzéki észrevezések tanulmányozása. [...] Kétségtelen pl., hogy Socrates, Mahomed, Torquato Tasso, Rafael Sanzio, Luther Márton, Pascal, Goethe, Benvenuto Cellini, Jean Paul, Walter Scott, Cardanus, Van Helmont, Andral, Leuret vagy Spinoza elmebetegnek nem voltak tekinthetők s mégis alá voltak vetve hallucinációknak és pedig nem jelentéktelen mértékben. [...] Bár mindezen esetekben robustus szellemi élettel bíró egyének szenvedték el az érzéki csalódásokat, mégis egyet teljesen tagadásba venni nem lehet, t. i. azt, hogy az illetőknél az érzéki csalódások megjelenését kimutatható, az idegrendszert lankasztó s kifárasztó körülmények előzték meg. [...] Mesterséges érzéki-csalódásokat iparkodtam magamnál reproductio útján létesíteni. Az ide vonatkozó kísérleteket önmagamon eszközöltem, és kiaknáltam minden alkalmat arra, hogy bárminemű érzéki-csalódásokat létesítve, azokat, vonatkozással a psychikai reproductiókra, beható megfigyelés tárgyává tegyem. [...]

Kétrendbeli reproductiót különböztethetünk meg; egyiket, mely az agykéreg physiologikus működése mellett, az akarat látszólagos befolyása alatt, mint normális, szabványos visszaemlékezés jelentkezik, és egy másikat, mely az agykéreg már némileg abnormis – mert ellankadt – működése mellett, az akarattól látszólag függetlenül, mint objectivitással nem bíró phantasma külöli magát²⁸¹. *Ez első az úgynevezett visszaemlékezés, a második a phantasia. Az elsőnél a képzetek azon sorrendben, egymásmellettségben és egymásutánban merülnek fel, a minőben az eredeti érzéki-észrevezésnél mutatkoztak volt: a másíknál*

²⁸¹ 'Különböztethető meg' – a szerk. megjegyzése

pedig ettől teljesen eltérőleg szokatlan, szabálytalan összeköttetésekben jelentkeznek azok. [...] Kísérleteimből ezek szerint kiviláglik, hogy a pseudohallucinációk nincsenek arra képesítve, miszerint – hasonlóan a tárgyilagos eredetű érzéki észrevévések képzetéhez – kellő eszmetársulásba lépjenek az öntudatban időazonosan székelő egyéb képzetek sorával. Ezen érzéki csalódások mindig csak árván, szintelenül szökkelnek fel az öntudat felszínére, nélkülözvén ez okból ama jelek egy részét is, mely jelek által tárgyilagos úton szülemlett képzetekkel össze volnának téveszthetők. [...]

Ebből az következik, hogy mialatt az objectiv érzéki észrevévés tartama közben az élő öntudatba vetített alapképzet mindenkor az ugyanott időazonosan ingerület állapotában létező, azaz tudomásra jutott egyéb képzetek egy – mondhatni óriási – nagy tömegével folyhat össze, saját színezésére, kiegészítésére, jellegeztetésére használván fel azokat: addig az élettani akaratos reproductió, t. i. a visszaemlékezés, valamint a hallucinoid phantasmák alapképzetei a képzetek ily associatív összekapcsoltatására képtelenek. A reproductió actusában az emlékképzetek csak soronként, egyenként, egymásutáni láncolatban élénkíthetők fel és minden nagyobb képzettömegnek egyidőben való beállítása az élő öntudatba lehetetlen marad. [...]

Az érzéki inger folytán az öntudat felszínére emelt képzettömeg alkotó elemei között e szerint nemcsak a direct inger okozta képzetek foglalnak helyet, hanem a mellékképzetek időazonosan az öntudatban megjelennek és ép azért az ott támadó ingerképzetekkel azonnal associatív kapcsolba lépnek. [...] Képzettársulás jön közöttük létre, mely társulásból ítéletek fakadnak, ezáltal a legegyszerűbb érzéki-észrevévést is már egy szövődményes logikus actussá alkotván. Mindezekből kifolyólag mondhatjuk, hogy az érzéki-észrevévés elemei közé első sorban mindazon képzetek tartoznak, melyek az észrevévésre került ingerek szülte képzzettel időazonosan az öntudat felszínére kerekednek, legyenek azok akár az észrevévessel egyidejűleg keletkezett képzetek, akár olyanok, melyek már létező associatív kapcsok fonalán az öntudatba ugyanakkor felvonatnak. [...] A reproducált képzetek bármikor és bármely körülmények között támadnak is, kedélyi érzelmek által kísérve soha sincsenek. Evvel ellentétben a normális érzéki-észrevévés képzettömege mindenkor határozott érzületek kíséretében jelentkezik. [...]

Végső elemzésben meg a költő kötött beszéde sem egyéb, mint zene nélküli melódia, mint consonantiamentes rhythmus. A rhythmus pedig a zenében ugyanaz, mi a műépítészetben a styl, az arányosság, t. i. a dimenziók törvényszerű rendje, tehát tisztán asthetikus érzületeknek kifolyása. Ott, hol az épületek alkatrészei szabványos térbeli dimenzióik által asthetikus érzelmeket keltenek bennünk, ott arányosságot, stylszerűséget fogunk találni; ott pedig, hol a hangtömegek alkatrészeinek törvényszerű időben való felosztása hasonló érzületeket vált ki, ott rhythmust, ott dallamot lelünk. Mihelyest a zene megfosztatik az érzelmek kíséretétől, azonnal megszűnik melódia lenni, és oly kaleidophonikus hangharmonióvá változik át, a minőt phantasmáimban számtalanszor volt alkalmam észlelni. Hangphantasmáim e sajátos minősége tehát határozottan a mellett bizonyít, hogy a pseudo-hallucinációk nemzette képzetek merően nélkülözik a mellékképzetek azon nemé általi színeztetést, a mely mellékképzetek az érzelmek tudomásul vételét közvetítik. [...] *Az érzelem tulajdonképen nem egyéb, mint kinyomata azon öntudattartalomnak, mellyel működés alatt levő agyunk saját időszerinti táplálkozási viszonyait tudomásul veszi. [...]*

Bármit hallunk, bármit látunk, bármit szagolunk vagy tapintunk, minden e cselekvések közben létrejövő reális érzéki észrevévésünk egy kellemes vagy kellemetlen érzelem által van kísérve. [...] *A vasomotorikus képzetek, azaz az alapképzeteket a szükséges kedélyérzület*

jellegeivel kiegészítő mellékképzetek, a normális érzéki észrebevés elemi alkatrészei közé tartoznak. Az érzéki észrebevés második elemi képzetcsoportját fentiek szerint a kedélyérzelmeket kiváltó vasomotorikus képzetek képezik. [...] Figyelemmel kísérve még ezentúl is a subjectiv és objectiv eredetű észrebevési képzetek közti különbséget, a mellékképzetek egy harmadik csoportja is volt még található, mely a subjectiv phantasmáknál mindig hiányzott, míg a tárgyvilágos érzéki észrebevés életbelépésekor annak föltétlen jelenléte mindenkor megkívántatik. E harmadik csoport a mozgás és térbeli kiterjedés tudatát megadó képzetek csoportja. [...] Kiviláglik, hogy a motorikus képzetek felidézése öntudatunkba reproductió útján nem sikerül, miért is phantasmáim és visszaemlékezési képzeteim mellett a mozgásra és térbeli kiterjedésre vonatkozó mellékképzetek mindig hiányoztak. [...] Ahhoz tehát, miszerint tudomást szerezzünk magunknak valamely észrebevés alkalmával arról, hogy az észrevett tárgy mozog-e vagy sem, hogy tért foglal el és milyent, hogy tőlünk bizonyos kimért távolságban létezik, szóval, hogy azon schematicus térhez, melyet magunknak öntudatunkban alkottunk, meghatározott viszonyban létezik: ahhoz bizonyos mozgási képzetek felélénkülése szükséges. [...] És honnét származnak öntudatunkban az érzékeink közvetítése által észrevett tárgyak felől jövő, azok mozgásának és térbeli kiterjedésének tudatát megadó mozgási képzetek? Ezeket tudvalevőleg csak hosszú gyakorlat és sokszerű tapasztalat útján szerezzük meg. [...] Minthogy pedig minden oly értelmi művelet, mely több képzetnek egymáshoz kapcsolódása által jön létre, ítéletet rejt magában; az érzéki észrebevés, mint az érzéki képzetek és a mozgásképzetek együtt hatásából fakadó képzetösszeg, a tárgyak mozgása és térbeli kiterjedése tudatát illetőleg, szintén csak ítélő következtetésen alapszik. [...] Végső elemzésben tehát izomérzetekkel van dolgunk, és pedig olyanokkal, melyek az érzéki érzetekkel egyszerre, azokkal bizonyos associationalis kapcsolatban és mosaikszerű rendben lépnek az öntudat felszínére.

Ezen izomérzetek szülte képzetek képezik az érzéki észrebevés harmadik elemcsoportját. [...] A subjectiv phantasmák megfigyelésekor ugyanis még egy negyedik képzetcsoport tűnik élénken szemünkbe távolmaradása által, ezen hiányosság által t.i. melyet távolmaradásával az illető képzeteknek kölcsönöz. [...] Érzékszerveim működéséről phantasmáim észlelése alkalmával egyáltalában tudomásom nem volt soha.

Ezen észrebevések alkalmával érzékszerveim nem működtek. Az ingerület projectiója a kívülvilágba pedig nem egyéb, mint az ingertől függés tudata. Ezen phantasmáimnál tehát oly képzetek hiányoztak, melyek hírül adták volna nekem azt, hogy érzéki-észrebevésem függésben van valamely külbehatástól mint ingeroktól. [...]

Ezen szervi-érzeteknek az öntudatba besugárzó és az észrebevési-képzettel egy időben támadó képzetei eszközlik tehát, hogy az észrevett tárgy képzete függőnek ismertetik fel ama ingertől, mely inger a megfigyelés alá került tárgyból felénk kiindul. [...] A figyelem kiszabott emlékképzetekre való irányítása megváltoztatja qualitasában a külbehatás támasztotta érzéki képzetet. [...]

Csak egyetlen egy lehetőség marad tehát hátra, t.i. az, hogy az észrebevés intenzitását fokozó figyelem psychikus művelete által, a functióra készülő szervnek functionalis zsigerezetei ébresztetnek fel előre – reproductio útján – az öntudatban, minek folytán az észrebevésre az objectivitás bélyege kettősen üttenek reá. Először azért, hogy az illető szervi-érzetek emlékképei akaratos reproductio útján állíttatnak be az öntudatba – ha még oly halványan is – ama bizonyos határozatlan feszültség érzetét okozva; másodszor azért, hogy az érzéki-észrebevés végbemenetele alkalmával a működő szervek részéről az activ öntudatba kényszerüleg újból bevitetnek. [...]

A normális érzéki-észrebevés képzetösszegében negyedik mellékképzet-csoportként mindenkor a szervi- vagy zsigerérezetektől fakadó szervi-képzetek is társulnak. E csoport képzetelmei szintén akként lánczolódnak az eredeti inger alap képzetéhez, mint a többi csoportok mellékképzetei, hozzátársulásuk által bővebb színezetetésben, sokoldalúbb markirozásban és határozottabb jellegezésben részesítvén azt. Ennyi elemi, mondhatni alakító képzet szükséges tehát ahhoz, hogy az érzéki-észrebevés folyamata tökéletes legyen. Sokszerű képzetek társulnak össze minden érzéki észrebevés életbe lépése alkalmával, melyek kísérleteim értelmében következő öt csoportra oszthatók;

- 1.) az alap-képzetek csoportja, mely az érzéki szervek útján felvett ingerek képzeteit foglalja magában;*
- 2.) az activ öntudatot időazonosan betöltő egyenes ingerképzetek és reprodukált képzetek csoportja, mely az ingerek s az azt körülvevő külvilág, valamint a szemlélő egyénisége közti időszerinti viszonyt adja nekünk tudomásul;*
- 3.) az érzéki-észrebevést kísérő érzületek, mint vasomotorikus képzetek csoportja;*
- 4.) a mozgás-képzetek csoportja, mely a mozgást és térbeli kiterjedést valamint az irányt jelző ismeretek által képviselik; s végre*
- 5.) a szervi-érezetek képzetcsoportja, melynek folyamánya az érzéki-észrebevés- az objectív ingertől való függésének tudata.**

*Az érzéki észrebevés kiegészítő elemi alkatrészeihez tartoznak még a szavak és nevek képzetei, a melyek az észrebevéshez szintén oda fűződnek s melyekkel az illető ingero-kokat illetni szoktuk. Ezeket feleslegesnek tartottam külön felsorolni, mivel a szavak és nevek oly hallási- és mozgási képzetekből vannak összetéve, melyek közül az előbbiek már az időazonosan reproducált emlékképzetek csoportjában, az utóbbiak pedig a mozgás-képzetek csoportjában befoglaltatnak.”

Lechner Károly: Az álomról. Természettudományi Közlöny. 16 (177):193–199, 1884.
(15. publikáció)

„A külső ingerek behatásai az öntudathoz többé nem vezetnek, másrészt pedig az öntudat indította akciók kifelé érvényesülést nem nyerhetnek. Meg van szakítva tehát azon összeköttetés, mely az értelmi középpont és a külső világ között van, úgy czenripen-tál, mint czenrifugál irányban. Az agykéreg asszociáció-mechanizmusa mind jobban és jobban elzáratik a külső világtól és a test többi szervétől. Az öntudat nem szűnik meg, de a külső világról és a saját testünkről többé tudomást nem vehetünk. Minthogy új ingerek behatásai öntudatunkra nem juthatnak az asszociáció-mechanizmuson belül csakis az előbbi, régebbi ingerek megtartott ingerület maradványai dolgoztathatnak fel. Ez csak a mély álom bekövetkezésekor szűnik meg. [...]

Az ingerület maradványok teljesen szétfolynak az asszociáció-hálózat mentén. Az ingerület mennyisége annyi részre oszlik szét, hogy az egyes képzetek számára végre már nem jut annyi, a mennyi szükséges ahhoz, hogy azok az öntudat felszínére emelked-hessenek. Ezzel beállott az öntudatlan álom időszaka. Az öntudatlanságnak ahhoz hason-ló állapota idéztetik elő, mint a minőben a gyermek van születése előtt. [...]

Az alvás tehát lényegében nem más, mint az asszociáció-mechanizmusnak elzáratása az organizmus többi szerveivel való összeköttetéseitől.”

Lechner Károly: Adatok a hallucinációk localisatiójához – kísérleti tanulmány (előadott a budapesti kir. orvosegyet. XVIII. rendes ülésén 1883. május hó 19-én) Orvosi Hetilap 29. évfolyam 417–421, 449–456, 1418–1424, 1445–1451, 1475–1479. 1885. terjedelem: 32 oldal (17. publikáció)

1886-ban a Budapesti Királyi Orvosegyesület *Lechner Károly* két elmekörtani írását nevezte meg (a fenti az egyik, *A téboly agytáplálkozási zavarainak localisatioja* című a másik) a ciklus alatt (1882. június 1. – 1886. május 31.) megjelentek legfigyelemreméltóbbjának.

Az indokolásból: „...az agybántalmak tanát új, eddig nem követett irányban tárgyalja s külföldi szakkörükben is figyelem és méltánylás tárgya.”²⁸²

„Hisz nincsen szerv, mely oly érzékenyen válaszolna a legcsekélyebb laesiókra, mint az agy az ő ún. psychikus tüneteivel, s másrészt nincs szerv, amely oly súlyos saeselmeket tűrne el, mint az agy, anélkül, hogy az értelmi műveleteiben bármely zavart mutatna. [...]

De az agy szellemi műveleteit magyarázó tan, mint a psyche élettana, mindeddig az orvostudományok mostohagyermekének tekintetett csak. Kiszorítva a természettudományok sorából, ahova tartozik, a speculatív bölcsészetnek hagyatott martalékául. S a bölcsészet történelme elég világosan tanítja, mily óriási átalakulásoknak kellett végbemenniök, míg újabban akadtak egyes lelkes búvárok, kik szembeszállva az uralkodó előítéletekkel, örökbefogadni merészelték a mostohagyermeket, egy hasznos tagot akarván nevelni az orvostudományok nagy családjá számára. Így lett a psychologia, mint tulajdonképeni agyélettan az orvostudományok kiegészítő részévé, s így lett a siralmasan elhanyagolt tan az exact vizsgálati módszerek számára is hozzáférhetővé téve. [...] A psychologia, azaz szoros értelemben agyélettan tehát karöltve az agy bonc- és szövettanával kell, hogy előkészítője legyen az agykórtannak és az agykórbonctannak, mert ez utóbbinak a fejlődése csak akkor lesz biztosítva, ha megelőzően már az agyélettani ismeretek tökélyre vergődtek. [...]

A hallucinációkról

Jelenleg is hallucinációnak az érzéki csalódások tömegében csak azokat nevezzük helyesen, melyek minden való tárgy külíngere nélkül támadnak az öntudatban és amellet mégis a való tárgyilagosság teljes értékével felruházva jelennek ott meg. Kóros érzéki észrevevéssel van tehát dolgunk, melynek kóros természete két fő jellegben mutatkozik: először abban, hogy az illető észrevevés külíngere által nem keltetik, másodsorban abban, hogy a realitás elvitázhatlan bélyegét hordja magán. [...] A két nézet egyike a hallucinációk eredését tisztán csak a nagyagy kéregleplében akarja keresni, míg a másik e kérdéses kóros tüneteket támasztó működési zavart némely kéreg-alatti központban véli feltalálhatni. Az első az úgynevezett corticalis theoria, míg a másik a subcortical theoria. [...]

Az élettani észrevevés folyamata, azaz a kültárgyak, vagy önnön testünk felől jövő ingerek öntudatos tudomásul vétele tudvalevőleg egyedül csak idegrendszerünk azon boncztanilag kijelölt útjain eszközölthetők, mely utak – idegvezetések alakjában – érzékszerveinket az agy kéregleplével, azaz öntudatos szellemi működéseink székhelyével összefűzik.

²⁸² Réczey Imre (1886), 127.

Ezen idegvezetések mentén mehet tehát csak végbe ama functionalis zavar is, mely a kóros érzéki észreveget, a hallucinációt szüli. [...]

Egészen új adatokat sikerült szerezni a hallucinációk lényegére, származására, s keletkezési helyére vonatkozólag, mely adatok bár tisztán psychologikus természetűek, mégis, mivel párhuzamba állítják a kóros érzéki észreveget az élettannal és a kettő közötti különbséget minden eddigi kísérletnél szorgosabban tüntetik elő, teljesen vissza nem utasíthatók. [...]

Az eredeti érzéki észreveget képzete tehát, amint odatódul az öntudat felszínére, azonnal associatióba lép ama egyéb képzetekkel, s az ezek fonálán tüstént szülemelő gondolatmenetekkel, amelyek ugyanakkor az öntudatban éppen lefolyóban voltak, vagy amelyek reproductio útján nyomban fel lettek ott keltve. Képzet-társulás jön köztük létre és e képzet-társulásból törvényszerű ítéletek fakadnak, mely utóbbiak lepergésük által már a legegyszerűbb érzéki észreveget is egy szövődményes logikus actussá egészítik ki, egy actussá, mely lefolyásával bővebb kiegészítést, határozottabb színeztetést és characteristikusabb jelleget kölcsönöz az észreveget képzetnek, úgy hogy a szemlélő általa azon viszonyok jön tudomására, mely viszony egyrészt a külvilág és az észreveget tárgy, másrészt az utóbbi, s a személy között létezik. [...] Ilyképen a térbeli kiterjedés minden öntudatos felfogása motorikus képzetek által van feltételezve, s az objectivitás bélyegét megadó jellegek legelőkelőbbjeinek egyike azon mozgások tudomásvételében nyilvánul, mely mozgások az illető tárgy észrevegeti képzetével egyidőben jutnak öntudatunkba. Minden motorikus képzet azonban izomérzetek által szülemlik meg. Végso sorban tehát izomérzetekkel van dolgunk, még pedig oly izomérzetekkel, melyek az érzéki érzetekkel egyszerre azokkal bizonyos associationalis kapocsban lépnek az öntudat felszínére. [...]

Kedély-életünk érületei mindenkor vasomotorikus képzeteknek a szüleményei. [...] A szerint, amint az agy functionálása alkalmával a tápláltatás dyspnoetikus, vagy apnoetikus állapotába helyeztetik, bús, vagy derült kedélyhangulatok váltatnak ki, s a tápláltatás dyspnoetikus, vagy apnoetikus volta által szabályoztatik, hogy a szövet-táplálással megbízott véredények saját izmaik segedelmével ürterüket hol kisebbítik, hol nagyobbítják. A kedélyhangulatok előidézésénél tehát végso sorban az edénymozgató izmok játszanak szerepet, s minthogy a rosszabbul, vagy jobban véghezmenő agytápláltatást feltételező edény-mozgások minőségéről csakis bizonyos, az edényfalakból fakadó, izomérzetek által szerzünk tudomást, a kedélyhangulatok is lényegükben az öntudatba lókött izomérzeteknél, azaz vasomotorikus képzeteknél egyebeknek nem mondhatók. [...] Azon tudatot, hogy szerveink functionálnak, ama functionalis elváltozásból merítjük, mely elváltozás bennünk a működés ideje alatt létrejön, s mely elváltozás szervei-érzetek alakjában népesíti be az öntudatot. A szervei-érzetek szintén az objectivitas nélkülözhetetlen jellegét képezik. Hiányuk valamennyi többi jel összessége által nem képes pótolatni. Megjelenésük abban nyilvánul, hogy az észreveget tárgy képzete függőnek ismertetik fel ama ingertől, mely inger a megfigyelés alá került tárgyból felénk kiindul. [...]

Érzéki észrevegetésekről

Tapasztalatból tudjuk ugyanis, miszerint objectiv érzéki észrevegetéseink, qualitasukat, s intensitásukat illetőleg, módosulásoknak vannak alávetve, függőleg attól, vajon szülemelésükben szándékoltak voltak-e vagy sem, vajon figyeltünk-e rájuk, vagy nem. Ha zenehangot hallunk például, – mondjuk véletlenül – úgy sohasem tűnik az fel benne, miszerint

mellékhangok által van kísérve, fel- és alap-hangból van összetéve, daczára annak, hogy mindezek tényleg bennfoglaltatnak az illető hangban, s annak zeneszínezéséhez hozzájárulnak. De ha figyelmünket fordítjuk e fel- vagy mellékhangok valamelyikére és vissza, iparkodjuk azt idézni emlékezetünkbe, akkor e figyelem folytán valóban észrevehetővé válik a várt mellékhang, sőt oly kirívóvá is fokozódhatik, hogy azáltal az eredeti hang zeneértékére nézve teljesen megmásúl. Bizonyos hang-emlékezetképek reproductionalis előzetes felidézése által ily úton sikerül az észrevett hangoknak egészen idegen színezést adhatni, olyant a minővel azelőtt soha nem bírtak, s amelyet csak akkor veszítenek el, ha a mellé társított reproducált hangképzetet ismét feledésbe menni engedjük. Ha félhomályban tekintünk meg egy képet, olyankor, amikor annak csupán körvonalait, s azokat is csak homályosan, elmosódva vehetjük ki, azonnal szembeszökőkké, világosan láthatókká lesznek annak részletei, mihelyest eszünkbe jut az, hogy az illető képet már ismerjük. Ekkor felelevenülnek emlékünkből a képnek részletei és a reproducált emlékezetképek által ki tudjuk egészíteni a tökéletlen érzéki észrevevést. Vagy ha a legjobb falatozás közben egy hajszálra akadunk az ételben, az ennek fonálán öntudatunkban tüstént felkelő emlékezetképek tömege nemcsak, hogy elfödi ezentúl az ételek reális jó ízét, hanem azt meg is másítja, undorítónak, rosznak, bűzösnek, s több effélének festve ki az érzéki észrevevést. E három példa mutatja, mennyire képes az érzéki észrevevést megmódosítani azon értelmi működés, melyet a »figyelem« nevével szoktunk illetni. A figyelem tehát, irányítva bizonyos kiszabott emlékezetképekre, minőségében meg szokta változtatni a külbehatás támasztotta érzéki képzetet. [...]

A figyelem tehát, t. i. a határozatlanul irányított figyelem, lélektani művelete, végső elemzésében a zsiger-érzetek hatalmas szerepének elismerésére vezet, azon szerep elismerésére, melyet azok az érzéki észrevevés objectivitásának megtérsülésénél hivatva vannak játszani. A hol az érzék-szerv funkciójáról jel nem támad az öntudatban, ott az észrevevés terméke, a tudomásul vett képzet maga, reális származásában tagadásba vétetik. Ahol pedig ily jel valóban adatik, ott minden kétséget kizárólag az észrevevés tárgyilagosa eredete is elfogadtatik. [...]

Ha meggondoljuk azt, hogy minden érzéki észrevevés létrejöhetéséhez, bármily egyszerű tárgy ingere által legyen különben felkeltve, oly óriási mennyisége a képzeteknek kell, hogy együvé társúljon, amiként azt fenntebb elősoroltuk; könnyen meg fogjuk érthetni azon fölényt, melyben a »corticaltheoria« védői a »subcorticaltheoria« harczosai felett léteznek. Hiszen ahol ekkora tömege a képzeteknek associálódik együvé, ott kétségtelenül az ítélet folyamatai peregnak le, ott pedig, hol ítéletek támadnak, okvetlenül a kéreg logikai apparátusát kell tényleges működésben levőnek felvennünk. Mert ha igaz az, hogy az egymással összetársuló képzetek egymást kölcsönösen kiegészítik és színezik, úgy hogy az egyiknek odafüződése a másikhöz ez utóbbit minőségében megváltoztatni képes, akkor való az is, miként ama lélektani folyamat, melynek lepergése alkalmával az egyik képzet jelenlétéből a másiknak minőségére következtetést vonunk, hogy eme lélektani folyamat igazi ítéletet rejt magában. Az ítélő-következtetés actusa pedig tisztán cortical-fünció. [...]

Bizonyos például, hogy Socrates, Mahomed, Torquato Tasso, Rafael Sanzio, Luther Márton, Pascal, Goethe, Benvenuto Cellini, Jean Paul, Walter Scott, Cardanus, Van Helmont, Andral, Leuret, Spinoza stb. elmebetegeknek nem voltak tekinthetők, s mégis alá voltak vetve hallucinációknak, még pedig mondhatni nem jelentéktelen mértékben. Socrates egész párbeszédet folytatott a szemei előtt megjelent Daimonionnal. Mahomed látványaira alapítja a félvilágot átölelő tanait. Torquato Tasso saját geniusával mulatott

gyakorta, s a szűz Mária által vigasztaltatta magát fájdalmaiban. Rafael Sanzio éjjel felbredvén, ragyogó fényárban úszva látta azon ideális arcot, melyet híres Madonnájában azután örökre megtestésített. Luthernek az ördög jelent meg Wartburgban, hol reá is dobta tintatartóját. Pascal tudományos működései közben szüntelen egy lángoló mélységet látott íróasztala mellett, mely őt elnyeléssel fenyegette. Jean Paul visiója egy mosolygó leányfej volt. Walter Scott előtt elhalt barátja, Byron jelent meg az ablakfüggöny redőiben. És Goethe drusenheimi útjában önmagával találkozott, lóháton ülve, szürke mezbe öltözködve, s phantastikus virágok nyíltak ösvényein szerteszét. [...]

Önmegfigyelések

Valóban a reproductiók ily feltűnő abnormalitása, az agykéreg teljesen szabványos működése mellett, ellentmondást rejt magában mindaddig, míg a psychophysika törvényei értelmében a reproductiókat is végelemzésükben csak oly associatív kéregfolyamatokra kell visszavezetnünk, mint akár az ítéleteket, akár a következtetéseket. [...] Már Müller János, Fechner, Schüle, s többen kísérleteket tételre e téren, azon meggyőződésre jutottak, mikép a tiszta reproductio, mint olyan, soha sem érelődhetik az objectivitás értékével bíró érzéki észrevevés magaslatáig. E bűvárok nézetét a magamon tett megfigyelések alapján én is csak mindenben oszthatom. Kísérleteim, amelyeket erre vonatkozólag nagybárra önmagamon eszközöltem, nemcsak egyetértésbe hoztak a fentnevezett bűvárokkal, hanem érzéki csalódások mesterséges létesítésében állván, bő alkalmat nyújtottak arra nézve, hogy azokat kapcsolatban a psychikus reproductio folyamatával behatóbb észlelés és kutatás tárgyává tegyem. [...] A psychologia két rendbeli reproductiót különböztet meg: egyiket, mely a kéreg élettani működése mellett, az akarat látszólagos befolyása alatt, mint normális, szabványos visszaemlékezés jelentkezik; s egy másikat, mely a kéreg már némileg abnormalis – mert ellankadt – működése mellett nyilvánul és az akarattól látszólag függetlenül, mint objectivitással nem bíró „phantasma” külöli magát. Az első az úgynevezett *visszaemlékezés* (memoria), a második a *képzeldés* (phantasia). Az előbbinél a képzetek azon sorrendben, egymásmellettségben, s egymásutánban merülnek fel, aminőben az elsődleges érzéki észrevevésnél mutatkoztak volt. Az utóbbinál pedig ettől teljesen eltérőleg a képzetek szokatlan összefüggésben tűnnek elő, s mintegy idegenszerűen, váratlanul jelentkeznek. Kísérleteim alkalmával a reproductio mindkét nevezett nemét igyekeztem szorgos vizsgálat tárgyává tenni. [...]

Kutatásom tárgyává főleg a következő kérdéseket tettem. Lehetséges-e: 1) az öntudatot időszerint betöltő képzetsorokat; 2) az észrevevést kísérő érzületeket; 3) a mozgási képzeteket, s a térbeli kiterjedést jelző izomérzeteket és végre 4) az objectiv ingertől függés tudatát megadó zsigerérzeteket a reproductív eredetű képzetekkel kellő társviszonyba hozni? [...]

- 1) *Az időazonosan az öntudat felszínére kerekedő képzetek ilyen egybekapcsolódását reproductív képzeteimmel megfigyeléseim fonalán kimutatni nem bírtam. [...] Azok függése külső körülményektől, vagy azok egybekapcsolódása időszerinti öntudattartalmam képzetsorával rajtuk soha nem nyilatkozott, úgy hogy tényleg azok pontosabb időbeli és egyéb hozzám vagy a környezethez való viszonyaik tudomásomra nem jöttek. [...] Kísérleteimből ezek szerint kiviláglik, miszerint a reproductio útján létesített pseudohallucinációk nincsenek arra képesítve, hogy – hasonlóan a tárgyilagossá eredetű érzéki képzetekhez – eszmetársulásba lépjenek azon képzetsorokkal, melyek támadásuk*

alkalmával velük egyidőben az öntudat felszínére tódulnak. E phantasmák mindig csak árván, színtelenül szöknek fel az öntudatba, nélkülözvén ez okból ama jelek egy részét, mely jelek segédelmével a tárgyilagos úton szülemlett képzetekkel egyenértékűekké válhatnának, azaz velük össze volnának téveszthetők. [...] Mindkét nembeli reproductio e nemleges magatartásából az időazonosan az öntudat felszínére jutott képzetekkel szemben bátran azon következtetést vonhatjuk, hogy: *mialatt az objectív érzéki észrebevés lepergése alkalmával az öntudatba vetített képzet az ugyanott már ingerület állapotába hozott egyéb képzeteknek egy – mondhatni óriási – tömegével folyhat össze, azokat saját kiegészítésére, jellegzésére, kifejtésére használván fel, addig a physiologikus akaratos reproductio ép (éppen: a szerk. megjegyzése) úgy, mint a hallucinoid phantasma ily associatív kapcsok kötésére képtelen.* Míg a visszaemlékezés normalis actusában csak soronkint, egyenkint, rendes egymásutáni láncolatban élnékíthetők fel az emlékképzetek egyesei, minden nagyobb képzettömegnek egy időben való reproductióját lehetőségében kizárva: addig a phantasmák keletkezésekor még ez egyszerű associatiók sem jöhetnek létre, teljesen el lévén szigetelve azok az öntudat többi tartalmától. Már csak ez okból egyedül is a visszaemlékezés nemzette képzet ép oly kevéssé téveszthető össze a hallucinációval, mint a reproductióból származó phantasma.

- 2) Ami áll a képzeteket színező és az időszerinti öntudattartalomtól fakadó mellék-képzetekre vonatkozólag, *ugyanaz áll némi különbséggel a minden reális érzéki észrebevést kísérő érzületekről is, mint ez utóbbinak második főjellegeről.* [...] De nemcsak a látás terén jelentkező képzetek maradtak ilykép menten mindennemű érzületek kíséretétől, hanem a többi érzékek körébe vágó pseudohallucinációk is. Így pl. tudomásomra jöhettek a legkínosabb hangok, olyanok, melyeknek hallatára máskülönben a hideg futja végig hátamat, vagy fogaim szoktak csikorogni az általuk keltett kellemetlen érzület miatt, anélkül, hogy most különös affectiókat idéztek volna elő. A legbájosabb ének, a legelragadtatóbb zene is teljesen érintetlenül hagyta kedélyeletemet, úgy tűnvn fel előttem, mintha nem is rhythmikus melódiát hallanék, hanem csak a caleidoscop színeképehez hasonló, változó sorát a hangképeknek észlelném, mint valami, öntudatomon futva átvonuló, harmonikus hang egymásutánt. Mindenesetre a rhythmus és a melódia ecsetelt hiánya e pseudohallucinatorius zenehallásban arra utal, miszerint a lepergő hangképekhez a kívánt érzületek hozzá nem társulnak. Tényleg, figyelemmel elemezve a hangphantasmák e kérdéses nemét, szabatosan ki lehetett bennök mutatni az egyes hangok magasságát és mélységét, tehát a lengések számát, a dúr- és moll-accordokat, harmóniákat, quartokat, quinteket, octavákat, stb., szóval az együtthangzás intervallumjait, sőt még a hangszer nemét is, melyből a zene fakadt, vagyis azon hangszínezést, mely a hanghullámok alakmódosulásaiából ered: de a tulajdonképpeni melódiát, a rhythmust bennök felismerni sohasem sikerült. Az ily phantasma minden körülmények között csak egy harmonikus hangelegy maradt, s semmi más. Tudjuk azonban, hogy a melódia lényegében nem egyéb, mint bizonyos időszabta rhythmus szerint egymást követő zenehangok sorozata [Volkmann, Herbart, Waitz, Wundt]. Már a legrégebb korú népeknek is megvoltak a saját melódiáik, daczára annak, hogy consonantiát és zeneharmoniót akkoriban nem ismertek még. A történelem világos tanúságot tesz arról, hogy a zene fejlődésében a melodikus momentum igen sok századdal előbb

jutott érvényre, sem mint a harmonikus momentum. Legszebben láthatjuk e tényt igazolva az utókor számára épségükben fennmaradt ó-skót balladákban [Percy], melyeknek vadoncz jellegű dallama oly élénk szívhez szólósággal beszél hozzánk, míg zeneértéket azok alig képviselnek. Ugyanerre vallanak különben a még most is élő vad néptörzsek énekei, valamint a dob és némely alantasabb hangszer zenéje. Végső elemzésben még a költő kötött versbeszéde sem egyéb, mint zene nélküli melódia, mint consonantia- vagy harmónia-mentes rhythmus. A rhythmus pedig a hangban és zenében bizonyára ugyanaz, ami a styl és arányosság az építészetben, t. i. a dimenziók törvényszerű rende [Lazarus], tehát tisztán aesthetikus érzületeknek kifolyása. Ott, ahol az épületek alkatrészei szabványos térben dimenzióik által aesthetikus érzelmeket keltenek bennünk, ott arányosságot és stylszerűséget fogunk találni; ott pedig, hol a hangtömegek törvényszerű időben felosztásai hasonló érzületeket váltanak ki, ott rhythmust, ott dallamot lelünk. Mihelyest a zene az érzelmek e kíséretétől megfosztatik, azonnal megszűnik melódia lenni és olynemű caleidophonikus hangharmonióvá változik át, aminőt phantasmáimban számtalanszor volt alkalmam észlelhetni. Hang-phantasmáim sajátlagos minősége tehát határozottan amellett bizonyít, hogy a *pseudohallucinatio*ók nemzette képzetek mindnyájan merően nélkülözik ama *vasomotorius mellékképzetek általi színeztetést, amely színeztetés öntudatunk színterén kedély érzelmek alakjában nyer tolmácsoltatást.* [...] A tisztán reproductio útján származott és a tárgyilagos inger által okozott képzet között tehát azon lényegbeli különbség létezik, hogy az egyiket subjectiv, a másikat objectiv eredetűnek ismerjük fel. Ahol a különbséget megtenni nem tudjuk, azaz ahol a subjectiv származású képzet is objectivnak véleményeztetik, ott hallucinatioval van dolgunk.

- 3) *A kultárgyak realitásának képzete két feltételhez van kötve először azok térbeli kiterjedésének felismeréséhez, másodsor az általuk támasztott képzetek függésének tudatához az inger behatásától.* [...] Nem sikerült a legjobb akarattal sem phantasmáimat valaha is a térben localisálni, avagy azoknak dimenzióját a három alapirány mind-egyikében egyszerre felismerhetni. Mind e sokszorta ismételt kísérletek negatív eredményéből kifolyólag azon szilárd meggyőződésre jutottam, hogy reproductált phantasmáim mellé motorius képzetek, azaz izomérzettek emlékezetképei soha nem sorakozódnak, s azonfelül hozzájuk, mint az akarattól független képzetekhez, akarlatlagos mozgásképzeteket társítani egyszer-mindenkorra lehetetlen. [...] E motorius képzetekkel szemben való tehetetlenségünk annyira megy, hogy a képzelt tárgyak térbeli kiterjedését három dimenzióban egyszerre gondolni sohasem sikerül, hanem csak úgy, hogy azok kiterjedését minden irányban külön, egymásutáni sorrendben képzeljük, mintegy minden dimensio szerint külön megmérve, külön áttapogatva azokat, az ezen áttapogatáshoz szükséges más-más izomérzettek egyenként gerjesztvén fel testünkben. Mindezekből kiviláglik, hogy *valamint a phantasmáknál, úgy a physiologikus visszaemlékezésnél sem sikerül a motorius képzeteket reproductio útján az öntudatban felidézni.* [...]
- 4) *Úgy a hallucinoid phantasmákat illetőleg, valamint az élettani visszaemlékezés képzeteire vonatkozólag a zsigerérzettek emlékezetképeinek hozzáfűződése, mint az inger-októl való függés signálja, jelenlevőnek általam kimutatható soha nem volt.* [...]

Végkövetkeztetések

Tömbösítve eddigi taglalásainkat, azokat röviden abba foglalhatjuk össze, hogy *a szellemi reprodukciónak, mint tisztán agykérgi működésnek, két neme közül egyik sem képes az öntudatba vinni a képzetek mindama sorát, azaz az észrevevés mindazon signáljait, melyeknek közvetítésével válik lehetségessé egyedül, hogy az érzéki észrevevés mint olyan öntudatosan a külvilágba projiciáltassék, vagyis, hogy az észrevevést keltő inger ok objectivitása felismertesék. [...] Igaznak kell elfogadnunk azon feltevést, miszerint a hallucinációkat életbe hívó pathologikus folyamatok sem az agy kéreglepleben, sem az érzékszervek peripherikus végződéseiben kizárólag nem székelhetnek, hanem részben az e kettő között fennálló projectio-ösvények mentén fekdühetnek. Azaz más szóval, a hallucinációk életbeléptetésekor oly központoknak is kell a kóros folyamat keretébe belevonatniok, amelyek egyrészt az inger felfogását biztosító szervek közt, s másrészt az aperceptiót eszközölő agykéreg között helyezkednek el. Ily, a projectio-rendszer idegútainak nevezett határai közt fekvő, önálló működéskörrel bíró központok gyanánt eddigelé csak a perceptio központjai, az úgynevezett subcortical központok, ismeretesek. [...] Míg tehát az érzéki észrevevés objectivitásának caracteristikus jelei közül úgy a mellékképzetekkel való egybeolvadás, valamint az érzületek hozzátársulása tisztán agykérgi funkciónak szüleménye, addig más két jelentékeny signál, t. i. a térbeli kiterjedés és az ingertől való függés ismerete, jobban mondvá a megfelelő izomérzetek és zsigerérzetek perceptiója, alantasabb agyműködés eredménye és a legnagyobb valószínűséggel subcortical központokban megyen végbe. [...] Mindez megtörténik akkor is, ha a kétnemű inger, t. i. a subjectiv és az objectiv, minőségre, s intenzitásra nézve egymással teljesen egyenlő, bizonyóságú annak, hogy az objectivitás és subjectivításra vonatkozó ítélet az öntudaton kívül eső folyamat, mely az agykéreg értelmi műveleteinek közbenjárása nélkül is mehet végbe. [...] Kétségtelen az is, hogy a perceptiót közvetítő szerv gyanánt, eddigi élettani ismereteink alapján, csak az agy subcortical szürke góczait ismerhetjük el. Ennélfogva kényszerítve vagyunk azon feltevést elfogadására, miszerint lehetetlen, hogy a hallucinációk, mint a realitás értékével bíró, a tárgyilagosságot érzéki észrevevésekkel egyenrangú képzetek, lényegükben kizárólag aperceptiv folyamatoknak feleljenek meg, lehetetlen, hogy egyedül reproductio útján keletkezzenek, hanem kell, hogy egyúttal perceptiv folyamat által is legyenek feltételezve, ha mindjárt e perceptio kóros természetű is. Ebből az következik, hogy a hallucinációkat támasztó működésben zavaroknak kétfős székhelye kell, hogy legyen az agyban. Az egyik a subcorticalis központokban létezik, a másik az agykéregben. A hallucinációk létesítéséhez mindkettőnek egy időben közreműködése okvetlenül szükséges. [...] Úgy a normalis, mint a hallucinált észrevevés létrejöttéhez szükséges, miszerint a subcorticalis központok és az agykéreglepel együttműködése fennálljon, miszerint mindkét nevezett agyterület lényeges szerepkörét egyidőben betöltse.*

Taglalásaink végeredménye tehát abba vonható össze, hogy *valódi hallucinációk csak akkor támasztanak, ha az azokat kiváltó kóros folyamatok úgy az agy kéreglepleben, mint annak subcorticalis központjaiban egyszerre peregnék le. [...]*

Jelen értekezésem célja csak az volt, hogy a hallucinációk localisatióját illetőleg újabb adatokat szolgáltatassak a még mindig ingó és határozatlan álláspont nagyobb biztosítása mellett, s oly oldalról világítsam meg a dolgokat, amely oldalról, mint psychologikus szempontból, a kérdés eddigelé hasonló vizsgálatnak alávetve még soha nem volt."

Lechner Károly szinte mindegyik tanulmányában hangsúlyozza, hogy a pszichofizikai kísérletet nem célnak, hanem eszköznek tekinti. „Törekvésem éveken keresztül oda volt irányítva: a psychologiót az elmegyógyászat érdekében lehetőleg kiaknázni. Iparkodtam

ezt, amennyire képes voltam exact kísérleti módszerek segítségével megtenni, hogy így megbízható úton nyerjek mélyebb betekintést az agy élettanába, s a lelt eredményt nyugodt lelkiismerettel használhassam fel e szerv kóros pszichikus működésének magyarázatára.”²⁸³

Buday Kálmán találó summázata: „Lechner következtetése a kísérleti eredmények alapján, hogy a hallucinációk, ezek a kóros észrevések nem keletkezhetnek tisztán az agykéregben, hanem egyszerre az agykéregben és a subcorticalis központokban.”²⁸⁴

Buday Kálmán (Pécs, 1863. – Budapest, 1937.) patológus, egyetemi tanár, akadémikus.

1886-ban szerezte orvosi diplomáját Budapesten. 1885-től már Budapesten dolgozott, majd 1895-től a kolozsvári egyetemen a kórbonctan nyilvános rendes tanára lett. 18 éven át tanártársa volt Lechner Károlynak a Kolozsvári Egyetem kötelékében. 1913-tól a kórbonctan nyilvános rendes tanára a budapesti egyetemen és az I. Kórbonctani Intézet igazgatója.

1913-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező-, majd 1931-ben rendes tagja lett. Elsőnek állapította meg, hogy a tüdőtuberkulózis kialakulásában a külső újr fertőződés hatására a lappangó belső góccok fellángolásával lehet számolni. Leírta a sebfertőzés egyik róla elnevezett kórokozó baktériumát (Eubacterium budayi). A leghosszabb időn át használt, alapvető magyar kórbonctan-tankönyv szerzője.

Lechner Károly: A budapesti angyalföldi m. kir. orsz. elmebeteg-ápoloda évi jelentése 1887. évre. Forrás: Könyvismertetés – Gyógyászat, 28 (40):479–480, 1888. (20. publikáció)

„Fáradtságos, de úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból igen tanulságos adatokat közöl az angyalföldi elmebeteg-ápoloda igazgatósága kimerítő jelentésében. Hű képét látjuk mind ama mozzanatoknak, melyek az intézet életében lefolytak, s a részletes statisztikai táblázatokból érdekes eredmények vonhatók le. Megvalósítva látjuk itt is és számadatokkal indokolva a modern elmebeteg-kezelés ama törekvését, mely a gyógyíthatatlan elmebetegek szellemi képességeinek maradványait sem hagyja elpusztulni, s egy részt a rendszeres foglalkoztatással, a munka megnyugtató, szórakoztató hatását engedi érvényre jutni, más részt megkönnyíti ama teher elviselését, mely a társadalomra e szerencsétlenek eltartásából, gondozásából nehezedik, a mennyiben azok munkaereje hasznosan értékesítetvén, önmaguk költségeinek fedezéséhez hozzájárulnak. S ez az angyalföldi ápoloda 372 betege mellett, mint a jelentés mondja, legkevesebb 4238 frtra becsülhető.

[...] Hazánkban még sok tennivaló van az elmebeteg ügy terén s annak rendezését, új tébolyda felállítását, a megfigyelő osztályok rendszeresítését az égető szükség napról-napra jobban követeli.

Az angyalföldi elmebeteg-ápolodában 1884-ben 215 (113 férfi, 102 nő) ápolatott s már 1887-ben azok száma 372-re (212 férfi, 160 nő) rúgott.

²⁸³ Fodor Katalin, Kós Béla (1995), 24.

²⁸⁴ Buday Kálmán (1932), 11.

A kimutatás 7 fejezetre oszlik, s 58 külön táblázatot foglal magában, melyek úgy szám szerint, mint százalékban felvilágosítást nyújtanak a betegforgalomról, kórisméről, kórtartamról, ápolás- és gyógykezelésről, az administrációról, az intézettel összekötött, s annak szükségleteit részben fedező gazdaságról, s az orvosi személyzet tudományos működéséről.

Az ápolott betegek közül apadásba ment 1885-ben 33,81%, 1886-ban 33,73%, 1887-ben 36,82% és pedig javultan 1885-ben 5,44%, 1886-ban 11,64%, 1887-ben 10,48%, javulatlanul 1885-ben 7,45%, 1886-ban 4,48%, 1887-ben 2,69%, meghalt 1885-ben 20,92%, 1886-ban 17,61%, 1887-ben 23,65%.

1887-ben 76 (49 fi, 27 nő) tébolyodottságban, 2 (nő) káprázatos zavarodottságban, 129 (51 fi, 78 nő) szerzett butaságban, 75 (61 fi, 14 nő) terjedő hűdéses elmezavarban, szenvedett 58 (29 fi, 29 nő) eskóros elmezavarban ('epilepsziás' – a szerk. megjegyzése), 1 (fi) alkoholos elmezavarban, 31 (21 fi, 10 nő) veleszületett butaságban szenvedett.

Tudjuk, hogy az elmebetegség keletkezésére részint bizonyos praedisponáló, részint alkalmi okok befolyást gyakorolnak, mint milyen a civilisatio, nemzetiség, éghajlat, életkor, nem, vallás, foglalkozás, öröklés, nevelés, psychicus és testi behatások. Mindezen viszonyokra sok van fektetve a statisztikai kimutatásnál.

Az ápoltak közül legtöbb elmebeteg esett a 26–50 életkorra (36–45-ig, 113 s 372 beteg közül). Ezen fölül és alul csökken a betegségek száma.

Vallás szerint: római kath. volt 208 (113 fi, 95 nő), izraelita: 67 (38 fi, 29 nő), helvét hitvallású 40 (32 fi, 8 nő), ág. evang. 25 (16 fi, 9 nő), görög keleti: 14 (5 fi, 9 nő), görög kath. 11 (8 fi, 3 nő).

A családi állapotot illetőleg nőtlen, vagy hajadon: 194 (116 fi, 78 nő), nős, vagy férjes: 129 (78 fi, 51 nő), özvegy: 41 (17 fi, 24 nő), elvált: 2 (1 fi, 1 nő).

A foglalkozás szerint való osztályozásból kiderül, hogy legtöbb elmebeteg került ki személyes testi szolgálatot végzők közül (117 = 48 fi, 68 nő), aztán az ipart művelők közül (73 = 54 fi, 19 nő), legkevesebb a birtok és jövedelem után élők közül (9 = 6 fi, 3 nő) és katonák közül (3).

Ez utóbbi körülmény különben abban lelheti magyarázatát, hogy a katonaság részére külön intézet lévén, az angyalföldi ápodába csak elvértve kerülhettek.

Születési helyet illetőleg legtöbb elmebeteg ápoltatott a Duna-Tisza közéből (115 = 65 fi, 50 nő), aztán a Duna jobb partjáról (78 = 43 fi, 38 nő), legkevesebb Erdélyből (4), és a Tisza jobb partjáról (23 = 14 fi, 9 nő). Ez adatok értékének megítélésénél azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk ama körülményt, hogy egyrészt Erdélyben létezik tébolyda (nagy-szebeni), másrészt a távolabb vidékek elmebetegjei nehezebb szállíttatási viszonyok folytán vagy nem kerülnek tébolydába, vagy csak a közeli kórházak megfigyelő osztályára vitetnek.

Nemzetiség szerint legtöbb volt a magyar elmebeteg: 258 (148 fi, 110 nő), azután német: 52 (32 fi, 20 nő), tót 15 (6 fi, 9 nő), oláh 15 (7 fi, 8 nő), szerb 5 (3 fi, 2 nő), külföldi 25 (15 fi, 10 nő).

Érdekes az ápolási számnak hónapok szerint való beosztása. Legtöbb ápoltatott a nyári hónapokban, s legkevesebb a téliekben. Augusztusban 271, júliusban 267, júniusban 267, májusban 266, szeptemberben 265, áprilisban 260, március és októberben 257–257, februárban 249, decemberben 242.

Az egyes kóralakokat illetőleg a szerzett butaság a 36 és 50 életévek között fordul elő a legnagyobb számban, tébolyodottság a 21–60 közt, hűdéses elmezavar 31–65 közt, bár

ez két esetben, 26-30 életévükben is észleltetett; elmezavar eskórral (eskór = epilepszia, a szerk. megjegyzése) 11-35 között, veleszületett butaság pedig leginkább 16-20 közt.

[...] Az öröklési viszonyok kiderítése biztosan csak a betegek 12,90%-ánál volt lehetséges. Az öröklés apai ágról főleg szerzett butaságra, anyai ágról tébolyodottságra, mindkét ágról hűdéses és eskóros elmezavarra disponált.

Erőszakos cselekményt a betegek 23,92%-a követett el, és pedig öngyilkossági kísérletet 2,69%, egyéb erőszakot 20,42%. Véghezvitt szökés, vagy öngyilkosság egy esetben sem fordult elő. Kóralakokra nézve az eskóros és alkoholos elmezavar disponált leginkább erőszakoskodásra, életévet illetőleg pedig a 16-40. Az erőszakoskodóknál csupán az iszlálás és a megnyugtató szerek alkalmaztattak, míg a kényszerzubbonyt az intézetben nem használják.

Az ápoló személyzettel szemben az angyalföldi elmebeteg-ápolóban is éppúgy, mint egyebütt, sok miseriával kellett megküzdeni, s azoknak a betegkezelésre nézve mindenestre hátrányos gyakori változása egyrészt a csekély fizetésben, másrészt bizonytalan helyzetükben rejlik. Kötelességük teljesítésére sokszor csak erős rendszabályok foganatosítása mellett bírhatók. 1887-ben az ápolók 6,79%-a hanyagság, 14,56%-a az utasítások megszegése, 12,64%-a durvaság, 4,85%-a az iszákosság miatt, 29,12%-a saját kérelmére bocsátatott el.

Ismertetésünk végén nem nyomhatjuk el ama sajnálkozásunkat, hogy a nagy gonddal összeállított s felette érdekes kimutatás nyomtatásban nem jelent meg, hogy így egyrészt a nagyobb orvosi közönség is hozzájuthatott volna, másrészt az áttekinthetőség megkönnyíthetett volna, s az egyes számadatok nem mosódtak volna úgy el, mint jelenleg a könyomás mellett.”

Lechner Károly: Tébolydákban levő elmebetegek statisztikája. – Előadta a budapesti kir. orvosegyesület megbízásából 1886 évi február hó 15-én tartott „Elmekórtani statisztikai értekezlet”-en. Gyógyászat 860–864, 896–898, 926–931, 961–964. 1886. (21. publikáció)

„[...] Bizonyos megfigyelések összegéből feltalálhatjuk azon arányokat, a melyek szerint az elmebetegek gyógyulnak, vagy meghalnak, az egyes kóralakok fellépnek, az életkor, vallás, nemzetiség, társadalmi állás, stb. befolyással van kifejlődésükre; szóval olyan adatokat nyerünk, melyek bizonyos szabatos viszonyban állván a behatón megfigyelésre került tömegrészzel, következtetni engednek valamely ország elmebetegeinek egész tömegére, a mennyiben egy részletnek viszonyaiból az egésznek viszonyaira következtetni lehet. [...] Mivel a statisztikában csak a nagy számok beszélnek igazat, ahhoz, hogy a tébolydák statisztikája e fontos czélnek megfelelőhessen, szükséges, hogy adatai országszerte, sőt nemzetközileg egyöntetű eljárás útján nyeressenek, hogy egymás közt összegezhető, egymással viszonyba állíthatók legyenek. [...] Ennek szükségét már régóta belátták az elmeorvosok, s életbeléptetésére az első lépés 1867-ben meg is tétetett Párisban, a nemzetközi kiállítás alkalmából. Azóta majd két évtized folyt le, de nemzetközi megegyezés nem jött létre. [...]

Azon kérdések, melyek nézetem szerint a számláló lapra fel volnának veendőek, a következők: *I. név, II. születési év, III. vallás, IV. családi állapot*: az elváltak az özvegyektől elkülönítendőek, mert az elváltak sűrűbben kerülnek tébolydába, mint mások, valószínűleg, mert nincs, ki őket ápolja.

V. foglalkozás: főcsoportok (8): értelmi keresetet úzó, birtokjövedelem után élők, személyes testi szolgálatot teljesítők, ipart művelők, kereskedés- és forgalommal foglalkozók, foglalkozás nélküliek, katonák, ismeretlen foglalkozásúak.

VI. születési hely, VII. illetőség hely, VIII. utolsó lakhely, IX. állandó lakhely: a városok lakés társadalmi viszonyai, a drágább élelem, a városi emberek foglalkozásmódja, a sűrűbb egymás közti érintkezés, mindannyi okot képeznek arra, hogy a családok elmebetegeiket kevésbé tarthatják vissza házi körükben, mint a vidéki nép. A tébolydában eziránt gyűjtött adatok tévesek lesznek.

X. nemzetiség; XI. felvétel ideje: a remissiók és recidivák közti átmenetek koránt sincsenek még annyira áttanulmányozva, hogy bővebb felvilágosításra ne szorulnának. A börtönök és fegyházakból, valamint a vizsgálati fogságból kikerülő elmebetegek nemcsak elmekórtani, hanem anthropologikus szempontból is kiváló figyelmet érdemelnek.

XII. kórtartam felvétel előtt: a felvétel előtti kórtartam hosszával fordított arányban látszik lenni a gyógyulásra való remény és a további ápolásra való szükség időtartama, részben prophylaktikus rendszabályok teremthetése végett, részben a közkincstárak terheinek apasztása céljából, ily irányú adatok gyűjtése kívánatos.

XIII. kóralak: nem állván ez idő szerint más eszköz rendelkezésünkre, mint a kórodai megfigyelés útján megkülönböztethető tünetek az ő csoportosulásukban, a kóralakok osztályozása is ez idő szerint csak klinikus lehet. [...] A kóralakok osztályozása véleményem szerint a következő lenne: 1. egyszerű elmezavar: mánia, bűkór, tébolyodottság, káprázatos zavarodottság, heveny butaság, szerzett butaság. 2. hűdésez elmezavar 3. elmezavar eskórral 4. szerves agybántalom elmezavarral 5. alkoholos elmezavar 6. veleszületett butaság 7. megfigyelés alatt.

XIV. öröklékenység: e kérdés feltűnő ezen alakjában, mert kiragad egy mozzanatot a kórok sorából. Itt helyén volna a kórok kérdése önmagában. [...] A kórokokra vonatkozó statistika ma még csak a közönség, s orvosok egyéni véleményének volna statistikája. Erre pedig szükségünk nincsen. [...] Egy kórkiváltó, vagy inkább a szellem megbetegedésére hajlamosító tényező azonban kell, hogy érdekeljen bennünket. S ez az öröklékenység. [...] Az öröklés után átszarmazott családi hajlam mineműségét is szemmel tartva az öröklésre vonatkozó kérdést következőleg vélem felteendőnek: 1. öröklés apai ágról 2. öröklés anyai ágról 3. mindkét ágról 4. szülők egymás közti rokonságából 5. törvénytelen születésből és pedig valamennyi családi hajlam mellett: hirtelen halálra, fejlődéshányra, elmekóra, idegkóra, iszákosságra, öngyilkosságra, feltűnő jellemre, bűncselekményre.

XV. elbocsátás ideje: a kérdés önmagában majdnem a legfontosabb, mert az elmekórok végső lezajlásának módozatait tárja elénk. A kérdés alakja volna: elbocsátási év, hó, nap. Apadásba jött: 1. gyógyulva, 2. javulva 3. változatlan 4. meghalt 5. nem elmebeteg

XVI. halálok: a táblázatos kimutatás számára a következő csoportok felvételét hoznám javaslatba: 1. heveny alkati bántalom 2. idült alkati bántalom 3. idegrendszer durva szervi elváltozásai 4. idegrendszer kimerülése, durva elváltozások nélkül 5. légzőszervek bántalma 6. vérkeringési szervek bántalma 7. emésztési szervek bántalma 8. húgyivarszervek bántalma 9. erőszakos halál.

XVII. boncziélet, XVIII. ápolási napok száma, XIX. ellátási osztály, XX. öngyilkosság/szökés vagy annak kísérlete,

XXI. intézetben belül munkával foglalkozott (munkanapok száma, munka neve). Elég hasznos célú értünk el, ha adatokkal szolgálunk a szerencsétleneknek minél kevesebb költséggel való elhelyezhetésére, nem is tekintve azt, hogy e munka a betegség lefolyására

is kedvező hatással lehet és a betegek szerencsétlen helyzetét tűrhetőbbé teszi. Mindezeket tekintetbe véve a határozatok elfogadását ajánlom.”

Lechner Károly: Az érzéki észrevezés némely rendellenességeiről. Orvosi Hetilap Vol.32: 1225–1231; 1258–1265; 1313–1319. 1888. (22. publikáció)

A budapesti királyi orvos egyesület XVI. rendes ülése 1888. május 26-án. A cikk ismertetését olvashatjuk a Gyógyászat, 28 (23): 276–277. 1888. oldalain.

„Miótán minden érzéki észrevezés lélektani folyamatában egyúttal ítélet is rejlik, az érzéki észrevezés minden rendellenessége a benne foglalt ítélet téves megmásítására kell, hogy vezessen. Ezen feltevésekből kiindulva és felhasználva az érzéki észrevezés elemi alkotórészeit illető tanulmányainak eredményét, előadó boncolás alá vette az elmebetegek érzéki csalódásait, s egyéb értelem-zavarait.

Az esetek bő száma állván rendelkezésére, figyelmét főleg arra irányította, vajon minden érzéki csalódásnál fellelhető-e mindama képzet-elem, mely a normális érzéki észrevezés alakulásánál részt szokott venni. Eddigi ismereteink szerint az észrevezés élettani folyamata alkalmával a *képzet-elemek öt csoportja társul mindig együvé*, t.i. az inger támasztotta *képzetek csoportja*, az *időazonos mellék- és emlékképzetek csoportja*, a *mozgásképzetek*, a *kedélyi hangulatokat közvetítő vasomotorikus képzetek csoportja* és végre a *szeru- és zsigerérzetek* képzetsorait magába ölelő csoport. Ha e csoportok bármelyikének képzetelemei, melyek az észrevezés összképzetének megadják a szükséges színezést, jellegzést, mondhatni annak kvalitásait, ettől elzáratnak, az észrevezés tökéletlen marad, azaz csonkává válik. Ellenkező esetben, ha a szokottnál több képzetelem társul együvé, az észrevezés összképzete túlszíneztetésben fog részesíttetni. Megfigyelései alapján azon tapasztalatra jutott, miszerint az elmebetegek érzéki csalódásainál *mindkét eset lehetséges, a csonkultság éppúgy, mint a túlszínezettség*. Míg az utóbbi jelen van mindig, addig az előbbi nem mindig észlelhető, és ha igen, csakis a túlszínezettség társaságában. Úgy a túlszínezettségben, mint a csonkultságban a felsorolt képzet csoportok bármelyike részt vehet, igen jellegzetes alakot adva ezáltal – a tévedést illetően – az észrevezésnek. Kellő megfigyelés mellett mindig sikerül azt kimutathatni, vajon az érzéki csalódás minden egyes esetében melyik képzetscsoport járult a túlszínezéshez, s melyik szenvedett el megcsonkíttatást.

Az ismert érzéki csalódásokon kívül létezik még – előadó megfigyelései szerint – az érzéki észrevezés egy oly rendellenessége, mely tünetileg ugyan ismeretes, de az érzéki észrevezés rendellenességeként eddig nem lett méltatva. Ezen rendellenesség a normális érzéki észrevezés majd minden sajátosságával fel van ruházva. Kül(ső) inger támasztja, túlszínezve soha sem lesz, s eltérést csak abban mutat, hogy a képzetelemek egyes csoportjai tőle elzáratnak, azaz a különben rendes érzéki észrevezés egyes kvalitásaiban megcsonkíttatik. *E rendellenesség csonka észrevezésnek mondható (spanaphia)* és lehet hiányos, vagy egyoldalú a szerint, a mint – a csonkultság eredményeként – vagy egyes kvalitásoknak hókadtsága válik feltűnővé, vagy pedig az elsaslódott (ellankadt, elgyengült’ – a szerk.) kvalitások helyébe más, azelőtt háttérbe szorult volt kvalitások lépnek szokatlanul előtérbe. A mi e rendellenességnek gyakoriságát illeti, előadó a megfigyelt esetekben túlszínezettséget 61 %-nál, túlszínezettséget csonkultsággal párosulva 18 %-nál és végre tisztá csonka észrevezést 21 %-nál talált.”

A budapesti kir. orvosegyesület XVI. rendes ülésén 1888. évi május hó 26-án „Salgó Jakab tr. [az *Érzéki észrevezés némely rendellenessége* című előadás hozzászólásában] említi,

hogyan az előadó által felhozott tapasztalatok practicus jelentőségűek. Practicus a téveszmék és hallucinációk analógiája, másrészt azoknak localisatiója. Felsőszólalóra nézve előadónak észleletei különösen azért érdekesek, mert támogatják azon felfogást, hogy a hallucinatio joggal a cortexbe localisálható, mert ha igaz, hogy az észreévés, apperceptio annyi mint ítélet, akkor az agyszervezet legfelsőbb fóruma előtt dől el; csak hogy van olyan eset, hol el nem dönthető, hogy kiesett-e valami az észreévés végeredményéhez hozzájáruló képzetekből, vagy túlszínezés van-e jelen. Látni ebből, hogy bármennyire finomul történik is az észlelés és az okoskodás, bármennyire iparkodik is utánajárni, mégis végelemekre ha jutunk, akkor megoldhatlan kérdés előtt állunk; annyi azonban kiderül, hogy az egész folyamat, legyen az bár hallucinatio vagy emlékezőési csalódás, a cortexre utal, melybe a közös folyamat localisálható.²⁸⁵

Buday Kálmán emlékezésében ezt emeli ki: „E két utóbbi munkában (Hallucinációk localisatiója; Érzéki észreévés némely rendellenessége) a psychologia még a psychiatria szolgálatában igyekszik maradni, de a későbbi művek jó részében a tiszta psychologia nyomul előtérbe; ezek mellett vannak kizárólag elmeorvosias tárgyú munkák is, úgy, hogy Lechner későbbi munkássága mintegy bifurkálódik ('kettéágazódik' – a szerk.).²⁸⁶

A Budapesti kir. Orvosegyesület XVIII. rendes tudományos ülésén, Oláh Gusztáv hozzászólása hangzott el: „A Meynert-féle elméletből kimagyarázták a téveszméket. Lechner itt előadta, hogy két képzet társviszonyban lévén a kijárt pályákon, ha a vezetékben hiba van, kerülő úton más sejteket ráz fel nyugalmi állapotukból és létrejönnek a téves képzetek. Inkább azt hiszem, hogy sémás értelmet lehet ezen sejtassociációs tannak tulajdonítani. A szervi érzeteknek nagy fontosságot tulajdonítok és a psyche megértésének követésében ennek nagy szerepe lesz.²⁸⁷

Lechner Károly: A kedély neveléséről. Gyógyászat, 29, 130–132, 142–144, 154–156, 1889. (24. publikáció)

„[...] A kedély nevelése nem célozhat mást, mint az agy- és idegrendszer mechanizmusában, az annak bonczani szerkezete által tervezett egyszerű reflexköröket bonyolódottabbak által helyettesíteni. [...]

Minden reflex az akarattól független. Ilyen az *utánzási vágy* is. A másoknál kialakult reflexkör szemlélete, mi bennünk is akaratlanul hasonló reflex-körnek megnyílását váltja ki, egyúttal hasonló képzeteket is állítva be öntudatunkba. Az utánzási vágy különösen a kedélynevelésnek egyik legkiválóbb tényezője. [...]

A nevelés másik fő tényezője a *suggestio*, az *ügynevezett sugallás*. Minden új képzet, mely szándékolt megjelentetése által a meglévőket átmódosítja, suggestív hatással bír. Sugallásra legalkalmasabb eszköz a szó, az írás (könyv) és a tett. [...]

Spielmann József véleménye a cikkről: „Az új (reflex) pálya kialakulásával „lehetőség nyílik arra, hogy a külbehátás ingere nemcsak egyszerűen az egyszerű reflexkörök útján folyjon vissza a mozgásszervekhez, hanem útjába ejtve az imént létesült asszociációs hidakat, újabb emlékképek felélénkítésével egészen más mozgásokkal fejjeze be a reflexkört, mint aminőt az inger eredetileg kiváltott”. (A kedély neveléséről, 12. oldal.)

²⁸⁵ A budapesti kir. orvosegyesület XVI. rendes ülése 1888. évi május hó 26-án. (1888). *Orvosi Hetilap*, 32, 757–760.

²⁸⁶ Buday Kálmán (1932), 12.

²⁸⁷ A szellemi műveletek mechanizmusa és lokalizálása. Budapesti kir. Orvosegyesület XVIII. rendes ülése. (1906). *Orvosi Hetilap*, 50(23), 618–619.

Ez a lechneri megfogalmazás igen közel esik az időleges kapcsolat felismeréséhez, hiszen a feltételes reflex két ingerület kérgi képviselete közötti időleges kapcsolat, két kérgi központ működésének összekapcsolása.²⁸⁸

Balázs Sándor Lechner-monográfiájában így ír: „Az utánczás és a suggestio a nevelés két leghatalmasabb tényezője. Az első emlékképeket segít beállítani az öntudatba, a hozzártartozó reflexköröket is kiköszörülve, a második associatio-hidakat emel. A másoknál kialakult reflexkörök szemlélete mi bennünk is akaratlanul hasonló reflex-körnek megnyílását váltja ki, egyúttal hasonló képzeteket is állítva be öntudatunkba. Minden reflex az akaratától független.”²⁸⁹

Harkó Viola „Horus”-ában említi: „Társadalmi viszonylatban is fontosak a kedély neveléséről ekkor írott tanulmányai. A család körén belül látja a kérdés megoldását: az élet első 6–7 éve alatt fogadja a gyermek az egész életre kiható benyomásokat. A kedély nevelését egyénileg kell végezni, ezért erre az iskola, vagy más nagyobb közösség szerinte kevésbé alkalmas.”²⁹⁰

Lechner Károly: dr. Salgó Jakab Elmekörtanának bíráló ismertetése. Gyógyászat 79–80. 1890. (26. publikáció)

„A szerző német tankönyve – *Compendium des Geisteskrankheiten* (Az elmebetegségek rövid összefoglalása) – második kiadásának nyomán, de nem, mint annak fordítása jelenik meg, hanem részben át van dolgozva. Az elmekörtan törvényszéki részére a magyar kiadásban több súly van fektetve. [...]

A mű két részre oszlik. Az általános rész az elmebetegségek tüneteivel és okaival, a különös rész pedig az elmebetegségek formáival foglalkozik. [...]

Szerző az epilepsiát feltétlenül elmebetegségnek nyilvánítja, és pedig, hogy az epilepsia nem periodikus betegség, hanem chronikus agybántalom időszakonkénti kitörésekkel. Bár mint szerző maga is bevallja, vannak nehézkórosok, kik rohammentes idejükben szellemi eltérést nem mutatnak. Ebben kézzelfogható az ellentét: mert vagy nem mutat valaki szellemi eltérést és akkor nem elmebeteg, vagy elmebeteg, de akkor szellemi abnormitást is kell mutatnia. [...]

Vannak a hysteriának alakjai, melyek az elmekörtan körébe tartoznak, azt bizonyára mindenki be fogja ismerni, de hogy minden hysteria egy kóros elmeállapot volna, ahhoz megint sok szó fér. [...] Eligazodást nyújt az elmekörtan bonyolult kérdéseiben úgy az orvosnak, mint a bírónak és ügyvédnek.”

„Az élettan mai alakjában alapját képezi az elmekörtannak.”²⁹¹

²⁸⁸ Spielmann József (1963), 205–222. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1963_027/?pg=206&layout=s

²⁸⁹ Balázs Sándor, Spielmann József (1956), 239.

²⁹⁰ R. Harkó Viola (1972), 577–579..

²⁹¹ Lechner Károly hozzászólása Salgó Jakab tr. előadásához »Adatok az elmekörtani diagnostikához« cím alatt. A budapesti kir. orvosegyet rendes ülése 1886.évi január 16-dikán. (1886). *Orvosi Hetilap*, 30(1), 96–99.

Lechner Károly: Az izommunka szerepköre értelmi működéseinkben. Gyógyászat 1890. (28. publikáció) = **Lechner Károly: Az izommunka szerepköre értelmi műveleteinkben tekintettel a testgyakorlásra. Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-termesztudományi Szakosztályából 15. évf. 171–214. 1891.** (29. publikáció) a két cikk csak címében különbözik

„Mi adja meg értelmünknek a kívánt fejlettséget? A modern psychophysiologia experimentumai azzal felelnek: az izmok helyesen gyakorolt munkája. A jogállam szövődményes szervezetétől kezdve a szerelmesek vonzalmából fakadó ölelő csókig, minden társadalmi kötelek izommunkának szüleménye. [...] Jelen alkalommal kizárólag azon szerepkörölről kívánok megemlékezni, melyet az izmok működése az értelem tisztán lélektani műveleteiben, ép embernél, rendes viszonyok között, játszik. [...] *Azaz a lét- és fajfentartás elve kívánja, hogy az élő szervezet a reá centripetal beható ingerekre mindenkor centrifugal kiható mozgással reagálhasson. Ezen reactiv mozgás pedig nem egyéb, mint izommunka.* E szerint minden külinger, mely az organismusra hatással bír, izommunkát eredményez. [...] Nem képzelhető oly szellemi esemény, melyet izommunka egyszersmind ne kísérjen. A kvalitást az inger minéműsége (pl. fény, hang, hő, szag stb.) szabja meg. Az intenzitásra az ingernek direct befolyása nincsen, mivel az érzéki ingerek nem oszthatók. A gyenge fény és erős fény, a kislefokú és nagyfokú hő pl. nem egy és ugyanazon ingernek fokozata, hanem külön-külön ingert képvisel. [...] Egészen másként áll a dolog, ha az ingerek hatását organismusunkra észleljük. Egy és ugyanazon intenzitású inger egyszer gyengének, más-szor erősnek tűnhetik. [...] A mint azt Münsterberg legújabbban kísérletileg be is bizonyította, hogy az ingerek intenzitását, az inger folytán saját organismusunkban támadó izomérzetek szabják ki. [...] Tényként állíthatjuk első sorban, hogy a figyelem különálló psychophysikus factor, mely az ingertől teljesen független valami. Másodsorban pedig megállapíthatjuk azt, miszerint végelemzésben a figyelem sem vezethető vissza másra, mint izomfeszülésekből származó érzetekre. [...] Más szóval, reflex-köreink akként rendezvék, hogy némely ingersorozatra nézve az izomfeszülések sora az ellentétes feszülések sorába megy át s azért ellenkező qualitasnak tünteti fel ugyanazon qualitasnak más-más fokozatát.

Behatóbb vizsgálatok kiderítették, minő izmok azok, melyek a figyelem lelki művelete alkalmával szerepelhetnek. Ezek főleg az arcz, nyak, tarkó, váll, mell és törzs izmai. Némely emberek pl. jobban képesek figyelni, vagy – mi egyre megy – figyelmüket valamely határozott irányban, akár saját gondolataikra, jobban központosítani, ha megszo-kott mozgások kíséretében tehetik azt. Így sokan föl-alá járkálva elmélkednek, mások szivarozva vagy pipálva dolgoznak, ismét mások írón rágának, tollal játszanak, székben himbálódznak, lábukat lóbálják vagy hajfűrtjeik között kotorásznak, stb., mert e mozgások közepette figyelmüket rögzítő izomfeszülések párosulnak képzetekhez, és szellemi munkálkodásuk ezek közbejöttével sikeresebbnek mutatkozik. [...]

Constatálhatjuk e szerint, hogy *nem is az izomfeszülés az, mely e tekintetben közbenjár, hanem tulajdonképen az ezen feszülésben beállott változás.* Mindezek után bátran mondhatjuk, hogy mindenütt ott, hol bármely inger-képzethez külön izomérzet nem associálódik, az ingerület tudatossága megszűnik. Kimutatták ugyanis, miszerint egy és ugyanazon psychikus esemény sokkal hamarabb megy végbe, ha a vele kapcsolatos mozgásra figyelnünk, és tetemesen hosszabb idő múlva akkor, ha a beható ingerre irányítjuk figyelmünket. Az előbbi esetben 0.383, az utóbbiban 1.122 másodpercnyi időre van szükség, míg a szellemi művelet végleg leperereg. Majd kétharmad, vagyis 0.739 másodpercnyi idő nyeretik

tehát a figyelemnek a mozgásra való átterelésével. *Az időrövidülés az ingerbehatás és a mozgás véghezvitele közti pszichikus folyamatban megyen végbe.* És minthogy a végeredmény mindkét esetben helyes és teljesen ugyanaz; egyes associációk kiesése fel nem tételezhető, hanem inkább az időrövidülés egész ténye csak az associációknak mintegy egymás fölé való torlódása által magyarázható. Azaz – világosabban kifejezve – az associációk lepergő láncolatában az egymást követő assziatiív processusok egységei máris megkezdődnek, mielőtt még az előzők bevégeződtek volna. [...]

A tudatosság ténye tehát határozottan izomfeszülésekhez van kötve és ilyenek nélkül nincsen öntudat. Tény az, hogy minden átmenet egyik inger-észrezevéstől a másikhoz kizárólag izomérzetek útján jön tudomásunkra; és tény az is, miszerint minden öntudattartalom izomérzetet követel. Oly inger-szülte ingerület az agyban, mely időazonos izomérzetek által kísérve nincsen, physiologikus eredményekhez vezethet ugyan, de önálló öntudatot nem ébreszthet soha. Ezen fölül az izomérzetek gyarapodása növeli a képzetek tudatosságát, azok gyérülése csökkenti azt. [...]

Az által, hogy oly képzetek szállhatnak fel csak az öntudatba, melyek izomérzetek által kísérvek; és az által, hogy az izomfeszülések időt igényelnek, tehát az izomérzetek successióját követelik; végre az által, hogy minden izomérzet – mint a peripherián végbemenő izommunka eredménye – egyúttal új ingerül szolgálhat további reflex-körök kiváltására: azon cél éretik el, hogy egyszerre a képzetek csak egységei szökölhetnek fel az időleges öntudatba; hogy eszmetársulásakor a képzeteknek egymásutánja biztosítva van; és hogy egyetlen ingernek kívülről behatása elegendő a képzettársulásnak elfáradásig szakadatlan sorát kiválthatni. *Látjuk ezekből, hogy az izommunka szabályozza az értelem associatív tevékenységét is, és hogy az eszmék társulása, az ítélő-következtetés, a logikus gondolkodás lényegében valóban agyreflexnél nem egyéb.* Az associatio inger behatására szülemlett izommunkának mondható. [...] *Az izomérzetek csatlakozása tehát nemcsak beállítja a képzeteket az öntudatba, hanem azok egymásutánját és összetársulását is szabályozza.* Az izomérzetek elenyészte pedig mindezekre gátlólag hat. [...]

Az associatív mechanizmus tevékenysége felölelvén gondolkodásunk minden nemét, az úgynevezett fogalmak alkotásában is részes lesz. Legelőkelőbb a tér és időre vonatkozó fogalmunk. – Lássuk minő szerep jutott az izommunkának ezek megteremtésében! *A tér fogalmát, mint azt psychophysiologiai kísérletek bizonyítják, háromféle úton szerezhethjük meg. És pedig a látás, hallás és tapintás útján.* [...]

Meg van adva a lehetőség arra, hogy az izomfeszülési érzetek mekkorasága a térnek mindhárom irányában tájékoztasson bennünket. [...] A bal szem mindig a jobb oldali, a jobb szem pedig a bal oldali tért becsüli túl. Mindegyik t. i. a másinak működése terén gyakorlatlannak mutatkozik. Hasonló okból túlbecsüljük a vertikál nagyságokat a horizontál nagyságokkal szemben. [...] Alkalom nyílik a térben való tájékozódásra hallás útján is. A fül három ívcatornája tudvalevőleg a tér három síkjában helyeződik el. [...]

Ennél fontosabb majdnem a tapintás útján való tájékozódás. A mozgások nagysága, successivitásuknak sora és száma, mindmeggannyi feszülési érzetet képvisel, mely a térben való tájékozódásra a legalkalmasabb mérési eszköznek bizonyul. [...] *Mozgást még csak gondolni sem vagyunk képesek, a nélkül, hogy a megfelelő izomérzeteket magunkban fel ne keltsük.* Az idő mérésére is ily izomérzetek képesítenek és pedig a légzési mozgásokat közvetítő izmok, nevezetesen a rekesz-, bordaköz-, orr-, fej-, nyak-, váll- és gerincizmok feszüléseiből támadó érzetek. [...] Mint minden associatív értelmi művelet egyáltalában – a fogalmak képzése is az izommunka támogató szolgálatára szorul. Az izom-munka egy

további agyfunctiója a kedély érzelmek alakjában nyilvánul. C. Lange és Th. Meynert kutatásai óta eléggé ismeretes dolog, hogy a kedélyérzelem tulajdonképpen nem más, mint olynemű érzés, a melylyel az agyvelő saját variábilis táplálkozási viszonyait tudomásul veszi. [...]

Minden inger tehát egyszersmind vasomotorikus reflexek kiváltását eredményezi. A reflexek általános törvénye a kedélyérzelmekre vonatkozólag is érvényben marad. Az organismusra kedvező ingerek mindig a tágító-, a károsak a szűkítő izmokat hívják fel reflex-actióra. Ez áll a véredény-mozgató izmokat illetőleg is. Kedves ingerek behatására edénytágulás, ártalmasakra edényszűkülés fog bekövetkezni. Az előbbienek tágbőséget az agyban s ezzel együtt kellemes kedélyérzelmeket, az utóbbiak táphiányt, illetőleg kellemetlen érzületeket fognak kelteni. Ezek az agy functionális érzetei. A mi azonban ezen érzelmeket tudomásunkra hozza, az ismét csak az azokat kísérő izommunka, t.i. a véredény-izmok munkája. [...] Az izomérzetek legjelentősebb szerepköre mindenestre az úgynevezett szabad-akaratot cselekmények terén jut érvényre. Akaratlanok azon mozgást szokás nevezni, melynél a mozgás végbeviteléről csak utólag értesülünk. Mihelyest annak végbemeneteléről előre informáltatunk, azt akaratosnak mondjuk. A különbség csak a mozgást megelőző érzet bekövetkezésében vagy be nem következésében áll. [...] Akaratos tehát lényegében azon mozgás, melynél az inger szülte képzetet tudatosságra emelő izomérzet a rákövetkező mozgásból fakadt izomérzettel teljesen egyenlő, a kettő egymást takarja. A mozgás-érzet ekkor mintegy anticipáltatik, azaz a leendő mozgás előre megéreztetik. E szerint két egymást követő izomérzet azonosságában rejlik az, mit akaratnak nevezünk. – Tulajdonképpen reflexről lehet csak a szó, a mely reflex – mint minden más reflex – inger által gerjesztetik, reflexkörébe azonban associative oly izomérzetek is ékelődnek, melyek a reflexkört betetőző mozgás érzetével egymást fedik. (Münsterberg.) [...] Láthatjuk, hogy az akaratos mozgások biztossága annál többet nyer, minél inkább megfosztatnak izomérzeteiktől a közbeeső associatiók, azaz minél öntudatlanabbakká tétetnek. – Legerélyesebb tehát azon akaratos mozgás lesz, melynél a tudatosság kizárólag a mozgásra magára szorítkozik. – És ez a begyakorlott mozgás. Ennél az innervationális izomérzet és a mozgás közvetlen az inger behatásra következik, éppen úgy, mint az egyszerű, akaratlan reflexnél. A mozgás begyakorlása tehát lényegében nem más, mint a bonyolódott associatiók útján létrejött mozgások átalakítása egyszerű reflexekké, és pedig az öntudatosság minél sikeresebb kizárásával. Minél inkább gyakorlott a mozgás, annál öntudatlanabbul létesül. [...] Minden hasonló testhelyzet, hasonló mozgás, hasonló kedélyhangulat, szóval hasonló izomfeszülés megkönnyíti nekünk a visszaemlékezést. A mit valamikor ülve vagy fekvé, sétán, az ágyban vagy a fürdőben gondoltunk, az ugyanott ugyanoly izomfeszülések között biztossan eszünkbe jut. [...] Így végső sorban az akarat szabadsága tökélyében a bonyolódott associatív folyamatoknak egyszerű reflexekre való áthasonításában áll. A szellemi fejlődés fő feladata tehát és első feltétele a tudatos szellemi műveleteknek egyszerű automatizmussá való átváltoztatása. A tudatosság e mellett az átmenetet jelzi nekünk a reflexkör alacsony organisációjából a magasabbra. S minthogy a tudatosságot izomérzetek közvetítik, ezek eszközei tulajdonképpen a psychikus mechanismus tökéletesedésének. Beékelődnek reflexkörünkbe, hogy azokat magasabb organisatióba vigyék át, és szüntelen újból rájojtódnak az automatismusokra, hogy ezeket is még magasabb organisatióra emeljék. A szellemi mechanismus e folytonos tökéletesedésében rejlik a cerebralis intellectus haladása. És e haladásnak egyedül az emberi agy fejlődés-képessége szab határt.

Láttuk, hogy az inger intenzitást, az öntudatosságot, a képzettársítás sorrendjét, a képzetgátlást, a begyakorlást, a tér- és időbeni tájékozódást, valamint a kedélyérzelmekeket illetőleg értelmi műveleteinkben kizárólag izomérzetek segedelmére vagyunk utalva. – Láthattuk továbbá, hogy az akarat felszabadításában fő tényezővé válik az izomfeszülés. És láthattuk végre, hogy a pszichikus mechanizmus tovább fejlődésének legelső feltétele szintén az *izommunka*.

Az izommunkának értelmünk fejlődésében ily fontos szerepkör juttatván, kérdés tárgya sem lehet többé, hogy kell-e reá, testünk magá, mint szellemünk nevelése tekintetében, különös súlyt helyoznunk vagy sem? A válasz kétségtelenül az, hogy: kell. – Ha az értelmet fejlődésében kockáztatni, vagy annak ártalmára lenni nem akarunk, izmainkat nemcsak a test, hanem a lélek érdekében is gyakorolni sürgősen kívánatos. [...] Tények bizonyítják, miszerint az izmok kifárasztó munkája az értelem, a szellem fejlődését is veszélyrel fenyegeti, éppen úgy, mint viszont – Mosso legújabb kísérletei szerint – az agy megerőltetett szellemi munkája az izomerőre bénítólag hat. [...]

De kitűnik e kísérletekből még az is, hogy a maximálisnál kisebb ingerbehatás alatt dolgozó izom, munkaközben, minden egyéb nagyobb inger számára kipiheni magát; míg a maximális ingerrel dolgozó izom magát ilyképpen nem rehabilitálhatja soha. – Mint-hogy az emígy kifáradt izom elektrikus ingerekre még kellően reagálni képes, világos, hogy a kifáradás nem annyira az izom szövetségében, mint tulajdonképpen az idegközpontban történik. *Tehát az izmok kifáradása is az idegrendszer kifáradása lesz.* [...]

Az élettanból tudjuk különben, miszerint az izom mindig szigorúan engedelmeskedik az őt innerváló ideg parancsainak. *Az izommunka tehát idegbefolyás következménye. Mibelyet ez áll, az izomzat gyakorlottságát tényleg az idegrendszer gyakorlottságára kell visszavezetnünk. [...] Az izomzat gyakorlása az értelem tökéletesbbítését jelentené.*

A mi az izomfeszülések közvetítése útján tudatunkra átmenő inger-intenzitást illeti, említettük, hogy ennél kizárólag a feszülés differenciája marad mérvadó. Tudniillik az ingert megelőző és kísérő izomfeszülés között fellépő differentia. Hiszen az izommunkánál is – az intenzitást illetőleg – az izomfeszülés hossza és tartama számít; ez pedig egyenlő marad, akár sok, akár kevés izomrost húzódik össze egyszerre. Kétségtelen tehát, hogy az ingerek intenzitását éreztető izommunka az izomnak erősségétől vagy gyengeségétől teljesen független. Azért a kevés húsú ember is éppen úgy fogja megítélhetni a reá ható ingerek intenzitását, mint az edzett izomzatú. Nem egészen így áll a dolog a tudatosságot illetőleg. [...]

A tudatosság foka az izommunka erőnagyságával egyenes függési viszonyba nem hozható. De annál inkább függésbe hozható az izomgyakorlattal. A figyelmeztetésnél szereplő izmok is gyakorolhatók. Ezeknek gyakorlata szintén megfelelő automatizmust hoz létre. Ily irányban begyakorolt emberek jobban lesznek informálva a körülöttük történetekről, tudatosabbakká válnak a világ szemléletében és e miatt biztosabbakká fellépésükben, érdeklődőbbekké viselkedésükben és öntudatosabbakká összes magatartásukban. A kellően be nem gyakoroltak ellenben azok lesznek, a kiknél feltaláljuk a szórakozottságot, a figyelni képtelenséget, az öntudatos magatartás hiányát és a jellegzetes érdek-közönnyt a világ ingereivel szemben. [...]

Látjuk, hogy ezen esetben is az izmoknak és az értelemnek kifárasztása egy és ugyan-azon eredményhez vezet. [...] A feszülési különbözet a képzetorok intenzitását, a gyakorlat az associatio hídjainak erősségét szabja ki, s azért mindkettő a képzettársításnak kiváló tényezője. Memorialisálni pl. csak gyakorlás útján lehet, figyelve pedig határozottan

világosabban észlelünk. A képzettársítás actusában azonban még egy harmadik, t.i. a gátlás factora is szem előtt tartandó. [...] A begyakorolt és más be nem gyakorolt izmok közt fenállott volt antagonismus egyoldalú fokozódást nyer. *Azaz a begyakorolt izom paralyálhatja majd a be nem gyakorolt izom feszüléseit, de viszont ez többé nem lehetséges.* [...] Ilyenmő képzetek gyakoriak és kényszerképzetek neve alatt ismeretesek. Ezek épp úgy származhatnak az izmok egyoldalú túlgyakoroltságából, mint viszont azoknak egyoldalú elgyengüléséből, a mint azt pl. a neurastheniásoknál tapasztaljuk, kiknél egyes reflexkörök izommunkája – kimerülés folytán – munkaképességében tetemes kárt szokott szenvedni. – Ismét mutatkozik, hogy az izmok és az értelem megváltozott munkája egy azon psychikus változást szülheti. *Mindenesetre kimutatható tény az, miszerint az izmok egyoldalú gyakorlata az értelem associatív tevékenységére zavarólag hat.* [...]

Vannak mesterségek, melyek úgyszólván a velük foglalkozókról leolvashatók. A foglalkozással járó egyoldalú izomgyakorlat jellegzetes testtartást, meghatározott mozgásokat, sajátos beszédmódot, különös észjárás stb., sőt – mint Henze kimutatta – még karakteristikus írásmódot is külsőnöz az embereknek. [...]

Láthatjuk az izomfeszülések zavarából, hogy az elmebetegek kóros szellemi működéseiben az izommunka zavaraira utaló analógiák szintén feltalálhatók. Szükséges volna ezeket kísérletileg behatóan tanulmányozni. E munkára vállalkoztam. Annál inkább, mivel a budapest-angyalföldi elmebeteg-ápolóban szerzett tapasztalataim erre különösen felhívtak. Mint ezen intézetnek egykori igazgató-főorvosa 1887. évi jelentésében már számokban adhattam kifejezést azon rendkívül kedvező befolyásnak, melyet betegek izommunkája az elmebántalom javulására gyakorolt. Mialatt t. i. a gyógyíthatlan betegek számára berendezett intézet beteglétszámából összesen csak 10,48 % adathatott vissza javultan a társadalomnak, addig az ápolda iparhelyiségeiben és mező-, valamint tej-gazdaságában rendes munkával foglalkoztatott betegek közül 22,23 % volt javult, keresetképes állapotban elbocsátható. Az összes javultan elbocsátottak 76,92 %-ka tehát munkás beteg volt. Szembeszökőbben küli magát (mutatkozik – a szerk.) az izmok egyoldalú gyakorlatából származó hátrány a tér és idő fogalmait alkotó associatív tevékenységnél. [...] A mindennapi tapasztalat tényleg mutatja, miszerint organismusunk a kedélyhangulatokra és érzelmekre – s pedig egyoldalúlag is – begyakorolható. Láthatni családokat, melyekben az egymásközi szeretet szinte kórsággá fajul. Egyik a másikért szenved. Mindegyik a többiek miatt kesereg. Egész életük a fájdalmak sűrű láncolata, mert e hangulat reájuk van nevelve, mert saját örömeikkel szemben csupa gondos szeretetből érzéketlenek. Más családok más hangulatban nevelkednek fel. Majd örökös az egymással elégedetlenség körükben, majd fennhéjázó büszkeséggel telnek el egymásnak legparányibb tettei felett, majd ismét folytonos kaján irigységgel nézi egyik a másiknak sikereit, majd pedig czivakodó haraggal és bosszúvágygyal ölik egymásnak lelkületét. Mindegyikre be lettek gyakorolva. [...] Egyik, másik esetben is a kedély érzelmeket közvetítő véredény-izmok egyoldalú begyakorlása az ok, hogy az érzületek szükséges harmóniája bennük megzavartatott. [...] És mennyi gaz, tolvaj, csaló csak azért válik azzá, mert sociális érzelmeket nem ismer! Tagadhatatlan, miszerint a javító intézetek feladata sem lehet más, mint ama érzelmekre gyakorolni be az egyént, a melyet nélkülözni kénytelen. Ezen érzelmeknél is független marad azok intenzitása és tudatossága az izomerőtől, a gyakoroltsággal azonban egyenes arányban növekedik. [...]

Az egyoldalúság tehát az izmok akaratos munkaképességében is megbosszulja magát, a mint azt a hetvenkedő krakélerek, a sikereik által elvakított jövevények, a hangzatos fellépésük

útján sikereket arató stréberek, a mindenben kotnyeleskedő, mert mindenhez érteni akaró tolakodók és az ingadozó, bizonytalan, tirinákó (ügyetlen, együgyű ember – a szerk.), túlszerű magatartásuk miatt tovább s előbbre nem jutó bátortalanok serege bizonyítja, kiknél valamennyinél nyugtalan tevékenységük avagy bátortalanságuk rugója csak az egyoldalú izomerőben, vagyis az ebben való elbízakodásban, illetőleg bizalmatlanságban rejlik, akár legyen ezen izomerő durva nyers hústömeg, akár pedig finomabb begyakorlott káprázatos modor. Az akarat kóros elváltozásai jellegezik az elmebetegek ténykedéseit is. [...]

Akár képzeljük már most – mit a kísérletnek kell eldöntenie – megátolva a tudatos-ságot közvetítő izomfeszülés-, akár a reflexkört bezáró izomösszehúzóds-, akár pedig mindkettőnek egyszerre létrejvetelét; tény egyelőre az, hogy mindeme betegeknel az izmok működés zavara megállapítható. A zavar pedig sem az izmok erőtelje, sem azoknak gyengesége által feltételezettnek nem mutatkozván (hiszen a stuporosusok izmai pl. kifogástalanok lehetnek), előidézése tekintetében csak azon elvesztett egyensúly vádolt-ható, mely egyensúlynak az antagonismus mechanismusában, normális viszonyok közt, mindenkor fenn kell állania. [...]

Az eddig igen rövid összegezésben és egyelőre csakis odavetőleg felsoroltakból kitűnik, hogy az értelem lelki eseményeire az izomerőnek magában – mint mozgató erőnek – egyenes befolyása nincs. Annál nagyobb szerepe jut az izomgyakorlatnak. Ennek üdvös hatása azonban csak odáig terjed, a meddig túlzásokba át nem megyen, a míglen egyoldalúvá nem válik. A mérsékeltten erősödött, soha túl nem fárasztott functionális hivatásához arányban gyakorlott izom ezek szerint – nemcsak a testi egészségnek, hanem a lelki üdeségnek és műveltségnek is – legbiztosabb záloga. [...]

A testgyakorlás három módszerét ismerjük. *A szer-, rend- és szabad-tornászatot.* Ez utóbbit főleg a testgyakorló játék képviseli. A szertornászat rendszere, a mennyiben kivétel nélkül egyes izomcsoportokat vagy izmokat erősít; a mennyiben ezeket túlságos mérvben – tehát egyoldalúlag – gyakorolja; a mennyiben őket a test organisatiójával el-lentétben, hivatásuk céljától elütőleg edzi meg; és a mennyiben az izommunka aránytalan fejlesztését eszközölve, ez által az értelem rovására dolgozik: a tornászat oly módszerének kell tekintenünk, mely gyakorlati hasznot nem ígér, sőt káros eredményekhez vezethet, s azért a test és lélek nevelése körül elvben is már elvetendő. A testgyakorlat második alakja az úgynevezett rend-tornászat. Ennél természetellenes mozgások nem műveltetnek. Minthogy általa a figyelem-, a mozgásgátlás-, az időben és térben való tájékozódás- és az akarat szabályozására alkalom nyújtatik, üdvös haszonnal alkalmazható. [...]

Hátra maradna a testgyakorlat harmadik alakja, t. i. a szabadtársasjáték. Az eddig tárgyaltakból is már kiviláglik, miszerint a tornászat ez utolsó neme leginkább felelhet meg a test és szellem nevelése tekintetében felmerülő követelményeknek. A különböző játékokban való ügyesség szerzése oly automatismusokat létesít, melyek, természetesen lévén, az organismus céljait leginkább elégítik ki s leginkább segítik elő. Azonkívül a játék kö-zepette egymás után sorakozó mozgások térben és időben folyton változó, alig ismétlődő variációkat követelvén, nemcsak az időbeli és térbeli tájékozódásban tökéletesítenek, hanem, a figyelemnek is szünetlenül változó tápot nyújtván, ezt is állandóan gyakoroltatják, a nélkül, hogy reá fárasztólag hatnának.

A szabad társasjáték a test és értelem legjobb, leghálásabb és legkellemesebb gyakorló eszköze.” A gondolt szó kimondása, vagyis a beszéd vizsgálata előremutató, és mind a mai napig foglalkoztatja a kutatókat. Lechner Károly ezzel kísérletileg is bizonyította az

izommunka meglétét. Spielmann József tudománytörténeti szakíró szerint: „Izomfeszülés jön létre a beszéd szerveiben is, éspedig nemcsak akkor, amikor kimondjuk a szavakat, hanem akkor is, amikor rájuk gondolunk. E tétel igazát Lechner Károly maga készítette készülékkel bizonyította be. A vizsgálati egyént ellátta ajak- és gégekulcsokkal, majd a kulcsokat kimográfyszerű szerkezettel hozta kapcsolatba. Felszólításra egy adott beszédhangra kellett gondolni. Lechner kimutatta, hogy ilyenkor ugyanazok az izomfeszülések jönnek létre a nyelv és gége izmaiban, mint a megfelelő hangok kimondásakor. Az általa szerkesztett készülék az izomfeszülés görbéjét jellegzetesen ki is rajzolta.”²⁹²

Készülék a gondolatainkat kísérő reflexmozgások kísérletileg való bemutatására²⁹³

„A készülék áll:

- 1) Ingert felvevő kulcsból /ajak-kulcs: a, nyelv-kulcs: b, gége-kulcs: c/ Az illető szervekre helyezett kulcsok segédelmével a hangok b, p, vagy i, o, f, r, s, elgondolásakor apró mozgások vitetnek át ezekre, jeléül annak, hogy a reflexszerű izomfeszülés bekövetkezett. A kulcs láthatatlan mozgása átadódik annak dobjára és ez utóbbi által egy másik dob közvetítésével a d-vel jelölt szerkezetre.
- 2) A reflexmozgást továbbító szerkezetből /d/ Ezen szerkezeten két kis fémrudacska egymással lazán érintkezve megengedi, hogy a szerkezeten villamos áram vezetődjék át. Mihelyest a szerkezet dobja a legcsekélyebb, szemmel nem is látható mozgást végzi, a lazán feltámasztott egyik fémrudacska leesik, miáltal a villamos áram megszakad, azaz nyomban más áramkörbe vezetődik át. Ugyanis a villamoság az e jelzésű relais /3. sz. kép/ mágneseihez jut és azok segédelmével egészen új áramkört nyit meg a maga számára.
- 3) A reakziót jelző harangból /3 sz. f./ Ezen hangszer a második áramkörbe van beiktatva és azonnal megszólal, mihelyest a villamoság az új körbe jut. A harangszó a tanterem összes hallgatóival tudatja, hogy a bemondott hang elgondolása a beszédszervek illető részeiben reflexként minimális izomfeszüléseket létesített.
- 4) A villamos áramot szabályozó berendezésből /g, h,/ a mely egy rheostatból /g/ és egy áramátalakító, illetve záró kulcsból /h/ áll. A rheostat a kellő mennyiségű villamoságot adagolja. Az áramindító kulcs az első áramkörbe vezeteti azt, és ismét elzárja a második áramkört.”

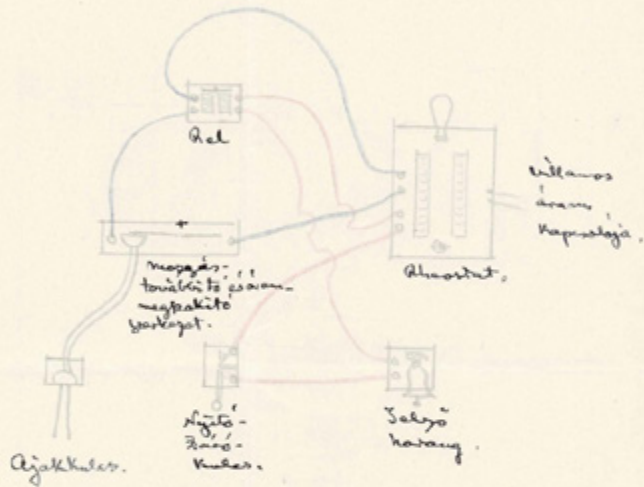
Lechner Károly: A testgyakorlás befolyása szellemi működéseinkre – Elhangzott a magyar Orvosok és Természetkutatók XXV. vándorgyűlésén, Nagyváradon. Egészség, 5. évf. 37–47, 81–89. 1891. (30. publikáció) = Karl Lechner: Über den Einfluss der Muskelarbeit auf die Geistesthätigkeiten mit Rücksicht auf die Körperübung. Erdélyi Orvos-természettudományi Értesítő 15. évf. 237–239. 1891. (31. publikáció) Ez utóbbi cikk a fentiek rövid, kivonatos fordítása.

„Még nem iparkodott kijelölni senki sem azon szerepkört, mely az izomgyakorlatnak lelki tulajdonságaink fejlesztése és nevelése körül jutott. [...] Mondhatni, hogy agyvelőnknek nincsen öntudatos gondolatja, érzékeinkkel nem fogunk fel tudatossá váló ingereket,

²⁹² Spielmann József (1963), 205–222. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1963_027/?pg=206&dayout=s

²⁹³ Lechner Károly: Készülék a gondolatainkat kísérő reflexmozgások kísérletileg való bemutatására. MTAK Kéziratár Orvostud_2r_36_13

Kézület beindítása
 a befáradgondolatot kísérő reflex mozgással,
 illetve izomfeszüléssel jelzésre.

— első áramkör.
 — második áramkör.

A reosztát megmozgításánál megindul az első áramkörben a villamos áram. Ennek megfeszítésével a + - el jelezte helyen, nyitott kulcs mellett, megindul a második áramkörben a villamos áram és csengőre indítja a jelző harangot. A csengő megfűnik, mikor kiest a zárókulcs megfeszíti az áramot.

V. P. L. 3

hacsak izommunka nem kíséri őket. Izommunka nélkül szellemi élet egyáltalában nem is képzelhető. Az izmok gyakorlata nemcsak a test, hanem a lélek egészséges fejlődésében is nagyfontosságú tényezőként szerepel. [...]

Értelmi működéseink a reflex-kör mozgás-sorozatába beiktatott láncszemeket képeznek, melyeknek beékelődése által a reflexkör folyton nagyobbodik és tökéletesedik. Minden szellemi tevékenység csak ingerhatás és egyidejű izomfeszülés kíséretében léphet életbe. Nincs tehát oly lelkiműködés, mely izommunkával szoros kapcsolatban ne jelentkeznék. [...] Reflexköreink boncztanilag kétféle alakban vannak szervezve, mint ingerkeresők és ingerkerülőök. Minden inger, ha reánk hatni képes, a reflexmozgások egy nagyobb tömegét váltja ki, mely izomfeszülések az inger kapcsán lepergő értelmi műveleteket is kísérik. [...]

A zeneérzékkel nem bíró egyén azért hamisan fog énekelni a legsűrűbb gyakorlat daczára is, mert szervezete éppen azon reflexpályákat nélkülözi, melyek a fül és a gégeizmok között a reflex-akciókat a hangok finomabb árnyalataira is megengednék. Nem képzelhető oly szellemi esemény, melyet izommunka egyszersmind ne kísérjen. Kétségtelen az is, hogy minden értelmi műveletet izomgyakorlat útján befolyásolni lehet. [...] A figyelmeztetésnél szereplő izmok tehát szintén gyakorolhatók. Az izmok túlságos kifárasztása tehát értelmi képességeinkre éppen olyan káros hatású, mint a szellemi túlterhelés. [...] Tényleg a «neurastheniában» e modern idegbetegségben szenvedőknél, kiknél a nyers izomerő csökkenése is kimutatható, jelentkezik a figyelni képtelenség, a kóros szórakozottság tünete. Ellenkezőt láthatunk a tébolyodottaknál, kiknél e figyelem egyoldalú gyakorlottsága sokszor feltűnően mutatkozik. [...]

A gyakorlat tehát, midőn a figyelmet a mozgásra tereli, egyúttal azt is eszközli, hogy a közbeeső értelmi-műveleteket öntudatlanokká teszi. Tudjuk, hogy a figyelem gyakorolható, képesítve leszünk begyakorlás útján nemcsak képzeteket állítani be az öntudatba, hanem azoknak egymásutánját és összetársulását is szabályozni, sőt azokat esetleg az öntudatba való lépésükben meg is gátolni. Az izmok egyoldalú gyakorlata, akár idézzen elő erősödést, akár elgyengülést, fontos zavarokat támaszthat a tudatosság, képzettársítás és képzetgátlás szellemi műveleteiben. [...] Az izmok egyoldalú gyakorlásának káros következményei kiterjednek az időben és térben való tájékozódás képességére, tehát a felsőbb értelmi műveletekre is. Az érzimok gyakorlása kétségtelen befolyással van a kedélyhangulatok s érzelmek lelki jelenségeire. [...]

Az erő tudata tehát munkára, mozgásra bíztat. Ezért dúsabb izmú emberek mindig bátrabbak, önértetesebbek és tettere készebbek lesznek, mint a silányabb izmúak. Szertelesen nagy erő azonban itt is egyoldalúságot teremt, a mennyiben merészségre, sőt vakmerőségre, más formában szemtelenségre indít. [...]

Káros alakban és fokozódott mértékben megtaláljuk az egyoldalúságokat az ideg- és elmebajosokban is. Jelentkezhetnek pedig a hisztériások és melankóliások akaratlanságtól kezdve a dühöngők mérték nélküli akaratnyilvánulásáig, a legváltozatosabb árnyalatokban. [...] Csak a mérsékelten erősödött, soha mértéken túl nem fárasztott, eredeti rendeltetéséhez mért arányosságban helyesen gyakorlott izomzat az, mely e kettős célnak megfelelhet. Ez lesz azért legbiztosabb záloga nemcsak a testi egészségnek, hanem a lelki üdeségnek s műveltségnek is.”

Lechner Károly: Adalékok az általános neurosisok alapján kifejlődő kóralakok ismeretéhez. Magyar Orvosi Archivum Vol.3. (26) 1–24. 1892. (32. publikáció)

„Általánosan elfogadott nézet az, hogy a neurosisok lényege – tekintettel arra, miszerint azok kórbonczatani alapját a mai technika eszközeivel kimutatni nem sikerül – az ideg-rendszer kimerülésére vezetendő vissza. [...] Első volt Arndt, ki a neurosisok körképét exact tudományos alapon iparkodott kimagyarázni. A midőn ő az idegrendszerben létrejövő kimerülést a fáradt izom rágási törvényével hozta kapcsolatba és az idegelemek kimutatható- morphologikus elváltozásait azok fejletlen, embryonalis állapotára vezette vissza, a kérdés tisztázásához valóban vissza nem utasítható kísérleti adatokkal járult hozzá. De elmélete hiányosnak minősítendő. [...] A fehérjének, mint anyagnak tulajdonságaiból egyedül is levezethető tehát már az idegsejt moleculáris munkájának minősége, akár a desorganisatio, akár a reorganisatio phasisára vonatkozólag. Sőt levezethetők belőle az emlékek tapadásainak és az öröklésnek tényei is. [...] Másként áll a dovezetők belőle az egyre megy, a tudatosságot illetőleg. Az érzés és tudatosság tudvalevőleg szintén ugyanegy princípium, melyet egymástól elkülöníteni nem lehet. Minden élő protoplasma tulajdonságai közé tartozik, hogy érez, azaz, hogy a reá eső ingerek behatását tudomásul veszi, más szóval, hogy psychikus funkciót küöl. [...] Az idegsejt önmaga tehát az értelem műveleteinek véghezvitelére elégtelen. Ehhez szükséges mindig, hogy a functionáló sejtelemeknek egy-egy szakadatlan láncolata kapcsolódják össze egymással, mely láncolatnak első szeme az ingert felfogó érzéki szervben, annak utolsója pedig az ingert kereső vagy kerülő izom sejteiben leszen. Más szóval, az élő organismus reflexpályáiban találhatjuk meg ama kapcsolatokat, melyek a psychikus események végbemenetelét megengedik. [...] A psychophysiologia újabb kísérleti adatai, főleg Herzen, Münsterberg s mások nyomán, kétségtelessé teszik, hogy értelmi művelet egyáltalában csak akkor jön létre, ha az inger felfogatik, érzést kelt és egyúttal mozgást is vált ki. E szoros hármas coalitióban mindegyik tényező külön utalva van a másikra és egyszersmind annak feltételezője. [...] A hármas coalitio tényezői közül kettő, t. i. a tudatosság és az izommozgás még külön relatióban is állanak egymással. Herzen az idegsejtek moleculáris organisatióját és desorganisatióját tanulmányozva, kísérletileg kimutatta, hogy a tudatosság ténye a moleculáris szétbomlásnak, vagyis desintegratióknak phasisával jár karöltve. A reorganisatio, vagy reintegratio phásisa ellenben tudatosságot soha nem ébreszt. Ugyanakkor, midőn Herzen a tudatosság tényét a moleculáris idegmunka desintegratió phasisával hozta kapcsolatba, Münsterberg bizonyító kísérleti adatokat szolgáltatott a mellett, hogy a tudatosság ténye időazonos izomfeszülések fellépéséhez is kötve van. E két adat egymást kiegészíteni látszik. [...] Az izomfeszülési theoria pedig azt bizonyítja, hogy a tudatosságot izomfeszülések közvetítik, mely izomfeszüléseknek gyengülése a tudatosságot csökkenti, azoknak elmaradása pedig azt teljesen megszünteti. Kiemelendő e mellett, hogy ilyenkor mindig csak az izomfeszülésbeli időleges változások szerepelnek, mert az állandó izomtónus – antagonistikus ellensúlyoztatása miatt – feszülésként érvényre nem jut, s azért tudatos értelmi műveleteket nem is közvetít. [...] Már pedig, ha a begyakorlás ténye ugyanott gyorsítja meg a desintegratio folyamatát, a hol egyidejűleg az izomfeszülés kíséretétől szabadítja fel az értelmi működést, és ha a tudatosságnak ténye úgy a desintegratio lassúását, mint az izomfeszülések fokozódását követeli: kétségtelessen, miszerint az idegsejtek desintegratió munkája és az izmok feszülési munkája között bizonyos kölcsönös viszonyosságnak kell léteznie. E viszony, úgy látszik, abban öszpontosul, hogy az izom- és idegmunka időbeni lefolyása egymással egyenlővé válik. [...] Minthogy pedig – mit bizonyítani iparkodtunk – az értelmi műveletek teljességéhez

mindhárom coalitionális tényezőnek összehatása szükséges, az izomfeszüléssel kapcsolatos reflexeknél ezen együtthatás csak akkor leszen elérhető, ha az idegelemek munkája is időbeni lepergésében az izomelemek molekuláris munkájához alkalmazkodik. Mihelyt ezen alkalmazkodás meg nem történik, az idegelemek molekuláris munkája nagyrészt előbb gördülhet le, semmint az izmoké megkezdődött volna, mi által az értelmi művelet megfosztatik az izomfeszülések megszokott kíséretétől, és nyomban öntudatlanná is válik. Láthatjuk mindezekből, hogy az idegrendszer functionális zavarait csak akkor vizsgálhatjuk meg kellőképpen, ha vizsgálatainkat kiterjesztjük a reflexkör minden tagozatára egyaránt. [...] Támaszkodva Meynert gyönyörű magyarázataira, e kóralakok minden egyes tünetére nézve megtalálhatjuk a megfelelő materiális alapot. Észleleteimet éppen ez irányban tettem. Párhuzamban a psychikus rendellenességekkel, megfigyeltem az általános neurosisokban szenvedők, illetőleg az ez alapon elmebetegekké lett egyének izombeli zavarait is. [...] Hogy a neurastheniások és hysteriások izomműködése rendellenességeket tüntet fel, eléggé ismeretes dolog. Behatóbb tanulmány tárgyává ezek azonban még eddig alig tétettek. A neurastheniánál a szerzők legnagyobb része konstatálja az általános izomgyengeség jelenlétét, még oly egyéneknél is, kik látszólag jó erőben vannak. [...] *Saját tapasztalataim* az utóbbi magyarázat mellett szólnak és kiterjednek a neurastheniás kóralakok motorikus zavaraira is. Adataim *a reactio-zavar két typusát engedik megkülönböztetni. A musculáris túlingerlékenység és a csökkent ingerlékenység typusát*, melyek mellett, az izommunka gyorsult vagy lassúbbodott lefolyása is észlelhető. [...] A reflexkör coalitionális tényezői azonban csak addig működnek szabatosan, míg ezen kölcsönös viszonyban a kellő arány fennállva marad, míg szét nem bomlik. Az arány felbomlása két lehetőséget teremthet. Ugyanis, *vagy az izommunka vagy pedig az idegmunka növekedhetik túlsúlyra.* [...] Kifolyólag mindezekből láthatjuk, hogy az izomnak és idegnek molekuláris munkája közti arány felbomlása által az ingerlékenység egyoldalú fokozódása vagy csökkenése eredményeztetik. Az izgékony ideges gyengeség tehát, melyet tisztán idegműködésre alkalmazva nonsens-nek kellett minősítenünk, az ideg- és izomműködés kölcsönös viszonyában megtalálhatja kellő magyarázatát. [...]

Az izom- és idegmunka között fenálló ezen kölcsönös viszony felől különben a mindennapi tapasztalat is kioktathat bennünket. A mikor erősebb izommunkával vagyunk elfoglalva, pl. nehéz torna-evolúciók közepette, akkor értelmi műveletek végzésére – kivéve az éppen lefolyó izommunkára vonatkozókat – képtelenek vagyunk. Még a favágó is abban hagyja nehéz munkáját, ha valami fölött intensebben gondolkodni akar. Éppen úgy intenzív psychikus munka közben – pl. mély tudományos reflexiók közepette – erősebb izommunkát végbevinnünk nem sikerül. Elmerengés közben, pl. elalszik a szivarunk, mert a szükséges szívó mozgásokat nem teljesíthetjük.

Akár az izom-, akár az idegmunkának erős mértékben való fokozása tehát a másiknak kisebbedését hozza magával. Áll ez azonban megfordítva is. Bármelyiknek csökkenése t. i. a másiknak nagyobbodását fogja eredményezni. [...] Mondottuk azonban, hogy a tudatosság ténye csak azon értelmi műveleteket kíséri, melyeknél – időtartamra vonatkozólag – az idegmunka az izommunkához alkalmazkodott. Ott, a hol ezen alkalmazkodás létre nem jön, a tudatosság megszűnik, vagy legalább is lényegesen módosul. Kétségtelen, hogy minden fokozott erélyű tevékenység ugyanazt a munkamennyiséget rövidebb idő alatt végzi be, mint hogyha fokozva nem volna. Tehát rövidebb lefolyású is leszen. *A rövidebb lefolyású izommunka azonban hamarabb fejeződik be, semmint az általa kísért idegmunka. E miatt ez utóbbi izomfeszülés által végigkísérve nem leszen, azaz részben öntudatlan molekuláris*

folyamattá válik. Ilyenek létesülését minden begyakorlásnál konstatálhatjuk. Tényleg a begyakorlás következtében nemcsak fokozódik, erősödik és gyorsul a begyakorlott mozgás, hanem a végbemenő psychikus művelet is öntudatlanná leszen, tudatosságra csakis azon befejező része emelkedvén, mely a mozgáshoz párosul. Ehhez hasonló eredményeket fog szülni az idegmunka egyoldalú csökkenése is. Miután a csökkent idegmunka hosszabb lefolyású, ez is túléli majdan időben az izommunkát. Szintén oly idegmunka támad tehát, mely az izommunka egyidejű kíséretétől elesik, és e miatt öntudatlanná válik. [...] Az idegmunka csökkenésével arányban beáll tehát a meg nem értés, érzéki érzéketlenség, perceptio-nehézség, szórakozottság és figyelni képtelenség jelensége. Ha az idegmunka csökkenése oly fokot ér el, melyen túl lefolyási ideje többé nem növekedhetik, hanem inkább erélyfoka kisebbedik, a viszony megfordul, és a most már túlsúlyra jött izommunka állít be az öntudatba új meg újabb tudatossá váló – máskor meggátolt – psychikus műveleteket, a minőket pl. a mély alvást megelőző álomképek alakjában ismerünk. Az izomidegmunka aránytalanságának ezen fajtát a testi elfáradás tüneteiben ismerhetjük fel. A kifáradt izomzat lassúbb munkája mindig nagyon is tudatos értelmi műveleteket közvetít. Sőt tudatosságra emeli a functionáló szervek, t. i. az izmok rendszerint öntudatlanul maradó sensatióit is, melyek a fáradtsági érzetek, izomfájdalmak stb. képében megjelennek. Ha a kifáradás oly fokra emelkedik, a melyen túl az izommunka csökkenése már nem annak időhosszabbodásában, hanem inkább erélytelenedésében nyilvánul, az egyoldalúság viszonya szintén egészen megfordul és az ezentúl túlsúlyra jutott idegmunka öntudatlanná kell, hogy váljon. Ezen állapot a figyelni képtelenséggel kezdődik. Mihelyest a figyelmet közvetítő izomfeszülések elvesztik erélyüket, az éppen lezajló idegmunka megfosztatik a szükséges izommunkabeli kísérettől. E pillanattól kezdve az értelmi műveletek részben öntudatlanokká lesznek, a mint azt a rendkívüli fáradalmak után jelentkező közöny, meg nem értés, perceptio-hiány és szórakozottság mutatja. [...] Ha az idegmunka fokozódását az izommunka csökkenésével képzeljük együtt megjelenni e szövödményben – nagyobb méretekkel – a kifáradás és képlelés kettős typusait lelhetjük fel. A gyorsult lefolyású idegmunkát ez esetben a lassított izommunka kétszeresen fogja túlélni. Ez által egyrészt erősen tudatossá tétetnek az életbe lépő értelmi műveletek, másrészt olyanok is létesíttetnek, melyek – azelőtt öntudatlanok maradván – szokatlanul ékelődnek belé a psychicus eseményekbe. E kettős typusban felismerhetjük a neurastheniás alapon kifejlődő ideg és elmekórok összképét. A neurastheniás kóralakokat is a psychikus actiók erős tudatossága jellegzi. Ezeknél találhatjuk fel főleg az öntudatba szokatlanul toladó testi sensatiók és kényszerképzetek sokadalmát. Ezek különbik az idegrendszer fokozott ingerlékenységét. Ezeknél mutatható ki az izomrendszer gyengült állapota, valamint ezeknél jelenkezik a figyelni képtelenség és a szórakozottság, feledékenység tünete. [...] Röviden összefoglalva ez izomfeszülési és desintegrationalis theoria combinatiójából származott és fentvázolt eredményeket, azoknak a következő táblázatban adhatunk könnyen áttekinthető alakban kifejezést:

	Idegmunka		Izommunka		Értelmi műveletek	
	erélye	időtartam	erélye	időtartam	tudatos-sága	jellege
1	rendes	rendes	rendes	rendes	tudatos	szabványos
2	rendes	rendes	fokozott	rövidült	öntudatlan	begyakorlott
3	csökkent	hosszabodott	rendes	rendes	öntudatlan	eltompult
4	rendes	rendes	csökkent	hosszabodott	tudatos	elfáradt
5	fokozott	rövidült	rendes	rendes	tudatos	képlelős
6	fokozott	rövidült	csökkent	hosszabodott	tudatos	neuratheniás
7	csökkent	hosszabodott	fokozott	rövidült	öntudatlan	hysteriás
8	fokozott	rövidült	fokozott	rövidült	tudatos	korlátlan maniás
9	csökkent	hosszabodott	csökkent	hosszabodott	tudatos	gátolt melanholiás

Az ideg- és izommunka közt fennálló kapocs bizonyítékai meglelhetők az elmezavarral járó kóralakok jelenségei közt is. Ezen adatok, összefüggésben eddigi taglalásaink eredményeivel, mind kényszerítőbben vezetnek annak elismeréséhez, miszerint *az általános neurosisok alapját megvető anyagi elváltozások egyszerre úgy az idegrendszer, mint az izomrendszer molekuláris funkcióiban keresendők.*”

Lechner Károly: A psyche materiális alapja. Orvosi Hetilap, 1892. 2. szám (34. publikáció)

„Minden életjelenség – kivétel nélkül – az erőnyilvánulás kettős alakját tünteti fel. Az egyik az életjelenség maga, a másik a hő. A növény a hőt, melyet megköt, a naptól veszi, az állat azt, melyet felszabadít, a növénytől nyeri. A növény élete hőkötéssel, az állaté hőfelszabadulással jár. [...] Az életjelenségek tehát az állati sejt tömeccsmunkájának (molekuláris munka – a szerk.) az eredményei, mely munka a sejten belül megyen végbe. [...] A protoplasma oly anyag, mely az inger természetétől függőleg változóan viselkedik, sőt önmaga is megváltozhatik. Vagyis a protoplasma az az anyag, mely az élet hordozójának tekinthető. Kérdés már most, vajjon ugyane protoplasma a psychének is – mint az életnyilvánulás egyik tünetének – hordozója-e? [...] Galvani és Schultze kísérletei kimutatták, miszerint csak a reczés szilárd állomány ingerlékeny, a protoplasma folyadékja ellenben nem. Tényleg az idegek, melyeknél a szilárd állomány hosszant futó rostokat képez, rostozatuk lefolyásával keresztben nem mutatnak ingerlékenységet, mert a reczétet

folytonossága ezen irányban a folyadék által meg van szakítva. Ha azonban a protoplasma recézete küllői az élet jelenségeit, akkor ez kell, hogy legyen az élet materialis alapja is. [...]

Ha a psychikus esemény oly két mozgás-sorozat közé esik, a melyek közül az egyik, meg nem szünhetvén, csak más mozgásalakba mehet át, a másik ellenben önmagától nem kezdődhetvén, csak más mozgás-alakból eredhet: tagadhatatlan, miszerint a psychikus esemény, mint okozója az egyiknek és okozatja a másiknak, önmaga is mozgás kell, hogy legyen. A mi megszűnni látszó mozgásnak köszöni létét és keletkező mozgással szűnik meg, végtére önmaga is lényegében a mozgás egy neménél egyéb nem lehet. E szerint a psyche jelenségei mozgásra vezethetők vissza. Minthogy pedig a mozgás – kísérletek tanúsága szerint – csak az agyvelő azon sejtjeiben folyhat le, melyekhez és melyektől a centripetal és centrifugal futó idegpályák vezetnek; és miután ezen protoplasmás sejteken belül kizárólag csak a fentebb vázolt molekuláris mozgás lehetséges: a psyche materiális alapja is csak az agyvelő protoplasmás sejtjeinek tömecsmozgásában (a molekulák mozgásában – a szerk.) kereshető. Azaz a protoplasma anyaga nemcsak az életnek, hanem egyúttal a psychének is hordozója. [...] Tagadhatatlan, hogy minden előttünk ismeretes mozgás időt igényel, és nem létezik oly esemény, mely időt követelvén, mozgásra vissza ne volna vezethető. A lelki tevékenységek is tehát, ha valóban mozgásnak folyamányai, kell, hogy lepergésükhöz időt vegyenek igénybe. Mihelyest lezajlásukhoz mérhető idő szükségeltetik, következtethető leszen, hogy igazán mozgásnak a szüleményei. A reactio-idő az életkorral kisebbedik, a nőknél hosszabb, mint a férfiaknál, az északi népeknél rövidebb, mint a délszakiaknál, elmebetegeknél, szórakozás közben nő, begyakorlásra és figyelmezés közben fogy, valamint kimutathatólag a psychikus esemény terjedelme s minősége szerint változik. Általában a legrövidebb szellemi actionál is 1/2–1/7 másodperc közt ingadozik, minélfogva mondható, hogy a legtöbb physikalís mozgás időtartamát jóval felülmúlja. E számtalan és a másodperc egy ezredrészéig pontos kísérleti adatok kézzelfoghatólag bizonyítják, hogy a szellemi műveletek időt igényelnek, s ennélfogva a mozgás egy nemének tüneményei. Ha tehát a lelki tevékenység igazán a mozgás egyik alakja, akkor – mint minden életjelenségnek – hőképződéssel is kell együtt járnia. [...]

Helmholtz, Schilf, Valentini s mások kísérleteiből kiviláglik, miszerint az idegek működés közben melegebbek, mint a nyugalom állapotában.

Az agyvelő kéregleplébe vitt ingerek ott hőemelkedést szülnék, hogy ezen hőemelkedés egyenes függési viszonyban áll a psychikus tevékenységhez magához, hogy az ingertől függetlenül, tisztán szellemi események kapcsán is létrejön, és annál nagyobb, minél bonyolódottabb a psychikus művelet. Hol az ideg- rendszernek már legkisebb nyoma sincsen, mint pl. az amoebáknál s a rhizopodáknál, a psyche tüneményei észlelhetők. Ez feltételezni engedi azt, hogy ezen állatoknál az idegrendszer feladatát a protoplasma maga teljesíti. Hiszen egész testük csupán protoplasmából áll. [...] Valóban az érzés (sensibilitás) képezi a psyche tulajdonképpeni kritériumát. Ez a lelki műveletek alkotó eleme. Ebből azt az abszolút következtetést lehet vonni, hogy az állati sejt protoplasmájának minden egyes részecskéje saját magára jellegzetes, önálló sensibilitással bír, azaz – mint Verworn mondja – a protoplasma minden elemi alkotó része, minden micellusa *önálló psyche fellett rendelkezik*. De ha a protoplasma minden tömecs egyede önálló psychevel bír, akkor tagadhatatlan, hogy a tömecsek közti mozgás psychikus jelenségeket is kénytelen létesíteni. *A psyche végoka tehát a molekulák munkájában található fel. Az állati sejt molekuláris mozgása és a szellem nyilvánulása lényegében egy és ugyanaz a dolog.* [...] A psyche és az

élet egymással összeeső (egybevágó – a szerk.) fogalom. *Az organikus mozgás tulajdonképpen ön maga a psyche és az élet egyaránt.* [...] Minthogy továbbá ezen organikus folyamat az anorganikus vegyi folyamattal teljesen azonos tömeccsmozgásnak az eredménye, és e szerint a psyche molekuláris munkája valamint a szervetlen vegyi folyamat molekuláris munkája között az átmenet feltalálható: habozás nélkül kimondható az is, hogy az anyag és szellem között épp oly kevésbé létezik principialis különbség, mint a hogy a szerves és szervetlen testek között ilyen nincsen.”

Lechner Károly: A tudatosság ténye szellemi életünk eseményeiben- Psychophysiológiai tanulmány Athenaeum, 148–222, 1892. (35. publikáció)

„A psyche jelenségeit jellegző erőnyilvánulás alakja pedig az – *érzés*. Érzőképeséget csakis a protoplasma külől (mutat – a szerk.), és az érzés nyilvánulását csakis a psyche jelenségeiben lelhetjük fel. [...] *Érezni és tudni, egymással összeeső fogalom. Az érzést, azaz a tudatosságot keltő ingerek is a materialis világ mozgásaiban keresendők.* [...] Mialatt tehát az élő sejt állománya – a protoplasma – a tevékenység szakaszában szétbomlást, desorganisatiót, desintegratiót szenved, addig a nyugalom ideje alatt ismét újjáalakulásban, reorganisatióban, reintegrációban részesül.

Kérdés már most, hogy az érzés, azaz a tudatosság ténye, a molekuláris munka mindkét, vagy ha nem, melyik szakaszához kötve jelentkezik? Herzen adatai értelmében a tudatosság jelensége kizárólag a protoplasma-munka bomlási szakaszához fűződik. [...]

A tudatosság ténye tehát az élyen (oxigén – a szerk.) jelenlétéhez lévén kötve, az utóbira pedig csak a protoplasma molekuláris munkájának bomlási folyamataiban lévén szükség, kétségtelen, hogy az csak a molekula-munka desintegrationális szakával párhuzamban léphet életbe. [...] Arányban a tudatosság fokával, az agyban nő tehát vagy csökken a hőképzés folyamata is. A hőképzést nem közvetítő reintegracionális folyamatok tudatos érzést sohasem támasztanak. Mindezeket tekintetbe véve, teljes bizonyossággal megállapítható, hogy *a tudatos érzés kizárólag a molekuláris munka desintegrationális szakához kapcsolva lép életbe.* [...] Föltehető, hogy a protoplasma érzőképesége annak nemcsak desintegrationális, hanem reintegracionális munka-phasisára is kiterjed. Érvényre azonban e képesség – tapasztalás szerint – ez utóbbi szakaszban sohasem jut. Ebből azt kell következtetnünk, hogy érvényesülésében a protoplasmán kívülálló hatányok által gátoltatik meg. [...] Bizonyos tehát, hogy *a keletkező tudatos érzés minőségére nem lehet közömbös az, vajon az ingerül szolgáló erőbehatás miféle protoplasma-anyagot talál.* Annyi tagadhatatlan, hogy *a protoplasma állományán kívül főleg az inger minősége szabja meg a tudatos érzés qualitását.* [...] De minthogy vannak ingerqualitasok, melyek tudatos érzést éppenséggel nem képesek kelteni, úgy látszik, hogy az inger minősége nem elegendő a tudatosság minden jelenségének kiszabására, még kevésbé a reintegracionális érzéshiány magyarázatára. [...]

A tudatos érzés életbeléptetéséhez úgy látszik, még izmaink mozgása is szükséges. Az ingerkiváltotta izom feszülésből fakadó egyidejű érzés, az ingerézés mellé társulva adja meg az alkalmat arra, hogy az ingerézés – mint egyedülálló érzés – öntudatlan ne maradjon. Ezen tény megállapításával eljutottunk *a reflex-körök kiváló szerepének elismeréséhez.* [...] Az izmok lényegükre nézve az idegvégék átidomulásának tekinthetők, és minthogy az érzékszervek is hasonlóan fejlődnek: az érzékszervek, idegrendszer és izmok hármas kapcsolatából származó reflex-pályák tulajdonképpen egy egységes szervnek mondhatók. Kétségbevonhatlan kísérleti tények bizonyítják, hogy *minden inger, ha az organismus által felfogatik, valamely reflex-kör mentén lezajló mozgás-sorozatot indít meg, mely érzéki*

felvétellel kezdődik és kivétel nélkül izommozgással végződik. [...] Végső sorban a magasabb rendű szellemi működésnek nyitja a reflex-pályák organikus szerkezetében keresendő.

Azon mérhető határt, a melynél valamely inger-intenzitás érzést kelt, Fechner *ingerküszöbnek* keresztelte el. Az ingerküszöb magasságát a protoplasmás sejt úgynevezett ingerlékenysége határozza meg. [...]

*Ha az inger erős izomfeszüléseket vált ki, erős érzésünk is támad, ha ellenben gyenge izomfeszüléssel különbözeteket létesít, gyenge érzést szül. Az ingerlékenységről és ingerküszöbről mondottakra, kiviláglik, hogy mindkettő tulajdonképpen a reflex-kört bezáró izomfeszülés által szabatik ki. Ha az inger oly csekély, hogy reflectoricus izomfeszülést nem vált ki, tudatos érzés sem támad; ha pedig elegendő nagy arra, hogy reflex-mozgást, illetőleg izomfeszüléssel változást létesítsen, akkor a tudatos érzés is – e változás nagysága által kibatározott intenzitással létrejön. [...] Az ingerküszöb jelensége tehát végokát a reflectoriceus kiváltott izomfeszülések fellépésének körülményeiben, azaz az izom mozgásának szükségességében találja meg. [...] Az ingermagasság határa tehát a feszülő izom önnön hosszában, azaz az ezáltal térhez szabott összehúzódás képességében leli korlátait. Némely elmekóralakoknál tényleg találunk az izmok munkaképtelenségével arányos érzetelenséget, mint pl. a melancholiánál, hol nagyobb munkák is nehezen vétetnek tudomásul, vagy a stupornál, hol teljes mozgatlansággal kapcsolatos tökéletes öntudathiány is lép fel. [...] Tudjuk azt, hogy valahányszor valamely inger tudatos érzést akar kelteni, kell hogy bizonyos időn át hathasson reánk. Túlságosan rövid ideig behatolt ingereket tehát vagy éppen nem, vagy természetüknek meg nem felelő alakban veszünk tudomásul. Hasonló áll a túlhosszan reánk ható ingerekről is, minthogy ezek szintén megszűnnek érzést támasztani, avagy legalább is – úgy intenzitásukban, mint qualitasukban – folyton módosuló, ingadozó érzéseket ébresztenek. Ezen felfogás mellett szól azon körülmény is, hogy több, egymást rövid időközökben követő inger csak akkor kelt egymástól különálló tudatos érzéseket, ha az időközük bizonyos nagyságot elérnek. Így Leyden kimutatta, hogy ezen időköz átlag 0,033 másodperc kell, hogy legyen. Mach a különböző érzékszerveket illetőleg találta, hogy két egymásutáni inger megkülönböztetésére látásnál 0,047, tapintásnál 0,027 és hallásnál 0,016 másodperc szükséges. [...] Sűrűn egymást követő ingerek csak meghatározott időközök betartása mellett képesek egymástól független tudatos érzéseket létrehozni. Némileg másként áll a dolog a túl hosszú ideig behatoló ingereket illetőleg. Ezeknél egy új tüneménynyel, az *izomfáradással* találkozunk. [...] Az izom elfáradása és a tudatos érzés minőségének elváltozása közötti viszony tehát ismét csak az izomfeszülés jelentékeny szerepére, a tudatosság eseményeire irányítja figyelmünket. Ama határidőt, melyre az ingernek szüksége van, hogy tökéletes tudatos érzést támaszson, Ochorovitz *időküszöbnek* keresztelte; azt pedig, melyen túl nem szabad tartania, a nélkül, hogy a tudatos érzés kárt szenvedjen, az *elfáradás küszöbének* nevezte. Az időküszöb terjedelme az ingerre fordított *figyelem* nagyságával nő és fogy. A figyelem egyáltalában nagy szerepet játszik tudatossá váló értelmi működéseinkben. A *figyelem* azonban – mint már említve lett – ismét csak az *izmok kisebb vagy nagyobb csoportjának megfeszülésére vezetendő vissza*. [...]*

Az izomfeszülésnek mindenkor különállónak kell lennie, ha különálló tudatos érzést kíván közvetíteni. Ilyen azonban csak akkor lehet, ha minden érzést megillető izomfeszülés időbeni egymásutánt követ. Azaz a figyelem irányításakor a feszülések successiója követelményt képez (Münsterberg). [...] Valóban úgy az ingerérezést, mint az emlék felidézéséből származó érzést, megfelelő nagyságú és tényleges izomfeszülések kísérik. A reflectoricus úton kiváltott izomfeszülés a tudatos érzés létrejövételéhez nélkülözhetetlen faktort képez. Láttuk,

hogy a tudatos érzés intenzitása, az ingerlékenység, ingerküszöb és ingermagasság foka, az időküszöb és elfáradási küszöb jelensége, valamint a figyelem tünete, valamennyi visszavezethető az izomfeszülésből származó érzés jelentkezésére. [...]

Miért jut a tudatos érzés csak a protoplasma molekulamunkájának desintegrationális szakaszában érvényre? A felelet most már nehézségekbe nem fog ütközni. Lehetetlen, hogy az izomfeszülés mással, mint a protoplasma molekula-munkájának desintegrationális szakaszával essék össze. Azaz – más szóval – *lehetetlen, hogy a tudatos érzés a reintegrationális pházisában, mely pházis izomfeszülés által kísérve soha sincsen, valaha érvényre juthasson.* [...] *Az eredmény ilyenmü biztosítása annál inkább sikerül, mentül többször észlelem figyelemmel ugyanazon ingerbehatást, azaz minél jobban gyakorlom be magamat az illető reflex-folyamatot betetőző izomfeszülésre.* [...] De a midőn a gyakorlat erősíti és biztosítja a tudatos érzést, ugyanakkor más oldalt gyorsítja is annak lefolyását. Általában mondható, hogy a gyakorlat a reakció idejét felényire, sőt egyharmadára is leszállítja, s e mellett a tudatos érzést a figyelem-czelozta qualitasra tereli. Ha a figyelem nem az ingerre irányítatik, hanem az ingernemzette reflectorikus mozgásra, akkor a tudatos érzés keletkezéséhez – miként azt Lange, Rieger és Mayer Münsterberggel egyetemben bebizonyították – a lehető legrövidebb idő vétetik igénybe, mi mellett az érzés tudatossága egyúttal kizárólag a beveződő mozgásra szorítózik. *A gyakorlottság tetőfokát tehát akkor érzük el, a midőn összes figyelmünket az ingerki-váltotta mozgásra összpontosítjuk.* [...] A begyakorlás tulajdonképen nem czeloz mást, mint bizonyos, egyébként is kiváltódó mozgásokat, illetve mozgássorokat akként létesíteni, hogy azok, az őket kísérő tudatos érzések kikerülésével, illetőleg öntudatlanná tételével, gyorsabban, könnyebben s eredményükre nézve biztosabban lépjenek életbe. [...]

Látni, hallani, de még csak gondolni sem vagyunk képesek semmit, hacsak a látott, hallott vagy gondolt szó kiejtéséhez, vagy az illető mozgás utánzásához szükséges izomfeszüléseket magunkban, bárminemü minimális alakban, fel nem idézzük. Ugyanígy nem gondolhatunk egyetlen szót sem, a nélkül, hogy a megfelelő izomfeszülések gégénkben létre ne jöjjenek. [...] *A gyakorlat ily úton lehetségessé teszi, miszerint a tudatos érzéssel járó szellemi műveletek öntudatlan automatizmusá alakuljanak át.* Az eddigi taglalások során mondottakból kitűnik, hogy az egyszerű reflex-kör – a mint boncztanilag idegpályáinkban készen áll – képezi szellemi működésünknek alapfeltételét és sarkpontját. [...] A tudatos érzések tömege rá- ojtódik mintegy a reflexek eseményeire és a kapcsolatos izomfeszülések által, melyek majd hasonczélúak, majd ellentétesek (antagonisták) lévén: hol fokozzák, hol ellensúlyozzák, hol megszüntetik egymást a mozgásnak térbeli nyilvánulásaiban, az eredeti reflex sokszereü átalakulásához, átmódosulásához, meggátolásához, avagy erősítéséhez adatik meg az alkalom. *A tudatos érzések ily ráojtódása folytán tehát módosult összetett reflexek támadnak, melyeket akaratos mozgásoknak szoktak nevezeteni.* Ilyenek kísérik minden magasabb rendű tudatos értelmi műveletünket és ezeknek révén jutnak kifejlődésre a psyche tudatos működésének összes jelenségei. *A tudatos értelmi műveletek tehát, a tökéletesedés egy további fokán, újból öntudatlan, azaz minimális tudatossággal járó, bár bonyolodottabb szerkezetű reflexekké változnak vissza.* Nos, ezen magatartás már elegendő támpontot nyújt arra, hogy belőle a tudatosság tényének szerepköre, a psyche eseményeit illetőleg, egész nagyságában levezethető legyen. *A tudatosság jelensége hidalja át az egyszerű reflex és a kész automatizmus közötti hézagot (Münsterberg).* [...] Az organismusnak e szerint, mint élő szervezetnek, a saját és a faja fentartására csak addig van szüksége a tudatos érzés közvetítő segedelmére, míg egyszerű reflexeit szükség szerint magasabb rendű automatikus reflexekké át nem alakította. Mellette a tudatos érzés közbenjáróként szerepel az egyszerű és az automatikus

reflexek közti átmenet czélszerű összehidalására. Ezek értelmében a szellemi fejlődésnek első feltétele az, hogy a biologikus reflexek, a tudatos érzés támogatásával, előbb akaratos reflexekké idomuljanak át, később aztán ismét automatikus reflexekké redukáltassanak. *A tudatosság jelensége e közben csak kísérő tünete azon átmeneti folyamatoknak, melyek a pszichét alacsony organizációjából egy magasabbra vezetik (Herzen).* [...] E mellett a tudatosság jelensége mindinkább eltávolodik a kész utakon haladó pszichikus folyamatok mellől, hogy felsőbb rendű értelmi műveletek segédelmével, új meg újabb ösvényeket törjön a szellemi tevékenység színpada számára. Jól mondja Herzen, hogy a *tudatos érzés csak ott jelentkezik, a hol a psyche mechanizmusa még tökéletlen, hogy ennek tökéletesedésében főszerepként szerepeljen.* Ezen intellectuális haladásnak – mint Herzen nevezi – csupán az egyén, a faj, illetve az ember agyának fejlődésképesége szab határt. Mihelyest e határ el leszzen érve, a tudatos érzés fokoncint elhagyandja majd az agytevékenység színterét, hogy mindinkább mechanikus, instinctív, automatikus reflexeknek adjon ott helyet, mely utóbbiaknak egyeduralma során – mint psychophysiológikus non plus ultrát – élénk varázsolhatja aztán a képzelet Madách phalansteriumának gépemberét. Valamint képesek voltak a természet erői a protozoa protoplazma-anyagából, a fejlődéstörténelem lassú sorozatain keresztül, egy, az emberéhez hasonló, a szellem oly hatalmas jelenségeit küllől idegrendszeret létesíteni: úgy sikerülend a természet ugyanez erőinek, a *fejlődés fokozatain át, lomha mozzanatokban és a tudatosság tényének beékelődésével, az emberi agyat és idegrendszeret még magasabb organizációba is átvinni, hogy ezzel egyetemben az embernél még tökéletesebb szervezetű lényt, még magasztosabb pszichét teremtsen.*²⁹⁴

Janka Zoltán rendhagyó recenziójában így ír: „Lechner Károly a tudatos cselekedetek legjellemzőbbjének azt tartotta, hogy azok véghezviteléről előre tájékoztatva vagyunk.”²⁹⁴

Lechner Károly: Kétes elmeállapotok. Orvostud_2r_12_I-IV. 1893–1895. terjedelem: 284 oldal (36–42. publikáció)

Az 1893–1895-ig tartó majd 300 oldalas kézirat sorsáról az Orvosi Hetilap így ír: „Az 1896. évi könyvilletmény második része Lechner Károly kolozsvári tanár már múlt évi jelentésünkben említett elmekórtani munkája lesz az öntudatlansági és kétes elmebeli állapotokról. Tudvalevőleg Lechner dolgozatára alkalmat szolgáltatott azon körülmény, hogy ezen orvostörvényszéki tekintetben oly nagy fontossággal bíró állapotok b. Belky (báró Belky – a szerk.) törvényszéki orvostana keretéből a szerző halála miatt kimaradtak, s az igazgató-tanács ezek megírására Lechner tanár urat kérte meg. Az utóbbi jobbnak találta ezen tárgyat, a mely az elmekórtani munkákban eddig sehol kimerítőbben tárgyalva nincs, önálló tanulmány tárgyává tenni, és a mai ismeretek és tapasztalatok nyomán alaposan megvilágítani. Az igazgató-tanács a Lechner tanár úr által beküldött kéziratot szakértő bírálatnak alávetette, s az utóbbinak ajánlata folytán kiadását elfogadta. Bírjuk szerző ígérétét, hogy a már szedésben levő munka a nyár folytán elkészülend, s még ez év folyama alatt szétküldhető lesz.”²⁹⁵

Mind a hét füzet 284 oldal terjedelemben a mai napig kéziratban maradt...

²⁹⁴ Janka Zoltán (2014), Könyvismertetés Ars Neurologiae, Szirmai Imre, Pontes et honor maiorum – Rendhagyó recenzió. Medicina, 2014., 30. pont, *Ideggyógyászati Szemle*, 67(7–8), 283–287. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/25304/1/ars_neurologiae_12593_u.pdf

²⁹⁵ A magyar orvosi könyvkiadó társulat évi közgyűlése 1896. márczius 26-dikán. Heti Szemle. (1896), *Orvosi Hetilap*, 40(14), 169–171.

Balázs Sándor monográfiájában így ír: „A kellemes és kellemetlen ingerek egész tömege az, amelyre éppen a felkeltett veleszületett érzelmeknél fogva ingeret keresőleg, vagy az ingertől elzárkózólag viselkedünk. Ezen érzelmek főleg az „elsődleges énré”, a testből kiinduló érzetekre vonatkoznak. A testünkben eredő kellemes vagy kellemetlen ingerekre veleszületett reflexekkel válaszolunk. A „másodlagos énből”, azaz a külvilág szülte érzések tömegéből fakadó érzelmek azonban legnagyobb részt reáneveltetnek az organizmusra. Az imitációs és suggestív reflexek azok, melyek a nevelés terén szerepet játszanak. Az a körülmény, hogy mások cselekménye tetszést, a suggerált új érzések kellemetes érzést keltenek, engedi meg azt, hogy minden egyes egyén reflex mechanizmusa folyton fejlődjék és tökéletesedjék.”²⁹⁶

Buday Kálmán pathológus emlékbeszédében így ír: „Synthetizáló törekvése meglátszik abból is, hogy munkáiban gyakran von párhuzamot az emberi elme jelenségei és a szerzetlen világ erőnyilvánulásai, s különösen az egysejtű lények élettüneményei közt, amely utóbbiak éppúgy erő-, anyag- és alakváltozásokkal járnak, mint az elmeműködések.”²⁹⁷

Lechner Károly: Az egyetem és a társadalom közti termékeny érintkezés szükségessége és előkészítése a nemzet kulturális fejlődése és szociális szervezkedése szempontjából. - A II. Országos Tanügyi Kongresszus Naplói. Budapesti Szemle 25. évf. 337–349, 1897. (45. publikáció)

„[...] A nemzetek kulturális színvonalát főleg az állapítja meg, vajon benne a tudományok s ezekkel kapcsolatos testi meg lelki tökéletességek értéke minő elismerésre talál. Az oktatás gerince a kulturának. [...] Minthogy pedig a kultúra a felsőbb néprétegekből száll alá az alsóbbakba, az állam ez erőforrása a tudományos kutatás, oktatás és nevelés legmagasabb polcaiban keresendő. [...] Hiába vannak egyetemeink, azok kizárólag a szakoktatás tényezői maradnak, de a társadalom lelki emelkedésére kellő befolyással nincsenek, hiszen a közvélemény semmibe sem veszi a tudományos kutatást és a szaknevelés iparának, keresetének tekinti a tudománynak szentelt munkálkodást. [...]

Ha a tudás a társadalmi lét legfőbb erőforrása, szükséges, hogy a tudományok számára a nemzet kulturális fejlődésében és socialis szerveződésében az azokat megillető szerep biztosíttassék. [...] Már pedig e tudat közkinccsége még nem érett meg minálunk. Társadalmunk legtöbb rétege nélkülözi azt a benső meggyőződést, mely ehhez szükséges volna. Oktatásunk, nevelésünk, közigazgatásunk, közigazdaságunk, sőt véderőnk mostani rendszere nem is alkalmas arra, hogy ilyen eszmék kicsirázásra jussanak. [...]

A *közigazgatás* egész vonalán az a sajátságos tapasztalat, mely szerint az alsóbb néposztályok körében a legkevesebben tudják, vajon miért fizetnek *adó*t. E teher alól lehetőleg kibújni igyekeznek, és lelkifurdalás nélkül örülnek rajta, ha a társadalom érdekét kijátszhatták valahogy. [...] Hasonló visszás fölfogásokat lelhetni a *véderő*re vonatkozólag. A nép jó része tisztán nem tudja, miért és kinek szolgál fegyver alatt. Itt is a parancs és engedelmség kritikát nem tűrő ellentéte az, mely a közérzületbe átmenni nem engedi a honvédelem lelkesítő tudatát. Helyette a parancsoló és engedelmeskedő fél kölcsönös ellenszenve támad a militarizmusnak minden kinövésével egyetemben. Hiszen régen elismert tétel az, hogy a hatalom birtoka és az azzal való visszaélés éppen oly viszonyban van egymással, mint az ok az okozattal. [...] Nem jobbak a viszonyok az *államgazdaság* keretében sem. Fogalma sincs a közönség kiterjedt rétegeinek arról, hogy például mikor

²⁹⁶ Balázs Sándor, Spielmann József (1956), 116.

²⁹⁷ Buday Kálmán (1932), 28.

módosít a saját magatartásával valamit lényegesen a gazdasági viszonyokon, avagy mit céloz az állam egyik-másik gazdasági politikájával. Ellenséges szándéknak veszi, rosszakaratú támadásnak ítéli, ha esik a munka bére vagy munka éppenséggel nem találkozik. Ugyanez ismétlődik társadalmi gépezetünk majd minden részében. [...]

Közoktatásügyünk terén is ez általános bajjal találkozunk. A tanár és tanítvány legtöbbször, mint följobbvaló és alárendelt érintkezik. [...]

Az előírt munka jól-rosszul való kölcsönös elintézése után egymás számára többé nem léteznek. – És mi ennek a természetes következménye? Az, hogy valamint a bűnöst a legkritikább esetben javítja meg az átszenvedett büntetés, mert egyedül a tette büntetett meg és nem a személye; hogy valamint a jogvédelmet követelő fél nem nyugszik meg egyhamar a paragraphus szerinti ítéletbe, melyben nem bízik, mert tulajdonképpen nem neki szolgáltatott az igazság, hanem a paragraphusnak; hogy valamint a folyógyult beteget sem igen inti más életmódra a baj átszenvedése, melyet nem is orvosi beavatkozásra meggyógyultnak hisz, mivel nem az ő személyisége részesült orvoslásban, hanem csupán a betegsége: éppen oly ritkán mutat hálát és elismerést a tanítvány a tanítóval szemben, mert az élet küzdelmeiben tapasztalása szerint csak az ő maga szerezte erőre támaszkodhatik, és az iskolában elsajátított módszeres tudásnak egyenes hasznát az életben soha nem látja. Nem láthatja pedig azért, mivel nem a személyisége neveltetett tudásra, hanem ő neki kellett az időt, erőt fecserlő és kedvet rontó tananyaghoz alkalmazkodnia. [...]

Annyi bizonyos, hogy valamennyi most fölsorolt és ezenkívül sűrűn előforduló társadalmi ellentétnek legilletékesebb ellensúlyát a helyes, a célszerű oktatás és nevelés képezi. A nevelő oktatás a nemzeti kulturának legdúsabban tápláló csatornája. Tápláló hatása attól függ, hogy minő társadalmi befolyásra vergődik. Befolyásának mekkoraságát pedig saját suggestióis ereje, erkölcsi értéke és tekintélyének hatalma szabja meg. [...] Szomorú ténynek mondható, de igaz, hogy hazánkban a tudomány és műveltség góczpontjai, a nemzet szellemi tőkájének gyarapítására hivatott testületek mellőzést találnak legtöbbször ott, a hol közbenjárásuk tette, szavoknak súlya az államszerveződés nagy munkájában a társadalom fejlődésére nyomást kellene, hogy gyakoroljon. Megfordítva e tudományos testületek magok is sokszor szem előtt tévesztik a nagy közönség érdekeit s azért szintén újtát állják a kölcsönös egymásrahatás termékenyítő befolyásának. E viszonyosság akadály, főleg abban áll, hogy szervezetök hiányossága megfosztja őket a kihatás tulajdonképeni eszközeitől. Nevezetesen megállapítható ez a tudományművelés emporiumairól, az egyetemekről. [...] Az egyetemek folytonos némaságra kárhozthatván, bárha a társadalmi rendnek még oly nagyszabású s őket érintő átalakulásai menjenek is végbe. Autonomiájok ellenére előlők jóformán elzáródik a nyilvános testületi felszólalás útja. [...]

Valóban az egyetemek hivatása nemcsak a tudományok terjesztése és fejlesztése, hanem ezenfölül a közművelődés emelése is. Ebbeli hivatásoknak csak úgy felelhetnek meg, ha a társadalom összességére állandó befolyást gyakorolni képesek. E befolyást manapság merően nélkülözik, mert egyrészt a kifelé való hatás szervei fölött nem rendelkeznek, másrészt a társadalommal éltető szerves kapcsolatban nincsenek. [...] Az egyetem ethikus kifelé hatásának további akadályát azon mindnagyobb hullámokat verő áramlat képezi, mely az egyetem szabadságait megnyirbálva, azt egyszerű szakiskolává kívánja sülyeszteni. [...] Ifjaink összes munkája a hosszú tanfolyamok alatt már ma sem egyéb, mint a vizsgálatokra való folytonos készülődés. Magasabb eszményeik az egyetemen belül csak kivételesen vannak, mert ezek megszerzésére ott alkalom nem nyílik. A tanulás száraz munkája fölemészti összes erejüket. Kizárólag a kenyérkereset törekvései töltik el szíveiket. [...]

A közvéleményre való hatás eszközeinek hiányán és az ethikus befolyás nélkülözésén kívül még akad tényező, mely az egyetemek és a társadalom közti termékeny érintkezésnek erős gátat vet. S ez az erők megosztása elvének túlzásig vitt alkalmazása által aláásott tekintély. Azon tekintély, mely az oklevéladás erkölcsi jogában körülsugározta egyetemeinket, füstbe ment abban a pillanatban, a melyben az oklevél megszerzésének formalitásaihoz odatolakodott az ellenőrző kormánybiztos jelenléte. Nem tekintve azt, hogy ez ellenőrzés sérti az egyetemek ősi autonómiáját, káros hatása főleg azon bizalmatlanságban nyilvánul, mely e tudományos testületek működését a kormány útján s a közönség szemeláttára kíséri. [...] A tekintélyt aláásó intézkedések sorában szerepel továbbá az az újabb irány is, mely a doktorságra ünnepélyesen fölvatott egyéntől az államszolgálat speciális céljaira külön vizsgákat utólag kíván. [...] Maholnap ezeken kívül külön katonaiorvosi, gyár-orvosi, vasut-orvosi, színház-orvosi, stb. diplomákra is rászorul majd az orvosdoktor és az egyetem fölvatott actusa valóban csak az érettségi bizonyítvánnyal egyenértékű lesz. [...] Mindezekben – hézagosan bár – föltárni iparkodtam azon okokat, melyek az egyetemek és a társadalom közti termékeny érintkezést szükségessé teszik, valamint azon körülményeket, melyek ez érintkezés sikerének útját állják most. [...]

Mondja ki a szakosztály, hogy az egyetemek, illetve felső iskolák és a társadalom közti érintkezés termékenyítése céljából, valamint a nemzeti kultúra emelése végett:

1. Az egyetemek autonóm szervezete, azok nemcsak tudományos, hanem egyúttal kulturális missiójának szemmel tartása mellett, törvény útján rendezendő.
2. Az egyetemi oktatás és nevelés rendszere akként módosítandó, hogy az eszmények és erkölcsök művelése kellő tért nyerjen benne.
3. Az egyetemek tekintélye, azok tudományos, ethikus, eszményi és társadalmiszervező hivatásának megfelelőleg, emelendő és megóvandó.
4. Az egyetemek, illetőleg a főiskolák – a kimondott célok elérhetése végett – szövetségre lépnek egymással és ez okból közös előkészítő, később állandó bizottságot küldenek ki. E bizottság a társadalom érdeklődésének fölhívására, a célhoz vezető utak s módok kijelölésére, valamint az eszmék terjesztésére vállalkozik.”

Lechner Károly: Az egyetem „én”-jéről. Orvosi Hetilap. 40–41. sz. 1897. (46. publikáció)

„Az én a psyche jelensége. Erőnyilvánulás, melyhez [...] okvetlenül valamely kiváltó inger közbenjárása szükséges. [...] Valahányszor külső inger folytán erőkötés jön létre, ezt üdülésnek nevezzük. A belső inger okozta erőkötés gyarapodást közvetít. Ezekkel szemben a külső erőfelszabadítás fáradáshoz vezet, a belső erőfelszabadulás pedig fogyást okoz. [...] Üdülés, gyarapodás, fáradás és fogyás valamennyi részt veszen az én létesítésében. [...] *Az erőkötés és az erőfelszabadulás közötti helyes arány az én tökéletességének első feltétele.* [...]

Fokozott mértékben mondható ez az egyének többségéből alakult testületekről, melyeknek összerdeke ellen van, ha meglevő erői idegen, egyéni, pártos célokra pazaroltatnak, de az is, ha igénybe nem vétetnek. [...] *A potenciákat hordozó anyagok közötti ezen társas viszony mineműsége adja meg az én tökéletességének második feltételét.* [...]

Még az újszülött ember is szerfelett korlátolt én fölött rendelkezik. Világra hozott egyénisége csupán testi érzések szerzette tartalommal bír. A saját testéből fakadó érzések szolgáltatják psychejének összes foglalatját, melyhez már az első életévekben a külvilági ingerek adta érzések csatlakoznak. Ezen még *kizárólagosan subjectív érzések tömege alkotja*

az úgynevezett elsődleges vagyis érző ént. [...] A gyakorlás folytán járatos utak, a válogatás ösvényei készülnek így, melyeket a nevelés, a foglalkozás, a milieu bezzent meg (egyeneti, tereli – a szerk. megjegyzése), s a melyeknek talaján *felépül a másodlagos, gondolkodó én.* [...]

Nélkülözhetetlenek az ingerek követelte és az érzéstársulás megítélte, illetőleg módosította *reactio* meg *actio* tényezői. Ezek az *én tökéletességének harmadik követelményeként lépnek fel.* [...] Végső sorban automatás mechanizmusok támadnak ebből, melyek immár a szervezetet biológiai céljai keresésére és az ártalmak ellen való védekezésre kellőképpen alkalmatosítják. Ezen begyakorlott automatizmusok összessége képviseli a *harmadlagos, a mozgó, a reagáló ént.* [...] Mindegyik az élet során különböző mértékben érvényesül. A gyermekkorban főleg az elsődlegest, az érettkorban a másodlagost, a vénségben a harmadlagost látjuk előtérbe lépni. [...] Ha a kisebbedés vagy összpontosulás az *elsődleges én* szolgáltatja érzések valamelyikére szorítkozik, az én e megszükülését és a subjectivitásnak ez által támadt egy irányban való előnyomulását suggestiónak nevezzük. Minthogy ezen énszükülés mindig valamely külső érzésre (*heterosuggestio*) vagy belső érzésre (*autosuggestio*) vonatkozik, a suggestio jelensége felmerül mindott, a hol az elsődleges érző én bármi okból fölényre jut. [...]

Más tünemény áll elő, ha a tudatosság a *másodlagos gondolkodó én* valamely társító folyamatára összpontosodik. Vele a *rapport jelensége támad*, mely a társulás egy-egy praedomináló folyamatával függési viszonyba hozza az egyén legtöbb vagy összes lelki eseményeit. [...]

A *harmadlagos, a mozgó én* is hasonló egyoldalúságoknak eshetik áldozatul. Mihelyest az én koncentrációja bizonyos begyakorlott mozgásalakokra történik, megszűnik az ezek és az érzések, valamint a társítások közötti kellő összhang. Ebből *automatáságok* származnak, melyek az én szétbomlásához vezetnek. [...]

A suggestio, a rapport és az automatizmus említett jelenségei kóros túlzásaikban az érzéki csalódásig, a téves eszméig, a kényszerig, illetőleg az impulsív cselekvésig fokozódhatnak. Valamennyit – úgy ép élettani mint kórtani formáiban – az én szabadságának korlátoltsága jellemzi. A hiba mindenütt a nyugalom és a munka közötti arány helytelenségében, az erőket hordozó énrészek közti társas viszony elégtelenségében, vagy a felszabaduló erők nyilvánulásaira alkalmas szervek, illetőleg az ezekkel való kapcsolatok hiányosságában, avagy működésbeli zavarában keresendő.

Ugyanily korlátoltságokra, az én függetlenségének és szabadságának ugyanily fogyatékekosságra ráakadunk a társas egyéniségek, a családok, a testületek, a népek életében is. [...]

Minden suggestió érzés csalódáshoz vezet. Minden rapportbeli gondolkodás tévedést szül. És minden automata cselekvés öntudatlanságba süllyeszti az egyént. Óhajtandó, hogy a tudományegyetem testülete mindezekről mentes maradjon! Kívánatos, hogy énje hasonló szűküléseknek áldozatul ne essék! [...]

A mikor 1872. évi október 19-dikén az új egyetem megnyitott, Mikó Imre gróf ministeri biztos azon kívánsággal üdvözölte annak tanárait, hogy „soha mást, csak az ismeretek, a felvilágosodás és a szabadság igéit hirdessék“. E kívánságban bennfoglaltatott a suggestióktól való mentesség óhaja. [...] Hasonló óvást emeltünk és emelünk azon suggestio ellen, mely egyetemünket a Pepiniere mintájára az idősebb társegyetem előiskolájává kívánta tenni, avagy egyáltalában annak inferioritását (alsóbbrendűség – a szerk.) hirdeté. Egyéniségünk ezen megkisebbitése ellen már szót emelt Berde Áron legelső rectorunk. Vétóját ismételték utódai közül többen, nevezetesen Finály Henrik, Ajtai Sándor és Haller

Károly rectorok. Ezek érveihez nincsen mit hozzá tennem. Csak újból hangsúlyozom itt e helyen azt, hogy *a tudásnak van mértéke, van foka, a tudománynak nincsen. Egyetemek között rangsorozatot felállítani annyi, mint a tudománynak, illetve az ő képviselőinek határt szabni a tudásban. Ez pedig a tudományok károsodása nélkül kivihetetlen.* Mindezzel és több hasonló suggestióval szemben egyetemünk eddig kellő ellentállást tudott kifejteni. [...] Eggyel azonban ők sem tudtak egészen megbirkózni: a nagy közönség közönyével – mondható – ellenszenvével. Suggestio ez is, mely a testület értékét csökkentti, mely énjét megbénítja, mely küldetését sokban illuzoriussá teszi. Hiába! A míg szájról szájra lebben az egyetemek élete feletti kicsinylés mosolya; a míg nevetségessé tétetnek annak törekvései; a míg sürgősebb egy félmillió ménló beszerzése, mint a tudományos kutatás mindennapi szükségleteinek kielégítése; a míg nagyobb értékű bármely sportverseny jutalma, mint a minőt a tudományos munkásságnak osztogatnak; a míg semmibe sem vetik a tudományos kutatásnak szentelt összes fáradozás, csupán a szaknevelés iparának tekintetik; a míg alig találkozik ember e széles országban, a ki – bár néhány fillért csak – ajándékozna vagy hagyományozna a tudomány-egyetemnek, holott mesés gazdagsággal díjazott tanszékek állítódna fel a külföldön régóta már ily módon. [...]

Halaszthatatlan szükség, hogy az egyetemek autonom szervezete, azok kulturabeli küldetése érdekében, a szabadság elvének megfelelőleg törvény útján rendeztessék. A midőn azonban elismerjük, hogy az egyetemeknek hivatása nemcsak a tudományok fejlesztése s azok terjesztése, hanem azonfelül a közművelődés emelése, a társadalom termékenyítő befolyásolása minden téren s az ideálok teremtése is: rámutathatunk egyszersmind ama rapport jelenségekre, melyek a testületeket fogva tartják, azok szabadságát sok irányban korlátozzák. Az énszűkítés egyik legmegrögzöttebb és mind nagyobb hullámokat verő áramlatban nyilvánuló alakja az a rapport, a mely az egyetemet a tanítás és a tanulás szabadságaiban megnyirbálni iparkodik, mely e testület egyes részei és tagjai között a tudományos kölcsönhatást meggátolni, jobban mondva formáságokra szorítani törekszik, mely az egyetemet egyszerű szakiskolává sülyesztetni akarja. [...] A szakiskola bevégzett igazságokat állít fel, a melyekre szinte esküt kell tennie a szigorlónak, s így a kételkedés kizárásával útját állja a tudomány fejlődésének. Ettől való féltében mondá 1878-ban Imre Sándor rector, hogy „az egyetem nem iskola, hanem tudományos intézet”. De a szakiskolává való törpülésnek vannak ezeknél még súlyosabb következményei. [...] De látjuk azt is, hogy ott, a hol az egyetemek lassankint leszoríttatnak a szakiskolák színvonalára – ott az általános művelődés egyébkénti feltartóztatatlansága dacára – a közerkölcsiség és az ideálok hanyatlanak. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az a körülmény, hogy ma, a midőn az egyetemek szervezésének kérdése – a mint azt Schwarcz Gyula a Kolozsvárt felállítandó egyetemről szóló törvényjavaslat tárgyalásánál jól mondta – „európai kérdés“, hogy ma az érdektől hajtott utilitarismus, a sikert néző opportunismus, az alkalmat vadászó stréberség, a hatalom uszályát hordozó helotismus (szolgaság, rabszolgaság – a szerk.), az élvezet hajhászó hedonismus és több hasonló lelki inferioritás (alsóbbrendűség – a szerk.) rapport-jelenségei ijesztő méreteket öltenek és pedig annál inkább a társadalom minden rétegében, mert a suggestió s példa utánzásra serkent erősen. Egyúttal a rapportok túlharapódzására vezetendő vissza részben az a közöny, a melylyel a közvélemény a tanügy, a nevelésügy, de még inkább a tudományok iránt viselkedik. [...] Éles szavakkal kárhoztatta 1877-ben Genersich Antal rector a veszedelmes irányzatot. De hiába! A kötelezett tárgyak, kötelezett tárgyrészek, kötelezett félévek, kötelezett óraszámok, kötelezett tanrend, kötelezett szigorlati rend, kötelezett idő, sőt kötelezett nem – ugyan most már csak egyes

fakultásokra nézve – stb. mind, mind, kivétel nélkül nem egyéb, mint a szintén reformok után kiáltó gymnasium elvei szerint szervezett szakiskola fokozatos rendszeresítése. [...] Ha e lejtőre jutni nem akarunk, ha egyetemeink egyéniségének szabadságát megővni, rapportoktól való mentességét elérni óhajtjuk: immár ütött az óra, hogy a tanszabadság kérdése törvény útján végleg rendeztessék, s egyúttal az egyetemek szabadsága egyéb jogkörök kiszélesítése által – minő például a felírási, a levelezési, az országos ügyekkel való foglalkozási, ezekben határozathozási, stb. jogok gyakorolhatása által – fokoztassék, egy szóval *az egyetem jogi személynek minősítettessék*, a mint az a legutóbbi időben Olaszországban meg is történt. [...] Mindez érthető! Hiszen az államhatalom világszerte iskolának tekintti az egyetemet és nem tudományos intézetnek. A közoktatás politikájába foglalja azt s nem a cultura politikájába. A kettő között pedig nagy a különbség. [...]

Nagyon is szembeszökően elhanyagolásra vall az a tény, hogy egyetemünk 25 év óta áll fenn tanárképző gyakorló iskola és használható klinikák nélkül – hiszen ez utóbbiak még csak most fognak létesülni – és még feltűnőbb az, hogy legfőbb életforrásainak ügye, tanszabadsága és autonómiája, negyedszáz év alatt törvényesen rendezhető nem volt. [...] Itt említendő a tanároknak időtrabló, szükségtelen, de gépiességbe sodró adminisztrációkkal való megterhelése. Megszabott automatáságok nyilvánulásai ezek, mely automatáságok – a mint azt a világ egyik leghíresebb politikusa mondá *„magas lóra ültetik a tudományt, de elfedik előle a talajt, a melyen lovagolnia kell”*. Függetlenség, minél nagyobb függetlenség, ez a tudomány életfeltétele. Más ellenőrzést, mint a nyilvánosságot az meg nem tűr. Szabad fejlődését és mélyreható befolyását a közművelődésre csak az önállóság biztosítja és pedig a minden kölönctől (fölsleges teher – a szerk.) mentes, az egyéniség sajátosságát mindenképpen biztosító önállóság, mely függetlenséget enged neki, úgy szellemileg és erkölcsileg, mint anyagilag.

És most hozzátok fordulok egyetemünk ifjúsága! Hozzátok, ti hazánk reménye, büszkesége, jövő támasza! A midőn a tudományok hajlékába léptek, őriztétek meg egyéniségtek szabadságát! Gondosan fejlesztétek énjeteik tökéletességeit! Ne engedjétek semmi-
ben sem korlátozni gondolkozástok függetlenségét, érzelmeitek szabadságát! Vessétek le magatokról, a hol lehet a subjectiv igazságok béklyóit! Kövessétek mindenütt az objectiv igazságokat!”

*„Rektori székfoglalójában Lechner Károly az egyetem „énjéről” beszélt, amelyet nem szabad elnyomni, vagy felekezeti vé tenni. A kolozsvárit nem lehet a budapesti egyetem előiskolájának tekinteni. A társadalom nem lehet közömbös az egyetem iránt. Zavartalan működéséhez szabadság, függetlenség kell; a tudomány más ellenőrzést nem ismerhet, mint a nyilvánosságát.”*²⁹⁸

Lechner Károly: Wahn- und Sinnestäuschung (Kényszerképzet és érzékcsalódás)
MTAK Kézirattár Orvostud_2r_11, terjedelme 624 oldal (47–51. publikáció)

Öt részből álló pszichiátriai munkája, mely az ép és kóros észrevéseket tárgyalja.

²⁹⁸ R. Harkó Viola (1972), 577–579.

Lechner Károly: Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászatban. A magyar elmeorvosoknak 1900. évi október 28–29-én Budapesten tartott első országos értekezletén adta elő. Különlenyomat az „Értekezlet” munkálataiból. Pallas Rt., 1–18., 1901. (53. publikáció)

„Mesterségesen csinálunk és tüntetünk el betegségeket. A psychomechanika, melynek tárgya a lelki energiák minősége, azok keletkezése, egymásra hatása, módosulása és elmúlása az élet során. Két alakadó tényező szereplésére következtethetünk: az öröklés maradás és az alkalmazkodás változtatni igyekvő tényezőjére. Kétségbe nem vonható, hogy az elme betegségeinek megítélésében a vele született és a szerzett kórságok jellegeinek megállapítása fontos dolog. E körülménynek a mérlegelése soha el nem hanyagolható.”

Buday Kálmán véleménye a cikkről: „Lechner ezen alap gondolatát a részletekben is kidolgozta, kár, hogy nem hozta nyilvánosságra, de kéziratai közt megvannak 1905-ből keltező a lelki nyugalom és üdülés betegségei, azután a lelki munka és fáradás betegségei, s végül a lelki kifejlődés (evolutio) és visszafejlődés (involutio) betegségei.”²⁹⁹

Az Orvosi Hetilap „*Tudományos társulatok és egyesületek*” rovatában taglalja az elhangzott előadást. „Előadó az értekezlet figyelmébe akarja ajánlani az újabbrkori biomechanikai kutatás eredményeit, a mennyiben azok az elmegyógyászat céljaira sikerrel volnának kiaknázhatók. Utal az energia változásaira, a mint azok potentialis és kinetikus energiák alakjában az elmenyugalom és az elmemunka phasisaiban mutatkoznak. Tényleg kimutathatók az erőgyűjtésnek és az erő felszabadulásnak betegségei külön-külön. Ugyanez áll az anyagváltozásokat illetőleg, a melyekben az activ és az inactiv anyagszcere – anyagalakulás és anyagbomlás egyaránt – szintén a psyche különböző életjelenségeit tárja elének az üdülés és a fáradás, a gyarapodás és a fogyás képét mutatva, a mely képek keretébe az egyes elmebajok is beilleszthetők. Hozzájárul ezekhez még az alakváltozás is. Ez coalitioiban a másik két nembeli változással az alakot állandósító öröklés tényeiben és az azt megváltoztatni törekvő szerzés vagy gyakorlás tényeiben nyer kifejezést, és kapcsolatban a viszonyosság (coalitio) hatásaival a reflexkörök és reflexapparatusok különböző típusait teremti. Mind ezen tényezők felismerése és beható tanulmányozása újabb oldalról, a psychomechanica szempontjából világítja meg az elmebajokat. *Psyche nélkül nem vagyunk emberek, s nincs nátha, gyomorhaj, mely a psychét ne befolyásolná.* Sok baj származik abból, hogy a mi orvosaink nem értenek hozzá, hogyan gátolják meg az elmebajok keletkezését.”³⁰⁰

Ugyanennek az Országos elmeorvosi értekezletnek a második napján hangzott el Laufenauer Károly előadása „*Budapest székes főváros elmebeteg ügye*” címmel. Laufenauer így válaszolja az akkori helyzetet: „Budapest elmebeteg ügye a tarthatatlanság határvonaláig már elérkezett, de a megfelelő remedium: egy, az igényeket és szükségleteket kielégítő „megfigyelő osztály” mint elmegyógyintézet még mindig nincs felépítve.” Az előadáshoz többek között Lechner Károly is hozzászólt: „A szomorú és botrányos állapotokon segíteni kell. Oka ennek a rendszertelenség. Hogy a belügyminister vagy a közoktatásügyi minister építse-e fel a megfigyelőt, az adófizetők zsebének mindegy. És ha kevés a pénz, miért ne építsünk olyan intézetet, mely saját feladata mellett a tanítás ügyét is szolgálja? Jóakarattal kell az ügyön segíteni.”³⁰¹

²⁹⁹ Buday Kálmán (1932), 25.

³⁰⁰ Lechner Károly előadása (1900), Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászat körében. Országos elmeorvosi értekezlet Budapesten. I. ülés 1900. október 28-dikán. *Orvosi Hetilap*, 44(44), 697.

³⁰¹ Laufenauer Károly (1900), Budapest székes főváros elmebeteg ügye. Országos elmeorvosi értekezlet Budapesten. II. ülés 1900. október 29-dikén. *Orvosi Hetilap*, 44(45), 713.

Lechner Károly: Az elmebetegségek gyógyításának újabb elvei Az 1902. évi Második Országos Elmeorvosi Értekezlet Munkálatai. Budapest, Schmidl Sándor Könyvnyomdája, 106–121., 1903. (55. publikáció)

„Mi orvosok betegeinknek nem nyújthatunk mást, mint szeretetünket.” Ezt vallotta Paracelsus évszázakkal ezelőtt. Így mondjuk ezt utána ma is. [...]

Fokozott mértékben áll a mondás igazsága akkor, a mikor lelkebajok gyógyításáról van a szó. [...] Az elmeorvoslás főeszköze lett az orvos valódi szellete betegéhez, és vele a testi meg a lelki diéta, valamint az elmebajok prophylaxisa. [...]

A gyógyszerek adagolásától, a hírbédet vegyi kényszertől sem szabad visszariadnunk, ha általa a beteg érdekeit védjük meg, s bár az altatószerek adását minimumra szorítjuk, azokat egészen mégsem nélkülözhetjük. Elkülönítés, narcoticum – ma divatos fürdők és pakolások –, megszorítottan jó, ha alkalmaztatnak.³⁰² [...]

A használható jó szereket és gyógyító módokat ezentúl sem ejtjük el, de vissza sem élünk velük. *Egyéni kezelés* mellett határozott elveket fölállítani nem szabad. A mi jó az egyik esetben, az rossz a másokban, azért az elmeorvóságotban műhibákról beszélni nem lehet. Leginkább célravezető, fő eszközeink azonban a testi, meg a lelki diéta és a prophylaxis maradnak. [...]

Mint az elmeorvóságot minden tényében, itt [ti. a betegek elkülönítésében] is individualizálás esoteriás művészete kell, hogy kalauzoljon bennünket.”

Pisztora Ferenc, orvos-pszichiáternek, a Magyar Ideg- és Elmeorvosok Társasága Tiszántúli Tagozatának Debrecenben tartott tudományos ülésén, 1978. június 2-án elhangzott átdolgozott és bővített formájú előadásából: „A csupán napjaink leghaladóbb gyakorlatában megvalósuló, a pszichiátrián belüli további specializálódásra és a gyógyítás tagolódására utaló előrelátó igény jelentkezik Lechner Károly javaslaibaiban.”³⁰³

A pszichiátriai osztályok felépítése

„A *testi diéta* ismert eszközeit: a tisztaságot, a helyes táplálkozást, az egészséges lakást, a friss levegőn való mozgást az elmebajosok orvoslásánál sem nélkülözhetjük.

A tisztaság a legfőbb követelmény. [...] A hidegvizes kúrák gyakran ártanak.

Meleg fürdők előnye

A meleg fürdők előnye, hogy az egész testfelületre kiterjedő egyenletes meleg által az ágy-nál biztosabban szüntetik meg a bőrre ható nyugtalanító ingeráló hatásokat, hogy e tartós ingerhiány okából az elálmosodás, az elbágyadás gyorsabban következik be, hogy kellemes közérzetek és hangulatok kiváltására igen alkalmasak, és hogy a figyelem lekötése által az öntudatszűkülés létesülését, s vele a kóros érzéseknek és képzeteknek a háttérbe szorítását elősegítik. [...]

³⁰² Pistora Ferenc (1994). A „No-restraint” és az „Open-door” irányelveinek megvalósítási kísérletei és értékelése a hazai pszichiátriában. *Orvostörténeti Közlemények*, 145–146, 29–50. Letöltve: 2021.03.12. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1994_145_146/?pg=30&layout=s

³⁰³ Pistora Ferenc (1980). A schizofrenia és a paranoid kórfarmák gyógyítási kísérletei a Monarchia korabeli Magyarország különféle pszichiátriai intézményeiben. *Orvostörténeti Közlemények*, 92, 53–87. Letöltve: 2021.03.12. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1980_092/?query=SZO%3D\(lechner\)&pg=54&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1980_092/?query=SZO%3D(lechner)&pg=54&layout=s)

Eltekintve a sótan diétától, a vegetarianismustól s az alkoholabstinentiától, amelyek nézeteltérésekre alkalmat adhatnak, általában szent a meggyőződés, hogy az *elmebajosoknak* *ízletes, jó, erőt adó, fűszermentes és kielégítő mennyiségű táplálék való.* Ott, ahol az szűkséges, a rábeszélő suggestiótól, sőt a kényszeretetéstől, vagy a per anum (végbélnyíláson át – a szerk.) táplálástól sem szabad visszariadnunk. [...] Ha a fősoroltakhoz még a szabad mozgásról való gondoskodást hozzáfűzzük, jóformán mindent számba vettünk, a mi a testi diéta tekintetében szóba jöhet. A szabad mozgáshoz való kedvet tetemesen fokozzák a játékok, megengedhető sportok és némelyeknél a torna.

A *lelki diéta* leghatalmasabb eszközei: az ágynyugalom, a *célszerű elhelyezés*, a kellő foglalkoztatás és a lelkiélet hatásos irányítása. [...]

A betegek egyéni érdekei határozottan ellenzik a tömegekben való elhelyezést. Mentül részletesebb osztályozás lehetséges közzöttük, annál jobb. [...]

A közepes nagyságú, 400–500 lakóra szánt intézetek a legcélszerűbbek. És ezek értékükben tetemesen emelkednek, ha különféle, az egyes betegségformáknak megfelelő épületekből állanak, avagy egyes kóralakok számára külön intézetek létesülnek. Így keletkeztek több helyütt az epilepsziások kolóniái, az iszákosok menházai, a bűntevő elmebetegek fogházai, a hülyék nevelőintézetei, valamint az ideg- és kedélybajosok szanatóriumai. Az ilyenmű elkülönítés nemcsak a betegek, hanem elmegyógyító intézetek javára is esik. [...]

A jó elhelyezés legfontosabb tényezője a jó ápoló. Ez még a rossz elhelyezést is sok tekintetben jóváteheti. Dühöngési rohamok, erőszakoskodások, szökések, elégedetlenségek, nyugtalan éjszakák, lármás zavargások, stb. jóformán csak ott fordulnak elő, a hol rossz az ápolószemélyzet. Jó ápolás mellett a mondott jelenségek a ritkaságok közé tartoznak. Égető szükségünk volna külön ápoló-iskolák szervezésére az elmegyógyító intézetek számára. [...]

Izom-munkával járó foglalkozás

A *lelki diéta* második fontos mozzanata: a *rendszeres foglalkozás, a testi munka.* Az izom-munkával járó foglalkozás fokozza a szervezet anyagforgalmát, javítja a test táplálkozási viszonyait, és ezek által jótékonyan befolyásolja az agyvelő életfolyamatait. Az agyvelő jó tápláltságával karöltve jár a hangulatok emelkedése és a közérzet javulása. Mindkettő tetemesen növeszti a gyógyulás reményét. De a foglalkozás leköti a figyelmet is, mi által munka közben állandóan új érzések (főleg izomérzések) és új képzetek tódulnak az előtérbe, mi alatt a régiek, a kórosok, gyakorlat hiányában, fokozatosan elhalványulnak, sőt nemegyszer, végleg feledésbe is mennek. [...]

Foglalkoztatás

Legjobban beválik a szépművészetek, az iparművészet és az irodalom kultiválása. A zene, a festészet, a szobrászat, a finom vasmunkák, papírmunkák készítése, a lombfűrész és rovásmetszés, bőrmetszés, égetés, könyvkötés stb. kellemes szórakozást nyújt. A hangos föl-olvasás, szavalás, másolás, írás szintén sokakat kielégít. Némelyek szívesen megtanulják az esztergályozást vagy az asztalosmunkát. Újabb időben tért hódít a könyvnyomás, betűszedés és fényképezés. [...]

Minden betegnél külön meg kell találni azt, ami a lelkét megnyugtatja, mindegyikben bizalmat kell gerjeszteni az orvosa és az ápolója iránt, mindegyiket ki kell egészíteni a sorsával, mindegyikbe reményt, bátorságot, türelmet kell önteni, amíg csak lehet és egyiket sem szabad hazugságokkal, ámitásokkal félrevezetni. Olyioknak szükséges az ingadozó, kételkedő, szélsőségre hajló, kormányvesztett vagy akaratoskodó jellemét szelíd, jószágos eréllyel támogatni. Némelyik határozottan nevelésre szorul. Mások éber suggestióval befolyásolhatók. Néha a hipnózisnak is jó hasznát vehetjük. [...] Leghatásosabban elérnők azt, ha a családos, munkabíró, de szegény beteget az intézetben való tartózkodása alatt valami módon keresetbe juttatnánk.”

Pisztora Ferenc Pszichiátriatörténeti Közleményekben megjelent dolgozatában olvashatjuk: „Lechner Károly további sorai – amidőn is arról ír, hogy lehetőséghez mérten a beteget aktívan bele kell vonni a saját gyógyításába, valamint díjazni kell az intézetben belül végzett munkaterápiás tevékenységét – már napjaink „közösségi pszichiátriája” és rehabilitációs gyakorlata felé mutatnak előre.”

Kezelési sztereotípiák

„Figelemre méltó továbbá az is, hogy a régebbi gyógyítási kísérletek és eredmények mögött rendszerint komoly, mai értékkel sem lebecsülhető klinikai empiria állott, nem egyszer megfelelő élettani alappal. Sőt ezen túlmenően azt lehet mondani, hogy a Monarchia időszakának terápiás felfogásában és módszereiben sokszor időtálló – olykor egyenesen a jövőbe mutató – aetiopathogenetikai koncepciók és gyógyítási törekvések mutatkoztak meg. Ide sorolható pl. Lechner Károly (1903) azon megfigyelése, hogy sok izgatottságnak elejét lehet venni, és az erős nyugtalansági állapotokat azonnal meg lehet szüntetni, ha a bélcsatorna gyors kiöblítéséről gondoskodás történik, s így módon a bélsár izgató toxicus bomlástermékeinek a vérbe való felszívódása meggátlásra kerül. Ez az észlelés és helyénvaló gyakorlat már a kataton mozgászavarok – távolabbról a schizophreniák – azon modern, főleg az olasz V. M. Buscaino által kidolgozott hypothézisét vetítik előre, mely szerint e kórformák legfontosabb aetiológiai tényezője a gyomor-béltraktus krónikus felszívódási zavarai következtében fellépő aminotoxícózis lenne! Hasonlóképpen, a hydrotherápia egyes formáiban – gondolok itt főleg a „langyos fürdőkre” – nem nehéz felfedezni a mai hibernációs gyógy mód lényegi célkitűzésének korai alkalmazását, vagy akár Oláh G. (1903) „szociális elmeorvoslás”-ában a korszerű mentalhygiénés prevenció és a pszichiátriai rehabilitáció elvi csíráit. De ugyanez elmondható Lechner Károly azon pszichiatria- és intézményszervezési terveiről is, amelyekben az egyes elme-kórformák, valamint a kórlefolyásban mutatkozó különböző stádiumok differenciált milieu-ben, külön részlegekben történő kezelését szorgalmazták.

Ennyiben a dualizmus korának lényegi terápiás célkitűzései jórészt ma is aktuálisak, és haszonnal tanulmányozhatók, még akkor is, ha a hajdani kivitelezési módok, a korábbi módszerek napjainkban már nemegyszer részben vagy teljesen meghaladottaknak tekinthetők.”³⁰⁴

Szabó József *Elmekörtanában* olvasható: „A betegek az elme-gyógyító intézetben együtt vannak, de éppen antisocialis voltuknál fogva ott társadalmat nem alkotnak. Az elmekörtanban járatlan embereknek az a gondolata, hogy az elmebetegek miért nem szövetkeznek

³⁰⁴ Pistora Ferenc (1980), 53–87. Letöltve: 2021.02.04. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1980_092/?query=SZO%3D\(lechner\)&pg=54&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1980_092/?query=SZO%3D(lechner)&pg=54&layout=s)

össze, hogy szabadságukat erőszakkal vagy ravaszsággal visszanyerjék, pedig majd mindenikük folyton haza kívánkozik, éppen a fenti okokból nem következnek be. A betegek ápolása, elgondozása sok tekintetben könnyebb és sokban nehezebb, mint azt a hozzá nem értő képzelné. A legtöbb baj, mint a társadalomban is, úgy az elmeógyógyító intézetekben is, a morális debilisékekkel van.”³⁰⁵

Lechner Károly: Az idegesség az iskolában. Főolvaszt a szerző a kolozsvári tanári körben 1903. május 2-án. Magyar Pedagógia, 12. évf. (6–7): 321–336. 1903. (56. publikáció)

„[...] Kész, minden funkcióra alkalmas psychomechanismust a legegészségesebb gyermek sem hoz a világra. Az idegrendszer egyes pályái, rendszerei és reflexkörei más-más időben érnek meg, és fokozatosan válnak munkaképesekké. Legelőször a testi ének közelítő és távolító, kereső és kerülő reflexei, az érzéki és közérzeti pályák állanak rendelkezésre. Velök jár a testi én nagyobbodása és a tökéletlen érzéstársulások fékezetlen volta miatt, a testi erők túlbecsülése. [...] Erőit mérlegelni nem tudja s határozott nagyzási téveszmékkal bír. E közben a lelki én objectiváló és subjectiváló reflexei, az észrebevés és a hangulatok pályái is lassankint megszülemelnek és tökéletesednek. [...] A gyermek nemcsak testi szemével, hanem lelki szemével kezd látni; nemcsak a testével, hanem a lelkével is tanul érezni. Egyéni érzéseit a világról szerzett tapasztalataival kiegészíti tudását belső hangulatainak mezébe öltözteti. [...] Az emberi cselekvésnek két leghatalmasabb rúgója mindenkor a testi ösztön és a hangulat marad. E kettőnek irányítása legyen a nevelésnek fő feladata. [...] Az objectivatio és a subjectivatio e tényei eleintén még csak döcögősen sikerülnek. A tapasztalatok hiánya, a társító idegpályák éretlensége számos nehézséget okoz. [...]

Sürgősen kívánatos, hogy: 1. Minden ideges alkatú, korlátolt elméjű gyermek a rendes iskolából kirekesztessék. 2. Az ilyen gyermekek e célra szervezett külön osztályokban vagy tanintézetekben taníttassanak és neveltessenek, még pedig kevesebb leckeórában, kisebb számú osztálytárrsal, a teoriák mellőzésével, érzékitő, szemléelő módszerek segédelmével, a kézi ügyesség fejlesztésével, testük és lelkük folytonos orvosi felügyelete mellett. 3. Az illető iskolákban legalább 15–16 éves korukig tartassanak, és elbocsájtásuk után is, életfenntartásuk végleges biztosításáig, állandóan támogattassanak, és felügyelet alatt tartassanak.

Cél a megelőzés, a korai felismerés, az elmeógyógyász véleményének kikérése.”

Lechner Károly: A kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Ideg- és Elmeógyógyászati Klinikája - Emlékkönyv a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei részére. 384–410., Kolozsvár, 1903. (57. publikáció)

„Az elmeógyógyászati tanszék Kolozsvárt az 1889. év őszén állíttatott fel Lechner Károly dr. kineveztetésével. A klinika 1890. év október 3-án nyílt meg öt apró bérelt magánház egybekapcsolásával nyert telken (Külmonostor-utca 122. szám) 22 ágygal, tanteremmel 20 hallgató részére, 1 kis laboratóriummal, 2 dolgozó hellyel és 3 kerttel a betegek számára. A személyzet akkor 1 tanársegédből, 1 gyakornok-orvosból, 4 ápolóból és 1 házmesterből állott. Ezen ideiglenes helyiségek és berendezések csakhamar elégteleneknek

³⁰⁵ Szabó József, Nyíró Gyula (1925), 162.

mutatkoztak. Egyrészt lehetetlen volt a mind sűrűbben jelentkező elmebajosokat fölvenni, másrészt a kicsiny tananyag az oktatás igényeit ki nem elégítette. A beállott túlszűfolttság elkerülése végett 1899-ben az ágyak száma – épülettoldással – 30-ra emeltetett. De lényeges javulás ebből sem származott. Az csak a klinika végleges fölépítésével vált elérhetővé. Az új klinika a Házsongárd alján (Trefort-utca 63.), a többi klinikával szomszédos, körülbelül 28,800 négyzetméternyi területen, jó és tiszta levegőjű hegyoldalon, pavillon-rendszerben épült az 1900. és 1901. években. Megtoldatott 1902-ben az igazgatói lakház hozzávásárlásával és 1903-ban az ideg- és kedélybajosok pavilonjának fölépítésével. Az új épületek 1901. évi október 16-án adattak át rendeltetésüknek és e napon a klinika földalatti eddig teljes önállóságát, szoros kötelékbe lépve – a Karolina országos kórház keretében – a többi klinikával. [...] Jelenleg a klinika telepén épült 10 épületben 230 ágy van, és pedig 200 ágy az elmebajosok és 30 ágy az ideg-, illetve kedélybajosok számára. Ezek közül 10 elsőosztályú, 24 másodosztályú és 196 harmadosztályú ellátás szerint helyezhető el. [...] A nyitottság, a mely a nagyközönségnek a klinika kerti munkálataiba betekintést enged, hivatva van bizalmat gerjeszteni az intézet iránt, és lerontani a hasonló elmeegógyító intézetek iránt még mindig fönnálló balvéleményeket. [...]

A főépület az oktatás, a kutatás és az igazgatás helyiségeit foglalja magában. [...]

A főépület emeletjén sorakoznak: a második tanársegéd lakása; a tanár irodája, dolgozója; a könyvtár; a Tesla- és Roentgen-villamosság; a psychophysiologiai laboratórium; a kémiai és bakteriologiai laboratórium; a mikroszkopiai laboratórium; csarnok és ruhatár; tanterem és egy kamra. [...]

A főépület földszintjén található az első tanársegéd lakása; egy várószoba; a felvételi iroda; gyógyszerár; az ügyeletes orvosok; és a járóbetegek vizsgáló szobája; a járóbetegek öltözője; a járóbetegek mechanikai kezelőszobája; a járóbetegek villamos kezelőszobája; a járóbetegek hideg-melegvíz kezelőszobája; előcsarnok, előterrace és kamrák. [...]

A főépület alagsorában (souterrain) vannak: a főápoló lakása; a tanszolga lakása, az első gépész lakása; a házi szolgálk és fűtők lakásai; a fürdő; a kapus, folyosók, kamrák, konyhák és a kapus páholy. [...]

A bűvárkodás elméletileg és kísérletileg minden irányban folyik. E célra a könyvtárban 20 elmeegógyászati és 10 egyéb orvosi folyóirat, valamint eddig körülbelül 700 kötet szakbeli könyv áll rendelkezésre. [...]

Eddig a járóbetegek a klinikán csak jó tanácscsal, vénnyel, legfeljebb orvossággal lettek ellátva. Most ingyen kaphatják az ideg- és kedélybajok ellen használatos gyógyító módok majd mindegyikét. Rendkívül előnyös intézmény ez a szegénysorsú betegek számára, a kik – a majd kizárólag csak drága magán gyógyító-intézetekben nyújtatni szokott – zuhanyos, hidegvíz-, melegvíz-, fény- és villamos fürdőkhöz, a villamos kezelés minden formájában (galvanizálás, faradizálás, franklinizálás, d'Arsonval-therapia, Röntgen-therapia), a villamos erővel nyújtott masszázó kúrákban, némely mechanikai gyógyításokban stb. díjtanul részesülhetnek. [...]

A betegek lakta 7 épület 3 csoportra oszlik. A főépülettől balra eső hármast csoport (az elmebajos férfiakat, a jobbra eső ugyanolyan hármast csoport az elmebajos nőket szolgálja. A különálló hetedik pavillon az ideg- és kedélybajosok számára van föntartva. [...]

A nyugodt betegek pavillonjai 26–26 ágyasok. Az emeleten vannak az éjjeli, a földszinten a nappali helyiségek. A megfigyelő-pavillon emeletén a munkásbetegek osztályai, a hálószobák; kamra; tálaló; fürdő-mosdó; nappali található. [...]

A *megfigyelő-pavillon* földszintjén került elhelyezésre: a gyakornok-orvos lakása; a vizsgáló-szoba; fényképező üveges fülke; a sötétkamra; raktár és ruhatár; szennyesruha-kamra; tálalókonyha; ápolószobák; elkülönítő szobák; fürdő-mosdó szoba; nappali; haldoklók fülkéje; nyugodtak éber állomása; nyugtalanok éber állomása. [...]

A *nyugodt betegek pavillonjai földszintjén* vannak: első osztályú szobák 1–1 beteggel; a gyakornok orvos lakása, szennyesruha-kamra; tálaló konyha; ápolók; nappali; veranda; a férfipavillonban bonczoló helyiség; a női pavillonban állatkísérleti állomás. [...]

A *nyugodt betegek pavillonjai emeleti* elrendezése: másodosztályú szobák 2–2 beteggel; harmadosztályú szoba 16 beteggel; harmadosztályú szoba 5 beteggel; kamra; osztályápoló; elkülönítő szobák; fürdő-mosdó. [...]

A *nyugtalan betegek pavillonjainak emeleti* kialakítása: másodosztályú szobák 2–2 beteggel; harmadosztályú szoba 16 beteggel; harmadosztályú szoba 5 beteggel; kamra; osztályápoló; elkülönítő szobák; fürdő-, mosdó-helyiség. [...]

A *nyugtalan betegek pavillonjának földszintjén található*: első osztályú szoba egy beteggel; gyakornok-orvos lakása; folyosók; szennyesruha-kamra; kamra; tálalókonyha; ápolók; nappali; a férfipavillonban cipész műhely, a női pavillonban asztalos és esztergályos műhely; és veranda. [...]

Az *ideg- és kedélybajosok pavillonja. Az emelet és a földszint* elrendezése: I. oszt. betegszobák; II. oszt. betegszobák; III. oszt. betegszoba; a harmadik tanársegéd lakása; a főápolónő lakása, ápoló szobája; fürdő; társalgó; étkező; veranda. A földszinten van még ezen kívül a vizsgáló szoba, szennyesruha-tár, tálalókonyha, kamra. [...]

Fűtés, melegvíz, gázvezeték, villamos izzó- és ívlámpák, minden épületben van. Összesen 34 telefonállomás működik. Az idő egyforma jelzését a telepen 44 villamos óra közvetíti. [...]

A betegek a lehetőség szerint szabadon mozoghatnak, munkával foglalkoznak, kellőképpen tápláltnak és folyton megnyugtató, éltető, bizalmat ébresztő lelki befolyás alatt tartatnak. Kényszerek nem alkalmaztatnak. Kényszereszközök nincsenek. A gyógyítás fő tényezői a lelki diaeta, az ágynyugalom, a fürdők, a foglalkoztatás és a játék. Belső gyógyszerek csak a testi szükségnek megfelelőleg adagoltatnak. A villamosító, vizes és mechanikai stb. kúrák csak segítő beavatkozásokként szerepelnek. Ugyanígy minősül a suggestiós terapia és a hipnózis.

Szórakoztatásul szolgálnak a séták, játékok s az olvasmányok, sakk, kártya, domino és egyéb játékok; napilapok, képes folyóiratok, élcslapok és más olvasmányok minden osztályon bőven található. A betegek használta kézikönyvtár eddig 120 kötetre szaporodott. A zenekedvelők számára különböző hangszerek is rendelkezésre állanak. Megvannak a szabadban üzhető játékok és a testedzés eszközei, hinták, motolák (fonal föltekercselésére szolgáló keret – a szerk.) stb. úgy a szabadban, mint a tornaszobában. A klinika személyzete jelenleg, teljes beteglétszám mellett, a következő: Orvosi személyzet: 1 igazgató-tanár, 3 tanársegéd, 2 díjas gyakornok, 4 díjtalan: összesen 10.

Ápolószemélyzet: 2 főápoló, 7 osztályápoló, 20 rendes ápoló, 22 külön ápoló, 14 ápolócseléd: összesen 65

Gazdasági személyzet összesen 20 személy, még pedig: 1 irodatiszt, 1 kapus, 1 tanszolga, 2 gépész, 1 kertész, 1 varrónő, 1 szabó, 1 cipész, 1 asztalos, 1 esztergályos, 1 lakatos, 1 fürdő, 1 fodrász, 2 fűtő, 4 háziszolga.”

Lásd a mellékletben a 26-29. képeket.

Lechner Károly: A psychopathológiás irány a gyógyászatban. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlés megnyitó előadása. Orvosi Hetilap 47: 596–598, 615–616. 1903. (59. publikáció) = Lechner Károly: A psychopathológiás irány feladata a gyógyászatban. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlés megnyitó előadása. Gyógyászat 43. évf. 596–600, 1903. (60. publikáció) a két cikk csak címében különbözik

„[...] A psyche kórokozó princípiuma tehát elsősorban a reflex functiobeli zavarait nemzi. Kóros reflexről tehát csak akkor beszélhetünk, a mikor a tudatos érzésvizonyítás tehetsége és a kivetítés reactioja szintén fokozódik, avagy csökken. Ezáltal a reflex teljessége lényegesen módosul. [...]

Kóros reflexek.								
	Hypo-sztheniás		Hyper-sztheniás		Para-sztheniás		Palin-sztheniás	
	lassú	gyöngye	gyors	erős	nehéz	tölszeg	könnyű	fonák
Bevetítő érzés	+	-	-	+	-	+	+	-
Társító viszonyítás	-	-	+	+	+	+	-	-
Kivetítő visszahatás	-	-	+	+	-	-	+	+
Eredmény	- kóros gátolás		+ kóros bezzentés		- kóros fáradás		+ kóros gyakorlás	

(‘bezzentés’: gyöngye illetéssel valami megbillentése – a szerk.)

Terápiás szemlélet – A legrégebbi korban is már az orvosok a lelki momentumokat figyelemmel kísérték az aetiologia, a diagnosis és a therapia terén. Tudták pl., hogy az ijedés, a felindulás, a bú, a gond, az öröm, stb. különféle betegségeket idézhet elő. Tudták, hogy a kedélyállapot felismerése, a lelki magatartás megítélése, a cselekvések elbírálása sok esetben a helyes diagnosishoz vezet. És *gyógyszerként is használták a lelki behatásokat*, bár a suggestio lényegéről még fogalmuk nem volt. Asklepiades, Aurelianus, Celsus a zenét, Delius a vígságot, Sydenham a nevetést gyógyszerül használta. Tissot a nevetéssel tályogokat nyitott és nehéz szüléseket könnyített. Sterne meg éppen az angol Materia-Medica-ba kívánta felvétetni a nevetést, bizonyítván, hogy ez a legjobb étvágygerjesztő, tőle meghízhatnak az emberek. Régóta ismeretes dolog, hogy a félelem fájdalmat csillapít, az öröm migraent szüntet s az ijesztéssel nemcsak csuklást, hanem vérzéseket is sikerül megállítani. Hippokrates a köszvény ellen a haragot találta a legjobb orvosságnak. Legfőbb orvosságunk pedig – a mióta csak emlékezünk – az ágynyugalom, a mely tulajdonképpen a psyche nyugalma, a reflex tevékenységének a minimumra való szorítása. [...] A kóros reflex négy formája keretében talál helyet az álom több zavara is. Hasonló mondható az eszméletlenségről és a féleszmélésekről. Áll ez az öntudatszűkülésekről, suggestiókról, a rapportokról és az automataságokról is. Ilyen eredésűek az elmeagyapodás bajai, az elme-fáradás betegségei,

és az elmefogyás okozta bántalmak. Nincsen a psychenek olyan zavara, a mely mondott reflex-typusok és reakcióformák valamelyikének keretébe beilleszthető nem volna. [...] Kórokozó tényezőként legkiválóképpen a lelki izgalom szerepel. [...] Hasonló okozati összefüggés mutatkozik az érzéstársulások és némely testi kórságok kifejlődése között.

A psyche az ok. A psyche az eredmény. A psychében rejlenek kóros dispositioink és betegségeink. A psyche adja meg ellenük az immunitást s a gyógyszerert. Ez neveli, módosítja, alakítja, örökíti reflexeinket, és befolyásolja általuk életünk folyamatait. Illő tehát, hogy a lélek e jelentős szerepének fontosságát felismerjük minden orvosi ténykedésünkben! [...] A psyche, emberi mivoltunknak a legfőbb ismertető jele kell, hogy orvosi tudásunknak főtárgya legyen.”

Ugyanennek „A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlés”-ének a második ülésén Fischer Jakab előadása hangzott el „Az újabb altatószerekről” címmel. Ehhez kapcsolódóan „Lechner Károly kérdést intéz, vajon az álmatlanság mely eseteiben észlelte előadó az általa kipróbált altatószerek hatásának elmaradását, mikor látott gyenge hatást és mikor jó eredményt, tekintettel az álmatlanság sokféle okára és formájára, tekintettel arra, hogy exsomniaival vagy insomniával van-e dolga, mert mindezen körülményektől függőleg más és más eredményt várhatunk. Sok esetben a fürdő, a mechanikus, suggestikus behatás, a hashajtó, bor stb. oly jó eszköznek bizonyul, hogy a vegyi szerek adagolását bizvást el lehet hagyni.”³⁰⁶

Lechner Károly: Az iskolai idegesség. Magyar Pestalozzi 7.évf. 21.sz. 1–2. 1904. (61. publikáció)

„[...] Némely gyermek csak múltól merül ki, s itt az elme *puszta fáradásával* találkozunk, másnál állandó károsodás áll be, vagyis benne *káros hajlandóságok* támadnak, a harmadiknál az idegrendszer elkorcsosodása *alkati sajátosságok* teremt. Az első eset az utódokra nem hat ki, a másik kettő azonban már azokat is sújtja, mert ily szülők gyermekei idegességre vannak disponálva. Nem az iskola teremti hát meg az idegességet, hanem a gyermek magával hozza oda az arra való hajlamosságot, s az iskola csak hozzájárulhat a kifejlesztéséhez. [...] Az ilyeneket hetedik életév betöltése előtt fel se kellene venni az iskolába. A tanítás óráit délelőttre kellene tenni. Az évváró vizsgálatok, ahol lehet, megszüntetendők.”

Lechner Károly: Kísérleti lélektan gyakorlatokkal (töredék) MTAK Kézirattár Orvostud_2r_33_5_1–19., és Orvostud_2r_33_5_1–64., 1914. terjedelem: 98 oldal (62. publikáció)

„Azok az életfolyamatok, a melyek szervezetünkben a különböző szervekben lefolynak, képesek arra, hogy érzéseket keltsenek, ezek a *közérezések*. [...] Az izmok feszüléseik révén érzéseket adnak hírül, melyekről tudomást veszünk, és ami a lelki életünkben is fontos szerepet játszik. Ezek az *izomérezések* vannak hivatva, hogy közbelépésükkel érzéseink különböző minőségeiben lehetséges intenzitásokat, érzés fokokat, *ézés-erősségeket* tudomásunkra hozzák. [...] Az ézés erőssége változik a szervezet különböző állapotához képest. Az ézés intenzitása az izomfeszülések változásával mérhető. [...] Az ingerek és az érzések mérhetőek, de érzéseink nem oly mértékben nőnek erősségben, mint az ingerek. [...] Azt a fokot, amelyre az ingernek nőni kell, míg egyáltalában ézés támad, *ingerküszöbnek* szoktuk nevezni. Azt a pontot pedig, a melyen túl – bármekkora nő is az inger – az ézés

³⁰⁶ Fischer Jakab (1903). Az újabb altatószerekről. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlése. 1903. szeptember 5–10. *Orvosi Hetilap*, 47(41), 655.

tovább nem nő, *inger magasságnak* mondjuk. [...] Az érzés keletkezéséhez idő kell. Ez kiszámítható és megmérhető. Különböző érzékszerveinknél más és más időre van szükség, pl. fénynél 0,033 mp, hangnál 0,016 mp-re van szükség, hogy érzés létesülhessen. [...] Azt az időpontot, a melyen az érzésingadozás bekövetkezik, *fáradási küszöbnek* mondjuk. Mindennemű, folytonosan ránk ható ingerrel szemben így vagyunk. Ha tényleg sikerül összemérni a látás- és hallásbeli érzéseket, vagy a látásbeli és térérzeteket, az izomfeszülésekkel bizonyítékot találhatunk arra nézve, hogy az izomfeszülés az érzés intenzitásának a közvetítője. [...]

Kísérletekkel igazolást nyer az izomfeszülések rendkívül nagyszabású szerepe a psyche eseményeiben. Az izomfeszülés nemcsak megállapítja az ingerküszöböt, az ingermagasságot, s az időküszöböt, és nemcsak az érzés intenzitásának tekintetében tájékoztat, hanem a társítás és a gátlás tényében is fontos szereppel bír, mert kifejezője mindig a reflex létesülésnek és létesülése mikéntjének.”

„Minden, ami időt igényel, mozgás, az idő nélkül nincsen mozgás. Nem képzelhetünk mozgást, mely időben ne folya le, viszont nem képzelhetünk időt, mit mozgás ne töltene ki. S ha azt be tudnók bizonyítani, hogy a psyche folyamataiban végbemenő tünetnyek időt igényelnek, azzal bizonyítékát adnók annak is, hogy a psyche jelenségeinek is a mozgás valaminő formájának kell lenniök. [...] A psyche jelenségeinek időbeli mérésére van egy ingerkészülék, melyhez a Hipp-féle chronoskop, a Römer-féle hangkulcs alkalmazható. [...] A kísérletek sorozata igazolja, hogy a lélek eseményei, az értelem műveletei lefolyására idő kell. S miután a mai physikai ismeretek értelmében minden, a mi időt igényel mozgásra vezethető vissza, azt kell feltételeznünk, hogy minden lelki műveletnek is a mozgás valamely nemének kell lennie.

A lélek székhelyére vonatkozó kutatások

[...] Az *anatómiai irány* a lélek szerveinek, az agyvelőnek és az idegrendszernek a boncztanával foglalkozott. A *patológiás irány* ezen szerveknek kóros elváltozásait kutatva iparkodott a lélek székhelyére következtetni. Harmadik a *kísérleti physiologia iránya*, amely állatokon végzett experimentumok útján kutatta a lélek jelenségeit. Negyedsorban jelentkezett a *fejlődéstani irány*, a mely az agyvelőnek és az idegrendszernek fokozatos kifejlődésével arányban mutatkozó tökéletesedésben kereste a lélek megismerésének kulcsát. [...]

Az anatómiai és a patológiás irány követői a *lelki események színteréül az agyvelőt és az idegrendszert* jelölték meg. [...] A kísérleti physiologia egyik csoportja azt állítja, hogy a psyche lényege az érzés, és mindenütt, ahol érzés van, ott psychének kell lenni. [...] A másik csoport az associáció vagy a társítás tényét mondja a psyche lényegéül. Psyche ott van, hol az érzés tudatossá válik. [...] Egy harmadik csoport szerint a psyche lényegét az akarat, a reagáló képesség adja. [...]

A psychológiában négy fő irányt szokás megkülönböztetni:

- 1) A dualistikus irányt, mely külön testet és külön lelket ismer (Descartes és követői)
- 2) A monistikus spiritualizmus irányát, mely csak lelket akar ismerni, az anyagi világ a képzelet eredménye (Herbart és Lotze)
- 3) A materializmus iránya a testet fogadja el létezőnek, a lélek a testi működés nyilvánulási fomája (Vogt, Hobbes, Büchner, Moleschott)

- 4) A paralelizmus tana a testet és a lelket egynek veszi. Mindkettő egy és ugyanazon tényező kétféle nyilvánulási módja (Spinoza, Leibnitz, Kant, Schelling, Hegel)

Az agyvelő és az idegrendszer bonczati szerkezete

[...] Az agyvelő és az idegrendszer a pete fejlődésénél a külső csíralemezből jön létre. Alapját a velőcső képezi. Megkülönböztethető: előagy = prosenkephalon, középagy = mesenkephalon, hátsó agy = metenkephalon, agykéreg = telenkephalon, közti agy = dienkephalon, gerincvelő = myelenkephalon. A szürkeállomány tele van ideg dúcsejtekkel, a fehérállományt pedig idegrostok alkotják. [...] A sejt teste a protoplasmának nevezett fehérjeszerű anyagból áll. [...] Ha a dúcsejtet a belőle kiinduló idegrostos tengelyfonállal és az ennek, s oldalágainak végén levő rostborkorzatokkal alapegységnek elfogadjuk, mondhatjuk, hogy ilyen alapegységekből, mint láncszemekből összetevődő lánczolatból áll az egész idegrendszer. [...]

A reflexkörbe tehát nemcsak a be- és kivetítési tényezők, hanem a társító tényezők is tartoznak. Ezek a társulások természetesen a legegyszerűbbek a gerincvelőben, komplikáltabbak már a közti- és a középagyban és rendkívül szövödményesek az agykéregben. [...]

Az agyvelőben és az idegrendszerben oly bonczati szerkezet áll rendelkezésünkre, a mely az ingert felvevő és az ingerre visszaható szervek segítségével a legkomplikáltabb életfolyamatok létesülését megengedi, és lehetővé teszi a lelki folyamatokat.

Az agyvelő és idegrendszer élettani viszonyai

[...] Egész szervezetünk reflex készülékekből van összetéve, a melyek ismét egymás között társító összeköttetésben léteznek. E berendezés lehetővé teszi, hogy a tengélet (vita vegetativa – a szerk.) működései, a táplálkozás, az élenyítés (oxidáció – a szerk.), az elhasznált anyagok kiküszöbölése stb. az agyvelő és az idegrendszer szükségéhez alkalmazkodják, és viszont, az utóbbi a tengélet igényeinek is szolgáljon. [...] A mi organismusunk egy nagyon komplikált reflex-mechanismusnál nem egyéb. A reflex-mechanismus révén életjelenségek, különösen pedig lelki jelenségek nyilvánulnak meg. [...] A dúc-sejtek leglényegesebb tulajdonsága az *ingerlékenységük* (1). [...] A fehérje anyagnak, a protoplasmának második alaptulajdonsága a sokasodási, *szaporodási képesség* (2). [...] A polyplasia képességének négyféle formája lehetséges: activ (külső inger hatására) anyagalakulás = üdülés, passivus anyagalakulás = gyarapodás, az activ anyagbomlás = fáradás, és a passiv anyagbomlás = fogyás. Ez utóbbit a vérkeringés közvetíti. [...] Az alakváltozás szintén négyféle lehet: visszakozás (regressio) és fejlődés (evolutio); elhasználás (degressio) és reperálhatatlan visszamenés (involutio). [...] A fehérje-állománynak még egy harmadik alaptulajdonsága az átalakuló képesség (*transmutatio*) (3). [...] Az élő sejtben alakulás és bomlás közben más anyagok maradnak vissza, mint a minők eredetileg ott voltak. Tehát a protoplasma állománya átalakul. [...] Az átalakulások révén szétkülönülések (differentiatio) történnek, a melyeknek érvényesülése folytán bizonyos reflexek csak bizonyos czélokra válnak alkalmasakká. [...] A szétkülönülés csak a fajfejlődés során létesül, az átöröklés tényei közvetítésével. [...] Az átalakulás másik neve az alkalmazkodás (accomodatio). Ennél nem a generatiók során át, hanem az egyéni életben belül történik az átalakulás, olyan átalakulások, melyek az élet során szereztetnek. [...] A reflex időbeli változásainak

közvetítésénél a dúc-sejtek, illetőleg a fehérjeállomány még egy negyedik alaptulajdonsága lép előtérbe, és ez a viszonzosság (*correlatio*) (4) tulajdonsága. Az agyvelőnek és az idegrendszernek ezt a tehetségét az ingertovábbítási képességének is nevezzük. Ez adja meg a reflexnek a tulajdonképpeni képét: ettől függ a hatás, az eredmény. [...] Végre szóljunk még az összehúzódás (*contractilitas*) képességéről (5). Ez a protoplasma ötödik sajátossága, azon eredeti tulajdonsága, hogy összehúzódni és elernyedni, ellazulni, kinyúlni képes. Ez a tulajdonság az átalakulás során nem mindenütt egyformán marad meg. [...]

Ily módon az erőváltozás az anyag-, alak-, idő- és hatásváltozáson át ismét csak erőváltozásként jelentkezik, azaz a változások egymásmellettsége önmagába záródó kört alkot.”

Lechner Károly: Az évváró vizsgálatokról. Magyar Pestalozzi 7. évf. 13. sz. 1904. (63. publikáció)

„[...] A főváros polgári iskolai tanári körei már behatóan tanácskoznak az iskolai rendtartás gyökeres átdolgozásán. Kimondották ugyanis, hogy el kell törölni az évváró vizsgálatokat. Már nem egyszer ostromoltuk a vizsgálatok elavult intézményét. [...] „Az évváró vizsgálatok káros voltát a gyermekek idegrendszerére kísérleti adatok bizonyítják. Az orvosi szempontból egyedül czélszerűnek minősíthető és felette kívánatosnak jelzendő azon tanrendszer mellett, a mely a tananyagának megtanulását a tanító, vagy a tanár vezetése mellett, már az iskolában szükségesnek mondja; minden vizsga fölöslegessé válik, mert a gyermek tudását tanulás közben lehet ellenőrizni. Nagyon rossz tanár az, a ki az év folyamata alatt, minden egyes tanítványának a tudásáról biztos meggyőződést szerezni nem tud. A közönség megnyugtatására szolgáló látványosságnak, a hol erre szükség van, az évváró vizsga esetleg megtartható, ha az izgató, nyugtalanító és rendkívül fárasztó szerencsejáték drukkjától sikerül a gyermeket az által megóvni, hogy a vizsgán kinek-kinek a tehetségeihez mért szerepet juttatunk, s azt neki jó eleve betanítjuk. Ezen vizsga tehát csak forma szerint az, valóban nem. Valóságos vizsgálatnak csak ott van helye, a hol a társadalom életküzdelmeiben előjogokat biztosító diploma megszerzése jár vele kapcsolatban (pl. az érettséginnél). Ott aztán a vizsga alapos, helyesen rendszeresített, jól ellenőrzött, minden vexatiót (zaklatás, bosszantás – a szerk.) kizáró, lehetőleg gyakorlati és a fölösleges szellemi megterheltetést elkerülő legyen.”

Lechner Károly: A reflex szerepe az élőnyelvek kifejlődésében. Nyelvészeti Tanulmányok I. 1905. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_III_8 a kefelevonat terjedelme 10 oldal (67. publikáció)

„[...] Az élő nyelv, a beszéd fejlődésének és alakulásának tényezőit is a reflexek sajátosságaiban kell keresnünk. A beszédhangok, s a beszédmozgások keretében is a mozgás e négy nemével találkozunk: visszahajtó, ösztönös, összevágó és akaratos reflexek. [...]

Az élőnyelvek fejlődését kutató búvárok figyelmét a reflex-jelenségek ismeretének fontosságára kívántam felhívni, arra, hogy a psychomechanikai tanulmányok a nyelvismere-tünk körét lényegesen tágítani alkalmasak.”

Lechner Károly: A középiskola küzdelme az alkoholizmus ellen. – Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye 1906. márczius 10. Kolozsvár, Gombos Ferencz Könyvnyomdája. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_3_a és Orvostud_2r_15_II_3_b, terjedelem: 22 oldal (68. publikáció)

„A V. és K. (vallás- és közoktatásügyi – a szerk.) miniszter az alkoholizmus káros következményei tekintetében való kioktatás tárgyában intézkedést tett. Az 1905. évi 1841 és 3600 eln. számú rendeletek a középiskolákat is belevonják a küzdelembe. A midőn a Tanári Kör az ügyvel érdemben foglalkozni kíván, tisztázandónak vélem a következő kérdéseket: 1) Vannak-e az alkoholizmusnak olyan ártalmi, melyek az iskolában mutatkoznak? 2) Szükséges és lehet-e ezek ellen az iskolában védekezni? 3) Minő szerepet vállalhat ebben az iskola? [...]

Tényleg az alkohol sem nem tápszer, sem nem fűszer, sem nem erőt adó pótszer, hanem kizárólag érzéstelenítő szer. Eltompítja elsősorban a magasabbrendű etikus és esztétikus érzéseket. [...] Az impotencia és a sterilitás utolsó stációján át az alkoholisták faj kihalásához vezet. Csak hogy ennek a nemzetfogyasztó kihalásnak hosszú útja van, és léteznek módok, a melyekkel azt meg lehet akadályozni. [...] Az iszákossággal a mi középiskoláinkban még nem találkozunk. Az érzéstelenítő hatás az idegrendszer dúc-sejtjeiben és az idegrostokban mutatkozik legelőször. [...] Az iskolás gyermekek életében a korai hozzászokás, a felnőttek utánzása, a szerte dívó ivókényszerből származó egyéb veszedelmek jelentkeznek. [...] A nálunk megejthető számlálás bármely iskolában igazolhatja, hogy átlag 100 tanuló közül 10 naponta, 40 pedig ünnep- s vasárnapokon kap alkoholt. [...] Az iskola feladata nem csupán száraz tudással megtölteni a tanulók fejét, hanem a világ haladásával együtt haladni, az élet egyetemének fölmerülő szükségait felkarolni és a társadalom szünet nélküli fejlődéséhez mindenben alkalmazkodni. [...] Az alkoholizmus elleni küzdelem valóban szükséges, csak a módját kell helyesen megválogatni. [...] Amerikában jelenleg 22 millió iskolás gyermek részesül évente alkoholelleses oktatásban. [...] Magyarország harmadik a sorban. A mozgalmat a közoktatásügyi kormány kezdeményezte 1905-ben a nemzetközi antialkoholos kongresszus hatása alatt. Eredménye az előttünk fekvő rendelet, mely a célzt 1) alkoholelleses olvasmánnyal, 2) egészségtan és embertan keretében való kioktatással 3) alkoholelleses egyesületek előadásainak hallgattatásával óhajtja elérni. [...]

Egyről a miniszteri rendelet teljesen megfeledezett, hogy az iskolai oktatásnak és nevelésnek csak akkor lehet sikere, ha abban a szülők, a nevelők tevékenyen közreműködnek, vagy legalábbis avval egyetértenek, annak ellene nem szegülnek. [...] A jó példa, a felvilágosító olvasmányok, előadások szükségesek.”

Lechner Károly: Az álmatlanságról. In: Dolgozatok Purjesz Zsigmond negyedszázados tanári működésének emlékére. Írták és kiadták tanítványai és tanártársai. 482–541. Budapest, 1906. (69. publikáció)

„[...] Taglalásaink eredményeit tömbösítve mondható, hogy az álmatlanság az elme nyugalom olyan üdülése (itt erősödő – a szerk.) zavara, amely az elalvás, az alvás vagy az ébredés időszakában jelentkezhetik, majd a veleszületett, öntudatlanságot kiváltó altató reflex kóros funkciójában nyilvánul, külső vagy belső ingerek okából támad és a csökkent, fokozott, félszeg és fonák, vagy pervers reflex típus formáiba öltözködik. [...]

Felhívom a gyakorló orvosok figyelmét, hogy a sokféle álmatlanság megkülönböztetése minden kétségen kívül könnyebben rávezet az azokat felidéző kórságok felismeréséhez, és a gyógyszerelés tekintetében is igen értékes útmutatásokkal szolgálhat. Az álmatlanság

nem csak idegbajokhoz és elmebetegségekhez csatlakozik, gyakori résztünete az minden külső és belső betegségnek egyaránt.”

Lechner Károly: Agyvelő és idegrendszer bonczтана. A lelki események színtere, az értelmi műveletek szerve. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_32_36_66_I-XIII Magyar Filozófiai Lexikon³⁰⁷, 1906. terjedelem: 57 oldal (70. publikáció)

Lásd a mellékletben a 35. képet: az agykéreg társító mezőiről készített rajzot és a hozzá tartozó magyarázó táblát.

„Jelenlegi ismereteink szerint az agyvelő és az idegrendszer nagyszabású, finomszerkezetű oly készülék (apparatus), mely az élő szervezetet (organismus) a reá ható ingerek (irritatio) megérzésére (sensio) és az érzések követelte visszahatásokra (reactio) és az ezen visszahatásokban az ingerek minőségéhez, mennyiségéhez és összetalálkozásához való alkalmazkodásra (accomodatio) képesíti. Az ingereket megérző, azokhoz alkalmazkodó visszahatást reflexnek szokás nevezni. Oly reflex-készülékekkel van tehát dolgunk, mely 1) az ingerek felvételére szolgáló szerveket, minők az *érzőszervek* (érzések, érzőfelületek), 2) a visszahatást eszközző szerveket, minők az összes *munkás szervek* (izmok, mirigyek), és 3) az alkalmazkodást, illetőleg szabályozást közvetítő *agyvelőt és idegrendszert* egyesíti. [...] A reflex-készülék, háromszoros feladatának megfelelőleg, három fő részből áll. Az első rész magában foglalja a *bevetítés* (introjectio) érző rendszereit, a második rész a *kivetítés* (ejectio) mozgató rendszereit és a közbeeső harmadik rész az alkalmazkodás és szabályozás *társító* (associatio) *rendszereit*. [...] A bevetítés, a kivetítés és a társítás ideg ösvényeinek kialakulása a velőcső tömegének szürke- és fehérállományra való szétkülönődését eredményezi. A fejlődés további során az osztódás útján szaporodó velőcsőbéli sejtek egyik része, a dúcsejtek a szürke állományban, az ideg rostsejtek pedig a fehér állományban tömörülnek együvé. [...] Az agyvelőnél a viszony megfordul, amennyiben mindkét állománynak tömeges gyarapodása a szürkeállományt a külső felületre, a fehéret középre szorítja. [...] A fehérállomány egy része megszakítás nélkül vonul végig a velőcsövön, és pedig úgy alulról fölfelé, mint fölülről lefelé. Az előbbi a *bevetítés*, az utóbbi a *kivetítés központi pályáit* foglalja magában. Egy másik rész a szürke központ saját területrészei között létesít összeköttetéseket felölelve a *társítás központi pályáit*. És végre egy negyedik rész a három központ mindegyikét a másikkal és valamennyit a sympathiás idegrendszerrel fűzi össze, ezáltal a *társítás kisegítő pályáit* teremtve. [...] Nevezetes képletek keletkeznek: a nagyagyvelő, *elő agy* (proenkephalon), *közép agy* (mesenkephalon) és a *hátsó agy* (metenkephalon). [...] A velőcsőnek a nagyagyvelő átalakulásaitól érintetlenül maradt része a *gerinczvelő* (medulla spinalis) hosszú istrángjában nyúlik a fejtől a farig lefelé. [...] Ott a hol a fehérállomány rostjai kötelek és fonalak képében a velőcsövet elhagyják, hogy a szervezet minden részében szétágazva a test összes szerveivel állandó kapcsolatokat teremtsenek, az *idegek* (nervi) kezdődnek. [...] Az agyvelő és az idegrendszer alakelemeiből, valamint a velők kapcsolatos érző- és munkássejtek alkotta szövetekből, illetőleg szervekből a psychomechanismus céljainak szolgáló bevetítő, társító és kivetítő rendszerek tevődnek össze. [...]

³⁰⁷ „A Magyar Filozófiai Lexikon nem látott napvilágot.”In: Rozsnyai Gábor (1957). 3.

Valamennyi *bevetítő rendszer* lefutása minden részében még felderítve nincsen. A főbb ismeretes pályák közül a következők felemlítendőek: szagló-, látó-, halló-, ízlő-érzés rendszere, a fej érzőidegeinek, a gerincz, a látótelep, a kisagyvelő érző idegeinek rendszere és az együttérzős rendszer. [...] A kivetítő rendszer lefutása mentén két tagozatra oszlik: központi mozgató pályára (ejectio cortico-spinalis) és a környéki mozgató pályára (ejectio spino-motoricus). [...]

A *kivetítés nevezetesebb rendszerei*: a szemmozgató idegek, a háromosztatú ideg, az arczideg, a bolygóideg, a nyelvvalatti ideg rendszere, a loborpálya, a híd-kisagyvelő rendszer, a látótelep mozgató rendszere, az együttérző idegrendszer mozgató rendszere.

Lefolyásuk szerint négyféle típusú *társító* rostot szokás megkülönböztetni a szerint, a mint 1) egyszon szürke terület saját szomszédos dúczsejtjeit, 2) az egymás fölötti rétegek dúczsejtjeit, 3) idegen területek dúczsejtjeit, vagy 4) a jobb és bal oldal dúczsejtjeit kötik egymással össze.

A reflexmechanizmussá egyesült gépezet végtelen számú reflexkörből tevődik össze, melyek a szervezet minden érző felületét a társító központtal és azt ismét az összes munkás szervekkel kötik egybe. Ez által a szervezet életműködései számára megadódnak az anyagi s erőbeli feltételek. Működésük körét a következő két csoportra lehet osztani: ingerváró mozgások gépezete, ingerértékelő mozgások gépezete. A két csoport gépezetei egymással még tökéletesebb láncolatba lépnek. Ezáltal az agyvelő és az idegrendszer oly hatalmas gépezetté fejlődik, a melynek bámulatosan fölszerelt színpadán rendkívüli, s könnyű változatossággal játszódnak le az élet és a lélek munkájának összes eseményei.”

Lechner Károly: Az agyvelő és idegrendszer élettama MTAK Kézirattár Orvostud_2r_33_1, Magyar Filozófiai Lexikon, 1906. terjedelem: 109 oldal (71. publikáció)

Balázs Sándor és Spielmann József monográfiájukban így értékeli Lechner dolgozatát: „Talán ebben a munkájában fejt ki legrészletesebben reflexelméletét. A biológiai célok megkívánják, hogy az öntudattartalomban az életszükségletekhez mérten az érzések tömegéből a fontosabbak kiválasztassanak, vagy egymással még jobban összeforrasztassanak. Egyfelül érzéskiválasztásokra, azaz újabb szétkülönödésekre (differentiatio), másfelől érzésszösszeforrasztásokra, vagyis mind tökéletesebb egyesítésekre (integratio) van szükség, hogy a szervezet reakciói az élet követelményeinek megfelelőhessenek. [...]

A korszerű élettani felfogás hasonlóképp vélekedik a kergyi analízis és szintézis szerepéről. [...]

Az élő sejt épségének éppen az a kritériuma, hogy a működés követelje erőfelszabadulásra, anyagszétérésre azonnal új erőfelhalmozással s anyagalakulással reagál. E kettős folyamat egyike az izgalom (excitatio), a másik a gátlás (inhibitio). Pavlov is a kísérletei alapján arra a feltevésre hajlott, hogy a gátlásos folyamat az asszimilációval, míg az ingerületi folyamat a disszimilációval áll kapcsolatban.”³⁰⁸

³⁰⁸ Balázs Sándor, Spielmann József (1956), 179–194.

Lechner Károly: Az „Énbomlás”-ról. Felolvasatott az Erdélyi Múzeumegylet marosvásárhelyi vándorgyűlésén, 1906. június 5-én. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_4 Magyar Filozófiai Lexikon, 1906. terjedelem: 13 oldal (72. publikáció)

Lásd a mellékletben a 34. képet Lechner Károly kézírásának illusztrálására.

„[...] Az „én” a jellem szerzett automatizmusában, valamint a szervezet veleszületett reflexeiben érvényesül. Bennünk e szerint sok „én” rejlik, annyi, ahányféle automatizmusra magunkat begyakoroltuk, ahányféle öntudattartalom – tapasztalásaink révén – lehetséges. [...] A mániás beteg én-je óriásivá nő, a melancholiásé törpévé tőpörödik, vagy a tébolyodottá félszegessé válik. [...]

A figyelem kísérté cselekvések mellé öntudatlan ténykedések is társulhatnak. A reakció ezen kettős, néha többszörös, felében tudatos, más felében öntudatlan jelentkezését az „*énbomlás*” (dyspersonalitas) nevével illetjük.

Két vagy több én reakciója egymással időben összeesik, avagy időben különböző, a mikor azok egymást időben követik. Az előbbi az „*énhasadás*” (egoschisma), az utóbbi az „*énszakadás*” (egorhexis). Mindkét jelenség időazonos én-eknek egymástól független ténykedését mutatja, tehát *énhasadás*. Az előbbit, mert tudatos benyomásokat kelt impresszionizmusnak, az utóbbit, mivel öntudatlan gépies önindításokat végez impulzivizmusnak nevezzük. [...]

Az *énszakadás* egyik formája, mert másként cselekvő, egymásról tudomással bíró én-eket sorakoztat ugyanegy inger kapcsán egymás után, *egoallotrizmus*nak, a másik, mivel egymásról mit sem tudó én-ek időszakos váltakozását eredményezi, *egoperiodicitás*nak mondható. [...] A kóros impulzivizmus szolgáltatja a váratlan ösztökéléseket, a kleptomániát, a piromániát, ez hozza létre a pánikok szörnyű eredményeit, ebből fakad a khorea (vitustánc: arc és végtagok akaratlan rángása – a szerk.), meg a hisztéria. [...]

A kóros *egoallotrizmus*nál az ember két vagy több különböző, egymás után jelentkező egyéniségre oszlik föl, a melyek mindegyike tudomással bír a másikról. [...]

Az *énbomlás*nak minden sajátos formái az ideges kimerülés talajából nőnek ki, részint öröklött hajlandóságokból, részint egyoldalú begyakorlás folytán. A legtöbb gyógyítható, ha idejekorán szakszerű kezelés alá jut.”

Lechner Károly: Rapport. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_5, 1906. december 10. terjedelem: 6 oldal (75. publikáció)

„[...] Rapportnak nevezi az orvostudomány azon öntudatszűküléseket, a melyeknél a tudatossá válás ténye egyes értelmi műveletekre összpontosodik, mialatt a többi öntudattartalom elvész, vagy teljesen háttérbe szorul. [...] A rapport tehát olyan öntudatszűkülés, a melynél a tudatossá válás ténye valamely izolált emlékezésre begyakorlatott. Az egyén öntudata az illető emlékezéssel szoros függési viszonyba jutott. [...]

Kóros rapportba rendszerint csak azok esnek, akik bármi okból elgyöngültek, vagy idegesek lettek. Különösen azok hajlamosak rá, akiknek szervezete már öröklött alkata folytán kisebb ellentálló képességgel bír. Orvoslása is ebben rejlik.”

Lechner Károly: Über negative Sinnestäuschungen. I. Internationale Kongress für Psychiatrie, Neurologie und Psychologie zu Amsterdam. Kurze Inhaltsübersicht des Vortrages. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_27_II_12 (76. publikáció)

„A negatív érzéksalódásokról. Az előadás rövid tartalmi áttekintése:

1. Az élettani érzéksalódás reflexfolyamatok összessége.
2. A reflexfolyamatok változása részben növekedéssel, részben egyes reflexkomponensek elmaradásával érzéksalódáshoz vezetnek.
3. Az illúziók és a hallucinációk olyan érzéksalódások, melyeket a reflexfolyamatok növekedése hív elő. A növekedést kiválthatják exogén ingerek (illúzió), vagy endogén ingerek (hallucináció).
4. A reflexkomponensek elmaradásával jelzett érzéksalódásokat negatív illúzióknak és negatív hallucinációknak kell tekinteni. A kiesést éppúgy exogén és endogén ingerek keltik, de csak azok, melyeknek gátló reflexhatása van.
5. A negatív érzéksalódásoknak különböző formája van az elmaradó reflexkomponensek minősége és mennyisége szerint.”

Lechner Károly: Die Schlaflosigkeit infolge von Störungen des Vorschlafes. (Álmatlanság az elalvás zavarainak következtében) MTAK Kézirattár Orvostud_2r_28_2, beérkezett 1906. november 13. terjedelem: 35 oldal (77. publikáció)

„[...] Mint minden élettani folyamat, az alvás is reflexjelenségekre vezethető vissza. Csupán két vitathatatlan kritériuma van az alvásnak: az öntudatlanság és a pihenés. Az alvási reflexek – sajátosság vasomotorikus természetükkel – az életjelenségek köréből a tudatosság minden aktusát kizárják. Ezzel szemben a pihenés reflexei a biotonus vasomotorikus változásaival, helyreállítják az erő- és tápanyag ellátás feltételeit. Az első reflex védi a szervezetet a kimerüléstől és az önmérgezéstől, a második új erőt és tápanyagot gyűjt a további életcélokra. Minél mélyebb az öntudatlanság, annál nagyobb a pihenés és fordítva. [...]

Ez idő szerint nem lehetséges kísérletileg tisztázni az alvásreflexek létezését.

1. Az elő- és utóálomnak (szó szerint), azaz az elalvásnak és az ébredésnek külön zavarai vannak
2. Az álom mélységének zavarait el kell különíteni az alvás-pihenés zavaraitól
3. A heterogén vagy autogén okok szerint exogén és endogén alvászavarokat lehet egymástól megkülönböztetni
4. Az alvás sikerétől függően hypostenikus, hyperstenikus, parasthenikus és palinsthenikus alvászavarok adódnak

Az elalvás zavarai					
		<i>Az alvás mélységének zavarai (Dyskoimesis)</i>		<i>Az alvásigény zavarai (Dysnystaxis)</i>	
		külső (exogén) okokból	belső (endogén) okokból	külső (exogén) okokból	belső (endogén) okokból
Mennyiségi változás	negatív sikerrel hyposztheniás	gyengülés (infirmatio) Leptokoimesis	késlekedés (retardatio) Bradykoimesis	csökkenés (deminuatio) Oligonystaxis	rövidülés (abbreviatio) Brachynystaxis
	pozitív sikerrel hyposztheniás	erősítés (confirmatio) Oxykoimesis	gyorsítás (acceleratio) Tchykoimesis	gyarapodás (augmentatio) Polynystaxis	hosszabbodás (prolongatio) Dolychonystaxis
Minőségi változás	negatív sikerrel parasztheniás	elnehezülés (difficultatio) Mogikoimesis	ellustulás (ignaviatio) Oknoikoimesis	rosszabbodás (depravatio) Poneronystaxis	csonkulás (mutilatio) Spanonystaxis
	pozitív sikerrel palinsztheniás	megkönnyebbülés (levatio) Eukoimesis	élénkülés (vigorisatio) Erikoimesis	javulás (amplificatio) Beltionystaxis	túlzás (superlatio) Acronystaxis

Betegek megfigyeléséből 20 esetet ír le az elalvás zavaival kapcsolatban.”

Vélemény a cikkről Szabó József, Nyíró Gyula: Elmekórtan című tankönyvében olvasható:

„A Lechner által alapul vett vasomotoros reflexeken kívül még más, nagyjából ismeretlen reflexek együtthatalma szükséges az alvás és üdülés (testi, lelki erősödés – a szerk.) megértésére. Az agykéreg kiiktatása lehet teljes vagy részleges, tartós vagy múló, tökéletes vagy tökéletlen, ennek megfelelően az alvás teljes vagy részleges, hosszabb-rövidebb ideig tartó, mély vagy felületes lesz.”³⁰⁹

Lechner Károly: Bűn és bűntevés. Magyar Filozófiai Lexikon, 1907. kéziratban MTAK Kézirattár Orvostud_2r_35_3, terjedeleme: 10 oldal (78. publikáció)

„[...] A bűn és a vele kapcsolatos tényezők fogalmának alakulása a jog fogalmának kifejlődésével lépést tartott. [...] Idővel az *erőérzés* helyébe a *jog érzése* lépett, és általa létesült mind helyesebben a kellő eltolódás a joghatalom viszonyaiban. [...] A természet erőinek

³⁰⁹ Szabó József, Nyíró Gyula (1925), 34.

kiaknázását megengedő ismeretek terjedésével tényleg az izomerőből fakadt hatalom fokozottan más képességek szülte érzésekre ment át. [...] Ezentúl ugyan szintén az erősebb kezében maradt a jogszolgáltatás hatalma, de erejének alapját már nem többé a testi erő, hanem a szellemi erő képviselte. [...] És ezen időponttal kezdődik a *törvénytudományi lélektan*-nak, illetőleg a *törvénytudományi elmekörtannak* kifejlődése. Már a klasszikus ókor felvetette a beszámíthatóság kérdését. Mindazonáltal a jog fogalmának, az akarat mibenlétének, az öntudat lényegének, a kauzalitás tényeinek megállapítása évszázados elvi harcokat okozott, a melyek még ma sem jutottak teljes megnyugvásra. [...] A jogszolgáltatás fogantatásának módja humánusabb lett. De a szellem, a mely az egészet átlenge, lényegében ugyanaz maradt, a mi volt az ókorban. Törvénykönyveink még most is a bűnös tettet elemzik, a cselekvés definícióját keresik, és a cselekvést büntetik, pedig nyíltan bevallott céljuk a bűnösség megállapítása és a társadalom jogvédelme. Jelenleg is a bűn tényét létesítő objektív okokat kutatja a bűnvizsgálat, és nem eme okoknak, mint okozatoknak szubjektív forrásait. [...]

A *bűn fogalma* alá mindazon cselekvések esnek, a melyeket az emberi társadalom idő szerint változó jogérzése az egyesek, vagy az összesség érdeke ellen irányítottaknak tekint. A jogérzés és az ennek alapul szolgáló igaz-érzés (verisensio), szép-érzés (ästhetosensio), jóérzés (ethosensio) és nemes érzés (ingenosensio) lényegében kedélyhangulatnál nem egyéb (lásd agyvelő élettana). A hangulatok mint összetett közérzések, pedig nemcsak az egyéni nevelés és tapasztalás folyamán alakulnak ki mindenkinél, hanem az egyes társadalmakban, a bennük szerveződő jogrenddel kapcsolatban, különös formákat is öltenek. Eme jogérzések vezetnek az egyént, a családokat, a néprétegeket és az ezekből alakult társadalmakat – az általuk kívánt jogrend védelmére – különböző szokások, rendszabályok, illemek és törvények felállítására. A társadalom bűnnek, vétségnek, kihágásnak, vagy gondatlanságnak csak az ezeket megjelölő törvények megszegését nevezi, a többit illetlenségnek, tekintet nélküliségnek, méltatlanságnak, czudarságnak, jellemtelenségnek, stb. bélyegzi. [...]

Vannak azonban esetek, melyeknél a törvény megszegését a társadalom büntetendőnek nem véli, s ezért azt bűnnek nem tartja. Ilyenek az ellenállhatatlan erő kényszere, a jogos védelem, a végszükség és a körülmények nem tudása okából elkövetett törvénytelenések, mert ezeknél a bűnös szándék hiányzik. Ismét más esetekben az egyén nélkülözi a bűnösség tudatát, mivel öntudatlan állapotban cselekedett, vagy elmetehetsége meg volt zavarva. Ezen kategóriába tartoznak a cselekvőképességet ki nem záró öntudatlanságok és az elmebetegségek. Valamennyi büntetéstől mentesítő tényezőt a társadalom *beszámíthatást kizáró oknak* minősíti. A bűnösség fogalmához tehát szükséges a *beszámíthatóság*, a melynek föltételei: a) tudatos, akaratos szándék jelenléte, b) az öntudat épsége és c) a ténykedés minőségébe, s következményeibe való belátás. [...]

A magyar törvénykönyv megkülönböztet büntetteket, vétségeket és kihágásokat. Ezeket két csoportba szokás osztani a szerint, a mint a *vagyon ellen* vagy a *személy ellen* vannak irányítva.

Minőség tekintetében a büntetőtörvénykönyvek ezen felül megkülönböztetnek bűnös kísérletet, bűnben való részességet, szándékos cselekvést, gondatlanságból elkövetett cselekvést és bűnhalmazatot. E mellett számba esnek a bíróilag megállapítandó enyhítő és súlyosító körülmények. [...]

Büntettek, vétségek illetve kihágások végső sorban tehát mindig csak azok a cselekedetek lesznek, a melyeket a jogrend, a társadalom hozta törvények, rendeletek és szabályok olyanoknak minősítenek. „*Nullum crimen sine lege*” (Nincs bűncselekmény törvény nélkül)”

Lechner Károly: Bűnokok. Magyar Filozófiai Lexikon, 1907. Kéziratban MTAK Kézirattár Orvostud_2r_35_1, terjedelem: 22 oldal (79. publikáció)

„A társadalom követelte jogrend ellen irányított bűnös cselekedetek mindenkor az egyes egyének, avagy csoportok ellentétes érdekéből fakadnak. [...] A bűntevésre alkalmat nyújtó csábító vagy készítő tényezők bűnokoknak minősülnek. A bűnokok 1) külsők, általánosak, 2) külső szociális viszonyokból folyók 3) belső személyes vagy 4) belsők, egyéni természetben rejlők lehetnek. [...]

A *külső általános okok* csoportjába ama körülmények tartoznak, a melyek, mint az évszakok, – nyáron a személy elleni, télen a vagyon elleni bűntények a gyakoriak – az éghajlat, a földrajzi viszonyok – délszaki népeknél a gyilkosság, északiaknál az öngyilkosság gyakoribb – és az ezekhez alkalmazkodó táplálkozási viszonyok, – a növényevő népek átlag szolidabb természetűek, mint a húsevők – nagyobb néptömegek kriminalitására egyforma befolyással vannak. [...]

A *külső szociális okok* közé számlálhatók a faj és a vallás – a nagy tömegben élők vallásos és erkölcsi érzései lazábbak – a foglalkozás, valamint a népszokások és a népélvezetek országszerte változó sajátosságai: alkoholizmus – munkakerülés, csavargás, testi-lelki elfajulás jár vele –, prostitúció, gazdasági helyzet – csalás, okirathamisítás – és pauperizmus (a lakosság elszegényedése, tömegnyomor – a szerk.) – elégtelen táplálkozás, zsúfolt lakás-szülte vagy fenntartotta társadalmi állapotok. [...]

A *belső személyes* bűnre terelő tényezők az egyes emberekben testi vagy lelki sajátságokban gyökereznek: *életkor, nem* – a nők kevesebbet vétének a személy ellen, mint a vagyon ellen –, *családi állapot* – több az elítélt nőtlen vagy hajadon, mint a házas vagy özvegy –, *nevelés* – fonák nevelési rendszer: elkényeztetés, túlszigor és elhanyagolás –, *műveltség* – a bűntevők sorában az analfabéták túlsúlyban vannak –, *a környezet demoralizáló hatása*. [...]

A *belső egyéni* bűnre csábító hajlandóságok a családi származás, vagy az egyéni betegség folyamányai. Fogyatékoságok, lelki tulajdonságok, temperamentumok, indulatok, szenvedélyek, elmebajok. Hozzájuk tartoznak még koldulási, kóborlási, parazita hajlamok, iszákosság, nemi kéjelgés. [...]

Lechner Károly: Műveltségünk. Erdélyi Hírlap, Kolozsvár, 1907. február 24. kéziratban is MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_31, terjedelem: 8 oldal (80. publikáció)

„Azon okokra kívánok pár szóval reámutatni, a melyek a hivatalos stílusok szörnyszülötteit létrehozták. Az okok műveltségünk egyoldalúságában és fogyatékoságában rejlenek. Sokat tanulunk, de keveset művelődünk. [...] Az igazi műveltség mértékét nem a tudás mennyisége, hanem az érzések neveltsége szabja meg. Csupán a helyes nyelvérzés gátolhatja meg tehát a *beszéd és az írás* fonák kinövéseit. [...] Újabbkori tudásunk kétségtelessé teszi ugyanis, hogy az értelem tökéletessége érzéseink tökéletességétől függ. Nemcsak azok minőségét, hanem még inkább azok befolyását illetőleg a gondolkodásra és a cselekvésre. Főleg a testi közérzetek és az ezekből fölépülő lelki hangulatok, mint a vallásos-, erkölcsös-, szép-, jó-, nemes-, igaz-, jog- és ideális érzések játsszák a vezérlő szerepet. Hiába tudós, művész vagy szakértő valaki, mindvégig műveletlen marad, ha erkölcsileg vak, ha nincsenek szép és nemes érzései. A műveltség egyedüli tényezői ama

megkülönböztető érzések, melyek a társadalom követelte altruizmust – velünk született egyéni egoizmussal szembeállítják, melyek az egyeseket a családokká, a családokat fajokká, a fajokat nemzetté egyesítik. [...]

A világszerte uralkodó tanítási rendszer és az előírt oktatási módszerek nagy része a nevelésre, az érzések fejlesztésére, a hangulatok gyakorlására, a kedély művelésére éppen-séggel nem alkalmasak. [...] Iskoláink valóságos *kényszer-intézetek*. A beiratkozással a tanuló tulajdonképpen csak jogot vált arra, hogy okuljon, tanuljon, művelődjék, a mai iskola csupa kötelességeket ró rá. Nem a saját lelkének sugalma, tehetségeinek törekvése, hanem a rideg kommando kényszere neveli az érzéseit, s azért azok csak egoista természetűek lehetnek. Az emberre rákényszerített érzések – mert ellenszenvesek – sohasem forrnak össze az egyéniséggel. [...] Nem az angol-e a legműveltebb nemzet, a mely a játékokra a legnagyobb súlyt helyezi? A *társas játék* közös céljából fakadnak az együttérzés, az együttműködés, az összetartás, az összetartozás gyökérszállai. [...] A rabszolgamunka csak rabszolga lelkeket szül. Kiválni a szolgaságban a többiek közül, ez a legfőbb ambíció. Az iskolatárs segítése tiltott dolog. Az összetartó törekvés fegyvelemellenes. [...] Ezen kérelhetetlen egoizmus a beszéd és az írás tudományában is érvényesül, mert a nyelvoktatás grammatizáló módszere ezt lényegesen elősegíti. Ezen iskolaelv szempontjából Shakespeare, Goethe, Petőfi, Jókai nem voltak művelt emberek, mert műveikben elég helyesírási hibát lehet találni. [...] A szem, a fül, a tapintás, az izmok érzéseiből fejlődik az idő- és tér, a ritmus és az arányok, a zene és a dimenziók szép és jó érzései, a melyek a helyes beszédnek, a helyes írásnak alapfeltételei. [...] Növeli még a beszéd és az írás eme elfajulását az iskolákban űzött *grammatizálás*. Mesterséges valami lévén a grammatika regulákat erőltet a nyelvre, holott nem külső törvény, hanem belső szükség teremti a kifejező hangokat. Belső érzés készlet hangadásra. [...] A *magolás*, a beszajkolt tudás megakadályozza a belátás, a felfogás, a megfontolás, az önálló kritika kellő érvényesülését, mert altruista érzésektől mentes automatizációkkal gyakorolja be a képzetek sorakozását. A begyakorolt automatizáció pedig kizárja a be nem gyakorolt magasabb rendű érzéseknek eme képzetsorokra való ráhatását. Ettől a tehertől meg kellene kímélni a gyermekagyvelőt. [...]

Ejtsük el a tanulási kényszert, hagyjuk el a kalkulusadást, a vizsgát, száműzzük a népi- és alsóbb iskolákból a grammatikát! Tiltsuk be a magoltatást! Nemcsak játszva fog tanulni akkor az ifjúságunk, hanem művelődni is.”

Lechner Károly: Beszámítás és bűnösség. Magyar Filozófiai Lexikon, 1908. május 25. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_35_2, terjedelem: 7 oldal (82. publikáció)

„Vannak, akik a *választás*, a megkülönböztetés szabadságában (libertas iudicii), mások az okság, az *elhatározás* szabadságában (libertas consilii) vélik megtalálhatni az akarat szabadságát. A kettő közötti oki összefüggés dönt a beszámítást illetőleg. A cselekvés csak annak számítható be, a kinek elhatározása a megkülönböztetésből folyik, vagy a kinek megkülönböztetése befolyásolja az elhatározást. [...] A mai társadalom a beszámítás kérdéseiben való döntésnél csak a megkülönböztetés épségét veszi számba. Ha a megkülönböztetés józan, a cselekvés beszámítás alá esik, akár elhatározta magát reá az egyén, akár nem. Az előbbi esetben a beszámítás büntetőjogi, az utóbbiban erkölcsi természetű. [...] Az akarat szabadság elvén, a melyet a tudomány el nem ismer, és a mely a hit vagy metafizikai meggyőződés ténye csupán, a társadalmi jogrend fönn nem tartható. Az akaratkööttség elve ellenben fölforgatja a társadalmi rendet, és nem létezővé teszi a bűnösség meg a beszámítás fogalmát. A törvénynek a bűnösség és beszámítás fogalmához ragaszkodnia

kell, mivel e nélkül a társadalmi jogrend fölbomlik. A megoldást az agyvelő és az idegrendszer élettani működéseiről szerzett tudományos ismeretek adják meg. Ezek szerint az értelem minden eseménye ingerek keltette érzésekre vezethető vissza. Az érzések összetársulásából elméműveletek, azok visszahatásából cselekmények keletkeznek. Valamennyi érzés között legkiválóbb szerepkörrel bírnak a közérzetek és a hangulatok. Az utóbbiakhoz tartoznak az igaz-, szép-, jó-, nemes-, vallás-, jog- és erkölcsérzések. Ezek mindannyian hatalmas cselekvésszabályozó tényezők, lelki motívumok. Mivel külső befolyások által kelthetők, alakíthatók és szabályozhatók, a nevelésnek tárgyai lehetnek. [...]

A *bűnösség* ténye a cselekvés megítélésében rejlik. [...] A *beszámítás* ténye a bűnösség érzésén, s tudatán alapszik. [...] Tehát a beszámítás előfeltétele a bűnösség, a melyhez a társadalom követeléseinek mérlegelése csatlakozik. E mérlegelés tényéből és a bűnösség tudatából fakad a *felelősség* érzése. A beszámításnál a bűnösség és a felelősség érzéseinek a megállapítása a lényeges. Valahányszor ilyen érzések jelenléte nyilvánvaló, a cselekmény beszámítandó. Ezen döntő érzések megállapítása kétféle módon lehetséges, a szerint, a mint a beszámítás ténye jog-lélektani, avagy orvos-embertani fogalomnak minősítettik. [...] E mellett a szabadakaratot elhatározás kérdésének felvetése szükségtelen, mert arra felelet amúgy sem adható. [...] Valahányszor az értelem nem éri el a társadalom követelte fokot, az elmeéretlenség vagy a gyöngélméjűség *beszámítást kizáró* állapotával állunk szemben. A legtöbb büntetőtörvény – sajnos – még mindig a szabadakaratot elhatározás feltevésén alapszik. [...]

Valamely tettetnek a meghányás-vetése nem mindig megfontolás, és rossz gondolatnak rabja lenni még nem bűnös cselekvés. Azon kívül erkölcsös motívumok is vezethetik az embert a rosszra, és az elmebajos egyén is előre megfontolhatja a tettét.”

Lechner Károly: Ép és kóros érzéseinkről. E.M.E. Orvostudományi Értesítő 33. évf. 60–61. VI. szakülés 1908. márczius hó 7-én (83. publikáció)

„[...] Az érzésszármazást illetőleg megkülönböztethetők az öröklött és a szerzett érzésfajok. Ezek mindegyike ismét, majd külvilági inger által váltható ki, majd a szervezet saját életfolyamatai adta belső ingerek által. Ebből kifolyólag van: 1) *öröklött érzékelés* mint a külvilági inger keltette izgalom érzése 2) *öröklött közérzet* mint a szervezet életfolyamatos működéseinek érzése 3) *szerzett észretevés* mint a külvilági tárgyak létezésének érzése és a 4) *szerzett hangulat* mint a személyes élet érzése. [...] Az érzések eredményei azok tulajdonságaiból fakadnak. Vannak szenvedőleges és cselekvőleges magatartású érzések. Az inger tartamától és időbeli változásaitól függenek az érzés időbeli szenvedőleges viszonyai, a melyek a *várás* tényében érvényesülnek. Az inger mekkorasága és mennyisége szabja meg az érzés szenvedőleges intenzitásbeli viszonyait, és elénk állítja a *becslés* tényeit. A hol gátló, hol terelő körülmény a *törekvés* tényeinek csíráit rejti magában. Végre az ingert felfogó plasma saját minősége cselekvőlegesen határozza meg az érzés minőségét s hatását, s azzal a *valósítás* tényeit hozza nyilvánulásra. Minden érzésnek lévén 1. tartama, 2. intenzitása, 3. ingerfogékonysága és 4. minősége, e négyféle alaptulajdonságra visszavezethetők az érzések összes eredményei.”

Lechner Károly: A várás ép és kóros érzéseiről. E.M.E. Orvostudományi Értesítő. 33: 62–63. VII. szakülés, 1908. (84. publikáció)

„Az érzés kórsága mindenkor a reflex kórságával jár karöltve. A reflex ingerlékenység fokozódása vagy annak csökkenése csupán mennyileges eltéréseket hoz létre a

hyperthenias és a hypostenias reflex alakjában. Ha támogató vagy gátló mellékreflexek társulnak hozzá, ezek minőleges változásokat is eredményezhetnek a palinstheniás és a parastheniás reflex formájában. [...] A várás ténye az inger keltette szenvedőleges izgalmak *időbeli viszonyai* által adódik. Idősoros alakjában ez az *izgalomváltozás*, időazonos alakjában az *izgalomkülönböztetés* érzésében jelentkezik. [...] Az érzékelés, észreveszés, közérzet, hangulatok érzései is mutatnak időbeli változásokat. [...] A figyelem váróérzései ütemszerű izomérzések által szakítottatnak meg, és ebből keletkezik az idő érzése. Ha a szakaszos izomérzések időazonos egymásmellettségben jelentkeznek, az időérzés helyébe az arányérzés lép. [...] Kórságaikban úgy a kedv, mint a szépérzések a legkülönbözőbb túlzásokat és fonáságokat mutatják, sőt erős organomotorikus reflexhatásokkal párosulván kóros lelki indulatokká (affectus) fajulhatnak.”

Lechner Károly: A sugallásról. Előadta az Erdélyi Múzeumegylet 1908. évi Brassóban tartott IV. vándorgyűlésén, MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_6, terjedelem: 26 oldal (85. publikáció)

A hypnosis

„[...] Minél öntudatlanabbak az elnyomott érzések, annál élénkebben, erősebben, tisztábban és biztosabban helyezkednek a túlsúlyra jutott érzések az öntudatba fel. Némelyek tehát túlságosan előtérbe nyomulnak, mialatt mások lényegesen háttérbe szorulnak, vagy éppen egészen elmerülnek. Ez az öntudatszűkülés ténye. [...]

Ha az öntudatszűkülés kizárólag az ingerkeltette érzésre szorítkozik, sugallott érzések támadnak. Az ingert, amely ezt cselekszi, sugalló ingernek, az egész folyamatot pedig sugallásnak (suggestio) mondjuk. Fő szerepet játszik benne a figyelem. [...] Ha a sugalló ingerek rajtunk kívül állnak, idegen- vagy más-sugallás (heterosuggestio) támad, pl. a csábítás, hiszékenység, utánzás, majmolás. Ha ellenben a sugalló inger önmagunkban fészkel, az önsugallás (autosuggestio) keletkezik, pl. tűrés, vakhit, ellenkezés viszketegsége. Vannak ébersugallatok és álomsugallások, élettani és kóros sugallások. [...]

Az érzékelés körében leggyakoribb a csábító sugallás. Ebben nagy erő rejlik. Egyes dolgok valósággal ránk parancsolják az érzést és a cselekvést. A patak csurgása a szomszédoság, a víz látása a fürdést, a keresztutak találkozása az egyenes iránytól való eltérést, az utcasarok – főleg idegen városban – a sarkon való betérést sugallják reánk. [...]

A csábító sugallás nemleges formája a riasztó sugallás. Rossz szagok, kellemetlen ízek, csúf látványok, fájdalmas hangok riasztólag hatnak reánk. A hasznosugallásnál az öntudatszűkülés nem annyira az ingertárgyra, mint inkább annak értékelésére, becslésére vonatkozik. Fóbiák és míziák (beteges félelem, iszony – a szerk.) a kársugallásra vezethetők vissza. Az érzékelés öntudatszűkülései körébe számítandó még a külső inger kiváltotta mozgáskereső- és mozgáskerülő-sugallás. [...]

Mozgáskereső a kokettéria (kacérkodás – a szerk.), a pózolás és a nagyképszerűség. A mozgáskerülő sugallás folytán mogorva, elutasító, durva viselkedést tanúsítanak a velük érintkező felekkel szemben. Kivált a hivatalnok embereknél mutatkozik ez a rideg magatartás. [...]

Az észreveszés tényeire is bekövetkezik a sugallás. Itt összetett külső inger keltette érzésekre, a melyekhez belső érzések is kiegészítésül csatlakoznak, történik az öntudatszűkülés. A kiegészítést térbeli, időbeli, cél-, irány- és okbeli érzések eszközlik. Szerfelett

gyakori a hiszékenység és a kételkedés sugallása. Az észrevevés tényeiben további öntudatszűkülésként szerepelnek az elfogultság és előítélet sugallásai. Mindkét, egymással ellentétes sugallás az öntudatszűkülés fokához mérten szinte hozzáférhetetlennek mutatkozik a belátó értelem számára. [...] Leggyakoribb sugallásként – az észrevevés eseményei körében – jelentkeznek az utánczás és az ellenzés sugallásai. [...]

A közérzetek sugallásai az önsugallások közé tartoznak. Az öntudatszűkülés ezeknél a test életfolyamataiból származó belső érzésekre történik. Közülük nevezetesek: a hízelgő és zaklató sugallások, gyámolító, gátoló sugallások, a befolyásoltatás és ellenszegülés suggestiója. [...]

Nevezetesek az önsugallás keretébe tartozó sugalló hangulatok. Ezeknél az öntudatszűkülés a lelki emóciókra, a reményekre és a szeretetre, az indulatokra, a vallásos-, erkölcsös-, szép-, jó-, nemes-, jog- és igaz-érzésekre történik. Valamennyi túl értékessége révén az akaratot erősen irányítani képes. Ilyenek az álokoskodó, gáncoskodó sugallások, állító és tagadó sugallások. A tagadó sugallás legveszedelmesebb alakja az, amely a társadalmi renddel és a fennálló intézményekkel helyezkedik szembe. Legjobban láthatjuk ezt a nihilizmus és az anarchizmus törekvéseiben. [...] A hangulatok közvetítette önsugallások sorába tartozik a színlelés és a visszatettetés. Mindkettő a mozgásutánczás begyakorlásából ered. Mindenki önmagára sugallja azt, amit mutatni szeretne, sőt a legtöbbször önmaga is elhiszi. [...]

De bírhat a sugallás egyfelől gyógyító erővel, de kórsággá is fajulhat. Kétélű fegyver.”

Nyíró Gyula élménye a cikkel kapcsolatban: „Lechner Károly professzor kísérlete meg, hogy egy vékony kartonból kivágott kést adott a beteg kezébe, amikor az hypnotikus álomban volt, s felszólította, hogy szúrja vele szíven őt, a hypnotizórt. A beteg valóban eleget tett a parancsnak, és a kartonkással mellbevágta Lechnert, de amikor Lechner a hypnotizált kezébe egy ugyan különösebb veszélyt nem jelentő, de mégis sérülést okozni képes papírvágó kést adott, a hypnotizált a parancs teljesítését megkezdte, de amikor a professzor melléhez közeledett, remegni kezdett, és kiejtette a kést a kezéből. Ugyancsak Lechner Károly hypnotikus kísérlettel bizonyította, hogy ép erkölcsű egyént hypnosis útján adott paranccsal bűncselekményre rábírnai nem lehet. Fiatal lányoknál hypnosisban szuggerálta, hogy alvásukból felébredve, bizonyos szó hallatára az annak idején még hosszú szoknyájukat térdig emeljék fel. A lányok a szó hallatára mindig elpirultak, a szoknyájukat megfogták, de a parancsot nem teljesítették.”³¹⁰

Lechner Károly: Az idegélet köréből. A hivatalnokok idegessége. – Az előadás vázlata. 1908. november 11. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_8 terjedelem: 6 oldal (88. publikáció)

Neurotikus állapotok

„Lényeg a neurasthenia, az ingerfelvétel túlzása, ingerlékenysége, az érzések túlcsapongása. A reakció kimerültsége, fáradékonysága. A bevetítés könnyűsége, a társítás szétfolyása a kivetítés nehézségével. A reflexfolyamatok aránytalansága. [...]”

Felsorolja a bevetítés, a társítás és a kivetítés tüneteit. [...]

³¹⁰ Nyíró Gyula (1961), 333.

„Típusok:1) hypochondriás formák (közérzeti) 2) astheniás formák (érzékelési) 3) egyes figyelemre méltatott funkciózavarral pl. sexuál-, stb. (észrevevési) 4) aggodalmas, kényszeres formák (hangulatos).

Típusok bevetítés esetén: Paraesthesiás; Hyperaesthesiás

Társításos típusok: cerebro-asthenia intellektuális gyöngeséggel; obsessio kényszerekkel

Kivetítéses típusok: atoniás és palintoniás

A neurasthenia típusai: érzékelési = hyperesthesiás; közérzeti = hypochondriás; észrevevési = figyelemlektető egyes funkciókra; hangulatos = kényszeres

Idegesség ellenkező tünetekkel: bevetítés hiányos; tudat-társítás hézagos; erős kivetítés (görcsök)

Hysteria típusok: érzékeléses – anesthesiás; közérzetes – görcsös; észrevevéses – téveszmés, raptortos; hangulatos – affektív. [...]

Érzések túlzása + visszahatások hiányai = neurasthenia

Érzések hiánya + visszahatás túlzásai = hysteria [...]

Gyógyítás: elővédekezés: az egyformaság kerülése, dohány, alkohol mértékletesség. Sport, testi munka, alvás, nyugalom.

Utólagos kúrák: vízkúra, masszáló, mechanikus, hízaló, soványító, fürdő, lélekerősítő. Teljes bizalom és alávetés.

A boldogság érzése, reménye, tudata a legjobb orvosság. A boldogság csupa képzelet. Képzelmük magunkat boldogoknak, és egészségesek vagyunk!”

Lechner Károly: Téves eszméink. – Előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban. Erdélyi Lapok II. évf. 34–37, 60–64, 77–80. 1909. (89. publikáció)

„Debrecenben 1680-ban nagy szárazság volt. Nyomában sok tűzvész pusztított. Utána inség uralkodott. Nem csoda, ha a sok bajt a babonás nép a boszorkányok művének tartotta. 1681-ben három boszorkányt ítelt halálra a városi tanács. [...] Az ítéletek megokolásából kitűnik, hogy az akkor uralkodott téves eszmék hatása alatt sok szegény elmebajos egyén halálra ítéltetett. [...] A *tévedés* nem csupán emberi dolog, hanem általános jelenség. Embernél a tévedésből lesznek a téves eszmék, és belőlük fakadnak a káros gondolkodás összes fajtái. Bár misztikusnak látjuk, tény az, hogy vannak nemtudatos érzéseink, nemtudatos képzeleteink, nemtudatos gondolataink, sőt öntudatlan cselekvéseink is. Lelki életünk amaz eseményei értendők ez alatt, amelyekről tudomást nem veszünk, amíg lefolynak, de létezésük az értelmi műveletekre gyakorolt hatásuk révén bebizonyosodik. Az öntudatlan lelki események lényegesen befolyásolják gondolkodásunk eredményeit. Fogyatékoságaik vagy túlzásaik, félszégeik vagy fonákságaik teljesen átalakíthatják a tudás tényét magát is. [...] Minden értelmi működésünknek egyetlen alapja az érzés. Az érzőszervek ingerülete az agyvelő idegkészülékeinek izgalmát okozza. És ez az, amit szövődményeiben érzésnek nevezünk. A dúcsejtek különös állapota ez. A változásokat átviszi az idegkészülékekkel kapcsolatos munkásszervekre. Ez eredményezi a szervezetnek az ingerre való visszahatását. Szervezetünk összes életjelenségei ilyen reflex-folyamatokra vezethetők vissza. [...] Számtalan külső és belső inger éri szervezetünket. Ezekből a tömeges reflex-folyamatokból érzéstársulások keletkeznek. A figyelem növeli az érzés erősségét, annak hiánya apasztja azt. A gyakorlás fokozza az ingerlékenységet, a feledés csökkenti az érzőképességet. [...] Az élet ingerei és az egyén tapasztalatai mindenkinél más-más érzésű, sajátos természetű, egyénileg begyakorolt agyvelőt teremtenek. Kinél-kinél az élete során másként csoportosulnak az ingerek, másként alakulnak a képzetek, és

másként formálódik az agyvelő gépezete. Mindez önálló sajátságokat, egyéni képességeket szül, amelyek együttességükben az egyéniség jellemét alkotják. [...] Érzéseink, képzeleteink is vegyülnek, kapcsolódnak, egybeolvadnak és áthasonodnak, ezek is jelentékenyen főtstik, jellemzik, alakítják a létesülő öntudat-tartalmat, anélkül, hogy valamennyinek egyenkint a jelenlétéről tudomásunk volna. [...] Az ingerküszöb gátja mintegy megvéd a fölösleges ingerbehátások tudomásulvételétől. De a küszöbön alul maradó érzések is okvetetlenül szükségesek az értelmi műveletek tökéletességéhez. [...] A nemtudatos érzések jelentkezése sem tökéletes mindenkor, olykor fogyatékosak, olykor túlságosak. Néha fonák érzések tolakodnak oda, máskor félszegen módosulnak. Sőt nem egyszer némelyek kóros eredésűek is lehetnek. Túlzottá vagy tökéletlenné válik, elferdül vagy meghamisul az öntudat-tartalom, és evvel egyetemben készen áll a tévedés. Néha a nemtudatos érzések kóros ingereknek, pl. érzési csalódásoknak a szüleményei. Ekkor a tévedésből *tébolyodottság* létszen. Ha pedig len akár a tévedés, akár a tébolyodottság – gyakorlás folytán – állandósul, az egyik *téves eszmévé*, a másik *rögeszsmévé* alakul. [...] Csoportosítva *négýféle tévedés lehetséges: az érzékelések, a közérzetek, az észreuveések és a hangulatok körében*. Tévedéseink feloszthatók még a reflex-folyamat egyes tagozataiban való jelentkezésük tekintetbeuételével. Tévedhetünk az ingerbehátás tudomásulvételében, és tévedhetünk az ingerre való visszahátásban. [...] A legalkalmasabb mozzanatok a tévedések felosztására a nemtudatos érzések szabálytalanságaiban rejlenek (*mikromania és megalomania*). Megkülönböztethetők még a tévedések az őket kiváltó ingerek minősége szerint: külsőknek (*tévedések*) és belsőknek (*kényszereszmék, kényszerképzetek*). A tagadásos téves eszmék a közérzet terén jelentkeznek sűrűbben. A bánat elveszi az étvágyat. Az öröm elfeledteti a testi fájdalmat. [...] Lehet a nemtudatos érzések magatartása ellentétes, fonák, paradox természetű is. Az állítás téves eszméi (*assertiomania*). Ha az énhamisítás részleges, csupán átídomulás-sal állunk szemben. Ennek minősül a képzelés és az emlékezés csalódása is. Az egyik a fantázia hazugságaihoz (*pseudologia phantastica*), a másik az álmoknak és emlékezésnek a valósággal való fölcseréléséhez (*palinamnesia*) vezet. Kóros alapon ellenségekből fejlődnek az üldöztetés (*persecutismus*), a perlekedés (*quaerulantia*), a vakhit (*dogmatismus*) és a megrogzült modorosság (*methodicizmus*) téves eszméi. [...]

Ennyi és sok más híú tévedés, ennyi és még több csalfa téves eszme tölti el az emberi társadalom lelkivilágát. Méltán kérdezheti bárki tőlem, miért tárom fel mindezeket az irodalmi-társaság felolvasó asztalánál? A feleletem egyszerű. Azért, mert az irodalom virágos, szabad mezőin a tévedés, a téves eszme egyaránt otthonos. [...] Találólóg mondta Lamartine: „C'est une maladie mentale, qu'on appelle génie.” – „Íme egy elmebaj, amit úgy hívnak, zseni.” „

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület orvostudományi szakosztálya 1909 február 6-án tartott I. szakülésén Szabó József: „Az azonosító (identifikáló) emlékezés csalódásról” címmel értekezík egy eset kapcsán:

„Jensen ismerteti a szóban forgó tünetet. Ő „kettős észreuevés“-nek nevezi, és azzal magyarázza, hogy a két agyféltekében keletkező, normális körülmények közt egymást fedő észreuevés valamelyes kóros okból inkongruenssé válik és ezért a betegnek egy helyett két észreuevése támad, melyeket időben különválasztva percipiál. Sander emlékezés-csalódásnak nevezi a tünetet. Kraepelintől származík az elneuezése. Lechner tanár szerint paradox emlékezésről, palimnesiáról van szó. A beteg számos észreuevése és hangulata nyomban, bár külső, illetve belső inger támogatja, elveszti a való tárgyilagosság szükséges jeleit, mialatt a visszaemlékezés functioérzéseivel bővül az egész complexum. E miatt a jelen

eseményei azonnal a múlt idő mezébe öltöznek. Tulajdonképpen kettős folyamatról van szó: az egyik a rendes észrevevés, a másik a paradox emlékezés, a mely az előbbit kíséri.”³¹¹

Lechner Károly: Die klinischen Formen der Schlaflosigkeit – Az álmatlanság klinikai formái. Töplitz und Deuticke Verlag, Leipzig-Wien, 1909. 124. (90. publikáció)

Buday Kálmán emlékbeszédében ilyen véleményt mond a könyvről: „Az alvás eddigi elméleteinek elégtelenségét kimutatva, Lechner azon nézetének ad kifejezést, hogy az alvásbeli nyugalomban vasomotoros reflexek szerepelnek, amelyek miatt az agyi idegrostok elégtelenül tápláltak, s az izgalom vezetésére alkalmatlanok lesznek. Az alvást részben üdítő, részben öntudatlanító reflexek létesítik. Ez utóbbi kiváltódásának könnyűségét a reflex ingerlékenység szabja meg. Az üdülést is ermozgató reflexek munkája eszközli.

Lechner az álomnak kb. 70 különböző rendellenességét sorolja fel, melyek magyar és görög elnevezését ő alkotta meg, s elmondja mindegyik gyakoribb kóros álmofajtának az előidéző okait, keletkezésmódját, tüneteit és gyógyítását.”³¹²

A somnifen alkalmazása az elmegyógyászatban címmel írt cikkében Salánki József dr. tanársegéd említi a Lechner-féle álmatlanság-formákat:

		Az álmatlanság formái			
		<i>Az elalvás zavarai</i>		<i>Az ébredés zavarai</i>	
		Elalvás	Álmoság	Ébredés	Éberség
		Rossz elalvás	Nem kielégítő álmoság	Kínos ébredés	Kóros éberség
A reflex- mennyiségi változtatásával	tartam	Hypostenikus, hosszú elalvás	Hypostenikus, késleltetett álmoság	Hyperstenikus, rövid ébredés	Hyperstenikus, idő előtti éberség
	intenzitás	Hypostenikus, gyenge elalvás	Hypostenikus, csökkent álmoság	Hyperstenikus, erős, heves ébredés	Hyperstenikus, megnövekedett, fokozott éberség
A reflex- minőségi változtatásával	ingerlékenység	Parastenikus, nehéz elalvás	Parastenikus, gátolt álmoság	Palinstenikus, könnyű ébredés	Palinstenikus, élénk éberség
	forma	Parastenikus, tökéletlen elalvás	Parastenikus, nem megfelelő álmoság	Palinstenikus, eltűzött, ellentmondó ébredés	Palinstenikus, mértéktelen, túlzott éberség

„1912-ben Benedek a luminált ajánlotta, s nemcsak mint altatót alkalmazta, hanem morbus sacernál görcscsökkentő szerül is. A Wiener Klinische Wochenschrift 1912.

³¹¹ Szabó József (1909). Az azonosító (identifikáló) emlékezcscsalódásról. Erdélyi Múzeum-Egyesület orvostudományi szakosztálya 1909. február 6.-án tartott I. szakülés. *Orvosi Hetilap*, 53(10), 199.

³¹² Buday Kálmán (1932), 16.

évfolyam 42. számában közli a luminallal folytatott kísérleteit. Számos ideg- és elmebetegségnél úgy megnyugtató, mint altató hatását kipróbálta. Az álmatlanság különböző fajnál, amelyek Lechner csoportosításában ismeretesek, pontos vizsgálatokat végzett a luminálnak s ezzel összehasonlítólaga a hyoscin-scopolaminnak vérnyomáscsökkentő hatásáról, nemkülönben az alvás mélységéről, a somnium különböző szakáiban Eulenburg éjtőkészülékeivel.³¹³

Lechner Károly: Zur Physiologie und Pathologie der Empfindungen und Gefühle. Vortrag am XVI. Internationalen Kongress der Medizin zu Budapest. - Az észlelések és érzések physiológiájához és pathológiájához. Kongresszusi jelentés. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_27_II_8 és Orvostud_2r_15_III_7, 1909. terjedelem: 11 oldal (92. publikáció)

„[...] A pathológiás észleléseknél érzéseknél, a három reflexéteyző között szükséges kompenzáció zavart szenved. A figyelem és a gyakorlás jelenti a kompenzációt. Az egyik növeli a reflexfolyamatok tudatosodását, a másik csökkenti. A figyelem az ingerfelvételt szabályozza, a gyakorlás befolyásolja az ingerválaszt. [...]

Ezeknek a zavaroknak az igazi oka a rosszul, egyáltalán nem vagy túlkompenzált reflexfolyamatokban található.”

Lechner Károly: Alkohol és társadalom. Az alkohol befolyása lelki életünkre. Előadás a marosvásárhelyi „Alkoholelles Szövetség” 1910. január 30-án tartott ülésén. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_8, terjedelem: 34 oldal (96. publikáció)

„[...] Az alkoholnak csak két tulajdonsága van, a zsírt feloldja, a másik az, hogy a vizet magába szívja ott, ahol talál. Az agyvelőnk, az idegrendszerünk a szervezetünknek legzsirosabb, legvízenyősebb szerve. Éppen ezért az agyvelőt éri utol leghamarabb az alkohol romboló hatása. Mihelyest tehát az alkohol kioldotta belőlük a zsírt, s elvonta tőlük a vizet, a sejtek munkaképtelenné válnak, azaz beszüntetik az érzést közvetítő működésüket, vagy legalábbis tetemesen csökkentik azt. [...] A társadalomra sokféle hatással van, értéktelenné teszi az egyént. Kihatással van az egyén és az utódok elfajulására. Az emlékezés, figyelem, emlékebe tevés, képzettársítás, mindmegannyi szenved az alkohol hatása alatt. [...] Nevelés a családban, az iskolában. Jó szokások kialakítása a társaságban.”

Lechner Károly: Az álmodásról. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_9, 1910. terjedelem: 20 oldal (97. publikáció)

„[...] A lelki nyugalmat az alvás biztosítja. Az alvás azon életjelenségek pihentetése, melyek a szervezetet leginkább fárasztják. A legfárasztóbbak azok, melyek tudatos érzésekkel és tudatos mozgásokkal járnak, azaz a válogatás és az alkalmazkodás tényeit követelik. Éppen ezeket pihenteti az alvás, amikor minden tudatos ingerfelvételtől és minden tudatos visszahatástól elzárja az agyvelőt. A zavaró érzések megjelenése főleg az elalvás és az ébredés időszakába esik. [...]

- 1.) Az álomképek csakoly érzések, mint az éber állapot érzései, bárha tökéletlenebbek is. Mint ilyenek, ingerek által váltódnak ki, és visszahatásokat szülnek. E visszahatások gyakran a nemtudatos, illetőleg a tudaton alul maradó érzések színező hatásában érvényesülnek.

³¹³ Salánki József (1925). A somnifen alkalmazása az elmeegógyászatban. *Orvosi Hetilap*, 69(4), 68–69.

- 2.) Minden, akár tudatos, akár nemtudatos érzés – így hát az álmokképek is – csupán az erőfelszabadulásnak és az anyagbomlásnak ama folyamataival karöltve jelentkeznek, amelyek tökéletes reflexkörök sejtissorozatos életváltozásai által vannak feltételezve. Mihelyst a reflexmunka csupán egy-egy sejten belül játszódik le, a folyamat különálló érzéssel, sem tudatossal, sem tudaton alul maradóval nem jár.
- 3.) Az alvás célja az agyvelő pihenő nyugalmat biztosítani. E nyugalom állapotában az agyvelő-sejteken kívül eredő állatéleti ingerek behatolása és kihatolása lehetetlen, vagy legalább lényegesen akadályozva van. E miatt valamennyi egy-egy tökéletes reflexkör munkáját követelő, tudatos vagy tudaton alul maradó lelki esemény csak addig és csak oly mértékben jöhet létre, ameddig és amily mértékben némely ingereknek az agyvelőhöz való bevitelére, illetve némely impulzusoknak onnét való kivételése sikerül. Elalváskor és ébredés alkalmával, valamint felületes alvás esetében, tökéletlen lévén az agyvelő elzáródása, megadódnak az álmodás feltételei. Mély alvás idejében álmokképek – mégcsak nemtudatos érzések alakjában sem – annál kevésbé keletkezhetnek, minél tökéletesebb az agyvelő elzáródása.
- 4.) Tengéleti, azaz a sejtek saját életfolyamataiból fakadó ingerek a legmélyebb alvás időszakában is szerepelnek, mert a szervezet tengéleti működései ezalatt is folytatódnak. De mivel ezen ingerek, úgyszintén az általuk kiváltott visszahatások csupán erőkötő és anyagalkotó, tehát erőgyarapító és erőüdítő eredményeket létesítenek; általuk tudatos vagy nemtudatos érzések egyáltalában életre nem keltethetnek. A tengélet folytonos munkája ennél fogva alvás közben érzésközvetítő szereppel éppen olyan kevésbé bírhat, mint éber állapotban. Ugyanez áll az erőfogyás eredményeire vonatkozólag, bárha ezek erőfelszabadulással és anyagbomlással járnak, és bárha alvás közben ezen változások sem hiányoznak egészen. Az erőfogyás szintén csak egyes sejtekhez kötött változásokat provokál, s mint ilyen, érzéseket nemző tökéletes reflexjelenségeket nem válthat ki.
- 5.) A mennyiben a pihenő alvás reflexeseményeibe állatéleti ingerek is belejátszanak, minden ily módon keletkező érzés, vagy érzéstársulás többé-kevésbé tökéletlen marad. Az álmokképek érzésvilága ez okból az éber élet érzésvilágával egyenértékű sohasem lehet.”

Kluge Endre dr. egyetemi magántanár „*Narkolepsia vagy enkephalitis*” címmel írt eredeti közleményében Lechner Károly álomelméletét taglalja:

„Az agyvelőkéreg alatti részeknek az agyvelőkéregtől való blokádját nem innervatív, hanem biológiai módon magyarázza a reflexes és a circulatorikus elméletek csoportja. Tulajdonképpen e kettő élesen nem is választható szét. Lechner Károly álomelméletét arra alapította, hogy más a kéreg érberendezése, amely anastomosisokban bővelkedik, és más az agyalapi szürke dúcok és a rhombenkephalon vérellátása, ahol végarteriák vannak. A két érrendszer közötti részek vérellátását a vérnyomásnak az a különbsége biztosítja, amely e két érrendszer között fennáll. Mihelyt ez a vérnyomáskülönbség megszűnik, azért mert vagy az egyik, vagy a másik érterület vasomotoros reflexei kifáradnak, bénulnak vagy izgalomba jutnak, a kéreg és a kéregalatti területeket összekötő, valamint a kéreg egyes területeit egymással összekötő pályák táplálkozása és ezzel vezetése megszűnik és így az agyvelő kérge vagy egészben, vagy részeiben elválasztatik az idegrendszer többi részétől, az agyvelőkéreg kiiktatása okozza az álmot.”³¹⁴

³¹⁴ Kluge Endre (1927). Narkolepsia vagy enkephalitis. *Orvosi Hetilap*, 71(36), 1007–1010.

Lechner Károly: A kóros izomérzés esetének bemutatása. – Dyskinesthesia. Elhangzott az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztálya 1910. február 19-én tartott IV. ülésén. Beszámoló: Orvosi Hetilap 8(34): 623–624, 1910. (98. publikáció)

„[...] Előfordulnak izomérzésbeli zavarok a kóros reflexek hyper-, hypo-, para- és paresthenias típusaiban egyaránt. [...] Egyik betegemnek például úgy tűnt fel, hogy a jobb szemével hamarabb látja meg a dolgokat, mint a ballal. Látáskor ugyanis a szemmozgató készülékeinek működését egyenlőtlen időben vette tudomásul. [...] Egy másik betegem úgy érezte, hogy a bal lábával nagyobbat lép, mint a jobbal, bár a lépések mekkorasága egyforma volt. A betegek az izomérzéseik kóros voltával tisztában vannak.”

Lechner Károly: Alkohol és szerelem. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_17, Előadás az „Alkoholelleses Egyesület” felszólítására 1910. október 8-án az egyetemi aulában. terjedelem: 23 oldal (100. publikáció)

„[...] A szerelem társas lényé teszi az egyént. Az alkohol elsorvasztja az egyén társas érzéseit. A kettőnek egymáshoz való viszonyát, egymásra való hatását kívánom az orvos szemével megvilágítani. Az alkohol nálunk sajnos szerepet játszik a szerelem minden megnyilvánulásában. [...] Alkohol hatására előtérbe lép a durva egoizmus. A testi ivarerőket is elpusztítja. Ezek a szerelem virágkertjének korán lehulló rügyei. Még csak virágzáshoz sem jutnak, annál kevésbé a gyümölcsérésig. Az alkohol megfosztja a vért, a véresejteket és a vércépző szerveket az életre fontos munkaképességüktől. A vér táplálja az egész szervezetet, a vér megvédi azt minden fertőzéstől, mérgezéstől. [...] Ily módon a szolidáros szerelem fogyatékosága révén fogy az egész nemzeti vagyon. Valahányszor a szerelem szolidaritását megölte a társadalomban az alkohol, ott vásár tárgya lett a test, a lélek, vásárolhatóvá vált a hit, a meggyőződés, a tudomány, a nemzeti egyén, a hazafiság, és elpusztultak a népek.”

Lechner Károly: Az emlékezésről. Előadás az Erdélyi Múzeum-Egyesület közgyűlésén, 1911. márczius 28. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_13 terjedelem: 10 oldal (101. publikáció)

„[...] Emlékezéssel gyűjtjük a tapasztalatainkat, az emlékezés táplálja a fantáziát, az emlékek leszűrődéséből képződnek a fogalmak. Emlékekből alakul ki az elmélet. [...]

Általuk tájékozódunk a mindenségben, velük alkotjuk meg az énünket, és ők alakítják ki a jellemünket. A mik vagyunk, a mik leszünk, csak az emlékeinknek köszönhetjük. [...]

Lechner Károly: Az elme fogyatékoságokról. Bevezetés és Az erőválogatás rendellenességei, Orvoseképzés, I.évf. 8. füzet, 545–578, 1911. és Orvoseképzés, II. évf. 10. füzet 726–754. 1912. terjedelem: 64 oldal, Ez egyetlen közlemény két részletben, két egymás utáni évben. (104–105. publikáció)

„[...] Háromféle elme fogyatékoság van: öröklött (dementiae hereditariae), veleszületett (dementiae congenitae), szerzett (dementiae acquisitae). A dementia fokozatainak megállapítására biztosabb támpontok is találhatóak, éspedig a reflex típusokban. A négy reflex típus tökéletlenségei az elme fogyatékoságok négy fokozatát tárja föl.

1. Hülyeség (idiotizmus) az érzékelésbeli reflexformák tökéletlensége
2. Bűgeség (anoia, fatuitas) a közérzetes reflexek hiányossága
3. Elmegyöngeség (imbecilitas) az észrevevés reflex típusában vannak fogyatékoságok

4. Elmekorlátolttság (debilitas) a hangulatos reflexekben mutatkoznak defektusok.

[...] Hátra volna ezen kérdésekre vonatkozólag a kóros erőváltozással kapcsolatos tényekről, ezen négy fokozat jelenségeiről, felismerhetőség módjairól, az ehhez szükséges vizsgálati módszerekről szólni. Gyakorlati és klinikai szempontból ez a legfontosabb rész, kivált, ha a gyógykezelést és a törvényszéki elbírálást is figyelembe vesszük. [...]

Az értelmi erők mérlegelésénél tekintetbe veendő:

- I. az *erőgyűjtés* ingerfelfogó tényei, az érzések;
- II. az *erőfelhasználás* alkalmazkodásai, az érzés-visszahatások
- III. az *erőválogatás* szabályozó jelenségei, az érzéstársulások.

Azonkívül számba esnek:

1. az értelmi erők *szenvvedőleges képességei*
2. az értelmi erők *cselekvőleges készségei*

Végül megkülönböztetendők:

- a) az inger keltette *érzések* és
- b) az érzés keltette *képzetek*.

Ezúttal csak az erőgyűjtés tényeinek, illetőleg az érzéseknek és a képzeteknek fogyatékoságairól, e fogyatékoságok mekkoróságáról, valamint azok megvizsgálásának módjairól kívánok szólni. [...]

Az erőgyűjtés fogyatékoságainak megállapításánál vizsgálat tárgya: a) érzőképesség b) emléketapadás képessége c) figyelő-készség d) emlékebehívás képessége.”

Buday Kálmán emlékbeszédében megemlíti, hogy: „A mély elgondolási munka sajnos annyiból csonka maradt a nyilvánosságra nézve, hogy az erőfelhasználás és az erőválogatás fejezete nem jelent meg nyomtatásban, de Lechner irodalmi jegyzéke a kéziratban levő munkák közt említi fel az erőválogatás rendellenességeit.”³¹⁵

Lechner Károly: A gyermek kóros szellemi világa. Gyógyászat, 342–345, 360–362, 379–382, 396–397, 1912. terjedelem: 13 oldal (106. publikáció)

„[...] Valahányszor kórosokká válnak a gyermek érzései, megállapítható a lelki betegség. Az érzések kóros volta négyféle irányban mutatkozhatik. Ugyanis az érzések lehetnek *fogyatékosak*, lehetnek *hamisak*, lehetnek *zavarosak* és lehetnek *túlzottak*. Ezekkel kapcsolatban jelentkeznek fogyatékos-, hamis, zavaros és túlságos visszahatások is. Fogyatékos érzésekkel és fogyatékos visszahatásokkal főleg a *csecsemőkorban* találkozunk. Az érzések és a visszahatások meghamisulása leginkább a *gyermekkorban* lép föl. Azok megzavarodása a *serdülőkor* kiváltsága. És azok túlzásait nagyobbára csak az *ifjúkor* engedi létesülni. [...]

A fokozott ingerlékenységet úgy az érzések könnyebb keletkezése, mint az életmunka hevesebb visszahatásai jellemzik. A fokozott fáradékonyságot hol az érzés csökkenése, hol az életmunka elégtelensége kíséri. Valahányszor az ingerlékenység az érzésben, a fáradékonyság pedig inkább a visszahatás elégtelenségében jelentkezik: az úgynevezett neurastheniás idegességgel állunk szemben. Valahányszor megfordítva, a fáradékonyság

³¹⁵ Buday Kálmán (1932), 25–26.

az érzésben és az ingerlékenység a visszahatásban mutatkozik, a hysteriás idegességgel van dolgunk. [...]

A serdülő egyén érzéseiben ellentétek támadnak. Érzékelései és közérzetei, észrevevései és hangulatai a csalódások folytán sűrűn váltakoznak és meghamisulnak. Egyik végtől a másikba esnek érzései. Az öröm és a bű, az életkedv és a közöny, a bátorság és a félelem, az erő és gyöngeség érzései egymást felváltják és követik. Mihelyst ezen érzésváltkozás ideges hajlandóságokkal párosul, és a megzavarodó egyén a nevelő tényezőkben sem talál kellő támasztékra: bekövetkezik az érzések megzavarodása. Meglazul tudniillik az összhang az érzések és az ezek követelte visszahatások között. A megzavarodás sokféle lehet. Mindmegannyi az úgynevezett lelki elfajulásnak jelensége. [...]

Nem tagadható, hogy e kicsavart fejű különzők sorában akadnak néha lángeszűek is, a kik felnőve, hatalmas lökést adnak az emberi civilizationának. Így Rousseau elzüllöttsége, fonák ivarélete és félmszeg cselekedetei ellenére, bár saját gyermekeit a lelenczházba tette, mégis utólréhetetlen pompás művet írt a gyermeknevelésről.

Schopenhauer, bárha haszontalan gyerek volt, istenítette magát, gyűlölte a nőket, a bölcsészet terén mégis új irányba terelte a tudományt. Tolstoj gyermekkorában leborotválta a szemöldökét, ostonnal verte önmagát, és leugrott a második emeletről, csupán azért, hogy feltűnést keltsen: mégis elsőrendű regényíróvá lett, és az erkölcsök forradalmát kezdeményezte hazájában. [...]

Valamennyi eddig felsorolt idegességekkel szemben, valamint azokra vonatkozólag is, a melyekről itt szólni nem lehetett, a kellő lelkinvelés leghatékonyabb gyógyító eszköz. Fontos eszköz még a helyes nevelésben a célszerű foglalkoztatás. [...]"

Lechner Károly: Über die Mittel zur Verhinderung der geistigen Ermüdung. – Eszközök a szellemi elfáradás megakadályozására. Előadás az I. Nemzetközi Pedológiai Kongresszuson Brüsszelben. 1913. terjedelem: 9 oldal (107. publikáció)

„[...] A gyermek az iskolában mind testi, mind szellemi munkát teljesít. Mindkét teljesítmény elfáradáshoz vezethet, ami esetleg pathológiássá is válhat. Kérdés, mekkora az iskola és mekkora a gyermek felelőssége? [...]

Az iskolai fáradságot normális gyermek esetében az alábbiak határozzák meg:

1. A munka túl korai elkezdése, amikor a gyermek még nem aludta ki magát eléggé.
2. Túl hosszú ideig tartó tanítás.
3. Egymás után gyakran ismétlődő nehéz feladatok, melyek között nincs elegendő pihenés.
4. A pihenést zavaró gyakori házfeladatok.
5. Olyan részfeladatok, melyek a gyermek felfogó képességét túllépi, vagy mechanikus szellemi munkát követelnek.
6. A szervezetet jelentős testi munka foglalja le, akkor zavaró kedvetlenség áll be.
7. Szigorú fegyelem által, ami a gyermekben erős és tartós indulatot kelt.
8. Tanítási- és vizsgamódszerekkel, ami éppoly indulatokat kelt, félelmet és aggodalmat.

A túlzottan nehéz szellemi munkának gátat vet a természetes lustaság. Egész egyszerűen nem tanulja meg, amit nem akar, nem tudja megérteni, ami számára érthetetlen. Ahol a kompenzáció hiányzik, vagy lehetetlenné vált, a fáradság rögtön színre lép. [...] A szervi

működés legkülönbözőbb területein lépnek fel változások: a szívritmusban, lélegzetvé-
telben, izomfeszülésben. Ezek mind elfáradáshoz vezetnek. Gyakran mutat a gyermek
szorongást vagy rosszulletet. [...] Mindezekből következik, hogy az iskolai elfáradás fő
momentuma az oktatási- és vizsgamódszerekben rejlik. A legtöbb iskola igazi kényszer-
rintézet. A tanuló tulajdonképpen az iskolába történő beíratásával elnyeri a jogot, hogy
valamit tanuljon. Az iskola ezzel szemben a tanítás kötelességét vállalja magára. A gya-
korlatban ez fordítva történik. A tanulóval szemben a tanulás kötelessége áll, és az iskola
veszi a jogot arra, hogy a tanulást megkövetelje. Ebben áll az elfáradáshoz vezető konfliktus.
A rendszer a gyermek akaratától teljesen független. Az iskola legfőbb célja csak a képes-
ségeket erősítheti, tökéletesítheti vagy felébresztheti, ahol nem kielégítő. Ezek meglétét
követelni, dicsérni, vagy az iskolai sikert ettől tenni függővé, semmi esetre sem alkalmas.
[...] A gyermek természetes tulajdonságai játékokra ösztökélik. Különösen a mozgás kény-
szere vezeti a gyermeket a játékhoz. A természetet a tanulás útját a játékban nyilvánította
ki. [...] Ezzel szemben a mai iskola kényszerítő béklyója csak rabszolga lelkeket nevel.
Összefoglalva, a mai iskolára mondhatom:

1. 8 óránál hamarabb ne kezdődjön az iskolai munka.
2. A tanítás a délelőtti órákra korlátozódjon. Minden tantárgyra elég egy félóra tanítás, a vizsgákat is el lehet hagyni. A szellemi és a testi munka félóránként váltsa egymást!
3. A tanítás kedvetlenséget ne ébresszen! Minden leckét az iskolában tanuljanak meg!
4. Minden záróvizsgát el kell hagyni! A gyermekek egyéni képességeit figyelembe kell venni. Nem szabad követelni olyat, amit nem tud teljesíteni!
5. Az önzetlenséget és a szolidaritást kell elsősorban begyakorolni! [...]"

Lechner Károly: Gyermektanulmány és orvosi tudomány. MTAK Kézirattár Orvosud_2r_15_III_2 terjedelem: 12 oldal (108. publikáció)

Az örökletesség kérdései

„[...] Javaslat: az ősök, szülők, öröklött tulajdonságok, a magzatélet kérdőívek útján való kipuhatólása az iskolaorvosok és házi orvosok segítségével. Fiziológiai-lélektani laboratóriumokkal karöltve a testmérések, lelki képességek mérései fontosak. Kutassák fel a zavaró viszonyokat: alkohol, kriminalitás, stb. [...]"

A kutatás a pártfogó egyesületek mintájára ezen egyesületek, valamint a fiatalok bírói bíróságai bevonásával eszközözendők, személyesen utánajáró biztosok által és mindenkor orvosi vizsgálattal kapcsolatban.”

Ezt kiemeli még Buday Kálmán is az emlékbeszédében: „Megkívánja, hogy a gyermek-tanulmányozás irányításában az orvosok javaslatai is tekintetbe véteessenek.”³¹⁶

³¹⁶ Buday Kálmán (1932), 22.

Lechner Károly: Az impressziókról. Filosofiai Társaság Közleményei XI.évf. 7–8. szám 159–188. 1913. (109. publikáció)

Lechner Károly: Az impressziókról és a revelációkról. MTAK Kézirattár Orvostud_22_15_III_1, 1913. terjedelem: 27 oldal (111. publikáció)

A fenti két publikáció csak címében tér el.

- „1. Az impressziók olyan apperceptiós észrevések, amelyeket, elégtelen vagy hiányos ingerfelvétel mellett, túlerős, de összevágó reflexvisszahatások idéznek elő.
2. A revelációk hasonló jelenségek, csakhogy tökéletlen reprodukciós képzetekből és az azokat kísérő igen heves reakciókból fakadnak. Az utóbbiak többnyire az effektusokat kísérő visszahatások alakjait öltik magokra.
3. Az impressziók és a revelációk élettani határok között is jelentkeznek, és ekkor az őket elszenvedő egyén értelmi munkájával korrigálhatók.
4. Mihelyest ez a korrekció többé nem lehetséges, kóros impressziókkal és kóros revelációkkal állunk szemben.
5. A kóros impressziók és a kóros revelációk az ingert felvevő szervek beteges gyöngeségéből és a reakciós szervek túlságos ingerlékenységéből származnak, ami rendszert öröklött ideges alkat vagy szerzett ideges hajlandóság alapján fejlődik ki.
6. A kóros impressziókból és a kóros revelációkból könnyen téves eszmék támadnak, amelyek állandósulnak, a belátás számára hozzáférhetetlenek maradnak, az őket felhasználó értelmi munka révén rendszerbe fűződnek, az öntudat tartalmába beleolvadnak és végre az egész egyént lelkileg teljesen átalakítják.”

Ez utóbbi, 6. pontra hivatkozik Moravcsik Ernő „A paranoiás elmekórformákról” című közleményében: „Lechner szerint „a kóros impressziókból és a kóros revelációkból könnyen téves eszmék támadnak, a melyek állandósulnak, a belátás számára hozzáférhetetlenek maradnak, az őket felhasználó értelmi munka révén rendszerbe fűződnek, az öntudat összes tartalmába beleolvadnak és végre az egész egyént lelkileg teljesen átalakítják.“ Kiemeli, hogy az impressziók olyan aperceptiós észrevések, a melyek elégtelen vagy hiányos ingerfelvétel mellett túlerős, de összevágó reflexvisszahatások okából keletkeznek; a revelációk hasonló jelenségek, csakhogy tökéletlen reproductiós képzetekből és az azokat kísérő igen heves reakciókból fakadnak s az utóbbiak többnyire az affectusokat kísérő visszahatások alakját öltik magukra.”³¹⁷

³¹⁷ Moravcsik Ernő Emil (1915). A paranoiás elmekórformákról. *Orvosi Hetilap*, **59**(25), 335–338.

Lechner Károly: A beszámítás és a jogorvoslás kérdései a büntetőtörvénykönyv revíziója alkalmából. Értesítő az Erdélyi Múzeum-egyesület Orvostudományi Szakosztályából. 35. évf. 3. szám 261–265. 1913. kézirat formában: MTAK Kézírtár Orvostud_2r_15_III_3 terjedelem: 4 oldal. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának 1913. évi október 4-iki ülésén tartott előadás kivonata. (110. publikáció)

Lásd a mellékletben a 36. képet Lechner Károly kézírásának illusztrálására.

„[...] Íme beigazolódik, hogy a beszámítás kérdését az éretlen értelem, az elmebaj, az öntudatlanság kategóriáihoz egyedül kötni nem lehet. Mindegyik kategóriabeli bűnösnek lehetségesek olyan tettei, a melyek beszámíthatók, és lehetségesek olyanok is, a melyek beszámíthatatlanok. [...] Mindegyiknek tetteiben az határoz, vajon a kellő szociális érzések birtokában volt-e a cselekvés idejében, és vajon ez utóbbiak befolyása alatt cselekedett-e vagy nem? [...]

Amíg a hiányzó, fogyatékos vagy kóros szociális érzések nem egyúttal antiszociális természetűek, addig az illető bűntevő egyén nem közveszélyes. [...] A közveszélyesség fogalma alá e szerint nemcsak az elmebajosok, hanem a tökéletlen értelműek, sőt az épeszűek is eshetnek. [...]

Mindezeket tekintetbe véve, csakugyan akkor lenne modern és tökéletes a magyar büntetőtörvénykönyv, ha elhagyva a jelzett kategóriákat, e részben ismeretlen, részben körül nem írható tényezőket, csupán annyit mondana ki, hogy: „*Be nem számítható a tett annak, akinek cselekvése hiányzó, fogyatékos vagy kóros szociális érzésekből fakadt; közveszélyes pedig az, akinek cselekvéseiben akár kóros, akár nem kóros antiszociális érzések nyilvánulnak meg.*” A büntetésekre vonatkozó, ilyen elveken alapuló törvénykönyvnek azonban csak akkor lesznek a társadalmi jogrendre üdvös hatásai, ha a társadalom gondoskodik arról, hogy a szükséges szociális érzések mindenkire kellőképpen reáneveltsenek.”

Lechner Károly: A freudizmusról. Előadatott az E.M.E. Orvostudományi Szakosztályának 1914. április 25-iki ülésén. E.M.E. Orvostudományi Értesítő 36(3): 157–172, 1914. egyidejűleg megjelent a Magyar Pedagógia 23(8-10): 486–497. 1914. számában (112. publikáció)

„Freudnek és híveinek tanai nagy körben találnak visszhangra és pedig főleg azért, mert az orvosi tudományoknak manapság túlságosan objectív kutatási módjaitól eltérőleg, a szubjektív tényezők méltatására helyezték a fősúlyt. E tanoknak vannak eredményeik, és vannak veszedelmeik. [...]

A főmetodus a lélekelemzés. A főelméletek a nemtudatosság-elmélete, az asszociáció-és az indulat-elmélete, valamint az ivar-elmélet. [...] Ha bírálni akarjuk e föltevéseket, az első kérdés, amely fölmerül, az, vajon léteznek-e egyáltalában nemtudatos lelki elemek, és ha igen, a tudatba emelhetők-e azok vagy sem? [...] Ugyanis a tudat nem az érzések intenzitásától függ, amint azt Freudék hiszik, hanem az egymásról hírt vevő, egymással összetársuló, egymást kiszínező, kiegészítő és tökéletesítő lelkielemeknek tömegétől. [...] Csakis komplexumok válnak tudatossá, egyes érzések soha.

A *nemtudatos lelki elemeket négy csoportra lehet osztani. Nemtudatos elsősorban* a szervezet mindama életmunkája, amelynek érzései (pl. a májsejteké, a vesesejteké) egymásközi asszociációs kapcsolatokkal nem bírván, a közérzetben részt nem vesznek. [...]

Másodsorban nemtudatosak a szervezet munkás-reakcióinak ama közérzetei, amelyek valamely érzéskomplexumba beleolvadnak, és ezáltal elvesztik önállóságukat. Ilyen beleolvadt érzések a komplexumtól többé nem lévén elválaszthatók, lélekelemzésre sem alkalmasak. [...]

Nemtudatosak *harmadsorban* az emlékezésnek tényei, ha azok valamely érzéskomplexumba beleolvadván, annak kiszínezéséhez hozzájárulnak, pl. az állat, a bűn, stb. fogalmában.

Vége *negyedsorban* nemtudatosak még az automatáságok, mint a gépies reakcióknak csak eredményekben tudatos komplexumai. [...]

Freud szerint a tudatosság az érzés vagy a képzet intenzitásától függ, az utóbbit pedig az érzelmi hangulat, azaz indulattöltés adja meg. Elsősorban a tudatnak nincsen intenzitása, hanem csak világossága, mert a tudat nem erőjelenség, hanem annak eredménye csupán. [...]

A nemtudatosságra vonatkozó freudista elméletek el nem fogadhatók, mert mai természettudományi fogalmainkkal ellentétben állanak. De általuk még a Freud-féle lélekelemzéssel sem tudunk sokkal előbbre menni, mivel evvel is csak az emlékeket és az automatizmusokat sikerülhet befolyásolni. Ez a befolyásolás pedig, a figyelem és a gyakorlás munkája segédelmével, eddig is már sokféle más módszerrel, pl. hipnózissal, ébersugallással, rábeszéléssel, biztatással stb. sikerült. [...] Az asszociációs elmélet sehogysen fejtje meg a felállított mechanizmusokat, és nagyon sok ellentmondást tartalmaz, eltekintve attól, hogy természettudományi szempontból nézve meg nem állhat. Mindezek csupa ellenmondások, amelyek az okot az okozattal, az erőt az eredménnyel, a tárgyat a tartalommal tévesztik össze. Ezzel szemben a természettudományi felfogás más, t. i. az, hogy az érzélem önálló érzésfaj, amely független az érzések qualitasaitól és azok intenzitásaitól, inkább az agyvelő működő részeinek tápláltságától és az érzések térbeli s időbeli arányaitól, tehát közérzeteiktől függ.

Az érzélem különállóság az emlékke hívható, mesterséges beavatkozásokkal előidézhető és meggátolható, szténias és aszténias ellentétes formáiban is összetársulni képes, bármely más reflexeseményhez hasonlóan inger által váltódik ki, és visszahatásokkal párosul, sőt intenzitása éppenséggel egyenes arányban áll a vele kapcsolatos organomotorius reakciók nagyságával. [...] Mindezekből kifolyólag Kronfeld helyesen mondja, hogy a freudizmus tanai az energia homályos fogalmán buknak el, Isserlin joggal hangsúlyozza, hogy a Freud-féle mechanizmusok létezését semmivel sem lehet bizonyítani, és Husserl nem ok nélkül állítja, hogy Freudéknál a kimagyarázások valóságos ipara fejlődött ki. Különben jó nagy része annak, amit a freudisták a lélekelemzéssel művelnek, sugallásnál nem egyéb, amit pedig a sugallások eredményeibe belemagyaráznak, az éppenséggel a kártyavetés tudományával egyenrangú interpretáció. [...] A freudizmusnak leglényegesebb része az *ivarelmélet*. A többi elméletek csakis ennek az egynek megalapozására szolgálnak. [...]

A Freud által közlött esetek sem fogadhatók el az ivarelmélet bizonyítékai gyanánt, amint azt Isserlin, Kronfeld, Münsterberg, Mercier, Hirt, Janet, Aschaffenburg, Spielmeier stb. elegendőképpen igazolták. Sokaknak ezek közül, valamint magamnak sem sikerült a lélekelemzéssel betegeinknél a sexuális okot feltalálni. Mindenkor a kimagyarázásnak többféle lehetősége mutatkozott. A neurózisokra és az elmebajokra vonatkozó más ismereteink szintén ellentmondanak a Freud-féle ivarelméletnek. [...] Nevetséges dolog az összes neurózistokat elfojtott gyermekkori sexuális emlékekre visszavezetni, amikor tudjuk, hogy a legtöbb idegesség valamelyes önmérgezésnek vagy mérgezésnek szüleménye.

[...] Éppen olyan bizonytalanok a Freud-féle álomfejtések eredményei. A Freud-féle le-reagálás módszere is ellentétben van természettudományi ismereteinkkel.

A freudizmus érdemei: 1. Az érdeklődő világnak a szubjektív lelki dolgokra való terelése; 2. a gyakorló orvosoknak reászorítása arra, hogy behatóbban foglalkozzanak betegeik lelki dolgaival; 3. a nem tudatos lelki tényeknek újból való elismerése és igazolása; 4. ráutalás a szexuális tényezőknek fontosságára; 5. új lélekelemző módszernek feltalálása ; 6. buzdítás a gyógysikerek biztosítására psychotherapiával.

A freudizmus okozta károk: 1. Hamis tanok felállítása és az orvosi törekvéseknek meg-tévesztése, az orvosi kutatásnak hamis irányba való terelése, a betegségek lényegébe való káros ki- bemagyarázás által; 2. a szexuális tényezőknek túlértékelése és ezzel a lelki in-fekciónak, az erkölcstelen panerotizmusnak terjesztése; 3. a laikusoknak, különösen a tanítóknak reászabadítása a lélekelemzésnek erotizmust kereső műveleteire és emiatt az erotikus tényezők szimatolása mindenütt, kivált a tanuló ifjúságnak minden botlásaiban és jeleskedéseiben; 4. az objektív therapiának elhanyagolása a szubjektív therapia egyoldalú túlzása okából; 5. az orvosi etika megsértésére vezethet a beteg bizalmával való visszaélés, a panerotizmus terjesztése és a kimagyarozó jóslás ipara.”

Említi még R. Harkó Viola orvostörténész alábbi tanulmánya: „Tiszteletre méltó a bátorsága, amellyel harcolt kora túlzó törekvései ellen, merészen bírálta a pszichoanalízist, Freud számos dogmatikus tételét.”³¹⁸

Lechner Károly: A nők kriminalitásának és elzülésének okairól. Előadattott a pártfo-gó-egyesület hölgybizottságát előkészítő előadási sorozat keretében 1914. évi január hó 29-én MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_III_4 terjedelem: 40 oldal (114. publi-káció)

„Jól mondja a toszkánai közmondás: „A nő bölcs, amikor öntudatlanul cselekszik, de bolond, amikor okoskodik.”

„[...] A nő hol magasan fölötte áll a férfinak, hol mélyen alatta marad, de soha a kettő egy szellemi síkban nem találkozik. [...] A nő a saját nemében éppen olyan tökéletes, vagy tökéletlen lehet, mint a férfi a saját nemében. Az anyaság a nőnek természet adta hivatása, ebből fejlődik ki értelmének minden tökéletessége. [...]

A nő a fajfenntartás hivatásában testileg sokkal nagyobb mértékben van érdekelve, mint a férfi. A férfi nemi élete csupán a csírasejtek produkálására s elhelyezésére szorítkozik. A nő számos mélyreható testi funkciót teljesít a nemi élet terén, amikről a férfinak fogal-ma nincs. Éppen ez a közérzetekben való gazdagság idomítja nőiessé az ő lelki életét. [...] E belső figyelmet pedig ismét csak a vérerek mozgásával járó, a biotonus változásait kísérő közérzetek és az ezekből keletkező hangulatos érzelmek kormányozzák. A nő terjedelmesebb, tágabb, nagyobb szabású közérzeti életet él, mint a férfi, azért tökéletesebb ösztönök és tökéletesebb hangulatos érzelmek felett rendelkezik. A nő inkább a saját belsejére irán-yított öntudattal bír, a férfi öntudata inkább a külső világ ingereire terjed ki. Vagyis a nő lelki látóköre szűkebb, testi látóköre tágabb, a férfié megfordítva mutatkozik. A nő subjek-tivitással értékeli mindent. A nő összehasonlít, ahol a férfi megkülönböztet. A nő válogat, ahol a férfi szemlél, a nő ráemlékezik arra, amit a férfi tapasztal. A nő következtet, amikor

³¹⁸ R. Harkó Viola (1972), 577–579.

a férfi ítél. A nőnél meggyőződésé válik a mi a férfinál csak feltevés. A nő elmélkedik ott, a hol a férfi kész fogalmakkal dolgozik. [...]

Vannak egyes bűnös cselekmények, amelyekre éppen a nők vannak kiválóan hajlandósítva. Ilyenek a gyermekölés, gyermekkítétel, magzatelhajtás, kerítés. Feltűnő gyakori a nőknél a hamis vád, a lopás, a tiltott prostitució. A férfiak a 21–25-dik életévükben esnek leginkább bűnbe, addig a nők a 30–40-dik élet éveikben vétenek a legtöbbet. Az elvált nők nagyfokú kriminalitása csak a 60-dik életéven túl apad. [...]

A nőt főleg női sajátosságai, erős közérzete és heves érzelmei kergetik a bűnbe. [...]

Az elfajulás legfőbb előidézői a szifilisz, az alkoholizmus és a tuberkulózis, mert ezen betegségek támadják meg leginkább a csírasedjteket. Az idegrendszer támadja meg és az agyvelőt. A bűnbe és az elzüllésbe csak ama elfajultság sodor, a mely az agyvelőt megtámadva egyúttal a szociális érzések tökéletlenségét is eredményezi. [...]

Az idegesség típusai

A nők kriminalitásának és elzüllésének okait legelső sorban a közérzeti és érzelmi világuknak elfajultság szülte tökéletlenségében lelhetjük föl. Ezen elfajultság okozta lelki tökéletlenség még nem elmebaj, csak annak küszöbére sodorja a szerencsétleneket. Az idegességnek négy típusát lehet megkülönböztetni: 1. elmeöngye alkat, 2. hisztériás és epileptoid alkat, 3. neuraszténias-paranoiás alkat, 4. mániás-depressziós alkat.

Egyéb tényezőknél is kell szerepelniök, amelyeknek az ideges alkatú egyén kevésbé tud ellenállani, mint az ép alkatú. Ezek a társadalom kulturális életviszonyaiban találhatóak fel. A társadalmat összetartó kulturális élet fő tényezői: 1. lelki műveltség, 2. anyagi gazdagság, 3. társas organizmus rendezettsége, 4. családi viszonyok épsége. [...]

A kényeztetés elnyomja a fiatal egyénben a szófogadás, önmérséklet, stb. erőit. Az erkölcsös, szociális érzelmeket eltompítja. A szigorúság viszont félelmet kelt, megöli az önállóságot, elernyeszti az önfegyelmet. A büntetéstől való félelem hazudozásra, képmutatásra tanítja a fiatalokat. Eltagadják tetteiket, leplezik vágyaikat. [...]

Sikeresebben védekezhetünk az alkalmi okok ellen az állam vagy a társadalom segítségével: iskolázottság biztosítása, műveltség terjesztése, családi viszonyok javítása. Az alkoholfogyasztás apasztása, jogvédelem, lakásviszonyok javítása. [...]"

Lechner Károly: Az idegesség a háborúban. Kivonat az E.M.E. Orvostudományi Szakosztályában 1914. évi november hó 28-án tartott, betegbemutatókkal kapcsolatos előadásából. E.M.E. Orvostudományi Értesítő, 300–314, 1915. (115. publikáció)

Stressz betegségek – PTSD

„[...] Általánosságban mondható, hogy az elmebajos vagy az idegbajos katona annál veszedelmesebb a háborúban, minél nagyobb nála az intellektuális érzés és a reakcióként visszaható, főleg affektusos cselekvés közötti diszharmónia. Ezen diszharmónia pedig azoknál mutatkozik leginkább, a kikenél az erre való hajlandóság már idegrendszerbeli degenerált alkatukból folyik. A degeneráltság fokától függ tehát elsősorban az érzéseknek és a visszahatásoknak mindenféle aránytalansága.

Az érzéseknek és a visszahatásoknak aránytalanságaiban négy típust lehet megkülönböztetni. Az első típusba azok tartoznak, akiknél több-kevesebb életműködésben úgy az

érzés, mint a visszabátás hiányos vagy hiányzik. Ezek fogyatékosok, ideg- vagy elmegyöngek. A második típusba azok sorozandók, akiknél az érzés és a visszabátás egyaránt fokozódást mutat. Ezt mániás-depressziós túlzgatottságnak mondjuk. Harmadsorba kerülnek a hystériás-epilepsziás típusbeliek, akiknél az érzések fogyatékosága mellé a visszabátások túlzása exczentricitások alakjában sorakozik. Végre az utolsó típus csoportjában azok foglalnak helyet, akiknél megfordítva az érzések túlzásaihoz a visszabátások fogyatékoságai társulnak. Ezek a neurastheniás-paranoiás típusú perverzításokat képviselik.

I. Az első típus keretében találkozunk az *elmefogyatékosokkal*, illetve az érzéseikben és reakcióikban gyöngékekkel. [...] A reakciók fogyatékosága a reflexek, az ösztönök, az összevágó koordinációk és az akaratos mozgások elégtelenségeiben jelentkezik. [...] A súlyosabb alakokkal szemben, amennyire lehet, védekezik a társadalom, az enyhébbeket legtöbbször félreismeri. Pedig a legenyhébbek éppen a legveszedelmesebbek. [...] A leggyakoribb a veleszületett hülyeség (*idiotismus*), az *elmegyöngeség (imbecillitas)*, az *elmekegrettség vagy erkölcsi vakság (debilitas)*. [...] A szerzett elmefogyatékoságok között leggyakoribb a „*dementia praecox*”, a „*dementia paralytica*”, a „*lues cerebialis*” és a „*dementia alcoholica*”, úgyszintén az inkább testi fogyatékoságokkal járó „*tabes dorsalis*”. A „*dementia praecox*” vagy „*schizophrenia*” nevű betegség a fanosodással kapcsolatban az ifjúkorban lép fel, „*autointoxicación*” alapszik, és gyors elbutulást eredményez. [...] A „*dementia paralytica progressiva*”, a „*lues cerebialis*” és a „*tabes dorsalis*” szifilitikus fertőzéstől erednek, súlyos agyvelő- vagy gerincvelő-bántalommal járnak, és ennélfogva az egyént szintén hasznavehetetlenné teszik. [...] Fogyatékoságoknak minősítendőek még azok a háborúban szerzett zavarok is, amelyek az agyvelőt és az idegrendszert sérülések alakjában érik. (*Laesiones cerebri, spinales vel nervi peripherici*). [...]

„Differentiák a paralytisések és praecoxosok vérsavója között immun haemolysinproductio kiváltása szempontjából.” címmel Deák István dr. és Benedek László dr. dolgozatában kitér a fentiekre és ismerteti Lechner tanár véleményét is:

„A *dementia praecox* pathogenesisére ma is legáltalánosabban elfogadott nézet, hogy az ivarmirigyek belső secretiójának zavara (Kraepelin), Lechner tanár szerint túlműködése forog fenn. Újabban többen a glandula thyreoideát ugyanilyen értelemben szerepeltetik, és vannak, akik ilyen irányú kezelésnek igen jó hatásáról referálnak (pl. Levison, Berkeley, Judin stb.). Itt kell megemlítenünk Lechner tanárnak nem közölt észleleteit a thyreoidea megnagyobbodásról katatonias rohamok kapcsán.

Végül nem mulaszthatjuk el, hogy Lechner Károly tanár úrnak hálás köszönetünket ne nyilvánítsuk támogatásáért és meleg érdeklődéséért, a mellyel munkánk elkészülését lehetővé tette.”³¹⁹

II. A második típusba tartoznak a *mániás-depressziós* izgékony alkotásúak. Az egyik fázisban mozgékonyok és értékes munkát végeznek, a másikban tehetetlenek és ügyefogyottak. Hol túlingerlékenyek és ötletesek, hol érzéketlenek és gondolatszegények. A túlzás, könnyelműség, elhirtelenkedés, megfontolatlanság és soktevékenység jellemzi az egyik fázist. A hanyagság, a késlekedés, a kételkedés és nemtörődömség a másikat. Egyik időszakban makacsok és hozzáférhetetlenek, a másikban sugallékonyak és befolyásolhatók. Az optimista nagyozolást, kedvet és bátorságot felváltja náluk a pesszimista kicsinyhitűség,

³¹⁹ Deák István, Benedek László (1912). Differentiák a paralytisések és praecoxosok vérsavója között immun haemolysinproductio kiváltása szempontjából. *Orvosi Hetilap*, 56(32), 600–602.

aggodalom és félelem, egy időben duhajkodnak, dicsekednek, indulatoskodnak, veszednek, sértegetnek, a másik időben szerénykednek, alázatosak, önmagukat kicsinyítik, önmagukat vádolják. Egyszer pocskolnak, máskor zsugoriskodnak. Egyszer kéjelegnek a szerelemben, másszor undorodnak tőle. A polgári életben ez a kétféleség gyakran hatalmas és értékes munkára sarkallja, máskor valóságos tétlenségre kárkoztatja őket. Számos művész, író, tudós a mániás fázisnak köszönheti minden sikerét. Számos egyént a depressziós fázis teszi hasznavehetetlenné. Mindig attól függ ez, vajon melyik fázis lép túlnyomóan előtérbe! Az alkohollal való visszaélés mind a két időszakban lehetséges, mert hol a fékezetlen jókedv, hol a mély bű sodorja az egyént az iszákosságba belé. [...] Előfordulnak hirtelen mulólag támadó mániás őrzöngések eszeveszett rombolással (*moria transitoria*). Lehetségesek anxiosus félelmek szorongó érzésekkel (*melancholia anxiosa*). Észlelhetők deliriumos zavartságok (*amentia*) és tehetetlen, bús gátoltságok (*apathia*) egyaránt.

III. Harmadik típusként a „*hisztériás-epilepsiás*” alkat ismeretes. Ezen csoport idegesei az excentrikus indulatosokat foglalják magukban. Alkatuknál fogva ezeknél az érzékeltség csökkenése és a visszahatóképesség fokozódottsága tűnik szembe. [...] Az érzékeltség nagyobb kiterjedésben az öntudat megszűkülését, ködös-homályos, kábultatos, igézetes, exztatikus, hipnotikus öntudat-állapotokat vagy teljes eszméletlenséget teremthet. Ezekkel szemben a visszahatóképesség fokozódásai különféle akaratlan reflexmozgásokat, minők a tikkek, fibrilláris rángások, úgyszintén ösztönszerű reakciókat, minők a csuklások, ásitások, bőföggések, globusok, feszülő és rángó görcsök stb. hoznak létre. [...] A hisztériás-epilepsiás típusú egyének alkatuk miatt rendszerint kiszámíthatatlanok, és változó, ellentétes magatartásukból sok veszedelem háramlik a társadalomra. Békés időben ez a veszedelem főleg az indulatosságban, nevezetesen a bosszúvágyban, a szenvedélyességben, a mely minden pillanatnyi vágy kielégítését követeli és a brutális, semmit sem kímélő határtalan önzésben rejlik. [...]

A hisztériás-epilepsiás típus betegségei három főalakban jelentkeznek, egyik alak a „*hisztériás neurosis*”, a másik a „*traumás neurosis*”, a harmadik az „*epilepsiás neurosis*”. A hisztériásokra (*neurosis hysterica*) jellegzetes az alkatukból folyó kóros tüneteknek változatossága és egymást fölváltó sűrű jelentkezése, úgyszintén azok aggravációja. Úgy az érzékeltség, mint a heves visszaható mindenfélesége egymás mellett és egymás után lehetséges. A harctéren nagyobb ingerbehátásokra, mulólag, leginkább az ájulások, a hisztériás és hisztéroepilepsiás rohamok, a síró és nevető görcsök, a fuldoklások, csuklások, az ideges hányások, hasmenések, szívdobogások, remegések, valamint a deliriumos zavartságok és a vigilambul (álmatlanságból következő – a szerk.) cselekvések, az álomból való felriadások az álomképekre való emlékezés nélkül, szoktak előfordulni. Valamennyit persze előszeretettel túlozzák a betegek. Ezzel ellentétben, de mégis hozzá hasonlóan lép föl a baleset okozta hirtelen inzultus, a „*neurosis traumatica*”. [...] Egészen más az „*epilepsiás neurosis*” természete. Ez a baj a szervezetnek önmérgezéséből származik, és az izgató inger csupán kiváltó momentumként szerepel. [...] A betegség egyes eszméletlenséggel és heves görcsökkel járó úgynevezett epilepsiás rohamokban jelentkezik. A rohamoknak három időszakuk van: az előérzet (*aura praeepileptica*), a görcs (*spasmus et clonus epilepticus*) és az utókábulat (*coma postepileptica*). [...] Az aura pillanatos érzései ilyeneknél hosszan tartó, valóságos *érzéki csalódásokká vagy deliriumokká* nőhetnek. A görcsös tünetek helyébe őrzöngő dühöngések vagy szomnambul (alvajáró, holdkóros – a szerk.) összefüggő cselekvések (*vigilambulantia epileptica*) léphetnek. A kábalmot pedig *ködös-borongás*, homályos

féleszmélet (*tenebrositas*) válthatja fel. Mindezek már elmebetegségeknek minősülnek, és a beteget önmagára és másokra roppant veszedelmessé teszik.

IV. A negyedik típus magában foglalja a „*neurastheniás-paranoiás*” alkattal perverzusak alakjait. Az érzőképesség kóros fokozódásai kapcsolatban a visszahatóképesség beteges csökkenéseivel megeremtik ezeket a félszeg jellemeket. [...] Az érzékelések mindenféle „*synaesthesiák*” keletkezésére adnak okot. Az illúziók, a hallucinációk, a pseudohallucinációk napirenden vannak náluk. [...] Az ilyen alkotású emberek azért a békés időkben is a tudatban élénk életet élnek, tettekben azonban tehetetlenek. Sorsüldözöttek, vagy sorskiválasztottak a képzeletben, az életküzdelemre gyengék, esetleg képtelenek a valóságban. Gyöngébb formáikban ezekből kerülnek ki a társadalom bogaras, különcz, babonás, dogmatelt, kényszerek kergette egyéniségei. A sokféle „*phobiának*” és „*philiának*” áldozatai. Könnyen delirálnak. [...]

Háborúban persze az ilyen alkatú egyén könnyen fölmondja a szolgálatot. Ezek azok, akik minduntalan harc képtelenül összeesnek. Ezek kerülnek gyöngeségük miatt egyik kórházból a másikba. Ezek ájuldoznak, fulladoznak, rémülnek, ijedeznek és félelemből betegszenek meg minden fáradás vagy izgalom után. Ezek kapnak szívdobogást, szédülést, fejfájást, remegést, hogyha kissé megerőltetik magukat. Ezek panaszolják a legképtelenebb bajjaikat. [...]

A neurastheniás-paranoiás típusnak is *három főalakját* lehet megkülönböztetni a szerint, amint az érzések túlszíneződése által a testi közérzetek, a lelki hangulatos érzelmek, avagy a képzetek hamisulnak meg. *Az első a neurastheniás, a második az angoneurotikus, a harmadik a paranoiás* alak.

1. A *neurasthenia* veleszületett konstitúción alapszik, vagy szerzett betegségnek folyománya.

2. Nagyon hasonló ehhez az erős indulatokkal kapcsolatos *angoneurosis*. Ennél erős affektusok szerepelnek, különösen a vakindulat és a halálos félelem.

3. Egészen más képet ad a képzetvilág túlzásaiból fakadó tébolyodottság, a *paranoia*. Ez is veleszületett konstitúcióból fejlődik. Ennél is az érzések túlszíneződései szerepelnek. Ennél is elégtelenek az érzésszerű túlzásoknak megfelelő reakciók. [...] Nagyzási, üldöztetésig megfigyeltetési, perelési, állító és tagadó téves eszmék keletkeznek így, amelyek mindennemű belátás számára hozzáférhetetlenek maradnak. Betegségüket a paranoiások sokáig takargatni, disszimulálni képesek. Békés időben a neurastheniás-paranoiás típushoz tartozó betegek többnyire csak önmaguk szenvednek, és a társadalomra csupán akkor hoznak veszedelmet, a mikor erős affektusok uralma alá jutva raptusos (tébolyult, eszelős – a szerk.) vagy téves eszme kergette cselekvésre ragadtatják magukat. [...]

Marschalkó Tamás cikkében Lechner háborús tapasztalataira utal: „Semmi sem tudja az idegrendszert annyira kimeríteni, mint a háború, és különösen ez a mostani, minden eddiginél rettenetesebb háború; hisz erről Lechner tanártársam már igen magas színvonalon álló és tanulságos előadást tartott itt nekünk.

Sok olyan esetet láttunk már eddig is, a hol a katona látszólag egészségesen ment a háborúba, és visszajött a tabes kifejezett kezdeti tüneteivel, vagy – a mi még rosszabb – visszajött nagyfokú neurastheniával, a mely azonban nyilván a kezdődő paralysisnek első megvillanása volt. Lechner tanártársam bizonyítással még sokkal több ilyen esetet látott.”³²⁰

³²⁰ Marschalkó Tamás (1915). Háború és venereás bántalmak. *Orvosi Hetilap*, 59(27), 365–369.

Szecsődy Imre, a Zsakó István igazgatása alatt álló Budapest-Angyalföldi m. kir. állami elme- és idegyógyintézet orvosa cikkében még 1933-ban is hivatkozik a Lechner-klinika kezelési módszerére: „Abban az időszakban, mikor a paralysis syphiligen eredete tisztázott, de annak kifejlődésében a coli-bacillusokat is felelőssé tették, coli-bacillusokkal kezelt állati savóval próbákoztak. A kolozsvári klinikán Lechner professzor idejében ezt a kezelést hosszabb időn keresztül folytatták. A saját vér visszaoltásával történtek kísérletek.”³²¹

Lechner Károly: A világ idegessége és a háború. E.M.E. Orvostudományi Értesítő, 1915. 3–39. (117. publikáció)

„Meg kell változtatni valahára a „si vis pacem, para bellum” (ha békét akarsz, készülj a háborúra – a szerk.) erkölcsstelen axiómáját, amelyet állítólag a béke érdekében állítottak fel, de mindig a háború céljait szolgálta. Nyíltan kell hirdetni, mélységes érzésekbe kell beleoltani, a fogyatékosokat kiirtó eugenetikával kell körülbástyázni a békebiztosító altruista axiómát: „si vis pacem, para pacem” és akkor nem lesz többé világháború.”

„[...] Lelki világunk összes élményei ingerek keltette érzésekben (receptio) nyilvánulnak meg. Visszaható cselekvéseink (reactio) szintén ezen érzések folyamányai. Ami pedig az érzések és visszahatások közötti harmóniát szabályozza, az az értelemnek válogató képessége (selectio). Mindhárom egymással harmóniában csak addig marad, amíg alkalmazkodni tud. Ha ez nem sikerül többé, létrejön a diszharmónia. Ez utóbbit a túlos- vagy fogyatékos válogatóképesség jellemzi. Mindenütt, ahol ezen túlzások, vagy fogyatékoságok valamelyikével találkozunk, ott az idegességgel, illetve az elmebajjal állunk szemben. Amikor csupán a recepciós- és a reakciós-képességekben van a hiba, idegességnek mondjuk a bajt. Amikor pedig a szelekciós tevékenység is kórossá válik, elmebajt állapítunk meg. [...] A lelki harmónia aránytalanságaiban négy típust lehet megkülönböztetni: a fogyatékosok, a túlosok, a fonákok (paradoxia) és a félszegek (perversitas). [...]

A háború nem oka az idegességnek, bár azt fokozni képes, hanem inkább következménye. [...]

Idegesség és társadalmi fejlődés

Az idegesség amaz erjesztő kovász a társadalomban, amely forrásba hozza azt, felderíti annak zavarosságait, kisöpri annak salakját, és egészen új tartalmat önt beléje. Idegesség nélkül nem romlanék le a kultúra, de nem is haladna előre. A kultúra fejlődésének mikéntje attól függ, valjon a fogyatékosok és a félszegek, avagy a túlosok és a fonákok vannak-e túlsúlyban. Ha csupa túlos lakná ezt a földet, a béke áldásait nyugodtan sohasem élvezhetnők. Szükség van a fonákokra, hadd gazdagítsák ötletekkel és buzdítsák indulattal a tespedő társadalmat. Szükség van a félszegekre is, hadd fékezze merész túlzásaikban a túlosokat. A kellő arány közöttük biztosítja a társadalmi kultúrának helyes kialakulását. [...]

³²¹ Szecsődy Imre (1933). Therapiás kísérletek vérátömlesztéssel paralysis progressivában szenvedő betegeken. *Orvosi Hetilap*, 77(31), 673–676.

Lechner Károly: A szeretet és a szerelem a világegyetemben és a világháborúban. Előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban Kolozsvár 1916. június 8. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_18, terjedelem: 31 oldal (119. publikáció)

„[...] Inger nélkül nincs élet. Az inger és az izgalom szeretete mellé az életmunka szeretete (tactismus) sorakozik, mely öntudatlan, akaratlan támadásra és védekezésre képesíti az egyént. Ez egy összetett szeretet-komplexummá egyesül. E három, egymást kiegészítő szeretet egybeolvadásában jelentkeznek az érzések összetartozósága (solidaritás). [...] Az idegsejtek feladata a soksejtű élőlényeknél a más-más életcélú sejtcsoportokat közös reflexkörben egyesíteni. [...] Inger, izgalom, munka, szolidaritás tartja fenn az életet, tartja fenn a fajt. [...]

Ha fölfordul a szociális rend, evvel tömegesen jelentkeznek a szeretetnek valamint a szerelemnek ideges elfajulásai. Ennek négy típusát különböztetjük meg: fogyatékos, túlos, félszeg és fonák. [...]

Ezek érzéseikben, közérzetükben, észrevéseikben és érzelmeikben *fogyatékosok*. Köztük az ostobaságtól kezdődően a hülyeségig a butaságnak minden fokozata lehetséges. Vannak részlegesen korlátolt elméjük, és vannak csupán erkölcsileg vakok. A fogyatékosok a társadalomnak a legártalmasabb megrontói. Szeretetükből és szerelmükből hiányznak a fékező, a nemesebb, a szociális és a szolidaritásos érzések. [...]

A túlosok ingerlékenysége fokozott, izgalmaik erőteljesebb, munkaképességük megnövekedett, és szolidaritásuk is nagyobb. A társadalomra kevés ártalommal vannak. [...]

A félszegenek ingerlékenysége, izgulékonyosságuk szintén túlzottan mutatkozik, de munkaképességük és törekvésük felette fogyatékos. Roppant fogékonyak az ingerekkel szemben, és igen gyöngék a visszahatásaikban. [...]

A fonákok idegessége némileg a félszegeneknek megfordított alakja. Az ingerérzékenység, az izgulékonyosság fogyatékos, mellette azonban a munkaképesség és a visszaható törekvés nagyon is fokozott. [...]

A fejlődő kultúra örökös vajúadásában az idegességnek rendkívüli befolyása van. Háborús időkben a társadalmi rend felfordultságával arányban szaporodnak az ingerek és velük az ingerlékenység. [...]

A szeretet altruista érzései adják meg az élet feletti félelemtől mentes önrendelkezés szabadságát [...]

Lechner Károly: Orvosszakértői vélemény a néhai Chernelházi Chernel Gyula végrendeletének érvénytelenítése iránt folyamatban levő perben Kolozsvárt, 1915. évi június 29-én MTAK Kézirattár Orvostud_2r_39_I-II_654-680_Chernel, terjedelem: 31 oldal (120. publikáció)

Igazságügyi pszichiátriai véleményező munkássága

„[...] 1. Örökgyógyó Chernel Gyula, minden kétséget kizárólag, évek hosszú során át lassan kifejlődött, később rohamosan súlyosbodott általános osztóér-keményedésben /:arteriosclerosis universalis:/ szenvedett. Ezen halált okozott betegség nála főleg az agyvelő osztó-ereit /:arteriae cerebrales:/ támadta meg, azaz az agyvelő véreinek keményedését /:arteriosclerosis cerebialis:/ eredményezte. A betegség már az 1907-dik év előtt kezdődött, fokozatosan súlyosbodó és változó test-lelki tünetekkel járt, 1909 óta ismétlődő gutaütésszerű /:apoplectiform:/ rohamokkal párosult, végül 1910-ben véget vetett az

örökgyógyó életének. Az érkeményedés okából az agyvelőben keletkezett kóros elváltozások az agyvelő mellső homloki lebenyeinek tekervényeiben és azok szomszédságában létesültek és főleg a bal oldalon. [...]

2. Minthogy a Chernel Gyula érkeményedéses betegsége olyan agyvelőrészeket támadott meg, amelyek az értelmi munka végzésében számottevő tényezők, és minthogy ezen agyvelő részek betegsége főként az idegelemek sorvadásában nyilvánult meg, kétségtelen az is, hogy az örökgyógyó a bajával arányban fokozódó elme gyöngeségbe /:dementia encephalopathica:/ esett. Ezen elme fogyatékoság végül teljes butaságig növekedett. [...]

3. Chernel Gyula az agyvelőbajból származott és legkésőbb már 1908-ban kezdődött, folytonosan fokozódott és végre halállal végződött elme gyöngesége /:dementia encephalopathica:/ miatt 1909. évi augusztus 10-én már olyan elbutult elmeállapotban volt, amelynél fogva akaratának szabad elhatározási képességével, valamint önrendelkezési képességgel többé nem bírt. [...]

A butaság folytonos, lassú súlyosbodása azonban ki nem zárja azt, hogy az ilyen beteg a laikus világ szemében olykor értelmesnek tűnjék fel. Ugyanis ilyen lassú folyamatnál nem valamennyi lelki tehetségvész el egyszerre. Legelőször a komplikáltabb, magasabb rendű tehetségek pusztulnak el, és a sorban végül csak a legegyszerűbbek. [...]

Legelső helyen állanak e tekintetben a kedély hangulatos érzelmei, az igaz-, szép-, jó-, jog-, nemes-, erkölcsös-, vallásos és egyéb szociális érzelmek. Második helyre kerülnek az észrevéseink adta tér-, idő-, cél-, lét-, szám-, jelentőség stb. érzések. Harmadsorba állíthatók a saját testünkből fakadó közérzeteink, minők az izomérzéseink, a belső szerveink munkaérzései, az éhség, a szomj, az ivarérzés stb. Legalacsonyabb rendűeknek minősülnek végül az érzéki érzéseink. A szín, fény, hang, íz, szag, hő stb. érzések útján csupán a világ ingereit ismerjük fel. Általuk a világ tudatára ébredünk. Nélkülök öntudatlanságba süllyedünk. [...] Súlyos elme fogyatékoságban sýnylódó emberek épeszúségének igazolására akárhányszor ezer tanú akad. Éppen ezen okból az elme gyöngeség fennforgása vagy fenn nem forgása tekintetében, kétes esetekben a nemleges nyilatkozó laikus tanúk bizonyítása soha el nem fogadható. Annál inkább elfogadhatók az igenleges nyilatkozatok. [...]

Az Igazságügyi Orvosi Tanács fontosságot tulajdonít a laikus tanúk nemleges vallomásainak, holott tudnia kell, hogy senkit sem lehet sem komolyan venni, sem felelősségre vonni azért, amit nem lát és nem vesz észre. *Mihelyst akad tanú, aki igenleges alakban igazolja látását és észrevéseit, a nemleges irányú vallomások soha számba nem vehetők*, mert ki nem néz, nem figyel, nem kutat, nem keres, az kimondásainak értékét illetőleg nem szabad, hogy egyenrangúnak tekintessék avval, aki bármi okból nézett, figyelt, kutatott, keresett, avagy akár csak véletlenül észrevette azt, ami a másoknak figyelmét kikerülte. [...]"

Lechner Károly: Orvosi vélemény néhai báró R. F.-féle örökösödési perben Kolozsvártt, 1915. évi május hó 24-én – MTAK Kézirattár Orvostud_2r_38_2, terjedelem: 14 oldal (121. publikáció)

„[...] 1. Báró Révay Ferencz öröklött psychopathicus terheltséggel született, és egész életén át lelkileg degenerált egyén volt. [...]

2. Báró Révay Ferencz nemi ösztönében is degenerált egyén volt, homosexuális hajlamoknak hódolt, és valószínűleg pederastiát űzött. [...]

3. Báró Révay Ferencznek elmeállapota az öröklött testi-lelki degeneráltság /:psychopathia hereditaria:/ és a kóros nemi ösztön /:psychopathia sexualis:/ révén fokozatosan

fogyatékosná vált, amihez az állítólag régebben szerzett syphilis /:encephalopathialuetica:/ is hozzájárulhatott. E fogyatékoság mind súlyosabb értelmi defektusokat hozott létre, és végül korai agybántalmas elbutulást /:dementiaencephalopathica:/ eredményezett. [...]

4. Báró Révay Ferencz egész életén át „psychopáthiás” egyén lévén, akinél fokozatosan az agyvelőbántalom is kifejlődésre jutott, minden jel arra mutat, hogy az 1892. évi márczius 6-án, az 1902. évi április 26-án, az 1909. évi augusztus 21-én, az 1912. évi augusztus 23-án, valamint az 1912. évi december hó 17-én kelt végrendelete, illetőleg fiókvégrendeletei kiállítására idejében is olyan elmeállapotban volt, amelyben akaratának szabad elhatározási képességével és önrendelkezési képességével nem bírt. [...]

Látjuk, hogy a báró a helotizmus rapportjával láncolódott Reichlhez, sőt később Halinhoz és Stritzhez is. Ezen rapport rendszerint valamelyes nemi perverzítással kapcsolatban szokott kifejlődni, és a függési viszonyba jutott egyént a másiknak akaratlan rabszolgájává teszi. A függelem erős láncza köti az ilyen embert az erős akaratú másik egyénhez. Az alárendeltség, a tehetetlenség, a mindenttűrés, a bármit elszívás érzése szállja meg őt, és készséggel engedi vezetettetni magát, főleg, ha a másik félnek despotikus hajlamai vannak, és ha a helota egyúttal elmegyöngének minősül. [...]”

Lechner Károly: A tudatosságról és annak zavarairól. E.M.E. Orvostudományi Értesítő, 39. évf. 423–463, 1917. (122. publikáció)

„[...] Az ingerlékenység, az izgalom és a visszahatás hármas ténye máris az egyszerű reflex (reactio reflectorica) eseményét mutatja. Reflex alatt értjük minden élőlénynek azon életfolyamatát, amelynél fogva bizonyos ingerekkel szemben ingerlékenynek mutatkozik, ingerbehátás által izgalomba jut, és izgalmából kifolyólag, visszahatásként, életeredmény képében, valamelyes életjelenséget árul el. A reflexfolyamat ezen hármas tevékenységében, vagyis az izgalom erőváltozásaiban, benne foglaltatik az érzés ténye is. [...]

Megkülönböztethetünk e szerint külső inger kiváltotta külső, valamint belső inger kiváltotta belső reflexeket, és *mindegyik reflex ingerként szolgálhat a másik számára, mindegyik érzéssel párosul.* [...] A tudatosság ott kezdődik, ahol a reflexeredmények többsége egymást kölcsönösen kiegészíti. *Valahány olyan élőlény van, amely csak egyszerű reflexeseményekben éli le az életét, nélkülözi a tudatosságot.* Mindannyi csakis a tropizmus és a taktizmus tudat nélküli érzései fölött rendelkezik. [...] A soksejtűeknél az egyszerű reflexből ily módon *láncolatos reflexkör (circulus reflectoricus)* alakult ki. Tudat ott jelentkezik először, ahol nem pusztán egyszerű reflexek, hanem reflexkörök eseményei találkoznak. A többsejtű élőlények csak ama életmunkája tudatos, amely *több reflexkörbeli folyamat adta érzést társít össze egymással, még pedig idegsejtek, idegpályák vagy neuronák – ha ilyenek vannak – segítségével.* [...]

A tudatosság:

1. kizárólag a *katabolás életmunkát* teljesítő reflexeseményeket kíséri, ha ezen események reflexkörök mentén, vagy reflexkészülékek útján létesülnek;
2. ezek közül csak a *figyelem* közvetítette reflexeredményekhez tapad és
3. az *utóbbiakat is csak addig követi, amíg a tudatosság segédelmével, több egyszerű reflexfolyamatnak tartós összekapcsolódása révén, valamelyes szövődményes összetételű gépies reflexfolyamat alakul ki.* Tehát a tudatosság közvetítő, válogató tényezőnek bizonyul

a veleszületett egyszerű reflexformáknak komplikált szerzett reflexformákba való átalakulásuk közben, amint azt már régen kifejtette Münsterberg. [...]

Az álom időszakos állapota magától jelentkezik, akár kimerült az egyén, akár nem. A tudat teljes szünetelésének fázisát bizonyos reflextevékenységek idézik elő. Közülük az altató-reflexek és az ébresztő reflexek katabolázás, a fáradás és az üdülés-reflexei ellenben anabolázás természetűek. [...]

A tudat négyféle állapota ismerhető fel: a világtudat, amit eszmélésnek mondunk, a testi tudat, ami az öntudat, a tárgytudat, amit szemlélésnek hívunk és az egyéniség tudata, amit éntudatnak minősítünk. Ezek zavarai a hypo-, hyper-, para- és palin funkcióban nyilvánulnak meg.”

Hogy a hivatalos körök állásfoglalásáról mit tartott, az is kiderül egyik keserű megállapításából.: „Rendkívül kevés érdeklődésre találtak a lélek jelenségeire vonatkozó kutatások, ha csak misztikus köntösbe nem burkolóztak, avagy a spekuláló bölcselkedés tárgyává nem lettek.”³²² – írja Spielmann József 1963-ban.

A külső és belső reflexek egymással szorosan összekapcsolódnak, kölcsönösen egymás ingerévé válnak. „E viszonyból kifolyólag nemcsak a belső reflexek a külsőnek és a külső a belsőnek válhatik ingerévé, hanem a velük járó érzések révén egyúttal egymást tudattá ki is egészíthetik.” „Ez a megállapítása arra utal, hogy meglátta a szomatikus és a viscerális idegi szabályozás összefüggését.”³²³ – olvasható az Orvosi Szemle 1955. évi számában szintén Spielmann Józseftől.

„A gondolkodást kísérő izomfeszülések vizsgálata ismét bizonyíték arra, hogy Lechner a lelki jelenségek megfigyelésénél fejlett technikai eszközöket használva, objektív kutatási módszert igyekezett kidolgozni.”³²⁴ – summázza Balázs – Spielmann: Lechner Károly című monográfiájában.

„A régi pszichologia azt tanította, hogy a képzeteknek functioérzése nincs. Lechner mutatta ki, hogy a képzetek társulásánál is ugyanazok a functioérzések szerepelnek, melyek az észrevevésnél működő érzékszervekben keletkeztek. Ez a megállapítás nagy jelentőségű, mert kimondja, hogy az actualis gondolatkörben társuló szavak látási, hallási részletképzetei mellett a tudatba kerülnek azok a mozgásos elemek is, melyek mint functioérzések az elgondolt szó kimondása alkalmával a beszédszervben jöttek létre. Tehát valahányszor a „tűz“, vagy „vadgesztenye“ szóra gondolunk (!), ennek a két szónak kimondásához szükséges beszédizommozgások a pusztá elgondolás hatására is mindannyiszor lejátszódnak. Ezek természetesen csekély intenzitásúak, láthatatlanok, de érzékeny készülékkel az izomfeszülés kimutatható. (Lechner) [...]

Az együttmozgás okának megfejtése Lechner érdeme, aki 1892-ben a „Tudatosság ténye“ alapvető munkájában kifejtette, hogy minden lelki folyamat alapja reflexműködés, tehát végeredményében a gondolkodás is reflex folyamat, melyben meg kell találnunk úgy a bevetítő-érző, mint a kivetítő mozgásos elemeket.

Lechner ezeket a mozgásokat jelzőkészülékkel mutatta ki, ugyancsak ő érzékeltette először a gondolkodással kapcsolatos beszédizomfeszülést a Rousselot-féle phonetikai készülék segítségével. [...] Ha a beszédmozgató impulzusokat, illetve a szavak elgondolásával

³²² Spielmann József (1963), 205–222. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1963_027/?pg=206&dlayout=s

³²³ Spielmann József, Méra Endre (1955), 172–175.

³²⁴ Balázs Sándor, Spielmann József (1956), 223.

kapcsolatos beszédizomfeszülést Lechner szerint reflexkörök kivetítő, mozgásos részeinek fogjuk fel, úgy ezek erősítése a gondolkodás reflexfolyamatának fokozása révén elérhető. [...]

Számos olyan gyógyszert, illetve mérget ismerünk, mely egyfelől az associatiót gyorsítja, másfelől a psychés reflexingerlékenységet hatalmasan növeli; az előbbire legalkalmasabb a coffein, az utóbbira a strychnin. A strychnin gyógyszeres adagjai az apperceptiót tökéletesebbé teszik, a reakcióidőt megrövidítik. Egy-két centigrammjára a reflexkört annyira érzékennyé teszi, hogy a feladott kérdésekre a psychés reakciók bámulatosan rövid idő alatt, valóban reflexszerűen játszódnak le.

Kísérleteink eredményét az alábbiakban foglaljuk össze:

1. A betűk, szótagok és szavak elgondolásával kapcsolatos beszédizomfeszülés a psychés reflexfolyamatok és a harántcsíkos izomzat ingerlékenységének gyógyszeres növelésével tetemesen fokozható.
2. Ezáltal a beszéd szervünkben lejátszódó és eddig láthatatlan izomfeszülés alkalmas készülékkel (filmfelvételekkel) regisztrálhatóvá, láthatóvá válik.
3. Az ismertetett eljárással számos esetben sikerült olyan betűk, szótagok, sőt szavak regisztrálása, melyeket a kísérleti egyén csak elgondolt, de nem mondott ki.
4. A reakcióidő mesterséges (gyógyszeres) megrövidítése az akaratos elfojtás lehetőségét nagymértékben csökkenti: sikerült olyan betűket, szótagokat és több esetben szavakat is leolvasni, melyeket az elgondoló kísérleti egyén kifejezésre juttatni nem akart. Nehány esetben olyan szavak is leolvasásra kerültek, melyek – noha természetesen nem nagy horderejűek – a kísérleti egyén szempontjából titkolandónak tekintendők.
5. A gyógyszeradagok helyes megválasztása mellett az ismertetett eljárás kísérleti előnyben áll a hypnotikus és suggestiv módszerek felett, mert az akaratos elfojtás lehetőségének megengedhető csökkentése mellett, csupán a psychés reflexfolyamatokat fokozza, de a coordinatiót nem befolyásolja.³²⁵ – írja Incze Gyula az Orvosi Hetilapban megjelent dolgozatában.

A tudatzavarok létrejöttének kérdése címmel írt cikkében Csajághy (Dancz) Márta dr. még 1934-ben is hivatkozik Lechnerre:

„A tudat tartalmát teszik tehát a múltban és jelenben lejátszódó összes lelki eseményeink. Ennek megfelelően Ziehen szerint a tudat maga a lélek. Szabó J. a tudatot a Lechner-féle reflextan alapján reflexfolyamatnak tartja. A tudat szerinte csak ott keletkezik az élőlények sorában, ahol reflexkörök jutnak egymással kapcsolatba. Mivel nem minden reflexkör kapcsolatos egymással, nem minden lelki tevékenység tudatos, még akkor sem, ha – mint magasabbrendű állatokon – erre külön szerv, a központi idegrendszer alakul ki. Ebben az értelmezésben tehát a tudatosság élettani alapja az egész központi idegrendszertől függ.”³²⁶

³²⁵ Incze Gyula (1932). Kísérleti adatok az elgondolt, de ki nem mondott betűk, szótagok és szavak regisztrálásához. *Orvosi Hetilap*, **76**(4), 71–74.

³²⁶ Csajághy (Dancz) Márta (1934). A tudatzavarok létrejöttének kérdése. *Orvosi Hetilap*, **78**(40), 921–924.

Lechner Károly: Szabadság és kötöttség lelki életünkben. Beszéd a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem alapítása XLVI.-dik évfordulójának ünnepén, 1918. május hó 29-én. MTAK Kéziratár Orvostud_2r_15_III_5, terjedelem: 15 oldal (123. publikáció)

„[...] Pusztán azon szabadságról és azon kötöttségről óhajtok beszélni, amely lelki világunk munkájában jelentkezik, amely az értelmünk fejlődését, tökéletesedését, hanyatlását szüntelenül kíséri. [...]

Az ingerküszöb képviseli az ingererősségnek ama mérhető határát, amelyen alul a figyelem reflexei ki nem váltódnak. A figyelem időközöbe pedig nem engedi, hogy túl rövid tartamú ingerek figyelmet keltsenek. Túl erős ingerek a figyelem kifáradását eredményezik. Az emlékképzetek sem válogathatók szabadon. Nem arra emlékszünk, amire éppen akarunk, hanem csak arra, amit a szellemi tőkénk erőtlőtségei az adott pillanatban rendelkezésünkre bocsátanak. Kötve van az ingerlékenység foka is. Nem jut az eszünkbe, amit kívánunk, hanem olyan képzetek, amelyek nagyobb ingerlékenységükönél fogva leginkább hozzáférhetőek. [...]

Az ingerek intenzitásának értékelésénél sem számít a szabad válogatás, mert mindig azt az ingert kell erősebbnek értékelnünk, amelyik nagyobb reflex visszahatásokat létesít, vagy azt, amely eme hatásokat könnyebben váltja ki. A reflex kiváltás könnyűségét pedig a gyakorlottság, annak erősségét ellenben a pihentség biztosítja. Mindkettő megköti az értelmi munkát válogatásaiban. [...]

Csak a kötöttség az, ami az öntudatlan reflexitással lezajló begyakorlott cselekvésnek legfőbb biztosítéka.

A begyakorlás öntudatlan gépiességgé változtatja át a tudatos érzések vezette reflex eseményeket. A tökély legmagasabb fokára pedig akkor emelkedik a mi értelmünk, amikor minél több ily automatizációt szereztünk, és ezek fölött minél bonyolódottabb hangulatos érzelmek veszik át a vezérletet. Az automatizációk a mi rabszolgáink. Ámde az érzelmek sem mentesek a kötöttségtől. A legmagasabb lelki események is a tropizmus és a taktizmus ősi reflexeihez vannak kötve. [...]

Szabadon válogató tényezőnek minősül e szerint a tudatosság, amely azonban csupán közvetítő eszköznek bizonyul az egyszerű reflexeknek komplikált reflexformákba való átalakítása közben. A szabad válogatásnak tehát szorosabb kötöttség az eredménye. Szükséges, hogy minden automatizmusunk hatalmas erőtényezővel lekött tartassék. Ilyen erőtényezők a hangulatos érzelmek. [...]

Mindenkor érzelmeinkhez erősen oda van kötve szellemi életünk minden megnyilvánulása. Ezen érzelmek kifejlesztésében sem vagyunk egészen szabadok, mert az öröklött hajlam, a szerzett képesség, a nevelés, a tanulás, a milió, a körülmények és a viszonyok ezerféleképpen befolyásolják és kötve kötik azoknak kialakulását. [...]

A társadalom is a szabadság és kötöttség hatásai alatt áll. A társadalmi közösségnek érdeke, hogy az érzelmek sorából minden egyes ember lelkében a szociális természetűek, a szolidaritást kötők birtoklása megvalósuljon. Legfőbb szociális szolidaritást kötő érzelmek pedig: a felelősség, a kötelesség és a szeretet változatos érzései. [...]"

Lechner Károly: Az elfogyatékosok szerepe a társadalomban. Természettudományi Közlöny 51. évf. 273–286. 1919. és kéziratban is MTAK Kézirattár Orvostud_2r_19_II_6, terjedelem: 22 oldal (124. publikáció)

„[...] Az elfogyatékoság nem egyéb, mint az érzések fogyatékosága. Négyféle érzést különböztetünk meg: a külvilági ingerek keltette érzékelések és észrevevések, a belső ingerekből fakasztott testi közérzetek és hangulatos érzelmek. Hiányuk, elégtelenségük vagy félszességük, fonákságuk elfogyatékoságot okoz. [...] A szolidaritást kötő érzések defektusa teszi az elfogyatékosokat veszedelmessé, mert nélkülözik a szolidaritás legfontosabb érzéseit: a felelősség, a kötelesség és a szeretet érzelmét. Az önzetlen szeretet hiányzik csupán arra, hogy a világ mai felfordulásából kibontakozzék. [...]”

Lechner Károly: Az alkoholizmus veszedelmei. Előadások a Magyar Honvédség védelmi tanfolyamán. A Védelmi Tanfolyam Közleményei. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 1–35. Budapest, 1920. (125. publikáció)

„[...] Egyik fő tulajdonsága a szesznek, hogy vízzel minden lehető arányban keveredik, illetőleg mindkét vegyület egymásba oldódik. [...] Az alkohol testünkbe jutva, annak minden egyes sejtjébe behatol, szerfelett gyorsan. [...] A szesznek harmadik tulajdonságaként, annak zsírolódóképessége szerepel. Legzsírdúsabb szerveink az agyvelő és az idegrendszer, valamint az ivarmirigyek. Ezeket leghamarább támadhatja meg tehát az alkohol. [...] Továbbá negyedik tulajdonsága az alkoholnak az oxigénnel való mohó egyesülési vágya. [...] Végül megemlítendő még az alkoholnak minket érdeklő ötödik tulajdonsága, a könnyen való elpárologása. [...]”

Legelső sorban a zsír- és vízdús agyvelő- és idegsejtek érzik meg ezt a mérgező hatást. A részegség éppen ezen hatásnak a következménye. A megmérgezett agyvelősejtek munkaképessége fogyatékosá válik. Az ilyen mérgezés okozta lelki zavar gyorsan keletkezik és hosszasan tart. [...]

A részegségen, elme- és idegbajokon kívül súlyos szívbajokat, érelváltozásokat, veszedelmes vese- és májbetegségeket, bőrbajokat, tüdő-, torok-, gyomor-, bél- és egyéb hurutokat okoz, a nemzőképességet pedig igen korán megtámadja, sőt egészen megbénítja. [...] Az alkohol szervezetünk életmunkáját, annak mindenféleségében, mindig csak megbénítani és sohasem megerősíteni képes. [...] Sörivőknél első sorban a túl nagy vérnyomás által megerőltetett szív, a vérerek, a máj, a vesék, a tüdők betegszenek meg. Pálinkaivóknál, a hígító folyadékmennyiség hiányában, inkább a szervek gyulladásai, keményedései és sorvadásai uralkodnak, nevezetesen az agyvelő- és idegrendszer betegségei alakjában. Nagyon gyakori a szívelzsírosodás, a veselob, a májsorvadás, a hurutos tüdőlob, az agyhártyák gyulladása, a vérerek keményedése és az ivarmirigyek sorvadása. E betegségeknek legtöbbje halálos végű, vagy legalább is végzetes működéskiesésekkel jár. [...] Az egyén elveszti a mérgezettség arányában a válogatás, az alkalmazkodás, a belátás társadalom követelte mértékeit. Ezek hiányában a bűnré leszén hajlandósítva, és minden társadalomellenes ténykedésre könnyen csábítható. [...]”

Lechner Károly: A freudizmus tanainak lélek-életteni bírálata. Természettudományi Közlöny 52. évf. 74–90, 138–164. 1920. (126. publikáció)

„[...] A freudizmusnak nem akadt ellentmondója addig, a míg az csupán a lelkiekkel játszó kísérletezésnek tűnt. Mihelyest azonban mindjobban kimagaslottak belőle e tanok

tudományos törekvései, azoknak egyes veszedelmes áramlatai és némely ártalmas visszaélései: meg kellett indulnia a jogos kritikának is. [...]

Annyi bizonyos, hogy a freudizmus a tudatra vonatkozó ismereteinket nem vitte előre, sőt dogmákkal tűzdelte tele, s ezek a dogmák bizonytalanná teszik a talajt és ingadozóvá a reá épített „nemtudatosság” egész épületét. [...] Bizonyítékok hiányzanak ama dogma mellett, hogy a nemtudatos folyamatok csupán az előtudat lépcsőfokán át juthatnak a tudat felszínére. Legmerészebb azonban az a dogma, a mely kizárólag a nemtudatost teszi lelki tényezővé és a tudatost az összes lelki kvalitások szemléelő érzőszervévé avatja, vagyis azt természetfölötti erővel felruházva, mintegy megszemélyesíti, és a lelkiek fölé emeli.

Az asszociáció- és az indulatelméletek

[...] Az érzések és a képzetek szenvedőleges társulását az időazonosság és az intenzitás, a cselekvőleges társulást a tudatban a figyelem és a gyakorlás közvetíti. A figyelem és a gyakorlás egyfelől időazonosságot, másfelől érzésintenzitást teremt, még pedig a szervezetnek sajátos alkalmazkodásából, időleges állapotából kifolyólag. [...] Ha a Freud-féle *asszociációs* tényezőket szemügyre vesszük, csodálkozunk kell a dogmás elméletek sokaságán. Való igaz, hogy ezen dogmás elméletek egészen új fogalmakat állítanak elénk, ámde ezek a fogalmak korántsem tisztázzák az asszociáció tényeit, és nagyrészt összeférhetetlenek a természet erőiről szerzett ismereteinkkel. [...] Mennél mélyebben hatolunk a Freud-féle asszociációs elmélet lényegébe, annál több ellentmondásra bukkanunk, s annál többször akadunk az ok és az okozat, a tárgy és a tartalom, az erő és a folyamat, az előidéző inger és az inger adta eredmény fölcserelésére. [...] Mind az *indulatok*, mind az érzelmek bármely más érzéshez hasonlóan, ingerek által keltetnek és reakciókban nyilvánulnak meg, azaz reflexesemények, tehát ugyanazon törvényeknek hódolnak, mint más reflexfolyamatok eredményei. Lényegükben szövődményes belső érzéseknél, közérzetek komplexumainál nem egyebek. [...] A freudizmus indulatelmélete az energiára vonatkozó tanainak homályosságán bukik el. Freud psychoanalitikus eljárásai ilyen indulatmechanizmusok létezését bizonyítani nem tudják. Csakugyan, ha az indulat nem erőtényező, hanem csupán valamely erőváltozásnak folyamatos eredménye, képtelenség elhinnünk azt, hogy az defenzióval ellentállást, agresszióval elfojtást vigyen végbe. A mi a folyamatnak eredménye, az nem lehet egyúttal annak gátló vagy terelő tényezője.

Az ivar-elmélet és a lélekelemzés

A freudisták gyakorolta lélekelemzés hívószókra önkénytelenül adódó asszociációk útján, álmofejtések és összefüggéstelenül kimondott gondolatsorozatok adta jelzések által történik. [...] Mindenekfölött azonban fontos a kapott adatoknak ügyes értelmezése. Ha az értelmezés helyes, az elfojtott, elnyomott, eltolódott, megsűrűsödött vagy konvertált nemtudatos érzéseket meg kell találni, ha nem helyes az értelmezés, a felkutatás nem sikerül. [...] Az önfenntartás ösztöne és az ebből kikristályosodó önkifejtés készségeinek a lelki eseményeinkben legalább is olyan szerepük van, mint a fajfenntartás ösztönének a szublimált nemi életben. Nos, mihelyt elismerjük azt, hogy a nemi élettel egyenrangú más tényezők is egyenlő értékkel számításba veendőek, azzal már is megdőlt az egész ivar-elmélet. [...]

A kathartikus módszer csakugyan a gyóntató pap szerepét viszi. De valamint a gyóntató pap sohasem ébreszt tudatra nemtudatos dolgokat, úgy a lélekelemzés is ezen eszközökkel legfeljebb kivallatja a féltékenyen őrzött tudatos titkokat. Emellett az a hátránya, a miként a tanúvallomásokról is általában tapasztalható, hogy a vallató kénye-kedve szerint olyat sugallhat vele a vallatott egyénbe, a milyet éppen akar. [...]

Teljesen méltánylom a lélekelemzésnek eredményeit. Elismerem, hogy finomabb lélekelemzéssel nagyon jól ugyanaz érhető el, a mit a hipnózis nyers, durva, egyszerűbb, gyorsabb módszereivel ér el. A mi a lélekelemzés módszerét illeti, ehhez nincsen nagy bizodalmam. A folyamat mikéntje csupán a Freud-féle asszociációs és indulatelmélet segítségével érhető. Minthogy ezek tarthatatlanok, velük a lélekelemzés ténye is eredményeiben bizonytalanává válik. [...]

Álljon itt Bányai Zoltán „A psychoanalízisről” címmel írt összefoglaló ismertetéséből egy részlet: „Még bizonytalanabb értékűek az álomfejtések, mint kórmeghatározó és betegséggyógyító tényezők, az ő változékony, rapsodiás össze-visszaságukban, a melyekre a legtöbb ember hízagosan és hibásan emlékszik vissza; úgy az álmok, mint „a lélekelemzés adatai – mondja Lechner – sok tekintetben olyanok, mint a kártyavetésnél a kártyalapok figurái. Mindenki azt láthatja bennük és azt jósolhatja ki belőlük, a mit a lelki szeme mutat neki.“ Igazolja ezt, hogy a sexualis tényező kihagyásával végzett analysisnél egyéb érzések, képzetek, emlékek felhasználásával hasonló gyógyulások és javulások lehetségesek.”³²⁷

Lechner Károly: A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság által az 1921. évi március és április hónapokban tartott sorozatos előadások kivonatai. A Gyermek, XV. évf. 21–32., 1922. (127. publikáció)

„[...] A csecsemő buta, a gyermek illúziókkal, kényszerekkel, téves eszmékkel teli, a kamaszkor ziláltságokat és szertelenségeket, lelki félszégeket és fonákságokat mutat, a serdülő egyénnél lelki aránytalanságok, éretlen eszmék, oktalan elvek, érzelő következetlenségek merülnek fel, az ifjú kort pedig lelki hullámlások jellemzik, amelyek hol fölemelik, hol lesüllyeszti az egyént az élet kavargó tengerén. Éppen ezen lelki tökéletlenségek alkalmasak arra, hogy különös okok behatásakor belőlük valóságos ideges vagy elméleti abnormitások, esetleg betegségek fejlődjenek. [...]

Ha nem volna hibbanásos túlzás, és nem volna szenvedelmes, inspirációs fonákság, megszűnne a kulturális haladás. A hibbant eszűek és a fonákok azok, akik a meglevőben meg nem nyugovó haladásnak eszközei. Fokozott munkát, új eredményt, világra szóló ténnyt csak ők teremtenek. A köznapi, egészséges átlagosság haladást nem közvetít. Ámde éppen úgy, amiként bármiféle szép, jó, igaz, értékes, ideális nem a köznapi átlagember érdeme, akként a rossz, rút, hazug, csalfa, erkölcstelen, nemtelen sem az átlagember bűne. A köznapiságon fölül fölfelé és azon alul lefelé az idegrendszer és az agyvelő kórságainak hullámgyűrűi emelik vagy süllyeszti az embert. Ha nem volna fogyatékos eszű és félszeg lelkű ember a világon, a haladásnak szertelen túlzásai fékezésre sohasem találának. [...]

³²⁷ Bányai Zoltán (1921). A psychoanalízisről. Összefoglaló ismertetés. *Orvosi Hetilap*, 65(51), 445–446.

Lechner Károly: A női lélek és a feminizmus orvostermészettudományi megvilágításban. Természettudományi Közlöny, 54:1–18; 65–89, 1922. (128. publikáció)

„[...] A női egyéniség sajátosságai megnyilatkoznak az ingerlés tényében, az *ingerlés különbségében*: férfi észrevevéseivel mintegy megfogja vagy eltávolítja a reáható ingereket, azaz egyúttal tárgyiasítja azokat. Ezzel szemben a nő inkább a tűrés vagy nemtűrés közérzeti reflexeivel hat vissza bármely érzékei elé kerülő ingerre, vagyis nem annyira az ingerek tárgyi természetét veszi észre, mint inkább azoknak alanyi hatásait a saját szervezetére. Főleg a tetszés vagy a nemtetszés, a kedv vagy a kedvetlenség, az élvezés vagy a szenvedés, a szükség vagy a nélkülözés közérzeti színezik a nők észrevevéseit alanyiasakká, mialatt a férfiakét az idő és a tér, a lét és a cél, a szám és a minőség érzései alakítják reálisá. [...]

Nőknél a közérzet színezte érzelmek inkább a rokonszenv és ellenszenv formáiba öltözködnek. Így alakul át a nő tudásvágya kíváncsisággá, bátorsága áldozatkészséggé, igazságszeretete bizalomná, kutatókedve érdeklődéssé, szerzési vágya élvezés utáni törekvéssé, verekedő kedve veszekedéssé, és így lesz a mozgás örömeiből is mulatásvágy, a megismerésből hiszékenység, esetleg babona, az erőérzésből kaczerkódás, stb. [...]

A női egyéniség sajátosságai megnyilatkoznak az izgalom és vele a lelki munka eseményeinek különbözőségében: a női gondolkodás inkább elemző (analitikus), a férfié nagyobbára összetevő (szintetikus). A nők logikája inkább induktív, a férfiaké deduktív természetű. A nők ítéletein kevésbé az ész, erősebben a szív, a kedély befolyása uralkodik. A nők értelmi munkája nem igen önálló, nem igen teremtő, hanem inkább utánzott, kölcsönzött valami. A tudományos kutatásra mindezeknél fogva a nő alig alkalmas. A női egyéniség sajátosságai megnyilatkoznak a nők visszahatásaiból: ösztönös közérzéseik előtérbe kerülnek, gyakorló készség, cselekvő automatáság, önkifejtő készség tekintetében ügyesebbek.”

Schuschny Henrik orvos, egészségtan-tanár szemléjében így ír: „Lechner Károlynak, ki sokáig egyik díszje volt a kolozsvári egyetemnek, talán utolsó értekezése volt az előtünk levő füzet. Széleskörű tudással elemzi benne a női lelket, és a figyelmet mindvégig lekötve boncolgatja a feminizmus nagy problémáját. E gazdag élettapasztalattal és nagy alaposággal megírt tanulmány szerzője oly álláspontot foglal el a nőnevelés kérdésében, amely meggyőződésünk szerint valóban tudományosan megokolható. Ezért kívántuk az értekezésre, amely eredetileg a Természettudományi Közlönynek 1922-i évfolyamában jelent meg, a leányneveléssel foglalkozók figyelmét felhívni.”³²⁸

Csillik Bertalan anatómus professzor véleménye: „Tisztánlátása, a feminizmussal kapcsolatos értékítélete mai szemmel nézve is példamutató.”³²⁹

Lechner Károly: Véleményes jelentés Dobó Istvánnak a telepátiáról szóló elméletére vonatkozólag. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_19_7, 1921. terjedelem: 6 oldal (129. publikáció)

„[...] Amíg az ezeket elszenvedő egyének maguk is tudják, hogy eme tárgyilagossáknak tűnő érzéseik nem tárgyilagossá eredésűek, hanem fokozott eréllyel fellépő képzetek, addig ép eszű emberekkel van dolgunk. Mihelyst azonban ez a belátás hiányzik, a hallucináció elmebetegségnek minősül. Ugyanezen különbség tehető az illúziókra, az impressziókra, a

³²⁸ Schuschny Henrik (1923). Dr. Lechner Károly: A női lélek és a feminizmus orvos-természettudományi megvilágításban. *Magyar Pedagógia*, 32, 57–58. Letöltve: 2021.02.04. http://misc.bibl.u-szeged.hu/10166/1/mp_1923_2856_057-058.pdf

³²⁹ Csillik Bertalan (2002), 70–71.

revelációkra vonatkozólag is. Az elmebeteg egyén ezeket objektív eredésűeknek véli. E tévedés elmebajosoknál téves eszme szokott lenni, ép eszűeknél lehet babona, spiritizma hit, szándékolt csalás, félrevezettség, vagy sugallott befolyásoltság. Nem tagadom, hogy vannak olyan lelki események, a melyek a telepathia látszatával bírnak, és az ezt elszenvedők által olyanoknak minősültenek. De ilyeneket csak elmebajosoknál észleltem. Számos művész, költő, tudós, feltaláló ilyen önönmagát is meglepő revelációnak köszöni remekét. Valamennyi azonban tudja és érzi, hogy ez nem idegen hatásnak, hanem a saját agyvelejének a szüleménye. Amikor az ilyen reveláció idegen behatásból származottnak érződik, mindig beteg elmével állunk szemben. [...] Bizonyítani igyekeztem, hogy az összes életerők együttvéve sem képesek telepátiás jelenségeket létesíteni. Miként volna lehetséges, hogy azoknak egyik része volna erre alkalmas?

A rokonszenv, az ellenszenv, a szeretet és gyűlölet, az indulat, a szenvedély, a tetszés és visszatetszés és minden egyéb lelki hajlandóság nem a szervezetünk elektromos áramától függenek, hanem az érzelmek, a hangulatok világába tartoznak. Az érzelmek a közérzetteknek nagyon szövődményes komplexumai, azok számos lelki és testi események együttetéséből származnak, ingerek által keltetnek, és sokféle reflex eredménnyel kapcsolatosak. Valamennyi az értelmi munka reflex szövődményeinek eredménye csupán.”

Lechner Károly: Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában. – Hátrahagyott akadémiai székfoglaló. terjedlem: 21 oldal (130. publikáció)

„[...] Beigazoltam, hogy úgy a lelki erők gyűjtésében, mint azoknak szabályozásában és felhasználásában mindenütt ott észlelhetjük a közérzéseknek beavatkozását. Közérzések nélkül nincsen életmunkaképesség. Közérzések nélkül nem tudunk a gyakorlás készségére szert tenni. Közérzéseken épül fel az önfenntartó és fajfenntartó képességünk. A közérzések irányítják testünket és lelkünket az önkifejtés munkájában. Közérzések kísérik a mozgásainkat. Közérzések biztosítják a tudatunkat. Közérzésekkel tájékozódunk, azok segítségével válogatunk, azaz ezek ébresztik a figyelmünket, azok tapasztják az emlékezésünket, azok sorakoztatják a gondolatainkat, azok adják az értelem számára a fogalmak, az eszmék, az elvek kialakulásának lehetőségét. Ne csodálkozzunk a közérzéseknek és az ezekből született érzelmeknek ilyen rendkívül tág és sokoldalú feladatán.

Ha belátjuk, hogy az érzések a lelki élet elemei; ha elismerjük, hogy minden élő sejt a szervezet sejt-társadalmában életmunkájával érzést is teremt, ha szemléljük, hogy az érzéki sejtek milliói mellett a közérzést adó sejtek megszámlálhatatlan milliárdjai jelentkeznek: akkor természetesnek fogjuk találni a túlszámban levő közérzéseknek mindenütt, mindenkor és mindenben való túlsúlyát a lelki eseményekben. Csak ép és egészséges testben lakozhatnak ép és egészséges lélek.”

Schaffer Károly ideg- elmegyógyász akadémikus (1864-1939) értékelését olvashatjuk:

„Tisztelettel ajánlom, hogy ezen orvos-lélektani fejtegetésekben igen szabatos, felette tanulságos munka, mely a közérzések uralkodó jelentőségét a normál psychére meggyőzően mutatja be, eredeti terjedelmében jelentessék meg.”³³⁰

³³⁰ Schaffer Károly (1923), 84–85.

LECHNER HAGYATÉKA, MÁIG TERJEDŐ HATÁSA

Lechner Károly életműve – bár hirtelen halála miatt befejezetlennek gondolhatnánk – teljes kerek egész. Aki úgy hal meg, hogy az utolsó pillanatig van a tarsolyában szétoztani való kincs, annak élete nem volt hiábavaló. Ő pedig ontotta magából az értékes kincseket: előadásait, a tudományt előrevivő cikkeit, filozófikus elmélkedéseit. Amit Kolozsvárott létrehozott fizikailag a klinikai épületekben és az idegélettan területén a szellemiekben: maradandó alkotások. Szegedre már „csak” ennek kisugárzása, példaadó és példamutató lendülete jutott.

„Munkáiban – Lechner – abból az alapgondolatból indul ki, hogy a psychophysiologia fejlesztése adja meg a lehetőséget a kóros viszonyoknak, vagyis az elmebetegségeknek a megértésére. Dolgozatainak a java része, közel kétharmada a psychophysiologia körébe tartozik; szinte azt lehet mondani, hogy nála az elmekutató felülmúlta az elmeorvost. Művei részben a psychologia és a philosophia határterületein mozognak. Jól mondja Szabó József, hogy benne eggyé olvadt a természettudós és a filozófus.”³³¹

Külön ki kell emelni, hogy „*Lechner Károly volt Magyarországon az első, aki objektív kritikát gyakorolt a psychoanalýsissal szemben, valamint, aki rámutatott az experimentalis psychologia túlzásaira.* Bírálta, hogy eredményeik következtében a részek között elvész az egész, s hogy kísérleteik alapján kialakított koncepcióik rendkívül mechanisztikusak, amelyek az emberi természetet, helyesebben a psychét, mint elvi részecskékből összerakható óraszerkezetet szemlélik.”³³²

„Valahányszor hazánk egy-egy oszlopos férfja kidűl, mindannyiszor érezzük, hogy mily szegények vagyunk, és megint mennyivel szegényebbek lettünk. Így volt ez Lechner Károly halálakor is. Nagy átfogású, inkább összefoglaló, mint elemző koponya volt, aki a pszichiatriai ismereteit saját maga alkotta *bio-mechanikai természetrendszerébe* igyekezett beleilleszteni, s ezzel teljesen önálló gondolkodásának adott kifejezést pszichiatriai dolgokban. Bár egyes dolgozatai megjelentek, sajnos, egész pszichiatriai gondolkodását – mint sok más értékes magyar tudósunk is – összefoglalva nem hagyta reánk. Így azután tanítványaira várt a feladat, hogy ezt a sok-sok értéket, mely ennek a kiváló tudósunknak sírbaszállásával már veszni készült, a magyarságnak s vele a világ számára megmentse. Talán éppen Szabó József volt leghivatottabb erre. Részben, mint tanszékének közvetlen örököse, részben pedig legrégebb tanítványa. És ezért hálásak is vagyunk neki. Mert, amint azt most megjelent *Elmekórtanából* látjuk, teljesen Lechner hagyományait igyekszik követni, világossá válik előttünk, mily sokat veszítettünk volna, ha Szabó professzor mindezeket meg nem menti számunkra. Ezzel természetesen nem akarom Szabó professzor saját érdemeit kisebbiteni, *panta rei* – persze; hogy a pszichiatriában is új elméletek, megítélések merülnek föl, mindezeket ott találjuk Lechneréi mellett. S bár kritikát kellett mesterének egyes tanai

³³¹ Buday Kálmán (1932), 28.

³³² Nyíró Gyula (1961), 26.

fölött gyakorolni, mert az idő elmúlatta őket, ott látjuk Szabó professzornak az újabb, sőt legújabb haladást képviselő saját nézeteit és tapasztalatait. Szabó Elmekórtánában a mai pszichiatria egészét kapjuk hosszú évek klinikai tapasztalatának kritikáján átszűrve. Könyvét a lélektan vázlatával vezeti be, mert az orvostanhallgató, sajnos, még mindig a lélek normális működésének ismerete nélkül köteles a kóros megnyilvánulásokról előadásokat hallgatni. Lechner szerint két fejezetre osztja a tüneteket: a lélek működése és a lélek nyugalma, amihez harmadik fejezetül a személyiség tárgyalása került. Azután az általános elmekórtán következik, ahol teljesen egybevágóan az előbbi résszel, először a kóros lelki tevékenységről, majd a lélek nyugalmanak zavarairól s végül a kóros személyiségről szól. Részletesen foglalkozunk az egyes fejezetekkel terünk nem engedi. De mindenkinek ajánljuk, mint igen sok új gondolatot tartalmazó és ébresztő könyvet, amely sok didaktikai érzéssel van megírva.³³³

„Máig tartó hatása csak áttételesen érhető tetten. Abból kiindulva, hogy Lechner alap-
tetele volt, hogy a tudatosságot izomérzetek közvetítik, ezek eszközei tulajdonképpen a
pszichikus mechanizmus tökéletesedésének. A szellemi mechanizmus e folytonos töké-
letesedésében rejlik a cerebrális intellektus haladása. Tehát végső soron *az izomzat gya-
korlása az értelem tökéletesítését jelenti*. Mozgást még csak gondolni sem vagyunk képesek
anélkül, hogy a megfelelő izomérzéseket magunkban fel ne keltsük, minden gondolt szó
a beszédnek megfelelő feszülését követeli. Lechner munkájához kapcsolódó jelenségek,
így a *belső, vagy szubvokális beszéd, az artikulációs szuppresszió, a csendben olvasás, az ajak- és
nyelvmozgások EMG-jeleinek vizsgálatait (Abramson és Goldinger, 1997; Miyake, 2004), il-
letve az ideomotoros aktivitás (Melcher, Winter, Hommel, Pfister, Dechent és Gruber, 2013) ma
is fenntartják a pszichológia és a kognitív idegtudomány érdeklődését.*”³³⁴

Az említett cikkek az alábbi bibliográfiai leírással jelentek meg:

Abramson M, Goldinger SD.: What the reader's eye tells the mind's ear: silent reading
activates inner speech. *Perception and Psychophysics* 1997 Oct; 59(7):1059–1068.

Miyake A, Emerson MJ, Padilla F, Ahn JC.: Inner speech as a retrieval aid for task
goals: the effects of cue type and articulatory suppression in the random task cuing para-
digm. *Acta Psychologica (Amst)*. 2004 Feb-Mar;115(2-3):123–142.

Melcher T, Winter D, Hommel B, Pfister R, Dechent P, Gruber O.: The neural sub-
strate of the ideomotor principle revisited: evidence for asymmetries in action-effect lear-
ning. *Neuroscience*. 2013 Feb 12; 231:13–27. doi: 10.1016/j.neuroscience.2012.11.035.
Epub 2012 Dec 1.

A belső beszéd az ideomotoros aktivitás az utóbbi 10 évben a kognitív idegtudomány
és pszichológia egyik legforróbb témája. Ma már ismerjük ennek neurobiológiai alapjait,
amit nyugalmi neuronális hálózatnak hívnak. Az összes pszichiátriai betegségben a belső
beszédnek, a figyelemnek a pszichoterápia folyamatában kiemelkedő szerepe van. Lech-
ner munkásságának máig ható, és az egyik legfontosabb pozitív előremutató kapcsolatára
utal ez a 2019. évben megírt tanulmány.

Pfister R.: Effect-based action control with body-related effects: Implications for empi-
rical approaches to ideomotor action control. *Psychological Review* 2019 Jan; 126(1):153–
161. doi: 10.1037/rev0000140. <https://psycnet.apa.org/record/2018-67240-004>

³³³ Szabó József, Nyíró Gyula (1925) Elmekórtán Könyvismertetés. *Orvosi Hetilap*, 69(30), 733.

³³⁴ Séra László (2014). Fordulópontok az erdélyi magyar pszichológia történetében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69(4/7), 765–766.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. Lechner Károly portréi 1869 és 1870-ből
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
2. Lechner Károly portréi 1876 és 1884-ből
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
3. Lechner Károly portréi 1884-ből és 1884 körüli időből
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
4. Lechner Károly 1884 körül, mintegy 34 éves korában. A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár 0054_Lechner_Karoly jelű fotója
5. Lechner Károly professzor portréja
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
6. Az EstiLap-Politikai Napilap fejléce 1915. Ebben jelent meg a 25 éves tanári jubileuma alkalmával tartott beszéde
7. Lechner Károly rajza 14 éves korából, 1864-ből. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
8. Lechner Károly: XII. Károly portréja 1865. 15 éves korában rajzolta. Ceruza, papír 330 × 500 mm. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
9. Lechner Károly: Lovasjelenetek 1867. A 17 éves Lechner rajza. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
10. Lechner Károly rajza 16 éves korából, 1866. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
11. Lechner Károly rajza 16 éves korából, 1866-ból szignóval. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből
12. Lechner Károly indexe a borítóval. Prof. Dr. Bánfi Tamás gyűjteményéből
13. Lechner Károly indexének egy lapja az 1868/69-es tanévből. Prof. Dr. Bánfi Tamás gyűjteményéből
14. A párizsi világkiállítás magyar pavilonja 1900. április 14–november 12. között. Ezen a világkiállításon nyert Nagydíjat Lechner cephalograph nevű eszközével, 50 évesen. Forrás: Vasárnapi Újság 1900. 47. évf. 36. sz. szeptember 9. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02432/pdf/02432.pdf>
15. Világkiállítás Nagydíjával kitüntetett Cephalograph I.; Forrás: Országos Széchényi Könyvtár. Cephalographe: courte description de l'appareil exposé à l'Exposition Universelle de 1900 à Paris par Prof. Charles Lechner
16. Világkiállítás Nagydíjával kitüntetett Cephalograph II.; Forrás: idem
17. Világkiállítás Nagydíjával kitüntetett Cephalograph III.; Forrás: idem
18. A Farkas utcai központi egyetemi épület udvar felőli része, Forrás: Babeş-Bolyai Tudományegyetem. . In A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.17. https://hu.wikipedia.org/wiki/Babe%C8%99%E2%80%93Bolyai_Tudom%C3%A1nyegyetem

19. Kolozsvár, Lechner-villa I. Lechner Ödön tervei alapján épült 1900-ban. Bagyinszki Zoltán fotója
20. Kolozsvár, Lechner-villa II. Jellegzetes a téglaszalag-díszítés. Bagyinszki Zoltán fotója
21. Kolozsvár, Lechner-villa III. Magas nyeregtető fedí zöld cserép héjalattal. László Miklós fotója. Forrás: <https://www.szecessziomagazin.com/magazin1/kolozsvariszecesszio.php>
22. Kolozsvár, Lechner-villa IV. Égbetörő kéményekkel. Bagyinszki Zoltán fotója
23. Ady Endre Kolozsváron, 1909 nyarán. A fotót Lukács Hugó készítette
24. A kolozsvári egyetem épülete a 19. század végén. Estók János: Boldog békeidők. Új Képes Történelem. Magyar Könyvklub-Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 56. oldal.
25. Kolozsvár, Egyetemi Könyvtár. Forrás: Egyetemi Könyvtár (Kolozsvár) *A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából*. Letöltve: 2021.02.17. Készítette: Wikizoli - own picture / saját kép, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=27891275>
26. A kolozsvári kir. magy. Ferencz József tudományegyetem ideg- és elmeegógyászati klinikája – alaprajz Forrás: *A királyi magyar egyetemek épületei*. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda.
27. A kolozsvári kir. magy. Ferencz József tudományegyetem ideg- és elmeegógyászati klinikája. Forrás: *A királyi magyar egyetemek épületei*. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda.
28. A kolozsvári kir. magy. Ferencz József tudományegyetem ideg- és elmeegógyászati klinikája. Forrás: *A királyi magyar egyetemek épületei*. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda.
29. A kolozsvári Ferencz József tudományegyetem Ideg- és Elmeegógyászati klinikájának főépülete 1901. Forrás: *A királyi magyar egyetemek épületei*. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda.
30. Az egyetem Ideg- és Elmeegógyászati Klinikájának főépülete 2019-ben. Fotó: Dr. Gaal György
31. A Pszichiátriai Klinika egykori épülete - Szeged, Pulcz tábornok utca. Forrás: Dél-magyarország, Segesvári Csaba fotója
32. A családi sírbolt a Fiumei úti sírkertben I. Vizler Imre fotója
33. A családi sírbolt a Fiumei úti sírkertben II. Vizler Imre fotója
34. Lechner Károly kézírása: Az énbomlásról. (részlet) 1906. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_4
35. Lechner Károly: Az agyvelő és az idegrendszer bonctana. VII. tábla: Az agykéreg társító mezői. 1906. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_32_36_66_I_XIII
36. Lechner Károly kézírása: A beszámítás és jogorvoslás kérdése a büntető törvénykönyv revíziója alkalmából (részlet) 1913. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_III_3

1. Lechner Károly portréi 1869 és 1870-ből.
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

2. Lechner Károly portréi 1876 és 1884-ből.
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

3. Lechner Károly portréi 1884 és 1884 körüli időből.
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

4. Lechner Károly 1884 körül, mintegy 34 éves korában.
A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár 0054_Lechner_Karoly jelű fotója.

5. Lechner Károly professzor portréja.
A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár 88-62-11 jelű képe.

6. EstiLap című politikai napilap fejléce.
Ebben jelent meg a 25 éves tanári jubileuma alkalmával tartott beszéde.

7. Lechner Károly 1864. A rajz 14 éves korában készült.
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

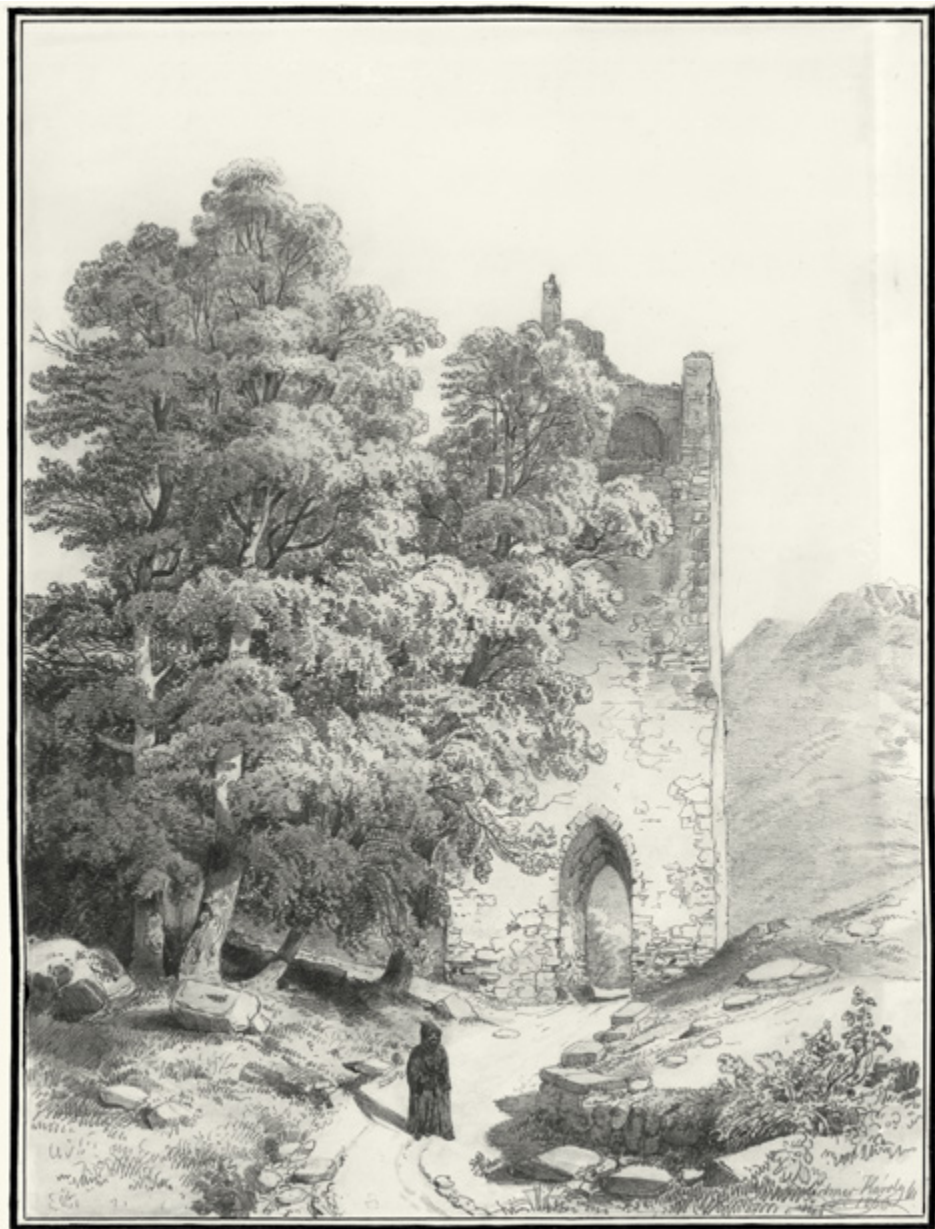
8. Lechner Károly: XII. Károly portréja 1865. 15 éves korában rajzolta. Ceruza, papír 330 × 500 mm. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

9. Lechner Károly: Lovasjelenetek 1867. A 17 éves Lechner rajza. A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

10. Lechner Károly rajza 16 éves korából, 1866.
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

11. Lechner Károly rajza 16 éves korából, 1866-ból szignóval.
A Lechner-család hagyatéki gyűjteményéből.

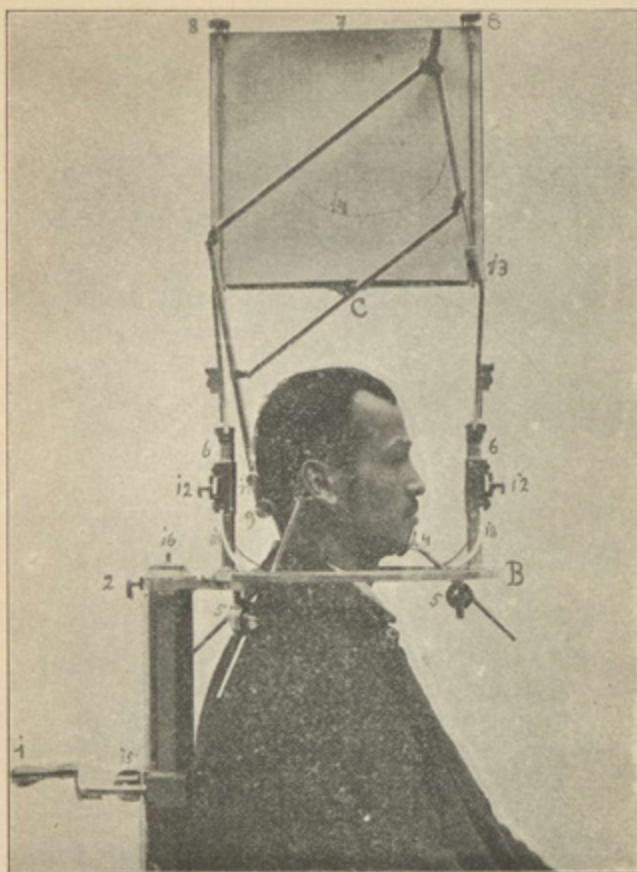
12. Lechner Károly indexe a borítóval.
Prof. Dr. Bánfi Tamás gyűjteményéből.

Per semestre in R. Scientiarum Universitate has lectiones		Anni 1868/69 se frequentatum professus est.					
Index scholarum et nominis magistrorum.	Quot per lecturas has habuit scholarum lecturas mag.	Receptionis actus a lecturæ questor.	Receptionis actus a lecturæ magistro.	Quot fortassis in lecturis has ut signatus est.	Dilectum prætorum, ad instantiam in offic. computationis lecturæ questor.	Scholarum frequentat. lecturæ magist.	Adnotata.
Wöringhan. Dr. Wöring.	5.	}	Janus	}	}	Janus	
Quaraja. Dr. Kubi.	3.		Kubi			Kubi	
Huglan. Dr. Han Kubi	5.		Han			Han	
Wöringhanii quæstoribus Dr. Kubi.	2.		Kubi			29/40 Kubi	
Lévi Imre. Dr. Lénkósi.	5.		} Lénkósi			}	}
Fajtörök. Dr. Lénkósi	3.						
Központ. igazgató. Dr. Lénkósi.	2.	9/40		9/40			
Répléki állomás. Dr. Nagy Imre.	5.		Nagy			Nagy	Jugoslav

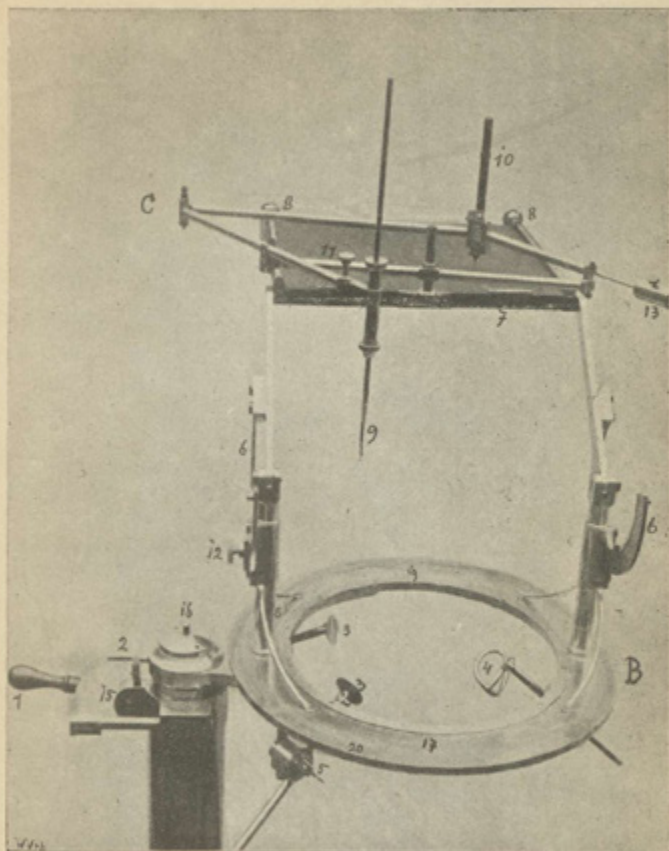
13. Lechner Károly indexének egy lapja az 1868/69-es tanévből.
Prof. Dr. Bánfi Tamás gyűjteményéből.

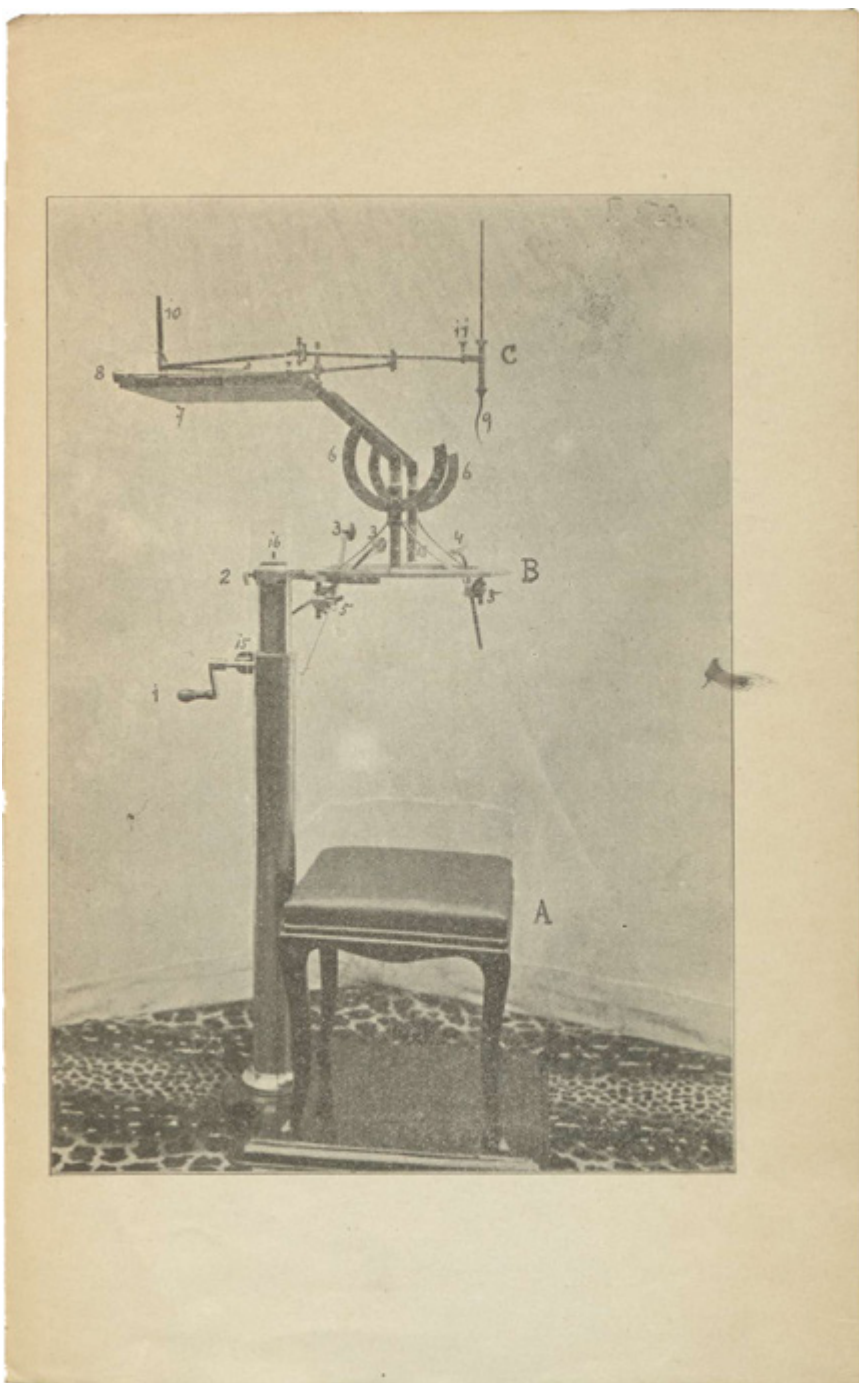
14. A párizsi világkiállítás magyar pavilonja 1900. április 14–november 12. között.
Ezen a világkiállításon nyert Nagydíjat cephalograph nevű eszközével, 50 évesen.
Forrás: Vasárnapi Újság 1900. 47. évf. 36. sz. szeptember 9. Forrás: Országos Széchényi
Könyvtár. Letöltve: 2021.02.06. <https://epa.oszk.hu/00000/00030/02432/pdf/02432.pdf>

15. A Világkiállítás Nagydíjával kitüntetett Cephalograph I.
Forrás: Országos Széchényi Könyvtár.

16. A Világkiállítás Nagydíjával kitüntetett Cephalograph II.
Forrás: Országos Széchényi Könyvtár.

17. A Világkiállítás Nagydíjával kitüntetett Cephelograph III.
Forrás: Országos Széchényi Könyvtár.

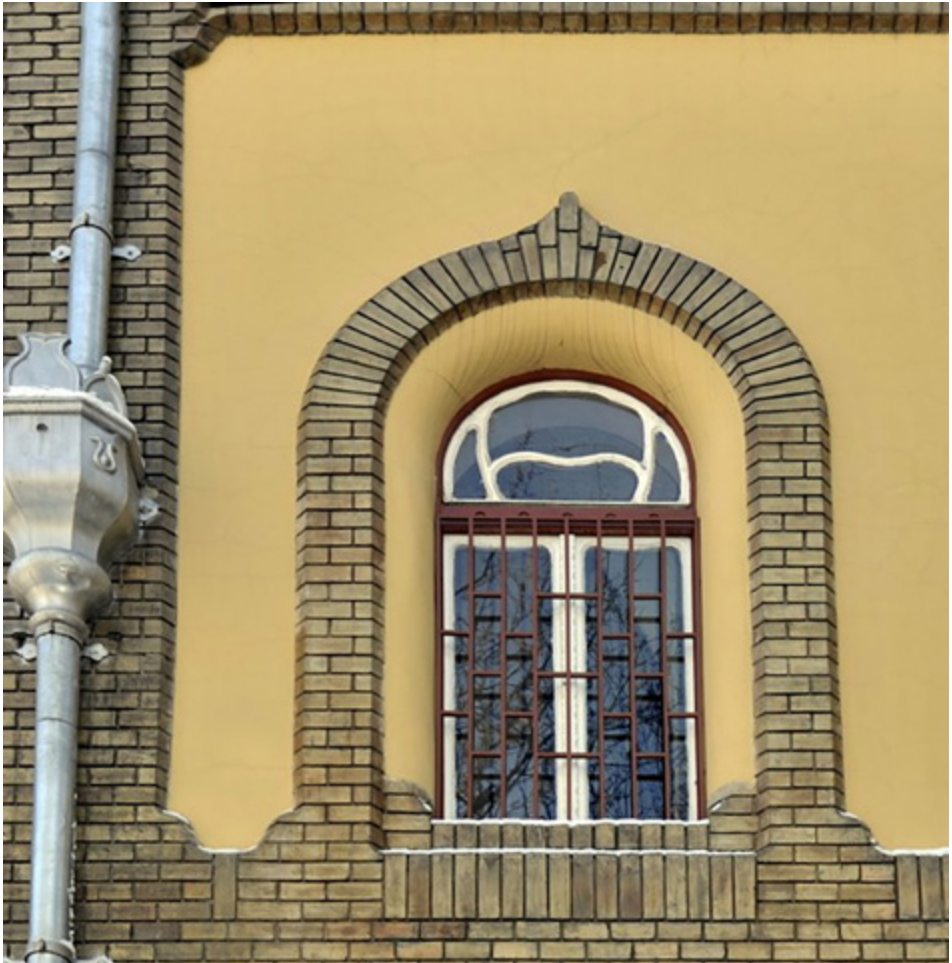

18. A fényképen a kolozsvári Farkas utcai központi egyetemi épület udvar felőli része látszik, napjainkban készült felvétel. Ennek a saroknak az utca felé eső részében, az I. emeleten volt az Orvosi Kar dékáni hivatala, ahol – 1902 után két alkalommal – Lechner is dékánként székelt. A központi épület 1902-re készült el, az Orvosi karnak csak a dékáni hivatala kapott benne elhelyezést. Dr. Gaal György (Kolozsvár) írásbeli közlése alapján.

Babeş–Bolyai Tudományegyetem. In *A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából*.
Letöltve: 2021.02.17. https://hu.wikipedia.org/wiki/Babe%C8%99%E2%80%93Bolyai_Tudom%C3%A1nyegyetem

19. Kolozsvár, Lechner-villa I. Lechner Ödön tervei alapján épült 1900-ban.
Bagyinszki Zoltán fotója.

20. Kolozsvár, Lechner-villa II. Jellegzetes a téglaszalag-díszítés.
Bagyinszki Zoltán fotója.

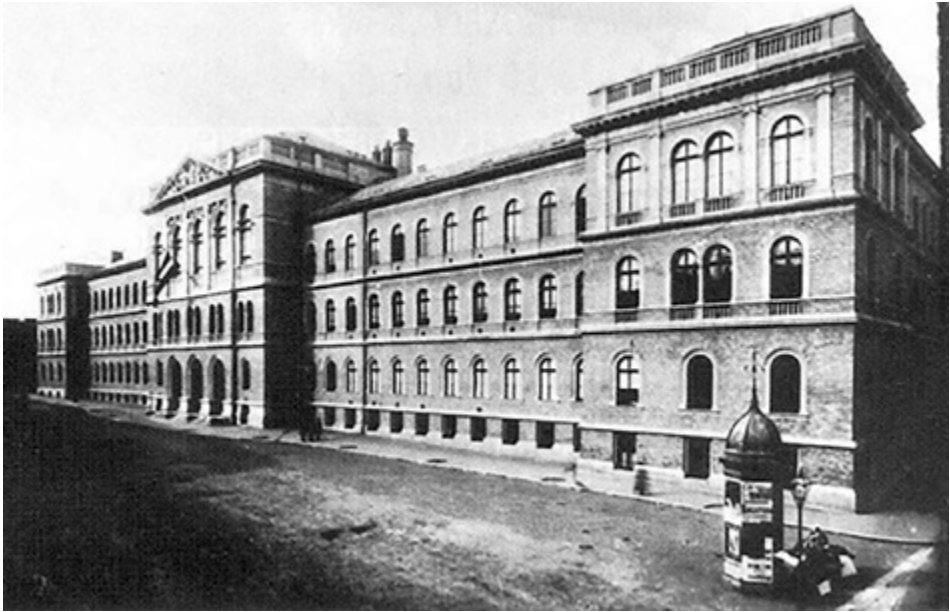
21. Kolozsvár, Lechner-villa III. Magas nyeregtető fedí zöld cserép héjalattal.
László Miklós fotója.
Forrás: <https://www.szecessziomagazin.com/magazin1/kolozsvariszecesszio.php>

22. Kolozsvár, Lechner-villa IV. Égbetörő kéményekkel.
Bagyinszki Zoltán fotója.

23. Ady Endre Kolozsváron, 1909 nyarán.
A fotót Lukács Hugó készítette.

24. A kolozsvári egyetem épülete a 19. század végén. Estók János: Boldog békeidők. Új Képes Történelem. Magyar Könyvklub-Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 56. oldal.

25. Kolozsvár, Egyetemi Könyvtár Forrás: Egyetemi Könyvtár (Kolozsvár).
A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.17.
Készítette: Wikizoli - own picture / saját kép, CC BY-SA 4.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=27891275>

26. A kolozsvári kir. magy. Ferencz József tudományegyetem ideg- és elmeógyászati klinikája – alaprajz. Forrás: A királyi magyar egyetemek épületei. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda

27. A kolozsvári kir. magy. Ferencz József tudományegyetem ideg- és elmeorvószati klinikája. Forrás: A királyi magyar egyetemek épületei. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda.

28. A kolozsvári kir. magy. Ferencz József tudományegyetem ideg- és elmeorvószati klinikája Forrás: A királyi magyar egyetemek épületei. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda

29. A kolozsvári Ferencz József tudományegyetem Ideg- és Elmegyógyászati klinikájának főépülete 1901. Tervezte Lechner Károly Forrás: A királyi magyar egyetemek épületei. III. kötet. Kiadja a Vallás- és Közoktatásügyi Magyar Királyi Miniszter. Budapest, 1908. Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda

30. Az egyetem Ideg- és Elmegyógyászati Klinikájának főépülete 2019-ben.
Fotó: Dr. Gaal György

31. A Pszichiátriai Klinika egykori épülete – Szeged, Pulcz táborkok utca.
 Forrás: Délmagyarország, Segesvári Csaba fotója

32. A családi sírbolt a Fiumei úti sírkertben I.
 Vizler Imre fotója

33. A családi sírbolt a Fiumei úti sírkertben II.
Vizler Imre fotója

széniség váltakozott, fiatal öreggel, tudós tudatlan-
nal, példás viselkedésű gazemberrel, stb. Valamennyi-
nek egy különálló széniségi szűrés előtt teljessé-
ismeretlent maradtak. A vizitambulizmus keretébe
tartozik a porionómia's rándulás, a függő, az afro-
zinambulizmus sorába pedig a kóros akortájis.

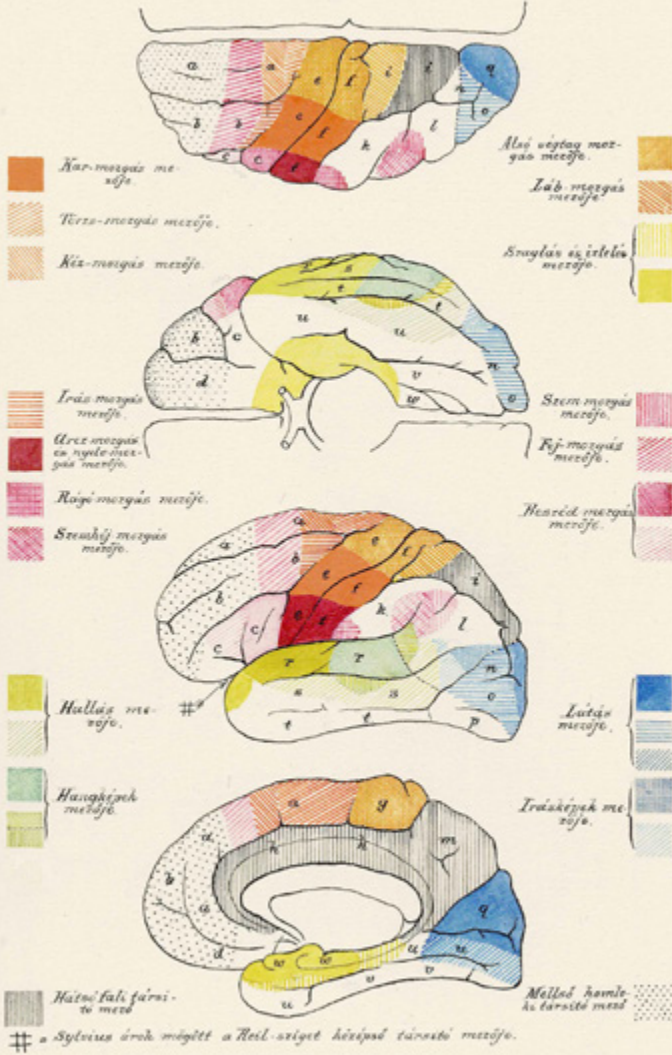
Az énbomlásnak mindenben saját edzés formái
az ideges kimerülés talajánál nőnek ki, némi-
intélt hajlandóságokból, némiint egyoldalú beza-
kérés folytán. A legtöbb gyógyítható, ha idejében
reaktív kezelés alá jut.

Törináló ugyan jótanárral vizsgálte az or-
vos befejtést, amint befejtéssel megszívta a fejét,
hoffran elgondolkozott és magyarára azt annyit
mondott: most már ellifon hogy én is idegbajos
vagyok! Holnap kezdtem megjel. Itten állja meg
orvos úr!

Dr. Dr. Lechner Károly

34. Lechner Károly kézírása: Az énbomlásról. (részlet)
1906. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_II_4

Színesek a hátsó társított mezők. Fehetők a belső társított mezők.

35. Lechner Károly: Az agyvelő és az idegrendszer bonctana. VII. tábla: Az agykéreg társított mezői. 1906. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_32_36_66_I_XIII

VII. tábla

Az agykéreg társító mezői

$a - a$	= Felső homlok tekervény,		
$b - b$	= Középső	”	”
$c - c$	= Alsó	”	”
$d - d$	= Egyenes	”	”
$e - e$	= Elülső központi	”	
$f - f$	= Hátszó	”	”
g	= Központ melletti karélyocska		
$h - h$	= Övtekervény		
$i - i$	= Felső fali tekervény		
$k - k$	= Középső	”	(átmeneti) tekervény
$l - l$	= Alsó	”	(sarok)
m	= Előék karélyocska		
$n - n$	= Felső nyakszirte tekervény		
$o - o$	= Középső	”	”
$p - p$	= Alsó	”	”
$q - q$	= Ék-karélyocska		
$r - r$	= Felső halánték tekervény		
$s - s$	= Középső	”	”
$t - t$	= Alsó	”	”
$u - u$	= Nyelv alakú tekervény		
$v - v$	= Orsó	”	”
$\tau\omega - \tau\omega$	= Kampós (Ammon)	”	”

Lechner

A beszámítás és a jogorvoslás kérdése

a büntető-törvénykönyv revíziója alkalmából.

Az E.M.E. orvosi fakultatyájának 1913. évi október 9-én
úléren tartott előadás kiemelata.

Dr. Lechner Károly, egyetemi tanár.

A büntető-törvénykönyvet folyamatban lévő re-
vizója alkalmából időközönként kétféle mindazokat a
kérdéseket megvizsgáltam, amelyek az elmeegógyászat
fennmaradásából erednek. Ide tartoznak az egyeni jogokat
védelmező beszámítás (imputatio) és a társadalom meg-
védését célzó jogorvoslás (remedium), illetőleg büntetés
(repressio) kérdései.

A legfeljebb büntető-törvénykönyv, és a magyar is, ed-
dig ugye kérdésekre vonatkozólag az akaratfoglalás és az
indeterminista elméve támaszkodott. Mivel hogy ezen elvet a
jogrend gyakorlati és a tudományos kutatással eredményes
fenntartatani tökéle nem engedeli; az akarat kétértelműsége ala-
pula determinista elméletek pedig feltételeiben a társa-
dalmi jogrend biztosítására nem alkalmasak; szükségese-
re vélté ezen kérdéseket más módon megoldani.

Bár az, amit a társadalmi jogrendszer amellett a
jogrendszer olyan pszichés tény, amely a hangulatos érzelmek
sorába tartozik. A hangulatos érzelmek volágnálatt köze-
gétlenül, jellemes tényes fővődményes egyenlőváradása jelölés,
kellőnek. Ezen érzelmek, minde az igazság, jó-, rossz,
szélsőséges, vellelős, ideális, stb. érzékek, kiki által az élet folya-
mán fennmaradnak meg, nemek, és tanítás utján alakulnak ki,
és, mint legújabbal érzésment, a erektívseintnek legfőbb
kifejtésai. Ők a belki életvilágunk reflex jelenségeiben az
érzéselőzettséget és a pszichológiai alkalmazkodással kétféleze-
sellek érzékek és éppen ezért éppen megkészséinknek legelőszellek rége-
st társadalom megővővéllőle minden egyes megkészsé, hogy ezen váre-
sellek érzelmek birtokában legyen, amelyek volágnálatt a társada-
lommal szemben kétféle determinálják. Ezen közelelős az,
valóján ezen érzelmek vellelős, szélsőséges, igazság, meg- vagy más psz-
chikus természetűek re.

36. Lechner Károly kézírása: A beszámítás és jogorvoslás kérdése a büntető
törvénykönyv revíziója alkalmából (részlet) 1913.

MTAK Kézirattár Orvostud_2r_15_III_3

DR. LECHNER KÁROLY /NEP. JÁNOS FIA/ ÖNÉLETRAJZA*

Születtem Budapesten 1850. március 21.-én. Vallásom róm. katolikus, nős és családos vagyok.

Atyám Lechner Nep. János, mint régi pesti család sarja Budapesten élt. Itt ügyvéd, majd városi főbb hivatalnok volt, a Bach korszakban hivataláról leköszönve téglagyáros lett. Jó és magyar szellemű nevelésben részesültem, bár anyám Schumayer Teréz pesti német család gyermeke volt. – Az elemi iskolákat otthon tanultam, majd magánintézetbe jártam. A gimnáziumot a budapesti piaristáknál, az egyetemet Budapesten, részben Bécsben végeztem. Családunk igaz magyar érzésektől volt mindig eltöltve, amit bizonyít, hogy testvérbátyám Gyula a Madách fordító, magyar irodalommal foglalkozott, másik testvérbátyám Ödön pedig a művészetben a magyar stílus úttörője lett. Ámbár a középiskolákat közepes eredménnyel végeztem, az egyetemen az orvosi szigorlatokat Budapesten 1873-ban és 1874-ben kivétel nélkül kitűnő eredménnyel tettem le. Megszereztem az orvosdoktori oklevélen kívül a sebészdoktori, a szülész-mesteri és szemész-mesteri okleveleket. – Gyakorlati orvosi szolgálataimat 1874-ben kezdtem meg. Orvosgyakornok voltam Prof. dr. Wagner János belgyógyászati klinikáján 1874 évi március havától 1876 évi október haváig. Ezen időponttól ugyanezen klinikán 1877. augusztus haváig II.-ik tanársegédi minőségben szolgáltam. Törekvésem és vágyam ekkor még gyermekkoromtól kezdődőleg a közegészség terén való munkálkodás volt. Szerelmem azonban, későbbi feleségem, az elmeorvosgyógyászat terére csábított, ahol a lélek és az értelem problémái csakhamar egész életemre lekötötték figyelmemet, érzéseimet és erőimet. Ezen új eszmék szolgálatában 1877. augusztus havától 1884. június haváig a dr. Schwartzter Ferenc féle magán ideg- és elmeorvosintézetben főorvosi minőségben működtem. Ezalatt és 6 éven át a pestvidéki kir. törvényszék területén a törvényszéki orvosi teendők ellátásával voltam megbízva. Időközben elnyertem a Schordann féle utazási ösztöndíjat, amely lehetővé tette, hogy megszakításokkal két éven át a külföldön az ideg és elmeorvosgyógyászat körébe eső tanulmányokat végezhessenek. Dolgoztam Prof. dr. Meynert laboratóriumában Bécsben, Prof. dr. Westphal klinikáján Berlinben és bejártam Európa nevezetesebb elme- és idegkórtani intézményeit tanulmányozás céljából. Ugyanekkor foglalkozni kezdtem az agyvelő finomabb bonctanával, Meynert mellett, a pszichológiával a berlini Prof. Lazarus előadásai kapcsán és a psychophysiológiával kísérletileg Wundt nyomán. Tanulmányutamról hazatérve 1883. június havában az angyalföldi m. kir. országos elmebeteg árpolda igazgató-főorvosává neveztettem ki. A még üres intézet igazgatását átvevén, azt berendeztem és benépesítettem. Az 1889. évben meghívást kaptam a kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetemtől az ott felállítandó ideg-elmekórtani tanszék elfoglalására. A meghívást elfogadtam és 1889. július 9-én a kolozsvári egyetemen újonnan rendszeresített ideg-elmekórtani és

* Az eredeti géppel írott szöveg másolata

törvényszéki lélektani tanszékre nyilvános rendes tanárrá kineveztettem. Magyarországon ez volt az első rendszeresített ideg-elmekórtani tanszék, a budapesti későbbben lett. Törekvésem a tanszék elfoglalása után is az ideg-elmekórtani klinikai tanulmányok fejlesztésén kívül a psychophysiologiai kísérletezés meghonosítása és a törvényszéki lélektan gyakorlati művelése volt. 1889-től 1912-ig a kolozsvári törvényszék ideg-elmekórtani szakértője voltam. A kolozsvári egyetem orvosi karánál több ízben jegyző, ugyanannyiszor dékán, majd prodékán és 1897/98-ban rektor voltam. Megbízatást nyertem azonkívül a törvényszéki orvosi vizsga vizsgáló bizottságában, valamint a tiszti orvosi vizsga vizsgáló bizottságában, mint szakértő tag. – A kolozsvári ideg és elmeegógyászati klinikát ideiglenesen felállítottam 1890-ben és véglegesen a saját terveim szerint felépítve 10 pavilonnal berendeztem és felszereltem 1900-ban, a tudomány legmodernebb igényeinek megfelelően. A klinikát hírnevessé tettem, azt az ország minden részéből látogatták a betegek és a világháború összes éveiben állandó szolgálatokat teljesített a háborúban megbetegedett tisztek és katonák részére.

Számos egyesületnek tagja lettem, köztük megválasztattam:

- a budapesti Orvosi Egyesület alapító tagjává
- a budapesti Közegészségügyi Egyesület alapító tagjává
- az Orsz. Elmebetegeket segítő Egyesület alapító tagjává
- a kolozsvári Orvosi Szakosztály választmányi tagjává
- az erdélyi Irodalmi Társaság választmányi tagjává
- az erdélyi Mentő Egyesület választmányi tagjává
- a kir. magy. Természettudományi Társ. alapító és választmányi tagjává
- a kolozsvári Orvosi Szövetség választmányi tagjává
- a felsőoktatási Egyesület választmányi tagjává
- a Közegészségügyi Tanács rendkívüli tagjává
- az Igazságügyi Orvosi Tanács rendkívüli tagjává
- a kolozsvári Középisk. Tanáregyesület választmányi tagjává
- az erdélyi Múzeum Egyesület alelnökévé
- az erdélyi Közművelődési Egyesület tagjává
- a kolozsvári Hivatalsszolgák Egyesületének elnökévé
- a Magyar Filozófiai Társaság tagjává
- a kolozsvári filozófiai Böhm Társaság tagjává
- az erdélyi Pártfogó Egyesület tagjává, stb.

/Külföldi egyesületek tagságát nem kerestem, mert azokban tevékeny részt nem vehettem volna./

Kitüntetések kaptam:

- az Orvosi Hetilap díját 1896-ban
- a Milleneumi nagy érmet 1896-ban
- az 1900. évi párisi világkiállítás nagy érmét
- a Vöröskereszt tiszti nagykeresztjét 1916-ban
- a polgári érdemrendet 1918-ban
- kir. udvari tanácsosi címet 1903-ban³³⁵

³³⁵ Ő Felsége a Király a tudomány és a tanügy terén szerzett érdemei elismerésül a m. királyi udvari tanácsosi címet adományozta február 25-én.

Számos tanítványom működik az ideg- és elmegyógyászat terén, mint intézeti igazgató, főorvos, egyetemi magántanár, egyetemi tanár, stb.

Tudományos törekvéseimnek mindig főleg az a tudat adott irányítást, mely szerint az ideg és elmekórtan mindaddig főleg praktikus alapon fejlődött. Igyekeztem szigorúan tudományos alapot szerezni és ezen dolgozni. Emiatt leginkább élettani, biológiai, biomechanikai kísérletezésekkel és megfigyelésekkel foglalkoztam. Tanulmányoztam a léleknek sajátosságait a legegyszerűbb egysejtű ősi lényeknél, – az embernél gyermekkorban, felnőtt korban és az aggkorban egyaránt, a nyugalom és a munka, a pihenés és a fáradás időszakában, különböző testi és lelki betegségek lefolyása alatt, a fejlődés és visszafejlődés állapotaiban, az öröklét (öröklés – a szerk.) tényeinek hatása alatt, a lelki fertőzések következménye gyanánt, mérgek, különösen az alkohol hatása alatt stb.

Mindezen kutatásaim eredményeként azon meggyőződésre jutottam, hogy úgy az élettani, mint a kóros lelki események, minden más életjelenséghez hasonlóan, a reflex tényeire vezethetők vissza. Összes irodalmi tevékenységem ezen reflexbeli munka sajátosságait igyekezett bizonyítani. Ezen az alapon sajátos, önálló psychológiát psychopathológiát állítottam fel, önálló alvás és álomteóriát alkottam és önállóan vezettem vissza a gyermek, a nő, az ideges egyének, stb. sajátos lelki vonásait. Nagy anyagot gyűjtöttem evégből össze és szándékom annak feldolgozásával, ha megélem, a reflex tényeire felépített nagyobb ideg-elmekórtant és törvényszéki lélektant írni. Hiszem, sikerült a reflex eseményeivel az érzések és érzelmek, az észrevések és képzetek, az ösztönök és az akaratos cselekmények, úgyszintén az ezek segedelmével létesülő értelmi munkának mindenféleségét, az alvás és öntudat állapotait megvilágítani. –

Kétszer nősültem; első feleségem dr. Schwartzer Ferenc leánya Anna volt, kit 1877. október 16.-án vezettem az oltárhoz. E házasságból két gyermekem, egy leány és egy fiú született, mindkettő meghalt feleségemmel együtt 1879-ben. Második feleségem az elsőnek unokanővére Klammer Hedvig lett, akit 1885. február 7.-én vettem nőül. Tőle két fiam született. A kisebbik él, gépészmérnök, az idősebbik dr. chemiae volt, és a világháborúban a fronton 1914. augusztus 23.-án megsebezve eltűnt, azóta nyoma veszett, valószínűleg hősi halált halt.

Budapest, 1921. október 16.

Dr. Lechner Károly s.k.

Schaffer Károly I. tag jelentése Lechner Károly néhai tagnak „Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában” című hátrahagyott székfoglalója tárgyában

84 *Jelentés a pályázatok előterjesztéséről*

ez a mostoha gazdasági polihka akadályozta meg a burzuoziának s egy egészséges kapitalistikus rendszernek kialakulását.

Míg a gazdaságtudomány kérdését csak a heretikus utópia létezésének tárgyának a megfigyeléséig, ipari és kereskedelmi értekezésben a szűz behatóan foglalkozik egyes anyagok természetével, fejlődésével és foganalomban hozatalával, e részben a moongrafikusnak is elegendő anyagot szolgáltatva. Legelőbb a közlekedési viszonyok áttekintését nyújtották, amiből a követel részén e részben is sok mindent lejegyez.

Munkáját a külkereskedelmi székfoglalóra és az állami-határátelése vonatkozó becses statisztikai táblák (magában véve 40 nyomatott lap) és német könyvet zárja be.

Tekintetes Akadémia! Az előttünk fekvő terjedelmes munka, becses nagy anyagra támaszkodva, a kíváncsi kérdések minden tekintetben rendszeres, kitűnő szakértői felvilágosítást adja e ennek milyen jószélegetes követel részben tisztelettel javasoljuk, méltóságának Eckhart Fesenc munkájának a Budapesti Fővárosi Egyesült Takarékpénztár jutalmát kiadni.

Gaal Jenő r. tag. *Domanovszky Sándor I. tag.*

XIII.

Schaffer Károly I. tag jelentése

Lechner Károly néhai tagnak „Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában” című hátrahagyott székfoglalója tárgyában.

Tekintetes Akadémia! Lechner Károly szeret közérzetű, melyekkel már az állatvilág idejénél előbb találkozik, lényeges szerepet játszanak a lelki események fejlődésében, a gondolkodás terében, egyáltalában az értelmi munkájának körében.

A belső erők által okozott érzések a közérzetek, melyek az élő szövetben vagy az élő szervezetben magában keletkezett belső ingerek szünetes, s egy epoly reflexesemények előidézői, mint a külső ingerek okozta reflexiók. Közérzetek természetük testi szervezeteikben annak összes életműködését alkalmával, melynek a mozgók és érzékelés, a szív és a légző izmok munkája, az emésztés folyamata, a nemző szervek jászolata stb., mely reflexesemények mind közérzetből párosulnak. Főképpen az izmok feszítő munkája az, mely érzésekben tömegességét legye az értelmi moventekben különösen érdekébe van. De nem csupán minden

85 *Jelentés a pályázatok előterjesztéséről*

értekeléssel kapcsolatos reflexesemény nyilván tiszta közérzet, ugyanaz történik minden psychés művelés alkalmával is, melyen a gondolkodás, a képzelés, az észrevétel, az affektus stb. — Tetszik életfolyamataiból fakadó közérzetek tömegé egyfajtaegy ösztönzéstől jut kifejtésére és az a közérzet. A közérzet lelki életünket jelentősen befolyásolhat képes, hiszen másképpen viselkedik a jóllakott és az éhes ember, másképpen az erős és a gyenge, a szép és a rút, az egészséges, illetve a beteg ember. Az általános közérzet mindig egyéni és más-más jellemzőségeitől rajzol az egyesek lelkébe, sokkal másképpen az értelmi munka jelentése tömegességé vált. Lechner már most sora veszi a közérzetek szerepét lelki életünk értelmi működésének eseményében. Beigazolja, hogy úgy a lelki erők gyűjtésében, mint azoknak szabályosságában és felhasználásában mindenről ott szabályozták a közérzetek beavatkozását. Mert közérzetek nélkül nincs élet- és munkaképesség, nem tudunk gyakorlatra szert tenni, mert közérzetekben épül fel ön- és jellemzetei képzésünk, a közérzetek irányítják testünket-lelkünket egyaránt. Közérzetek kintiek mozgásainkat, birtokait a tudatunkat; közérzetekkel tárgyakat, azok segítségével válogatunk, azok tartják ében figyelmünket, azok tapasztalják emlékeztetőket, gondolatunk gondolatainkat és adják az értelm számára a fogalmak, az évek kialakulásának lehetőségét. — Értékelési Lechner e szavakkal fejezi be: „Ne csodálkozzunk a közérzetek és az ezekből született érzéseinknek ilyen rendkívül tag és sokoldalú feladatán. Ha belátjuk, hogy az érzések a lelki élet elemi; ha elismerjük, hogy minden élő sejt a szervezet sejt-támadalmában életműködésével érzést is teremt; ha szemléljük, hogy az érzők sejtje milliói mellett a közérzet az élő sejtje millióival jelenléte; akkor természetesen fogjuk találni a társaságban lévő közérzeteknek mindennel, mindenkor és mindmennybe való többségét a lelki eseményekben. Csak az egészséges testben lakozhat az érzés és egészséges lélek.”

Tekintetes Akadémia! Lechner néhai tagjainknak székfoglaló értekezése a tárgy természetéről fogva nem alkalmas bővebb referálásra, mert akkor értekezési gondolatot gondolatokra kélné követelnék, ami egyet jelentene az értekezésnek eredeti értelmében való ismeretével. Azért is tisztelettel ajánlom, hogy ezen orvos-életelmi fejtegetésekben igen szabatos, illetve tanulságos munka, mely a közérzetek szűkítő jelentőségét a nemcsak psychébe meggyőzően mutatja be, eredeti lejegyzésében jelentéssel meg.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetet mondunk a Lechner-család ma élő utódainak Kismarty-Lechner Egonnak, Péch Antalnak, Péch Antalné Szmrecsányi Zitának és Szmrecsányi Boldizsárnak a nyújtott tárgyi- és a nemzedékeken átívelő hagyományt híven őrző segítségéért, hogy Lechner Professzor Úrral kapcsolatosan olyan személyes dokumentumokat osztottak meg velünk melyek jelentősen hozzájárultak munkássága emberi oldalának jobb megismeréséhez. Külön köszönet és hála a személyes találkozás és beszélgetés lehetőségéért, valamint azért az élményért, hogy személyesen betekinthettünk a Lechner-hagyaték szellemi gazdagságába.

A kiadványhoz az alábbi szakértők és könyvtárosok áldozatos támogató munkájára volt szükség:

Dr. Gaal György kolozsvári helytörténész, orvostörténeti író;

Dr. Babus Antal MTAK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye osztályvezetője;

Moldován István, az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Tartalomfejlesztési és Szolgáltatási Osztály osztályvezetője;

dr. Biernacki Karol igazgató, Haska Dániel levéltáros MNL Csongrád-Csanád Megyei Levéltára;

Dr. Szabó Katalin főmuzeológus, MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár;

Dr. Klukovitsné Dr. Paróczy Katalin ny. könyvtáros SZTE Klebelsberg Könyvtár;

Nagy Katalin tájékoztató csoportvezető, Somogyi Károly Városi- és Megyei Könyvtár;

Patkósné Dr. Hanesz Andrea adjunktus, a MTA Szegedi Biológiai Központ könyvtár-vezetője és a felsorolt személyek önzetlen segítségéért hálás köszönet.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

- 656 munkás dolgozik az egyetemi építkezéseknél (1921. szeptember 22.) *Szeged*, 2. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_1921_09/?pg=75&layout=s
- A budapesti kir. orvosegyesület XVI. rendes ülése 1888. évi május hó 26-án. (1888). *Orvosi Hetilap*, **32**, 757–760.
- A budapesti kir. orvosegyesület rendes ülése 1883. május 19-dikén. *Orvosi Hetilap*, **27**(21), 569.
- A Budapesti Orvostudományi Egyetem jegyzőkönyvei, 1929–1963. Eötvös Loránd Tudományegyetem Orvostudományi Kar / Budapesti Orvostudományi Egyetem – tanártestületi ülések, 1950–1951. 1951. február 2, V. rendkívüli ülés. 351. Letöltve: 2021.02.19. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SOTE_KARI_ORVOSTUD_1950-1951/
- A Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem almanachja és tanrendje az MCMV-VI-ik tanév I. felére 1905. 58. http://univ.bibl.u-szeged.hu/19495/1/marki_tanrend_03_1905_06_tanrend_01.pdf
- A Lechner-család tagjainak személyi adatai a Budapest Főváros Levéltára HU_BFL_VII_2_c_1899_I_1410_0003 sz. pertári jelentésből valók.
- A magyar orvosi könyvkiadó társulat évi közgyűlése 1896. márczius 26-dikán. Heti Szemle. (1896), *Orvosi Hetilap*, **40**(14), 169–171.
- A Magyar Tudományos Akadémia ülési jegyzőkönyvei. Harmadik 1922. évi márczius 20. *Akadémiai Értesítő* **33**, 261. Letöltve: 2021.02.04. http://real-j.mtak.hu/105/1/AkademiaiErtesito_1922.pdf
- A polgármestertől az utcaseprőig. Miből és hogyan élnek az emberek? (1920. december 25.) *Szeged*, 4. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3503/1/dm_1920_110.pdf
- A Szegedi Törvényhatósági Szabadoktatási Bizottság. (1921. december 8.) *Szeged*, 2. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3784/1/dm_1921_283.pdf

- A Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karának története. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.med.u-szeged.hu/karunkrol/tortenet/szegeditudomanyegyetem?folderID=24358&folderID=24358&objectParentFolderId=24358>
- A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtár története. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.ek.szte.hu/tortenet/>
- A szellemi műveletek mechanizmusa és lokalizálása. Budapesti kir. Orvosegyesület XVIII. rendes ülése. (1906). *Orvosi Hetilap*, **50**(23), 618–619.
- A tanárjelöltek bankettje 25 éves jubileumot ülő tanáraik tiszteletére, okt. 19-én. (1897). *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, **1**(3), 45. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17605/1/kolozsvari_001_003.pdf
- A város részvétele az egyetem rektorához. (1922. január 24.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3821/1/dm_1922_019.pdf
- Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Sectio Medicorum Tom V. A M. Kir. Ferencz József-tudományegyetem Belgyógyászati Klinikájának és Tanszékének története 1872-1930. A szegedi új klinikai telep létesítése alkalmából. Írta: Engel Rudolf kiadja: A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, Szeged, 1931. 43. Letöltve: 2021.02.04. http://acta.bibl.u-szeged.hu/39161/1/medicorum_005.pdf
- Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Kolozsváriensis anni MCMX-XI.: fasc. 1. Beszéddek, a melyek a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem 1910/11. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából 1910. évi szeptember hó 18-án tartattak, Nyomatott Ajtai K. Albert Könyvnyomdájában Kolozsvár, 1910. 40. http://univ.bibl.u-szeged.hu/19518/1/marki_tanrend_04_1910_beszed_szept_18.pdf
- Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Kolozsváriensis anni MCMXI-XIII.: fasc. 1. Beszéddek, a melyek a Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem 1911/12. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából 1911. évi szeptember hó 24-én tartattak, Nyomatott Ajtai K. Albert Könyvnyomdájában Kolozsvár, 1911. 13. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/19523/1/marki_tanrend_04_1911_beszed_szeptember_24.pdf
- Ankét a gazdasági fakultás ügyében – Apáthy professzor a kultúra szomorú helyzetéről. (1921. december 11.) *Szegedi Napló*, 2–3.
- Aujeszky Aladár (1896). Egészségügyi dolgok az ezredéves kiállításon. *Orvosi Hetilap*, **40**(35), 423.

- Az egyetem. Napló (1903). *Ifjúsági Szemle*, 1(3), 231. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18022/1/az_egyetem_1903_003.pdf
- Az egyetemi bizottság Szegeden. (1920. január 14.) *Délmagyarország*, 2. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3281/1/dm_1920__010.pdf
- Bakonyi Tibor, Kubinszky Mihály (1981). *Lechner Ödön*. Gyoma, Corvina, 193.
- Balázs Sándor, Spielmann József (1956). *Lechner Károly*. Bukarest, Akadémiai Kiadó.
- Bánfi Tamás (2015). Kolozsvári csata. *Kortárs*, 10. szám Letöltve: 2021.02.04. http://epa.oszk.hu/00300/00381/00207/EPA00381_kortars_2015_10_30197.htm
- Bányai Zoltán (1921). A psychoanalysisról. Összefoglaló ismertetés. *Orvosi Hetilap*, **65**(51), 445–446.
- Bede Béla (2015). Magyar szecessziós építészet. Budapest, Corvina, 183–187.
- Beszédek, melyek a Kolozsvári Ferenc-József M. K. Tudomány-Egyetem MDCCCXCVIII—XCIX. Tanévi Rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából 1898. évi szeptember hó 25-én tartattak. Kolozsvár, Ajtai K. Albert Magyar Polgár Könyvnyomdája, 1898. Letöltve: 2021.02.04. http://misc.bibl.u-szeged.hu/25676/1/017_021_001-124.pdf
- Biczók Ferenc (1990). Apáthy István és iskolája. *Studia Medica Szegedinensia*, **13**, 13–21. Letöltve: 2021.02.04. http://acta.bibl.u-szeged.hu/46384/1/studia_medica_013_013-021.pdf
- Boldi. Szerk.: Szmrecsányi Boldizsár, Kiadó: Boldi www.sculptor.hu, Budapest, 2016.
- Buday Kálmán (1922). Lechner Károly. *Orvosi Hetilap*, **66**(9), 85–86.
- Buday Kálmán: Lechner Károly I. tag emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXI. kötet, 9. szám. Felolvasta a M. T. Akadémiának 1931. december 21-én tartott összes ülésén. Budapest, MTA, 1932.
- Bustya Endre (1977). Innen jöttem, s ide térek. *Igazság*, 247. szám
- Csajághy (Dancz) Márta (1934). A tudatzavarok létrejöttének kérdése. *Orvosi Hetilap*, **78**(40), 921–924.
- Csillik Bertalan (2002). A hazai reflex-elmélet tudósa. *Szeged*, **14**(5), 70–71.
- Csurgói Kétly Károly dr. (1902). Tárca: Laufenauer Károly dr. levelező tag emlékezete. *Orvosi Hetilap*, **46**(20), 337–339.

- Deák István, Benedek László (1912). Differentiák a paralyisesek és praecoxosok vérsavója között immun haemolysinproductio kiváltása szempontjából. *Orvosi Hetilap*, **56**(32), 600–602.
- Devich Andor (1990). A Szegedi Tudományegyetem története 1921–1944. I. Szeged, JATE Kiadó. 65.
- Dobozy Attila (1997, szerk.) *Szegedi Egyetemi Almanach: (1921–1996)*. II. köt. Szeged, 217–218. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17977/1/egyetemi_almanach_1921_1995_2.pdf
- Dolgozatok – Lechner Károly dr. negyedszázados tanári működésének emlékére. Írták és kiadták tanítványai és tanártársai. (1915). Kolozsvár, Egyesült Könyvnyomda Részvénytársaság.
- dr. Lechner Károly (gyászír) (1922. január 21.) *Szeged*, 1. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3819/1/dm_1922_017.pdf
- Dr. Lechner Károly, (1922. január 21.) *Délmagyarország*, 1. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_1922_01/?pg=70&layout=s&query=Lechner
- dr. Lechner Károly jubileumán= Estilap, 1915. május 17. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Acta Bibliothecaria Tomus XII. Fasciculus 1. Márki Sándor szakirodalmi munkássága. Bibliográfia – szerk.: Monok István, Összeállította: Klukovitsné Paróczy Katalin, Rácz Béláné Szabó Éva. Szeged, Scriptum Kft. 1992. Kivágatok: MS 389/12. kötet Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/33005/1/Monok_Marki_szakirodalom_1992.pdf
- Dr. Reinbold Béla prorectornak az 1924. okt. 11-én tartott tanév-megnyitó közgyűlésén felolvasott beszámolója az 1923–1924. egyetemi évről. Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Iosephinae annorum MCMXXII-XXII--MCMXXVI-XXVII.=Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1922–1923–1926–1927. évi működéséről/ kiad. Rectori Hivatal, Szeged: M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem, 1929., 193. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00400/00405/00001/besz_fj_1922_27.pdf
- Egyetemi problémák. (1921. december 13.) *Szegedi Napló*, 1–2.
- Előadók és előadások. (1922. február 26.) *Szeged*, 5. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3849/1/dm_1922_047.pdf
- Emlékkönyv a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei részére (Kolozsvár, 1903), Ideg- és Elmeógyógyászati Klinika. ismerteti: Dr. Lechner Károly pp 384.

- Eugenika. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Eugenika>
- Fabinyi Rudolf. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.nevpont.hu/view/7647>
- Farkas Ildikó (2000). A párizsi világkiállítás 1900. *História*, 9–10.szám 58–62. Letöltve: 2021.02.04. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/00-0910/ch13.html>
- Farkas Lajos levele MTAK Kézirattár, Orvostudomány, Ívrét 26.1
- Fischer Jakab (1903). Az újabb altatószerekről. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlése. 1903. szeptember 5–10. *Orvosi Hetilap*, 47(41), 655.
- Fodor Katalin, Kós Béla (1995). Lechner Károly a „psychophisiológia” kolozsvári művelője. In: Kiss György (szerk.) *Pszichológia Magyarországon*. (pp. 20–31). Budapest, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum.
- Gaal György (1994). Az első pszichiáter pszichológus Kolozsvárt. *Helikon*, 4(171), 15–16.
- Gaal György (1994): Lechner Károly. In: Dávid Gyula (főszerk.) *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés* (III. (Kh–M)). Bukarest, Kriterion. Letöltve: 2021.02.04. ROMÁNIAI MAGYAR IRODALMI LEXIKON (oszk.hu)
- Gaal György (2001). *Egyetem a Farkas utcában – A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Kolozsvár, Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm>
- Gajzer Erzsébet (2015. május 13.): Sikeresen zárultak a Szegedi Tudományegyetem rehabilitációs fejlesztései, *SZTE info*. Letöltve: 2021.02.04. <http://www.u-szeged.hu/sztechirek/2015-majus/sikeresen-zarultak>
- Gaudeamus... (1922. június 29.) *Szeged*, 1. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3948/1/dm_1922_147.pdf
- Gróf Teleki Pál (1920. december 25.) A Fáklyatartó Szeged, *Szeged*, 1. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3503/1/dm_1920_110.pdf
- Gyarmati Zsolt (2001). Félnyilvánosság a XX. század eleji Kolozsváron. In Dr. Hermann Gusztáv Mihály, Róth András Lajos (Szerkesztők). *AREOPOLISZ Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok*, Székelyudvarhely, Litera Könyvkiadó. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/02100/02130/02130.htm#6>

- Gyászjelentések gyűjteménye: Letöltve: 2021.02.04. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648;jsessionid=8AE7A4E03E645E54BB2965266D75741C>
- Hajós József (1965). Századelőnk hazai lélektanából. *Korunk*, 1342–1350.
- Helyzetkép a szegedi egyetemről. (1921. szeptember 30.) *Szegedi Napló*, 2.
- Hírek: Lechner Károly alapítványa. (1898). *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, 2(1), 15. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17618/1/kolozsvari_002_001.pdf
- H.N. (1978. 09. 21.) Lechner Károly és a Schwartzler család. *Magyar Nemzet*, 7.
- Igénymegállapító bizottság utalja ki a kislakásokat. (1922. július 19.) *Szegedi Híradó*, 3.
- Incze Gyula (1932). Kísérleti adatok az elgondolt, de ki nem mondott betűk, szótagok és szavak regisztrálásához. *Orvosi Hetilap*, 76(4), 71–74.
- Ingyenes rendelés az idegbetegek klinikáján. (1921. november 27.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3775/1/dm_1921_274.pdf
- Iványi János (2006). Zsakó István elmegyógyász erdélyi évei. *Orvostudományi Értesítő*, 79(3), 418–421.
- Iványi János (2007): Az elmegyógyász Fabinyi Rudolf pályakezdő évei. *Orvosi Hetilap*, 148, 2389–2392.
- Iványi János (2008). Lechner Károly, a kolozsvári, majd a szegedi Elme- és Ideggyógyászati klinika első igazgatója. *Orvostudományi Értesítő*, 81(2), 142–144.
- Iványi János (2009). Lechner Károly és erdélyi szellemi öröksége. *Orvosi Hetilap*, 150(42), 1951–1955.
- Jancsó Miklós (1924). A pellagráról. *Orvosi Hetilap*, 68(6), 88–91.
- Janka Zoltán (2014), Könyvismertetés *Ars Neurologiae*, Szirmai Imre, Pontes et honor maiorum – Rendhagyó recenzió. *Medicina*, 2014., 30. pont, *Ideggyógyászati Szemle*, 67(7–8), 283–287. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/25304/1/ars_neurologiae_12593_u.pdf
- Jean-Martin Charcot. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Jean-Martin_Charcot
- Júniusban kezdik meg az egyetem elhelyezéséhez szükséges átalakítási munkálatokat. (1921. április 3.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3580/1/dm_1921_077.pdf

- Kapronczay Károly (2001). Megemlékezés Lechner Károlyról (1850–1922). *Orvosi Hetilap*, **142**(24), 1279–1280.
- Kása Zoltán (2009). A Ferenc József Tudományegyetem kezdete és vége. *Műszaki Szemle*, (Historia Scientiarum 6) **46**, 23–27. Letöltve: 2021.02.04. https://emt.ro/sites/default/files/archivum/2017-12/msz46_0.pdf
- Kenyeres Balázs (1922). Kenyeres Balázs l.t. beszéde Lechner Károly l.t. ravatalánál 1922. januárius 22-én. *Akadémiai Értesítő*, **33**, 67–68. Letöltve: 2021.02.04. http://real-j.mtak.hu/105/1/AkademiaiErtesito_1922.pdf
- Kenyeres Balázs (1933). *Szemelvények egy meg nem írt naplóból*. (A Kis Akadémia Könyvtára 6.), Budapest, A Kis Akadémia Kiadása. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/49162/1/kenyeres_szemelvények_1933.pdf
- Kikakker kávéházi összejövetel, a levelet írta Lechner Károly 1918. október 30. MTA Kéziratár M 5163/430.
- Kis Tamás (2011). *A magyar szlengkutató bibliográfiája*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/01700/01783/01783.pdf>
- Kiss Róbert (2014). Az egyetemi infrastruktúra kiépülése a Ferencz József Tudományegyetem Szegedre kerülését követően. *Per Aspera Ad Astra* **1**(2), 62–76. Letöltve: 2021.02.04. <https://per-aspera.pte.hu/archivum/2014-2-szam-2.html>
- Kluge Endre (1922). A betegségfogalom a pszichiátriában. A magyar elmeorvosok VII. értekezlete, III. ülés. *Orvosi Hetilap*, **66**(43), 414–415.
- Kluge Endre (1927). Narkolepsia vagy enkephalitis. *Orvosi Hetilap*, **71**(36), 1007–1010.
- Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Kolozsv%C3%A1ri_Magyar_Kir%C3%A1lyi_Ferenc_J%C3%B3zsef_Tudom%C3%A1nyegyetem
- Kovács Dezső (szerk.) (1909). Lechner Károly. *Erdélyi Lapok*, **2**(11), 257–258.
- Kovács Sándor, Péter Mihály (2010): Zsakó István. In Dávid Gyula (2010, főszerk.) *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* (5. kötet), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár; Kriterion, Bukarest-Kolozsvár. Letöltve: 2021.02.04. <https://lexikon.kriterion.ro/szavak/5191/>
- Lányi Gusztáv (2013). Ranschburg Pál és a magyar kísérleti pszichológia kezdetei. In: Lányi Gusztáv (szerk.) *Ranschburg Pál és a magyar pszichológia*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 43.

- Laufenauer Károly (1900), Budapest székes főváros elmebeteg ügye. Országos elmeorvosi értekezlet Budapesten. II. ülés 1900. október 29-dikén. *Orvosi Hetilap*, **44**(45), 713.
- Lechner Károly. Letöltve: 2021.03.03. <https://nevpont.hu/palyakep/lechner-karoly-6e96b>
- Lechner Károly. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.06. https://hu.wikipedia.org/wiki/Lechner_K%C3%A1roly
- Lechner – Szmrecsányi – Boldi: Hódmezővásárhelyen, az Alföldi Galériában 2012-ben Boldi alkotásaiból nyílt kiállítás. Letöltve: 2021.02.04. https://www.kozterkep.hu/blogok/megtekintes/405/lechner_szmrecsanyi_boldi.html
- Lechner Károly dr. előadása Szabadság és kötöttség a lelki életünkben. Beszéd a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem alapítása XLVI. évfordulójának ünnepén, 1918. május hó 29-én. (részlet)
- Lechner Károly dr. előadása. (1921. december 10.) *Szegedi Napló*, 2.
- Lechner Károly előadása (1900), Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászat körében. Országos elmeorvosi értekezlet Budapesten. I. ülés 1900. október 28-dikán. *Orvosi Hetilap*, **44**(44), 697
- Lechner Károly halála. (1922. január 21.) *Szegedi Napló*, 5.
- Lechner Károly hozzászólása Salgó Jakab tr. előadásához »Adatok az elmekórtani diagnostikához« cím alatt. A budapesti kir. orvosegyetemes rendes ülése 1886. évi január 16-dikán. (1886). *Orvosi Hetilap*, **30**(1), 96–99.
- Lechner Károly In: Kapronczay Károly (2004, szerk.) *Magyar Orvoséletrajzi Lexikon*, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest. Letöltve: 2021.02.04. <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s16.html>
- Lechner Károly levele Balogh Jenő titkárhoz. MTAK Kézirattár Orvostudomány Ívrét 19.7
- Lechner Károly levele Dr. Veress Endrének. Magyar Nemzeti Levéltár HU_MNL_OL_P_1569-0005-0888_a_0001_r, és a HU_MNL_OL_P_1569-0005-0888_a_0001_v jelzetű levele
- Lechner Károly levele Márki Sándor rektorhoz 1914. szeptember 20. MTAK Kézirattár 5163/423.
- Lechner Károly. Letöltve: 2021.03.03. <https://nevpont.hu/palyakep/lechner-karoly-6e96b>
- Lechner Károly önéletrajza. Lásd a mellékletet.

- Lechner Károly: A lélekről – reflexelmélet. Előadatott a Böhm Károly Társaság 1914. évi május 24-én, a II. közgyűlésen. MTAK Kézirattár, Orvostudomány, Ívrét_2r_34
- Lechner Károly: A reflex szerepe az élőnyelvek kifejlődésében. MTAK Kézirattár, Orvostud_2r_15_III_8
- Lechner Károly: A reflextypusokról. Előadatott az E. M. E. Orvos-természettudományi szakosztályának 1903. évi május hó 9-én tartott orvosi szakülésén.
- Lechner Károly: Készülék a gondolatainkat kísérő reflexmozgások kísérletileg való bemutatására. MTAK Kézirattár Orvostud_2r_36_13
- Lechner Károly: Kísérleti lélektan gyakorlatokkal. MTAK Kézirattár, Orvostud_2r_33_5_1-19
- Lechner Károlynak Ödön bátyja által tervezett kolozsvári háza. Letöltve: 2021.02.04. <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=18331>
- Lechner Ödön levele. MTAK Kézirattár, Orvostudomány Ívrét 29.10.
- Lechnerek régen és ma IV. Kismarty-Lechner Csabával beszélget Juhász Réka, a Lechner Tudásközpont munkatársa. Letöltve: 2021.02.04. <https://tervlap.hu/cikk/show/id/3732>
- Lyka Károly (1904). Szemlér Mihály. *Művészet*, **3**(2), 112–116. Letöltve: 2021.02.04. <http://epa.oszk.hu/00000/00009/00014/3-2-7-szemler.htm>
- Magyar Nemzeti Levéltár/Csongrád-Csanád Megyei Levéltár (továbbiakban: MNL-Cs-ML): FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. (1919–1920) 1919. szeptember 18.
- Makkai László (1941). A kolozsvári M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1919. In Bisztray Gyula, Szabó T. Attila, Tamás Lajos (szerk.) Erdély magyar egyeteme - Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. Kolozsvár, Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9458.pdf
- Márki Sándor (1922). *A m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem története: 1872–1922. Szeged*, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T. Letöltve: 2021.02.04. http://digit.bibl.u-szeged.hu/00200/00236/00001/marki_egyetemtortenet.pdf
- Marschalkó Tamás (1915). Háború és venereás bántalmak. *Orvosi Hetilap*, **59**(27), 365–369.
- Megjött az egyetemi bizottság. (1921. április 2.) *Szeged*, 3. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3579/1/dm_1921_076.pdf

- Mérei Gyula (1958). Könyvismertetés: Balázs Sándor és Spielmann József: Lechner Károly. Akadémiai Kiadó, Bukarest, 1956. *Orvosi Hetilap*, **99**(5), 178–179.
- Miskolczi Dezső (1930). Konstitúció és agybetegségek. *Orvosképzés*, **20**, 691.
- Miskolczi Dezső (1930). Lechner Károly és Szabó József emléke. *Szépséghalom*, **4**, 294–295.
- Mit tanítanak a szegedi egyetemen? (1921. november 6.) *Szeged*, 2. Letöltve: 2021.02.04. http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3757/1/dm_1921_256.pdf
- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1920/1921. Jegyzőkönyv felvétel a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsának 1920. évi október hó 9-én tartott II. rendes üléséről. Jelen voltak (többek közt): Dr. Lechner Károly h. dékán
- MNL-CsML: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. VIII.1.; 1. doboz: A kolozsvári magyar tudományegyetem tanácsának 1919. december 12-én Budapesten tartott I. rendes üléséről
- MNL-CsML: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. VIII.1.; 1. doboz: A Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem tanácsának 1920. évi június hó 8-án Budapesten tartott XVII. ülésének jegyzőkönyve 67. pontjának másolata
- MNL-CsML: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1920/1921. VIII.1.; 1. doboz Jegyzőkönyv Felvétel a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsának 1922. évi február hó 4-én tartott V. rendes üléséről
- MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7.
- MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. (1919–1920) 1919. november 4. Igazolvány a XXI./1919–20 sz. minta szerint kiadatott 1919. XI/5.
- MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. (1920–1921)
- MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. LXVII 1919/20 etsz.
- MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. LXXII – 1919/20 etsz.
- MNL-CsML: FJTE Rektori Hivatalának iratai VIII.1/7. XLVIII – 1919/20 etsz.
- MNL-CsML: M.Kir. Ferencz József Tudományegyetem Rectorától. VIII.1/4. Iktatószám: 1628 etsz. 1921/22. Dr. Vass József V-K miniszter úrnak előterjesztés. Szeged, 1921. év november hó 10-én

- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv, fölvetetett a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem tanácsának 1920 évi januárius hó 3-án tartott II. rendkívüli üléséről. Jelen vannak: (többek közt) Dr. Lechner Károly, orvoskari dékánhelyettes
- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv fölvetetett a kolozsvári tudományegyetem Tanácsának Budapesten, 1920 évi február hó 3-án tartott VI. rk. üléséről. Jelen voltak (többek közt): Dr. Lechner Károly, az orvosi kar dékánhelyettese
- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv fölvetetett a kolozsvári Tudományegyetem tanácsának 1920 évi február hó 6-án tartott VII. rk. üléséről. Jelen voltak: (többek közt) Dr. Lechner Károly dékánhelyettes
- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. Jegyzőkönyv fölvetetett a kolozsvári Tudományegyetem tanácsának 1920 évi februárius hó 28-án tartott XI. rendkívüli üléséről. Jelen voltak: (többek közt) dr. Lechner Károly orvoskari dékánhelyettes
- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1919/1920. A kolozsvári és pozsonyi tudományegyetemek tanácsainak 1920. évi április hó 3-án Budapesten tartott II. közös üléséről. Jelen vannak többek közt: Dr. Lechner Károly helyettes dékán
- MNL-CsML: VIII.1.; 1. doboz: Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatalának iratai – Tanácsülési Jegyzőkönyvek 1920/1921. Jegyzőkönyv felvetetett a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsának 1920. évi november hó 20-án tartott V. üléséről Jelen voltak (többek közt): Dr. Lechner Károly h. dékán
- Moravcsik Ernő Emil (1906). A pszichiatria fejlődése hazánkban az utolsó 50 év alatt. *Orvosi Hetilap*, **50**(1), 38–42.
- Moravcsik Ernő Emil (1915). A paranoiás elmekegyszervekről. *Orvosi Hetilap*, **59**(25), 335–338.
- Mózes Huba (1971). Ady Endre kórrajzi iratai 1909-ből. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, Kolozsvár, **15**(2), 369.
- Murádin Jenő (2014). Lukács doktor léleklátásai. *Kortárs*, 2. szám Letöltve: 2021.02.04. <https://www.kortaronline.hu/archivum/2014/02/arch-lukacs-doktor-leleklatasai.html>

- Négyesével szorítják be a menekült családokat a Derma-barakokba (1921. július 3.) *Szegedi Napló*, 2.
- Nyíró Gyula (1961). *Psychiatria*. Budapest, Medicina
- Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intéze. A kórház története. Letöltve: 2021.02.04. <http://nygy-opai.hu/korhazismerteto/a-korhaz-tortenete>
- Október 9-én nyílik meg a szegedi egyetem. (1921. szeptember 12.) *Szegedi Napló*, 4.
- Osztrák–magyar korona. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Osztr%C3%A1k%E2%80%93magyar_korona
- Pazourek Ferenc (1897). Párbaj-mánia. *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, 1(3), 33. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17605/1/kolozsvari_001_003.pdf
- Pekár Mihály, Heim Pál (1902). Orvosi dolgok a Párisi Kiállításon. *Orvosi Hetilap*, 46(12), 210.
- Péter H. Mária (2018). Megemlékezés Kárpáti Gizelláról, az első nőről, aki orvosi oklevelet szerzett Kolozsváron a Ferenc József Tudományegyetemen. *Orvostudományi Értesítő*, 91, 1–8.
- Péterffy Árpád (2016). Az erdélyi magyar orvosképzés I. rész Kolozsvár. *Tanulmányok*, 7(3–4), 72–99. Letöltve: 2021.02.04. <https://core.ac.uk/download/pdf/161871582.pdf>
- Piarista Gimnázium (Budapest). A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Piarista_Gimn%C3%A1zium_\(Budapest\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Piarista_Gimn%C3%A1zium_(Budapest))
- Pisztora Ferenc (1980). A schizophrénia és a paranoid kórfomák gyógyítási kísérletei a Monarchia korabeli Magyarország különféle pszichiátriai intézményeiben. *Orvostörténeti Közlemények*, 92, 53–87. Letöltve: 2021.02.04. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1980_092/?query=SZO%3D\(lechner\)&pg=54&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1980_092/?query=SZO%3D(lechner)&pg=54&layout=s)
- Pisztora Ferenc (1994). A „No-restraint” és az „Open-door” irányelveinek megvalósítási kísérletei és értékelése a hazai pszichiátriában. *Orvostörténeti Közlemények*, 145–146, 29–50. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1994_145_146/?pg=30&layout=s
- Pisztora Ferenc (2001). Lechner Károly (1850–1922) In Kapronczay Károly és Vizi E. Szilveszter (szerk.), *Híres magyar orvosok* (pp.72–75). II.kötet, Budapest, Galenus Kiadó.

- Pléh Csaba (1998). *Hagyomány és újítás a pszichológiában – Tanulmányok*. Budapest, Balassi Kiadó, 80.
- Pléh Csaba (2004). Magyar hozzájárulások a modern pszichológiához In Boross Ottilia, Pléh Csaba, *Bevezetés a pszichológiába*. (pp.24.) Budapest, Osiris Kiadó.
- Poór Ferenc (1929). Szabó József. *Orvosi Hetilap*, **73**(28), 669.
- R. Harkó Viola (1972). Lechner Károly – Horus. *Orvosi Hetilap*, **113**(10), 577–579.
- Rácz Béla (2006, szerk.biz.elnöke) *Szegedi Tudományegyetem 2006 – 85 éves a szegedi felsőoktatás*. Kiadja: dr. Szabó Gábor rektor, Szeged, Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18906/1/szte_85eves.pdf
- Réczey Imre (1886, összeáll.): *A budapesti kir. Orvosegyesület 1886-iki évkönyve*. Budapest, Pester Lloyd, 127.
- Rektori zárszó. A Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem almanachja 1897/98. Beszédek, melyek 1898. évi június hó 5-én a Kolozsvári Ferencz-József M. Kir. Tudomány-Egyetem alapításának évfordulója és az alapító-oklevélnek kihirdetése ünnepélyén tartattak és a négy tudománykar jelentései. Ajtai K. Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1898. Fasciculus II. 151–152. p
- Réti Endre (1953). Nagy magyar orvosok. 2. bőv. kiad., Budapest, Művelt Nép Kvk., 179.
- Réti Endre (1960). Magyar Darwinista orvosok. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei – Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica*, **18**, 121–131. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1960_018/?pg=122&layout=s
- Réti Endre (1964). Magyar Darwinista orvosok 1945-ig. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei – Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica*, **31**, 117–313. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1964_031/?pg=118&layout=s
- Rigler Gusztáv: A VIII. nemzetközi közegészségi és demographiai congressus. Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan: Melléklet az *Orvosi Hetilap* 40. számához 1894.október 7. 3–4. sz., 17.
- Rozsnyai Gábor (1957). Egy értékes könyv a reflexelmélet kolozsvári úttörőjéről. *Igazság*, 108.
- Ruffy Péter (1978. 09. 03.) A Lechner-nemzetség. *Magyar Nemzet*, 11.
- Salánki József (1925). A somnifen alkalmazása az elmegyógyászatban. *Orvosi Hetilap*, **69**(4), 68–69.

- Schaffer Károly (1923). Schaffer Károly I. tag jelentése Lechner Károly néhai tagnak „Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában” című hátrahagyott székfoglalója tárgyában. *Akadémiai Értesítő*, **34**, 84–85.
- Schaffer Károly. In Kenyeres Ágnes (2001, főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Arcanum, Budapest. Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13486.htm>
- Schordann Zsigmond. Wikipédiából a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Schordann_Zsigmond
- Schuschny Henrik (1923). Dr. Lechner Károly: A női lélek és a feminizmus orvos-teremtudományi megvilágításban. *Magyar Pedagógia*, **32**, 57–58. Letöltve: 2021.02.04. http://misc.bibl.u-szeged.hu/10166/1/mp_1923_2856_057-058.pdf
- Schwartzter Ferenc. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Schwartzter_Ferenc
- Séra László (2014). Fordulópontok az erdélyi magyar pszichológia történetében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, **69**(4/7), 765–766.
- Serfőző Lajos (1994, szerk.) *Szeged története* 4. kötet 1919–1944, Kiadja: Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából a Somogyi-Könyvtár, Szeged, Letöltve: 2021.02.04. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/szeged_tortenete_4/
- Somogyi Tibor a Nemzeti Örökség Intézet igazgatója írásbeli közlése alapján. Letöltve: 2021.02.04. <http://intezet.nori.gov.hu/national-tombs/budapest/fiumei-utitemeto/lechner-karoly/>
- Spielmann József (1958). Lechner Károly (1850-1922). *Élet és Tudomány*, **13**(24), 739–742.
- Spielmann József (1963). Adatok a nervista eszmék történetéhez Romániában. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei*, **27**, 205–222. Letöltve: 2021.02.04. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_ORVO_OK_1963_027/?pg=206&layout=s
- Spielmann József, Méra Endre (1955). Lechner Károly reflexelméletéről. *Orvosi Szemle*, **1**, 172–175.
- Stief Sándor. In Kenyeres Ágnes (2001, főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Arcanum, Budapest. letöltve: 2021.02.04. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/s-778D5/stief-sandor-77C35/>

- Szabó Dénes (1896). A kolozsvári M. K. Ferencz József Tudományegyetem orvosi kara 1872–1895-ben. In *A Felső Oktatásügy Magyarországon*. Budapest, Hornyánszky Viktor Sajtója, 289–355.
- Szabó József (1909). Az azonosító (identifikáló) emlékezőcsalódásról. Erdélyi Múzeum-Egyesület orvostudományi szakosztálya 1909 február 6.-án tartott I. szakülés. *Orvosi Hetilap*, **53**(10), 199.
- Szabó József, Nyíró Gyula (1925) Elmekórtan Könyvismertetés. *Orvosi Hetilap*, **69**(30), 733.
- Szabó József, Nyíró Gyula (1925). *Elmekórtan. Orvosnövendékek és gyakorló orvosok számára*. Szeged, Lázár Lajos Könyvkereskedő Kiadása
- Szabó Tibor, Zallár Andor (1986). *A Szegedi Orvostudományi Egyetem története 1921–1986*. Szeged, 16.
- Szabó Tibor, Zallár Andor (1992). *A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Története 1. Rész Orvostudományi Kar 1921–1944*, Szeged, 18. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18900/1/szgya_egyetem_tort_01.pdf
- Szabó Tibor, Zallár Andor (1993). Dr. Purjesz Béla 1884–1959. Szeged, A Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem kiadása. 6. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/18899/1/purjesz_bela.pdf
- Szállási Árpád (2000). *Dr. Benedek László (1887–1945)*. (A debreceni orvostudományi nagy alakjai 16.) Debrecen, Debreceni Orvostudományi Egyetem
- Szállási Árpád (2014). Ady, Babits, Kosztolányi betegsége, orvosai. A bibliográfiai részeket összeállította: Gazda István (A Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 15.), Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 16. Letöltve: 2021.02.04. http://real.mtak.hu/17671/1/szallasi_ady_babits_kosztolanyi.pdf
- Szana Tamás (1895). Lechner. In Bokor József (1895, főszerk.) *A Pallas nagy lexikona*. (XI. kötet) Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 322.lap Letöltve: 2021.02.04. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/doc/>
- Szecessziós építészet Magyarországon. Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.03.10. https://hu.wikipedia.org/wiki/Szecesszi%C3%B3s_%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szet_Magyarorsz%C3%A1gon
- Szecsődy Imre (1933). Therapiás kísérletek vérátömlesztéssel paralysis progressivában szenvedő betegeken. *Orvosi Hetilap*, **77**(31), 673–676.
- Szeged Város Mérnöki Hivatala Építési törzskönyv 3. (K-O) IV.B. 1414.

- Szilágyi Sándor (1896, szerk.) *A magyar nemzet története*. IV. kötet, Athenaeum, Budapest, 516.p
- Szilárd János, Zallár Andor (2002). In memoriam Lechner Károly. *Orvosi Hetilap*, **143**(34), 1999–2001.
- Szinnyei József (1980–1981). *Magyar írók élete és munkái*.- Lechner Károly, VII. kötet, Budapest, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése. Letöltve: 2021.02.04. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/1-940D4/lechner-karoly-94EC6/>
- Szirmai Imre (2014). *Ars Neurologiae*. Budapest, Medicina, 338.
- Szokolszky Ágnes (szerk.) (2009). A lélektan 80 éves története a szegedi egyetemen 1929–2009. Szeged, JATEPress, 15–17.
- Tárcza, (1886). *Orvosi Hetilap*, **30**, 1210.
- Tompa Andrea (2013). *Fejtől s lábtól*. Pozsony, Kalligram. 36. fejezet
- University Extension (1899). *Kolozsvári Egyetemi Lapok*, **2**(10), 117–118. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/17625/1/kolozsvari_002_010.pdf
- Ünnepélyek, amelyek a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetemen a tanév megnyitása és az egyetem ötvenesztendős fennállása alkalmával 1921. évi október hó 9-én és 1922. évi június hó 29-én tartattak. Szeged, Városi Nyomda és Könyvkiadó R.T., 1923. 12. Letöltve: 2021.02.04. http://univ.bibl.u-szeged.hu/49958/1/1923_unnepelyek.pdf
- Vegyesek (hírek) (1897). *Orvosi Hetilap*, **41**(23), 285.
- Vegyesek (hírek) (1903). *Orvosi Hetilap*, **47**(9), 144.
- Vegyesek (hírek) (1909). *Orvosi Hetilap*, **53**(7), 141.
- Vegyesek (hírek) (1912). *Orvosi Hetilap*, **56**(5), 94.
- Vegyesek (hírek) (1915). *Orvosi Hetilap*, **59**(23), 320.
- Vegyesek. (1877), *Orvosi Hetilap*, **21**, 668.
- Vegyesek. (1903). *Orvosi Hetilap*, **47**(43), 684.

- Vincze Gábor (2009). Kilencven éve történt – Erdély megszállása és a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem felszámolása. *Mikes International*, **9**(4), 112–128. Letöltve: 2021.02.04. http://epa.oszk.hu/00000/00007/00037/pdf/Mikes_International_0409.pdf
- Vitéz Nagy Iván (1941) A száműzetés évei Szegeden 1920–1940. In Bisztray Gyula, Szabó T. Attila, Tamás Lajos (szerk.) *Erdély magyar egyeteme – Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története*. Kolozsvár, Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása. Letöltve: 2021.02.04. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9465.pdf
- Wilhelm Wundt. A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából. Letöltve: 2021.02.04. https://hu.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Wundt
- Zsakó István (1909). A kolozsvári elmebeteg-klinikán észlelt pellagrás psychosisokról. *Orvosi Hetilap*, **53**(39), 678–679.
- Zsakó István (1922). Lechner Károly. *Erdélyi Orvosi Lap*, **3**(5), 79–80.
- Zsakó István (1933, szerk.): *A Budapesti Angyalföldi Elme- és Ideggyógyintézet Emlékkönyve 1883–1933*. Budapest, 22–23.
- Zsúfoltság a közkórházban az egyetemi építkezések miatt. (1921. július 7.) *Szegedi Napló*, 2.

LECHNER KÁROLY PUBLIKÁCIÓS LISTÁJA – KIEGÉSZÍTÉSEKKEL									
Publ. sor	MTAK Kézirattár kézirát azonosítószáma	Cím	Megjelenés helye	kötet	füzet	oldal	év	Megjegyzés	
1	Orvostud_2r_36_10	Az éhségről	Fővárosi Lapok				1872. április 14.	L.K.I. alatt jelent meg. Kézirat	
2	Orvostud_2r_36_9	Érzékeink	Fővárosi Lapok				1872. április 22.	L.K.I. alatt jelent meg, október 2-án. Kézirat	
3	Orvostud_2r_36_4_a (kézirat) Orvostud_2r_36_4_b (nyomtatott)	A magán- és közegészségügy és a betegségek megelőzésének módjai (Bowditsch után)	Közegészségügyi Lapok		18., 19., 20., 21. és 24. számok		1875	kézirat	
4		Dr. Belky János törvénytéki orvostanának ismertetése	Orvosi Hetilap				1880	nincs ebben az évben ilyen cikk, ez csak terv maradt	
5		Zur Pathogenese der Gehirnblutungen der luetischen Frühformen	Meynert's Jahrbücher für Psychiatrie		Band II.		1880	Toeplitz & Deuticke Verlag	
6		A bujakórosok álmatlansága és annak okai	Orvosi Hetilap	25.	42., 43., 46., 47. szám	962–	1881	megjelent 4 részletben 15 oldal terjedelemben	
7	Orvostud_2r_15_III_10_21-31	A központi idegrendszer bujakórtana. Ismertetések	Orvosi Szemle				1881	kézirat	

8		A szellemi életünk fejlődés-sorában felmerülő hiányok és azok okai	Magyar Philos. Szemle	I.	10.	404–449	1882	
9		A téboly agytráplálkozási zavarainak localisatioja	Orvosi Hetilap	26.		438–	1882	megjelent 11 részletben 33 oldal terjedelemben
10		Zur Lokalisationsfrage der Ernährungsstörungen bei der Verrücktheit					1882	kézirat
11	Orvos-tud_2r_15_I_4	Referat (Ismertetés): E. Jankovszky: Phenomenologie und Metaphysik der abnormen Sinnesbilder	Magyar Philos. Szemle	II.		376–381	1883	kézirat is van
12		Referat (Ismertetés): E. Jankovszky: Psychische Studien	Magyar Philos. Szemle				1883	
13	Orvos-tud_2r_15_I_3	A kéreggátlásról	Orvosi Hetilap				1884	kézirat
14	Orvos-tud_2r_36_1	Az érzéki észrevezetés elemi alkotórészei – Psychophysikai kísérleti tanulmány	Magyar Philos. Szemle	III.	3.	273–303	1884	kéziratban
15		Az álomról	Természettudományi Közlöny	16.	177.	193–199	1884	
16		Beiträge zur Lokalisation der Halluzinationen	Pester Medizinisch-chirurgische Presse				1884	

17		Adatok a hallucinációk lokalizációjához	Orvosi Hetilap	29.	16.számától	418-...- 1479	1885	megjelent 5 részletben 21 oldal terjedelemben
18		A budapest-angyalföldi m. kir. elmebeteg árpolda évi jelentése 1885. évről					1885	könyv
19		A budapest-angyalföldi m. kir. elmebeteg árpolda évi jelentése 1886. évről					1886	könyv
20		A budapest-angyalföldi m. kir. elmebeteg árpolda évi jelentése 1887. évről					1887	könyv
21		Tébbolydákban levő elmebetegek statisztikája	Gyógyászat			860-...- 964	1886	megjelent 4 részletben 18 oldal terjedelemben
22		Az érzéki észrevevés némely rendellenességeiről	Orvosi Hetilap	32.	38.	1226-...- 1319	1888	megjelent 3 részletben 13 oldal terjedelemben
23		Über die Anomalien der Sinneswahrnehmung	Pester Medizinisch-chirurgische				1888	
24		A kedély neveléséről	Gyógyászat	29.		130-...- 156	1888	helyesen 1889. Megjelent 3 részletben 9 oldal terjedelemben
25		A kedély nevelésének szükségéről	Egészség				1890	

26	Dr. Salgó Jakab Elmekórtánának bíráló ismertetése	Gyógyászat				79–80	1890	Fischer tr. aláírással (nem L.K. a szerző!)
27	A kolozsvári elmekórtani kóroroda ideiglenes elhelyezése	Erdélyi Orvos Természettudományi Értesítő					1890	
28	Az izommunka szerepköre értelmi működéseinkben. Előadás a Magyar Orvos-Természettudományi XXV. Vándor-gyűlésen. Évkönyv	Gyógyászat/ Orvos- természettudományi Értesítő	15.	2.		171–214	1890	A cím helyesen: Az izommunka szerepköre értelmi művelésünkben, tekintettel a testgyakorlásra
29	Az izommunka szerepköre az értelmi képességek kifejlődésében	Erdélyi Orvos Természettudományi Értesítő					1891	A 28. és 29. publikációk szóról-szóra megegyeznek, lsd. a 28. megjegyzését
30	A testgyakorlás befolyása szellemi működésünkre	Gyógyászat/Egészség	5.	2., 3.		37–47; 81–89	1890/1 891	
31	Über den Einfluss der Muskelarbeit auf die Geistesthätigkeiten	Erdélyi Orvos Természettudományi Értesítő, Revue melléklet	15.			237–239	1891	A 29. publikáció rövidített német fordítása
32	Adalék a általános neurozisos alapján kifejlődő kóralakok ismeretéhez	Magyar Orvosi Archivum				1–24.	1891; nyomatásban 1892	terjedelem 24 oldal (L.K. listáján "Adatok" szerepel, nyomtatásban "Adalék")

33		Beiträge zur Kenntniss der allgemeinen Neurosen	Ungarische Archiv für Medizin				1891	Buday Kálmánál 1881
34		A psyche materiális alapja	Orvosi Hetilap	2., 4., 5. szám	23., 47., 60–61.		1892	
35		A tudatosság tény szellemi életünk eseményeiben - Psychophysiologicalus tanulmány	Athenaeum		178–222		1892	
36		Kétes elmeállapotok	I.füzet: Bevezetés. Törvényes határozatok, jogtani fogalmak. Általános elvek				1893	kézirat, előadások a hét füzet 284 oldal terjedelmű
37		Kétes elmeállapotok	II.füzet: Bonctani viszonyok. Élettani viszonyok				1893	kézirat, előadások
38		Kétes elmeállapotok	III.füzet: A beszámítást kizáró, vagy enyhítő okok				1894	kézirat, előadások
39		Kétes elmeállapotok	IV.füzet: Öntudatlan állapotok				1894	kézirat, előadások
40		Kétes elmeállapotok	V.füzet: Az elme-tetség zavarai				1894	kézirat, előadások
41		Kétes elmeállapotok	VI.füzet: Fialtal kor. Elmeéretlenség				1895	kézirat, előadások

42	Kétes elmeállapotok	VII. füzet: Süketnémaság. Aggkór					1895	kézirat, előadások
43	Dr. Konrád Jenő Elmekórtánának bíráló ismertetése	Gyógyászat				198.	1895	
44	Dr. Babarcsi Schwartzert Ottó Közigazgatási Elmekórtánának bíráló ismertetése	Gyógyászat				552-553	1896	A szerző dr. Moravcsik
45	Az egyetem és a társadalom közti termékeny érintkezés szükségessége és előkészítése a nemzet kulturális fejlődése és szociális szervezkedése szempontjából. A II. Országos Tanügyi Kongresszus Naplói	Budapesti Szemle	25. évf. 91. kötet	249.		337-349	1897	
46	Az egyetem „én”-éről. Rektori beszéd	Orvosi Hetilap/Egyetemi Almanach		40., 41. szám		488-490; 500-502	1897	Rektori beszéd az 1897/98. tanévet megnyitó ünnepen, szeptember 15-én
47	Wahn- und Sinnestäuschung	Einleitung. Berechnung des Lokalisationsversuches und der Analyse					1898	kézirat, teljes terjedelem: 624 oldal
48	Wahn- und Sinnestäuschung	II.rész: Die biologischen Evolutionssphasen der Psyche					1898	kézirat

49		Wahn- und Sinnestäuschung	III.rész: Die psychischen Elemente der Wahrnehmung					1898	kézirat
50		Wahn- und Sinnestäuschung	IV.rész: Mechanismus der Assoziationsvorgänge					1898	kézirat
51		Wahn- und Sinnestäuschung	V.rész: Sinnestäuschung. Das Wahn.					1898	kézirat
52		Cephalographie. Courte description de l'appareil exposé a l'exposition universelle de 1900 a Paris						1900	Kolozsvár, Ajtai K. Albert Magyar Polgár Könyvnyomdája. NEM 1903 és 1906, mint LK listáján
53		Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászatban	Magyar Elmeorvosok Országos Értekezletének Munkálatai					1901	Előadás; Pallas Részvénytársaság Nyomdája
54		Psychomechanische Bestimmungen auf dem Gebiete der Psychiatrie	Psychiatriche Wochenschrift					1901	
55		Az elmebetegségek gyógyításának újabb elvei	Magyar Elmeorvosok Országos Értekezletének Munkálatai					1902	Előadás; Schmidl Sándor Könyvnyomdája

56	Orvostud_2r_15_II_2	Az idegesség az iskolában. Előadás a kolozsvári Tanári Körben	Magyar Pedagógia	12.	6-7. szám	321-336	1903	Előadás és kézirat is
57		A kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetem Ideg- és elmegyógyászati klinikája	Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXII. Vándorgyűlése alkalmából kiadott emlékkönyv			384-419	1903	könyv
58	Orvostud_2r_27_II_4	A reflextypusokról	Erdélyi Orvos Természetudományi Értesítő			100-111	1903	Előadás: 1903. máj. 9-én az EME Orvos-termeszttudományi Szakosztály orvosi szakülésén és a kéziratban csak táblázatok!
59		A psychopathológiás irány a gyógyászatban. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXII. Vándorgyűlés orvosi szakosztályát megnyitó előadása	Orvosi Hetilap	47.	38. és 39. szám	596-598; 615-616	1903	Előadás
60		A psychopathológiás irány feladata a gyógyászatban. Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXXIII. Vándorgyűlés orvosi szakosztályát megnyitó előadása	Gyógyászat				1903	Előadás, az 59. és a 60. publikáció címében és tartalmában is meg-egyezik

61		Az iskolai idegesség	Magyar Pestalozzi	7.	21.	93-94	1904	A Magyar Pedagógiában (56. publ.) megjelent cikkre reflektál
62	Orvostud_2r_33_4 és Orvostud_2r_33_5_1-19, Orvostud_2r_33_5_1-64	Kísérleti lélektan gyakorlatokkal	Előadások sorozata. Könyvomat				1904	Könyv kéziratban; LK listájában 1914., nem teljes a könyvomat
63		Az évrő vizsgálatokról	Magyar Pestalozzi	7.	13.		1904	terjedelem 2 oldal
64		A lelki nyugalom és üdülés betegségei					1905	kézirat, 618 oldal
65		A lelki munka és fáradás betegségei					1905	kézirat, 89 oldal
66		A lelki kifejlődés (evolúció) és visszafejlődés (involutió) betegségei					1905	kézirat
67	Orvostud_2r_15_III_8	A reflex szerepe az élnyelvek kifejlődésében	Nyelvészeti Tanulmányok				1905	kézirat, nem teljes, a lektor folytatást kért
68	Orvostud_2r_15_II_3_a és Orvostud_2r_15_II_3_b	A középiskola küzdelme az alkoholizmus ellen. Előadás az Országos Középiskolai Tanáregyesület körében	Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye				1906	Előadás terjedeleme: 24 oldal + kézirat is; Megi.: Kolozsvár, Gombos Ferencz Könyvnyomdája
69		Az álmatlanságról	Purjesz Zsigmond emlékkönyv			482-541	1906	könyv; írták és kiadták tanítványai és tanártársai, Budapest

70	Orvos- tud_2r_32_36- 66_I-XIII és Orvos- tud_8r_9_I_3	Az agyvelő és idegrendszer bonctana	Magyar Filozófiai Lexikon				1906	kéziratban; A MFL nem jelent meg nyomtatásban soha
71		Az agyvelő és az idegrendszer élettana	Magyar Filozófiai Lexikon				1906	csak róla szóló informá- ció van
72	Orvostud_2r_15_ II_4	Az énbomlásról. Előadás az Erdélyi Múzeum Egyesület I. vándorgyűlésén, Marosvásár- hely 1906. június 5. Emlék- könyv					1906	Előadás kéziratban
73		Alvás és álom	Magyar Filozófiai Lexikon				1906	
74		Az alvás betegségei. Álomkór- ságok	Magyar Filozófiai Lexikon				1906	
75	Orvos- tud_2r_36_5	Rapport	Közegészségügy				1906	Előadás, kézirat
76	Orvostud_2r_27_ II_12	Über negative Sinnesäus- chungen. Vortrag.	I. Internationale Kongress für Psy- chiatrie, Neurologie und Psychologie zu Amsterdam				1907	Előadás, kézirat
77	Orvos- tud_2r_28_2	Die Schalflosigkeit infolge von Störungen des Vorschlafes	Klinik für Psychi- atrie und nervöse Krankheiten				1907	kézirat

78	Orvos- tud_2r_35_3	Bűn és bűntevés	Magyar Filozófiai Lexikon				1907	kézirat
79	Orvos- tud_2r_35_1	Bűnök	Magyar Filozófiai Lexikon				1907	kézirat
80	Orvos- tud_2r_36_31	Műveltségünk	Erdélyi Hírlap				1907	kézirat
81		Jogérvéncink	Erdélyi Hírlap				1907	81 oldal (NEM "Idegérzéscink")
82	Orvos- tud_2r_35_2	Beszámítás és bűnösség	Magyar Filozófiai Lexikon				1908	kézirat, 1908. május 25.
83		Ép és kóros érzéscinkről	Értesítő az EME Orvostudományi Szakosztályából	33.		60-61	1908	"Jegyzőkönyvek" rovat: VI.Szakülés 1908. március 7-én
84		A várás ép és kóros érzéseiről	Értesítő az EME Orvostudományi Szakosztályából	33.		62-63	1908	"Jegyzőkönyvek" rovat: VII.Szakülés 1908. március 14-én
85	Orvostud_2r_15_II_6	A sugallásról. Előadás az Erdélyi Múzeum Egylet IV. vándorgyűlésén Brassóban					1908	Előadás, emlékkönyv, kézirat
86		Einige Anhaltspunkte für Behandlung der Schlaflosigkeit	Wiener Medizinische Wochenschrift	58		2181-	1908	

87		A lélek és az alkohol	Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár				1908	előadás
88	Orvostud_2r_15_II_8	Az idegélet köréből. A hivatalkok idegessége. Előadás a kolozsvári magántiszviselők körében					1908	előadás, kézirat
89		Téves eszméink. Előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban	Erdélyi Lapok	II.	2.	34-37; 60-64; 76-80	1909	előadás; megjelent 3 részletben 14 oldal tejedelemben
90		Die klinischen Formen der Schlaflosigkeit	Töplitz und Deutsche Verlag			Leipzig- Wien	1909	könyv
91		Az alkohol befolyása a gyermeklélek fejlődésére. Előadás az Országos Alkoholellenes Egyesületben, Kolozsvárt					1909	előadás
92	Orvostud_2r_27_II_8 és Orvostud_2r_15_III_7	Zur Physiologie und Pathologie der Empfindungen und Gefühle. Vortrag am XVI. Intern. Med. kongress zu Budapest					1909	Kongressberichte, kézirat
93		La clinique des Maladies nerveuses et mentales a Kolozsvat. Les Facultes de Medicine des universites hongroises					1909	ugyanaz, mint 57. publ. magyarul és a 94. publ. németül

94	Orvostud_2r_15_II_12	Klinik für Nerven- und Geistesranke zu Kolozsvar in Ungarn	Psychiatrisch-neurologische Wochenschrift		No. 12, 13.		1911	kézirat
95		Gróf Mikó Imre emlékezete. Az Erdélyi Múzeum Egylet félszázados emlékünnepe	Erdélyi Lapok	II.	22.	567-568	1909	
96	Orvostud_2r_36_8	Alkohol és társadalom. (30 old.) Az alkohol befolyása lelki életünkre (4 oldal) Előadás a marosvásárhelyi Alkoholellenes Szövetség ülésén	(Antialkoholista Könyvtár)				1910	kézirat
97	Orvostud_2r_15_II_9	Az álmódásról	Alexander emlékkönyv, Budapest				1910	kézirat
98		Kóros izomérzés esete. Bemutatás az Erdélyi Múzeum Egylet Orvostudományi Szakosztályában	Orvos- természet-tudományi Értesítő/ Orvosi Hetilap	8.	34.	623-624	1910	
99		Múzeumos érzéseinkről	Erdélyi Múzeum Egylet jubiláris albuma				1910	kézirat
100	Orvostud_2r_36_17	Alkohol és szerelem. Előadás az Alkoholellenes Egyesületben Kolozsvárt					1910	előadás, kézirat
101	Orvostud_2r_15_II_13	Az emlékezetről. Előadás az Erdélyi Múzeum Egylet Közgyűlésén 1911. március 26-án				111-118	1911	előadás+ kézirat is

102		Az ideg- és elmebajok jelentősége a társadalomban. Sorozatos előadás a Magyar Társadalomtudományi Egyesület szabad iskolájában							1911	előadás, kézirat
103		Virágzások. Szétfoglaló előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban	Erdélyi Lapok					383–388	1911	előadás
104		Az elmefogyatékokokról. Bevezetés.	Orvosképzés	1.	8.			545–578	1911	A 104. és a 105. publ. egy két részletben, két évben megjelent közlemény
105		Az elmefogyatékokokról. Az erővágatás elégtelenségei	Orvosképzés	2.	10.			726–754	1912	
106		A gyermek kóros szellemi világa. Előadás az Anyák Iskolájában	Gyógyászat					342–...–397	1912	előadás; megjelent 4 részletben, 13 oldal terjedelemben
107		Über die Mittel zur Verhinderung der geistigen Ermüdung in der Schule. Előadás az I. Nemzetközi Pedagógiai Kongresszuson Brüsszelben	Kongresszus Annotációi						1913	előadás, különnyomat, Bruxelles, Imprimerie Victor Feron
108	Orvostud_2r_15_III_2	Gyermektanulmány és orvosi tanulmány. Előadás az I. Magyar Országos Gyermektanulmányi Kongresszuson	A gyermek						1913	előadás, kézirat

109		Az impressziókról. Előadás a Magyar Filozófiai Társaságban	A Magyar Filozófiai Társaság Közleményei	XI.	7-8.	159-188	1913	előadás + Szemle a Magyar Pedagógiában, szerzője L.K., 1914. 107.p.
110	Orvostud_2r_15_III_3	A beszámítás és a jogorvoslás kérdései a büntetőtörvénykönyv revíziója alkalmából. Előadás az EME orvostudományi szakosztályában	E.M.E. Értesítő/Gyógyászat	35.	III.	261-265	1913	előadás+kézirat is
111	Orvostud_2r_15_III_1	Az impressziókról és a re-velációkról. Előadás az EME orvostudományi szakosztályában 1913.	Értesítő/MTA Filozófiai Társaság Közleményei			159-188	1914	előadás, gépelt kézirat
112		A freudizmusról. Előadások az EME orvostudományi szakosztályában 1914.	EME Értesítő/Magyar Pedagógia	26.	3.	157-172	1914	előadás, MagyarPedagógia, 23(8-10):486-497, 1914. egyezik a kettő
113	Orvostud_2r_34	A reflextheoriáról. Előadás a Böhm Károly Társaság Közgyűlésén 1914. május 24.	A Böhm Károly Társaság Évkönyve				1914	előadás, csak kéziratban lehetősé fel
114	Orvostud_2r_15_III_4	A nők kriminalitásának és elzüllésének okairól. Előadás a pártfogó Egyesület Hölgybizottságát előkészítő előadási sorozatban 1914. január 29.	Pártfogó Egyesület Évkönyve				1914	Előadás kéziratban

115		Az idegesség a háborúban. Bemutatókkal kapcsolatos előadás az EME orvostudományi szakosztályán 1914.	EME Értesítő Orvosi Szak			300–314	1915	előadás
116		Das Wesen der Impressionen und Revelationen	Wiener Medizinische Wochenschrift				1914	
117		A világ idegessége és a háború. A Vöröskereszt javára rendezett előadássorozatban tartott előadás 1915. január 16.	EME Értesítő			3–39	1915	előadás
118		Az alkoholkáros leküzdésének eszközei, tekintettel a fiatalokú bűnösökre. Előadás a Pártfogó egyesület elmaradt országos Kongresszusáról					1914	kézirat
119	Orvostud_2r_36_18	A szeretet és a szerelem a világegyetemben és a világháborúban. A Diákszövetség Emlékkönyve 1916.	Előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban				1916	Előadás kéziratban
120	Orvostud_39_I-II_654-680_Chernel	Orvosi vélemény a néhai Ch.Gy. (Chernel Gyula) végrendeletének érvénytelenítése iránt lefolytatott perben					1917	kézirat
121	Orvostud_2r_38_2	Orvosi vélemény a néhai báró R. F.-féle (Révay Ferenc) örökösödési perben					1917	kézirat

122		A tudatosságról és annak zavarairól. Dr. Szabó Dénes Emlékkönyve 1918.	EME Orvostudományi szakosztály Értesítője	39.		423–463	1917	
123	Orvostud_2r_15_III_5	Szabadság és kötöttség lelki életünkben.	Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae F.J. Kozsváriensis Anni MCMXVII-VIII. Egyetemi Beszédek				1918	E előadás a kolozsvári tudományegyetem ünnepi közgyűlésén 1918.május 29-én, az egyetem alapításának 46. évfordulóján. Kézirat
124	Orvostud_2r_19_II_6	Az elfelfogyatékosságok szerepe a társadalomban	Természettudományi Közlöny	51.		273–286	1919	kéziratban is
125		Az alkoholizmus veszedelméi. Előadások a Magyar Honvédség védelmi tanfolyamán.	A Védelmi Tanfolyam Közleményei			1–35	1920	előadás; Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest
126		A freudizmus tanainak lélektani bírálata	Természettudományi Közlöny	52.		74–90	1920	
127		A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások. Előadások a Gyermektanulmányi Társaság előadásai sorozatban	A gyermek	15.		21–32	1921	előadás

128		A női lélek és a feminizmus kérdései természettudományi megvilágításban. Kézirat a Természetudományi Közlöny számára	Természetudományi Közlöny	54.		1-18; 65-89	1922.	
129	Orvos- tud_2r_19_7	Véleményes jelentés Dobó Istvánnak a telepatiáról szóló elméletére vonatkozólag. Az MTA felszólítására.					1922 ?	kézirat
130		Közérzécsink az értelmi munka szolgálatában. Hátrahagyott székfoglaló értekezés. Magyar Tudományos Akadémia					1923	előadás, terjedelem: 21 oldal
131		Die Gemeingefühle im Dienste der Verstandestätigkeiten. Aus dem ungarischen übersetzt von Stefan von Máday	Jahrbücher für Psychiatrie				1927	

 SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Centenáriumi
SZEGED — ÉVFORDULÓ